

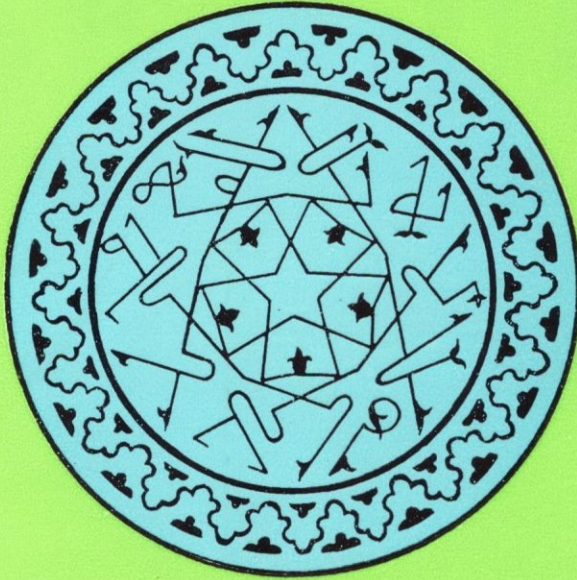
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SELÇUK

Dergisi

SAYI : 2

OCAK - 1988

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SELÇUK

Dergisi

S a h i b i :

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Adına

Prof. Dr. Halil CİN
Rektör

Dergi Hazırlık Komisyonu :

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK (Başkan)

Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN (Başkan Yrd.)

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Haşim KARPUZ (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALKAN (Üye)

Dergide çıkan yazıların sorumluluğu, yazı sahiplerine aittir.

Adres : Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü - Selçuklu Araştırmaları Merkezi

Tel. : 120991 - 120997 - 120920

K O N Y A

İ Ç İ N D E K İ L E R

CONTENTS

- **Doç. Dr. Muharrem ŞEN**
Eva de Vitray Meyorovitch'e göre Mevlâna
Mevlâna vu par Eva de Vitray meyorovitch 1
- **Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER**
Mevlâna Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi
The supplement and restoration chronology of the Mevlâna tomb and complexes 13
- **Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN**
Yunus Emre'nin şiirlerinde iyi, kötü karşılaştırması
The comparison of the good and the bad in the poems of Yunus Emre 77
- **Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN**
Nasreddin Hoca Manzumeleri
About the poems on Nasreddin Hodja 99
- **Uzman Mustafa CAN**
Letâif - Namelerde Nasreddin Hoca
Nasreddin Hodja in collection of jokes 115
- **Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK**
İbni Sina'da felsefe kelâm münasebeti
Le relation du kalam avec la philosophie chez İbn Sina 125
- **Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALKAN**
Fatih dönemi Osmanlı şehri
Ottoman city of Fatih's period 135
- **Yrd. Doç. Dr. İbrahim CEYLAN**
Yavuz Sultan Selim's the vakfiye of Muhyid-din İbn Arabi in domescus 149
- **Yrd. Doç. Dr. Haşim KARPUZ**
Erzurum şehrinin tarihi dokusu ve Türk - İslâm yapılarının çevre düzenlemeleri
The structure of the Erzurum city, restoration and abrangaments of Türko - Islamic monuments 171
- **Yrd. Doç. Dr. Şahin UÇAR**
Sufizm 193
- **Prof. Dr. Mehmet AYDIN**
Analyse des motifs étrangers dans le «Merakıb» de Hadji Bektac Veli 207
- **Yrd. Doç. Dr. Süleyman TOPRAK**
Konya Yusufâğa kütüphanesindeki yazma akaid ve kelâm kitaplarının tavsifi I (XI. Hicri asırdan önce telif edilmiş olanlar).
The description and classification of the manuscripts concerning Islamic belief (akaid) and Islamic theology (kalam) in the Yusufâğa library (I) (Before loth century of hegira) 223

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 551

PROBLEM SET 1

1. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2$. The energy is E . Find the period of oscillation.

2. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

3. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

4. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

5. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

6. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10} + \frac{1}{12}fx^{12}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

7. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10} + \frac{1}{12}fx^{12} + \frac{1}{14}gx^{14}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

8. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10} + \frac{1}{12}fx^{12} + \frac{1}{14}gx^{14} + \frac{1}{16}hx^{16}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

9. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10} + \frac{1}{12}fx^{12} + \frac{1}{14}gx^{14} + \frac{1}{16}hx^{16} + \frac{1}{18}ix^{18}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

10. A particle of mass m moves in a potential $V(x) = \frac{1}{2}kx^2 + \frac{1}{4}bx^4 + \frac{1}{6}cx^6 + \frac{1}{8}dx^8 + \frac{1}{10}ex^{10} + \frac{1}{12}fx^{12} + \frac{1}{14}gx^{14} + \frac{1}{16}hx^{16} + \frac{1}{18}ix^{18} + \frac{1}{20}jx^{20}$. Find the period of oscillation for small amplitudes.

Eva de Vitray MEYOROVITCH'E göre MEVLANA

MEVLANA VU PAR EVA DE VITRAY-MEYOROVITCH

Doç. Dr. Muharrem ŞEN*

Summary :

Mystique et Poésie en Islam, Djâlâl-ud-Dîn Rûmî et l'Ordre des Derviches tourneurs (1) est l'ouvrage le plus considérable d'Eva de Vitray MEYEROVITCH sur Mevlâna. Dans cet ouvrage, Meyerovitch tente, avant tout, de montrer la présence de Mevlâna en le comparant avec plusieurs penseurs et auteurs comme Platon, Kierkegaard, Swedenborg, Jung, Baudelaire, Claudel, Proust, etc...

Les premières pages de cet ouvrage sont réservées à la biographie de Mevlâna et aux sources de ses oeuvres. Au point de vue des thèmes et des anecdotes, Rûmî, dont l'oeuvre la plus importante est Mesnevî, a puisé à des sources très variées. En ce qui concerne les sources doctrinales, "Mevlâna est l'héritier d'une tradition déjà longue." Outre le Coran et les hadiths dont il s'est profondément nourri, il a été formé par l'enseignement de son père. Les oeuvres de Shams ont également exercé une très grande influence sur Mevlâna. Il a subi aussi l'influence de Platon, surtout celle des néo-platoniciens.

A sa mort, tous les habitants de Konya, sans distinction de croyances, prirent le deuil, parce que Mevlâna éprouvait à l'égard de tous les êtres un sentiment de fraternité profonde. Il s'est toujours fait l'apôtre de la plus large tolérance. Il défendait toujours la liberté de pensée et ne pouvait souffrir l'étroitesse d'esprit et le sectarisme "des Ulémas". Il réprouvait tout fanatisme.

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Selon Meyerovitch, "Mevlâna conçoit essentiellement son rôle comme celui d'un éveilleur des âmes endormies à la Réalité ultime qu'elles possédaient sans le savoir, au plus profond d'elles-mêmes. Toute l'oeuvre de Mevlâna est dominée par ce double thème de la naissance spirituelle et de l'Homme parfait qu'il faut mettre au monde".

La somme doctrinale et poétique de Mevlâna "tend tout entière à faire accéder à une nouvelle naissance: cette orientation a conditionné le plan même de l'oeuvre" de Meyerovitch: une maïeutique utilisant à la fois le symbole, la méthode socratique, l'accord spirituel entre maître et disciple, l'oratorio spirituel (Samâ). "Au cours de ce pèlerinage intérieur, le disciple devra parcourir un certain nombre d'étapes, avant de se rendre compte qu'il n'y a qu'une seule Réalité, sous-jacente à la multiplicité, qui se reflète dans tout le créé. Pour capter le reflet de Dieu, une ascèse toutefois s'avèrera nécessaire: le miroir du coeur devra devenir clair, c'est-à-dire purifié de toutes souillures, et vide d'images faisant écran, c'est-à-dire passif". S'étant rendu apte à la vision, le mystique découvrira que "le monde phénoménal est un miroir de la Réalité suprême" et il deviendra ainsi "l'homme parfait", notion qui domine toute l'oeuvre de Mevlâna.

∴

Mevlâna hayranlarının sayısı gün geçtikçe artıyor. Hayranları arasında yabancı bilim adamlarının sayısı da küçümsenemeyecek kadar fazladır. Böyle bir hayranlığın nedeni hiç şüphesiz ki, onun eşsiz toleransı, din, dil, ırk ayırımı yapmaksızın bütün insanları sevmesi ve yedi asır önce ortaya attığı düşüncelerin hâlâ güncelliğini korumasıdır. Mevlâna aşığı yabancı bilim adamlarından biri de, uzun zamandan beri Mevlâna üzerinde araştırmalar yapan ve bu konuda Fransa'da tek yetkili kişi olan Eva de Vitray MEYEROVITCH'dir.

Selçuk Üniversitesi'nin 3 Mayıs 1987'de düzenlediği "I. Milletlerarası Mevlâna Kongresi"nde sunduğu tebliğde (1) de gördüğümüz gibi Meyerovitch'in bütün eserlerinde göstermeye çalıştığı Mevlâna'nın güncelliğidir. Ona göre Mevlâna fen bilimleri konusunda bile öncesi olmayan bir bilim adamıdır. Nükleer fizikçilerin günümüzdeki atomla ilgili düşünceleri yedi asır önce onun tarafından keşfedilmiştir. İnsanın evrimi konusunda da günümüzdeki bilim adamlarından farklı

düşünmemektedir.

Şüphesiz Mevlâna İslâm dinini en güzel en modern ve en doğru bir şekilde yorumlayan büyük bir din bilgini, büyük bir düşünürdür. Ancak, aynı zamanda o büyük bir şair, büyük bir edebiyatçıdır da. Mevlâna'yı yalnız İslâm mutasavvıf şairlerinin en büyüklerinden biri olarak değil, dünya edebiyatının da en büyük dahilerinden biri olarak gören Meyerovitch, onun edebiyatçı yönünü ihmal etmemiş, yaptığı araştırmalarda onu büyük düşünürlerle karşılaştırırken, Baude- laire, Claudel, Proust gibi büyük Fransız yazarlarıyla da karşılaştırarak Fransız edebiyatı üzerinde çalışma yapanlara önemli bir mesaj vermiştir.

Meyerovitch'in Mevlâna ile doğrudan ilgili eserleri iki grupta toplanır: Farsçadan Fransızcaya çevirdiği eserler ve kendi eserleri. Mevlâna'nın **Fîhî-ma-fîhî**'sini (2), **Di- van-ı Kebir**'ini (3), **Rubailer**'ini (4), Sultan Veled'in **Maa- rif** ve **Veled Name**'sini (5) Fransızcaya çevirerek yayınlayan Meyerovitch yine "I.Milletlerarası Mevlâna Kongresi"nde ver- diği tebliğinde belirttiği gibi **Mesnevî**'nin Fransızcaya çe- virisini bitirmek üzeredir.

Meyerovitch'in çevirileri dışında doğrudan Mevlâna ile ilgili yayınlanmış iki eseri vardır: **Rûmî ve Sufizm** (6) ve **İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir (Celâleddîn-î Rûmî ve Mev- levî Tarikatı)** (7). Bunlardan ikincisi Meyerovitch'in 1968 de Paris Üniversitesi Edebiyat Fakütesi'nde savunduğu **Themes mystiques dans l'oeuvre de Djalâl-ud-Dîn Rûmî** (8) başlıklı doktora tezidir ve en önemli eseridir. Daha sonra **İslâmiyet- te Tasavvuf ve Şiir** başlığı ile yayınladığı bu doktora tezi Meyerovitch'in bütün düşüncelerini ihtiva etmektedir. **Rûmî ve Sufizm** başlığı ile yayınladığı diğer eseri de bu doktora tezinin biraz değiştirilmiş özetinden başka bir şey değil- dir. Bu nedenle burada yalnızca **İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir** adlı eseri üzerinde duracağız.

İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir gerçekten büyük çaba harcanmış ciddi bir araştırma ürünüdür. Yukarıda da belirt- tiğimiz gibi Meyerovitch bu eserinde Mevlâna'nın yalnızca düşüncesini sergilemiyor, onun edebi, şair yönünü de ele alarak Fransız edebiyatının önemli yazarlarıyla karşılaştı- rıyor, onun gerek düşünce yönünden, gerekse sanatı yönünden günceliğini, ölümsüzlüğünü sergilemeye çalışıyor.

Meyerovitch'in bu başarılı çalışmasındaki tek hatası

zaman zaman düşüncelerinin alıntılar içerisinde boğulmasıdır. Bazen eserine düşünceleri değil de alıntılar hakim oluyor, hatta bazı sayfalarda Meyerovitch tamamıyla kayboluyor. Ancak bütün bunlara rağmen bu çok ciddi çalışması, yerinde yorumları, özellikle de Mevlâna'yı birçok düşünür ve yazarla ustaca karşılaştırmaları için onu alkışlamak gerekiyor.

Önsöz ve giriş bölümleri dışında beş bölümden oluşan **İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir**'de başından sonuna kadar Mevlâna'nın "Mükemmel İnsan" fikri ele alınıyor. Eserinin önsözünde Mevlâna'yı büyük bir tasavvuf şairi, dünya edebiyatının en büyük dahilerinden biri olarak göklere çıkaran Meyerovitch, Dante'nin **İlâhî Komedyâ** hakkında söylediklerini Mesnevî'ye uygular: "Bu şiir felsefenin ahlâk ve etik alanına girer; ancak nazarı değil pratiktir ve asıl amacı da çok kötü şartlardaki insanları mutlu kılmaktır."

Otuzdört sayfalık uzun "giriş" bölümünde daha çok tarihi bilgiler üzerinde durulur ve Mevlâna genel olarak tanıtmaya çalışılır. Mevlâna'nın hayatı, onu yetiştiren çevre, etkileyen kişiler bir bir ele alınır ve eşsiz toleransından, büyük insan sevgisinden söz edilir. Mevlâna İran medeniyetinin beşiği olan ve Firdevsî, İbni Sina ve Gazali gibi bilim adamlarının doğup büyüdüğü bir yörede, Belh'de doğmuştur. Babası Bahaeddin Veled ilk halife Ebû Bekir soyundan, Bahaeddin Veled'in annesi ise Harzem Şah'ın soyundan, yani kral soyundandır. Seçkin bir din adamı olan ve büyük bir hitabet gücüne sahip bulunan Bahaeddin Veled filozofları sevmez ve onlara karşı bir konuşmasından dolayı da skolastik felsefenin taraftarlarından biri olan, aynı zamanda Harzem Şah'ın da hocası Fahreddin Râzi ile arası açılır. Aflaki'ye göre Bahaeddin Veled Belh'i Harzem Şah'ın kendisine karşı tutumundan dolayı terketse de Meyerovitch'e göre bu doğru değildir. Bahaeddin Veled Horasan'ı Harzem Şah yüzünden değil, Moğol istilâsı yüzünden terketmiştir.

Bahaeddin Veled Belh'den ayrıldıktan sonra hac dönüşü Erzincan'a gider ve sonra da Erzincan'ı alan Alaeddin Keykubat tarafından Konya'ya davet edilir. Erzincan'dan ayrıldıktan sonra bir süre Larende'de kalan Bahaeddin Veled sonunda Konya'ya yerleşir. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Celâleddin geçer.

Mevlâna'nın hayatında en büyük olay 1244'de Tebrizli Şems ile karşılaşmasıdır. İngiliz profesör Nicholson'un söylediği gibi, Mevlâna Şems'de, "uzun zamandan beri aradığı

ilâhi sevgilinin mükemmel suretini" bulmuştur. Mevlâna'nın Şems'e bağlılığı müritlerin kıskançlığına yol açar. Şems Konya'yı bu yüzden terkeder, sonra yeniden döner, yine kıskançlıkların başgöstermesi üzerine ortadan kaybolur. Onun öldürüldüğü söylenirse de cesedi bulunamamıştır.

Mevlâna Konya'da herkes tarafından çok sevilen biridir. 17 Aralık 1273 pazar akşamı öldüğünde bu insan aşığı için müslüman olsun olmasın bütün Konya halkı yas tutar, gözyaşı döker.

Meyerovitch Mevlâna'nın hayatını, Konya'ya ne şekilde geldiğini de detaylı bir şekilde ele alıp tamamladıktan sonra "tarikat" kelimesini L.Massignon'un **İslâm Ansiklopedisi**'nde yaptığı açıklamalarla ele alır, tarikatın tarihi gelişimi ile ilgili bilgiler verir, Mevlevî tekkelerindeki uygulamaları anlatır ve Mevlâna'nın toleransını göklere çıkarır.

Mevlevî'nin kalbini maddeden arındırması gerekir, çünkü onun için dünya nimetlerinin önemi yoktur. Bunun için belirli bir müddet tekkeye kapanarak, temizlik gibi, ayakka-bı tamiri gibi her türlü işi yapar, her türlü zahmete, eziyete katlanır. Bu kalbi maddeden arındırma yollarından biridir.

Büyük bir hoşgörüyü sahip olan Mevlâna güçlülere karşı sert, fakat güçsüzlere, fakirlere, zavallılara karşı son derece mütevazidir. O yalnızca insanlara karşı değil hayvanlara karşı da son derece merhametlidir. İnsanlarla ilişkilerinde hiç bir zaman din ayırımı yapmaz. Bu nedenle yalnızca dindaşları tarafından değil, hristiyanlar tarafından da çok sevilir. Meyerovitch'e göre mevlevî tarikatında kesinlikle fanatizm yoktur. Düşünce özgürlüğünden yana olan Mevlâna dar kafalılığa, yobazlığa karşıdır. Mevlevî tarikatının demokratik bir niteliği vardır. Sıkıntılı anlarında Mevlâna'ya koşan, büyük tehlikelerde onun evine sığınan Konya halkının Mevlâna'ya karşı büyük bir sevgi ve saygısı vardır.

Mevlâna'nın bu güzel niteliklerini sıraladıktan sonra Meyerovitch Mevlevî tarikatının tarihi üzerinde durur, mevlevî şeyhinin çelebi oluşunu, müzisyen ve şair III.Selim'in mevlevî şair Şeyh Galib'e hayranlığını ve tarikatın onun zamanında en yüksek noktasına eriştiğini bir bir anlatır ve fanatizme karşı olan mevlevî tarikatlarının asıl karakterle-

rinin kardeşlik, insanlık ve tolerans olduğunu bir defa daha vurgular.

Ancak 16. yüzyıldan itibaren tarikat karakter değişir, merkezileşerek vakıfların hakimiyeti altına geçer ve halka yönelik özelliğini kaybeder. Zenginlerin hoşuna gitmek amacına yönelir, yani bir çeşit aristokratikleşir.

Osmanlı imparatorluğunun sınırlarının daralmasıyla da mevlevî tekkeleri yavaş yavaş kapanmaya başlar. 1925'de Atatürk bütün tarikatları kaldırdınca Halep Mevlevî tekkesi diğer tekkelerin merkezi durumuna geçer, Fransız hükümetince de desteklenir. Ancak Suriye bağımsızlığına kavuşunca tekkelerin korunmasını üstlenmez. Daha sonra tekkeler müze haline çevrilir.

Bütün bu tarihi bilgilerden sonra Meyerovitch Mevlâna'nın eserleri üzerinde durur. Ona göre Mevlâna'nın en önemli eseri İran ve Hindistan'da yüzyıllar boyunca manevî bir kaynak olan ve birçok kişi tarafından ezberlenen 25.000 mısralık **Mesnevî**'sidir. Mevlâna eserlerindeki konu ve hikâyelerle ilgili olarak en çok Attâr ve Senâî'den etkilenmiştir; her ikisinden de gerek **Mesnevî**'de, gerek **Fîhi-ma-fîhi** de ve gerekse **Divan-ı Kebir**'de sık sık söz eder ve alıntılar yapar. Bu konuda Gazali, Sâdi, İbni Sina Mevlâna'yı etkileyen diğer bilim adamlarıdır. İran halk edebiyatının etkisini de unutmamak gerekir.

Öğretisi ile ilgili kaynaklara gelince, Mevlâna köklü bir geleneğin mirasçısıdır. **Kur'an-ı Kerim**, hadisler, bilginlerin sultanı olan babası Sultan Veled'in **Maarif**'i, Şems' in **Makâmât**'ı onun en çok yararlandığı kaynaklardır. Eflatun' un , özellikle Yeni Eflatuncuların Mevlâna üzerindeki etkilerini unutmamak gerekir.

Bu uzun girişten sonra Eva de Vitray Meyerovitch "la maieutique" diye adlandırdığı ilk bölümü Mevlâna'nın öğretisine ayırır. Mevlâna'ya göre Mutlak Gerçek her insanın içinde gizli olarak mevcuttur; ancak insan bunun farkında değildir. İşte Mevlâna'nın amacı bu uyuyan "ruhları" uyandırıp Gerçek Varlığı göstererek insanı mükemmelleştirmek, "kâmil insan" haline getirmektir. Onun bütün eserlerinde bu iki ana tema hakimdir. En önemlisi "semâ" olan bazı yöntemlerin yardımıyla gerçekleştirilecek bu manevî yönlendirme iki açıdan ele alınabilir: Sembollere başvurularak yapılan bir öğreti ve tedrici bir aydınlatmaya yönelik dialektik.

Mesnevî'de sembolizmin çok önemli bir yeri olduğunu belirten Meyerovitch Mevlâna'nın sembollere dayalı öğretisi üzerinde uzun uzun durur. Meyerovitch'in asıl amacı "sanat sanat içindir" düşüncesine karşı olan Mevlâna'nın başvurduğu benzetmeleri incelemek değil, bu benzetmelerin onun tarafından bir öğretim veya başka bir ifadeyle Yüce Gerçeği sezdirme aracı olarak kullanıldığını göstermektir.

Milton'un **Kaybolmuş Cennet'i (Paradis perdu)** ve Dante'nin **İlâhi Komedyası** ile karşılaştırılan **Mesnevî**'de anlatılan bütün hikâyelerin parabolik değeri vardır. Bu hikâyeler insanın kafasına yerleşecek ve daha sonra şu veya bu şekilde hatırlanacaktır. Hatırlandığı zaman da, Proust'un bahsettiği zamanı gelince suda açılan Japon çiçekleri gibi açılarak bütün anlamını kazanacaktır.

Meyerovitch'e göre Mevlâna'nın öğretisi aynı zamanda Sokrat'ın öğretilerine benzer. Ona göre her mürit aynı anlama yeteneğine sahip değildir. İnsanlar kapasitelerinin üzerinde bir şey öğrenemezler. "İrmakta deniz için yer yoktur." diyen Mevlâna için mürşidin görevi müridin seviyesine inmektir. Bu konuda Meyerovitch Mevlâna'yı Kierkegaard ile karşılaştırır ve Mevlâna'nın öğretim biçimini Kierkegaard'ın şu sözleriyle açıklar: "Hoca olmak, öğrenci olmaktır." Mevlâna'ya göre mürşit müridin seviyesine inecek ve kendisine ihtiyacı kalmayınca kadar onu azar azar "bilginin sütü" ile besleyecektir.

Ancak sözlerle ifade edilmeyecek gerçekler de vardır. O zaman mürşit söyleyeceklerini hal ve hareketleriyle ifade edecektir. Halife Osman'ın kürsüye çıkarak hiç konuşmadan inmesi, karşısındakilere sadece bakmakla yetinmesi, tavırla veya "hal" ile verilen mesajın örneklerinden biridir. Mürşit ile mürit arasında manevî bir birlik olunca, mürşit ile mürit "tek bir nefes" haline gelince de bu mesajın ulaşması daha kolay olacaktır.

Debussy için müzik ifade edilemeyen ifade etmek için yapılmıştır. Bu konuda Mevlâna da farklı düşünmemektedir. Bu nedenle onun öğretilerinde "sema"nın önemli bir yeri vardır. Allah'a giden birçok yol vardır; Mevlâna bu yollardan "dansın ve musikinin yolunu" seçmiştir. Sema onun için dinî bir ayındır, ifade edilemeyen ifade eden bir semboldür. Ney eşliğinde mevlevîlerin dönüşü evrenin hareketini simgelemektedir.

Mevlâna için sema yalnız dinî bir ayin değil, aynı zamanda bir heyecanın, bir sevincin veya bir sıkıntının anında ifadesidir. En küçük bir heyecan, en küçük bir duyulanmada Mevlâna sema etmeye başlar. Şems'in ölümünden sonra ümitsizliğe düşmüş uzun süre durmadan sema yapmıştır.

Meyerovitch eserinin ikinci bölümünü "Bilginin merhaleleri"ne (Les Etapes de la connaissance) ayırır. Şüphesiz burada söz konusu bilgi Yüce Varlık ile ilgilidir. **İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir**'in yazarı, Mevlâna'nın asıl rolünün içinde var olan Gerçeği görmesi için insanı uykusundan uyarıp mükemmel insan yapmak olduğunu ve amacına ulaşmak için hangi yöntemlere başvurduğunu kısaca tekrar ettikten sonra, bilginin merhaleleri konusunda aralarında Eflatun'unda bulunduğu birçok bilim adamlarının görüşlerini sergiler. Mevlâna'ya göre ise bilgiye giden yol üç evreden geçer: 1-İhtimale dayalı bilgi; 2- İmana dayalı dini bilgi (İlm-i imanî); 3- Tasavvufî bilgi (İlm-el yaqîn).

Meyerovitch eserinin "ayna" (le Miroir) başlığını taşıyan üçüncü bölümünde, Mevlâna'nın eserlerindeki "ayna" fikri üzerinde durmakta ve evrenin bir tek Gerçeğin çoğaltılmış şekillerinden oluştuğunu savunan Mevlâna ile Yeni Eflatuncular arasındaki benzerliği göstermeye çalışmaktadır.

Plotinos'a göre ruhun iki yönü vardır: Vücuda yönelik yönü ve akla yönelik yönü. L.Gardet'nin belirttiğine göre bu düşünce Farabî tarafından savunulmuş, daha sonra Gazalî tarafından yeniden ele alınmış ve ortaçağda hristiyanlarca da benimsenmiştir. Aynı şekilde Eckhart için de, dünyaya yönelik yanı, Allah'a yönelik yanı olmak üzere insan ruhunun iki yönü bulunmaktadır.

Mevlâna içinde ruh iki yönlüdür ve iki yönlü olması da zorunludur; çünkü Yüce Gerçeğin dışında her şey karşıtı ile vardır. İyi olma, kötüden vazgeçmektir; kötüden vazgeçmek ise, kötü olmadan imkânsızdır.

Mevlâna insanı bir "mikrokozma" yani küçük bir evren olarak görür. O, büyük evreni yansıtan bir çeşit aynadır. Bir başka şekilde söylemek gerekirse: "Evren büyük bir insan, insan ise küçük bir evrendir."

"Evren bir kitaptır, o da sizin içinizdedir." diyen Paul Claudel gibi Mevlâna da insanın bir kitap olduğunu söy-

ler. Bu "kitapta", yani insanda her şey, bütün gerçekler, bütün bilgiler yazılıdır, ancak karanlıklar yüzünden insan kendi içinde yazılı olanları okuyamamakta, kendi içindeki gerçekleri görememektedir.

Madem ki büyük evren insanın içindedir ve mikrokozmu ile makrokozmu arasında temel bir benzerlik vardır, öyleyse insan kendine bakarak, içindeki bu evreni tanıyarak Asıl Evreni, Asıl Gerçeği tanıyabilir. Mevlâna'ya göre insanın Mutlak Gerçeği görebilmesi için aynada kendisine bakması yeterlidir. Yalnız şüphesiz ki söz konusu gerçek ayna değildir, insanın kendi ruhu, kendi kalbi söz konusudur.

Aynada yüzümüzü iyi görebilmemiz için aynanın temiz olması gerekir. Ayna ruhumuzu, kalbimizi simgelediğine göre Mutlak Gerçeği görebilmemiz için de ruhumuzu bütün pisliklerden, yani kötülüklerden arındırmamız kaçınılmazdır. Kalbi ayna gibi gören Mevlâna onun kötülüklerle paslanmaması gerektiğini durmadan dile getirir. Allah'ın bize bahsettiği akılla kalbimizi paslanmaktan korumamız her zaman için mümkündür. Mevlâna'ya göre kalbimizi temiz tutmanın yollarından biri maddî ihtiraslardan, maddî zevklerden uzak durmak, diğeri ise sabırlı olmaktır. Meyerovitch'e göre, "Herkes gönlü ne derece aydınsa, ne kadar cilalanmışsa gizli şeyleri o kadar iyi görür. Kimin gönlü fazla cilalanmışsa o daha fazla görür" diyen Mevlâna, bu konuda "Gözde bir ışık bulunmadığı sürece ışığı görmek hiç bir zaman mümkün olmaz" diyen Plotinos'dan, veya "her şeyi güzelleştiren temiz aynalar" diyen Baudelaire'den farklı düşünmemektedir.

İnsanın kalbini yüce varlık ile doldurabilmesi için kalbinin boş, yani temiz olması gerekir. Kalp ne kadar temiz olursa insanın gönlü de Yüce Varlık'la o kadar çok dolar. Bunun içinse nefesine hâkim olması, madde dünyasından uzak durması zorunludur.

"Beyazlık" sufiler için temizlik sembolüdür. Meyerovitch bu konuda, bir kralın sarayına çağırdığı Çinli ve Yunanlı ressamı örnek verir. Çinli ve Yunanlı ressamı saraydaki karşılıklı iki duvara resim yapacaklardır. Çinliler kendilerine ayrılan duvara bütün renkleri kullanarak çok güzel bir resim ortaya çıkarırlar. Yunanlılar ise resim yapacaklarına, duvarı temizlerler ve pırıl pırıl parlatırlar. Kral içeri girdiğinde Yunanlıların pırıl pırıl yaptıkları duvarı daha çok beğenir. Çinlilerin yaptıkları resim bu duvara aksetmiş, pırıl pırıl parlayan duvarda daha güzelleş-

miştir.

Mevlâna'ya göre renk dünyanın pisliğini simgeler. Onun için renk sınırlamadır, oysa beyazlık temizlik demektir, sonsuzluk demektir.

"Allah'ın aynası, dünya" (le monde, miroir de Dieu) başlığını taşıyan dördüncü bölümde Meyerovitch, Mevlâna'nın evrendeki her olayı Yüce Gerçeğin belirtisi olarak gördüğünü sergilemeye çalışır.

Mevlâna'ya göre her şey karşıtı ile tanımlanır. Yüce varlık tek olduğu içinse tanımlanamaz. Her parça bütünü ile ilişkilidir. Öyleyse Mutlak Varlık ile yaşayan varlık arasında da ilişki vardır. Yani evrendeki her şey Yüce Gerçeğin belirtisidir. Mevlâna bu konuda mantık yoluyla gerçeğe ulaşma çabasında olan filozoflara karşıdır. Ona göre filozoflar "körlerin asası"na benzerler. Yeryüzünde her varlığın, suyun, çamurun söylediklerini yalnızca mistikler anlayabilir.

Meyerovitch bu konuda Mevlâna'yı mistik Fransız şairi Baudelaire ile karşılaştırır. Baudelaire'de olduğu gibi Mevlâna'da da tabiat her şey işarettir, her şey birbiriyle ilişki halindedir. Meyerovitch bu konuda çok haklıdır; gerçekten de Mevlâna'yı okuyup da **Elem Çiçekleri**'nin (Les Fleurs du Mal) yazarı Baudelaire'in "haberleşmeler" (Correspondances) adlı şiirini düşünmemek imkânsızdır.

Mevlâna da Hz. İbrahim gibi, Saint Augustin gibi, Eflatun gibi, romantik yazarlar gibi evrendeki güzelliklerde Allah'ı arar. Ona göre bu dünyada her şey bir örtüyle örtülmüştür. Mevlâna'nın bu düşüncesini Meyerovitch, Albert Beugin'in **Romantik Ruh ve Hayal (l'Ame romantique et le Rêve)** adlı eserinden aldığı şu alıntıyla açıklar: "...Allah hem görülebilir, hem görülemez...Dış dünya bir gölge dünyasıdır, gölgesiyle ışık dünyasını örter...". "Bununla beraber tabiat insana Allah'ın bir vahyidir."

Aynadaki yansıma hiç bir zaman gerçek yansıma değildir. Herşey görüldüğünden farklıdır. Cahil bunun farkında değildir, gördüğü her şeyi gerçek sanır. Maddî dünya geçicidir, zamansa kuruntudan başka birşey değildir. Mevlâna'ya göre zaman ve mekan tamamiyle sübjektiftir ve bu konuda Bergson'dan farklı düşünmemektedir.

İslâmiyette Tasavvuf ve Şiir'in beşinci ve son bölü-

mü "Kâmil İnsan" (L'Homme parfait) başlığını taşımaktadır. Meyerovitch'e göre Mevlâna Celaledin Rûmî'nin eserinin asıl konusu görünüşte mikrokozmu, fakat aslında makrokozmu olan insandır. Öğretisinin esasını da "Kâmil İnsan" düşüncesi oluşturmaktadır. Ona göre evrenin yaratılmasının asıl amacı "Kâmil İnsandır".

KAYNAKLAR

- (1) La Presence de Mevlâna
- (2) Le Livre du dedans. Sinbad, Paris 1976
- (3) Odes mystiques. Klincksieck, Paris 1973
- (4) Rubâi'yat, Albin Michel, 1987
- (5) Maître et Disciple. Sinbad, Paris 1982
- (6) Rûmî et le Soufisme. Seuil, Paris 1977
- (7) Mystique et Poesie en Îslam, Djalâl-ud-Dîn Rûmî et L'Ordre des Derviches tourneurs. Desclee de Brouwer, Paris 1972 (4e edition 1982) s.314
- (8) Celâleddîn-i Rûmî'nin eserlerinde tasavvufî konular.

MEVLANA TÜRBE VE KÜLLİYESİNİN TAMİR VE İLAVELER KRONOLOJİSİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZÖNDER

THE SUPPLEMENT AND RESTORATION CHRONOLOGY OF THE MEVLANA TOMB AND COMPLEXES

(Summary)

The Tomb of Mevlâna was built in 1274. Some other buildings have been added around it in accordance with the traditional Seljukian tomb architecture.

The Mevlâna Complexes have taken the present conformation via the additional buildings built in Seljukian and Ottoman periods during the last seven centuries.

The Complexes that bear Mevlâna's name seem to be a heart of Mevlevî Sect Founded by Sultan Veled. The statesmen, administrators and benevolents have always obliged themselves to serve in the Complexes. Therefore the restoration works of Mevlâna Tomb and Complexes were always ben supported by them.

The Mevlâna Complexes were converted to a museum in our Republic administration. From then on the related ministries of Turkish Government have taken over all sorts of repairements and restorations.

In our investigation, the location and the nature of restorations were presented in a chronological order. At the same time the reasons for these restorations were also determined chronologically on a monthly and yearly basis.

Giriş:

"Türbe"ler, ataya duyulan hürmetin bir ifadesi; millet ve memlekete hizmeti geçen büyüklere bağlılık ve hayranlığın mimarî birer sembolüdürler. Türkler, "ataya saygı"yı, millî ve kutsal bir şuur haline getirmişlerdir. Balballar ve kurganlar, bu anlayışla yapılmışlardır.

Türbe mimarisindeki ilk tiplerden olan "kuleli türbeler" in İslam mimarisine, Türkler tarafından bir yenilik olarak kazandırıldığını biliyoruz. Esasları itibarıyla muazzam otağları andıran tuğla kümbetler de, yine Türkler'in, İslam dünyasına armağan ettikleri ve ana hatlarını Orta Asya Türk "ç a d ı r" tipindeñ alan, anıt-mezarlardır.

A-İNŞASI

Türk-İslâm mimarisinde "türbe"lerin ; Selçuklu türbeleri arasında "**Mevlâna Türbesi**"nin özel bir yeri vardır. Konya'nın haricî surlarının dışında, bir bahçede ilk defa "Sultan'ul-Ulema"nın (Ö:628/1231) buraya defniyle belirlenen bu günkü "külliye (manzume)", daha sonra Mevlâna ve yakınlarının da burada ebedî uykularına tevdi edilmeleriyle önem kazanmıştır; Anadolu kültür ve fikir hayatında oduğu gibi, İslam tasavvufunda da yeni bir mümessil olan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'e duyulan sevgi, saygı ve bağlılık, kısa bir süre sonra burada, bir takım yeni yapılarla, bir **mahzume**'nin meydana gelmesini sağlamıştır.

5.Cemaziyel-ahir.672 (17.Aralık.1273) tarihinde vefat eden Mevlâna'nın kabri üzerine türbe yapılmasına, Alameddin Kayser ve Muinüddin Pervane ile karısı Gürcü Hatun'un teşebbüsüyle başlanılmıştır. Tebrizli Bedreddin'in mimarlık görevini üzerine aldığı türbenin inşasına, 672 (1274) yılının "inşaat mevsiminde" muvaffak olduğunu tahmin etmekteyiz.

İlk yapının asırlar boyunca gördüğü çeşitli müdahalelerle, bir takım tebeddülata uğradığı muhakkaktır. Bu günkü haliyle 25 m. yüksekliğe sahip bulunan türbe, kible tarafı kapalı , iki yan duvarları mevcut, eyvan ve kümbet tarzlarındaki türbelerin sentezinden teşekkül eden bir mahiyete sahiptir. Kare planlı , eyvan gövdeli, külah ile örtülü tarz-

da olduğunu kuvvetle kabul ettiğimiz ilk şeklin, bir süre korunduğu kanaatindeyiz. Daha sonraki devirlerde, gerek onarımlar ve gerekse Mevlâna'nın türbesine hizmeti, mimarî ilavelerle ortaya koymak isteyen hayranlarının tesiriyle bu ilk yapı, hayli değişikliklere uğramıştır. Bu müdahalelerin en önemlisi, Karaman-oğlu Alâaddin Bey'in (1357-1398) yaptırdığıdır. Şikarî'nin kaydına göre (1), Görkes (Silifke) seferinden muzafferden dönen Bey, nezrini yerine getirmek üzere, ilk yapıdaki külâhı kaldırtarak bu günkü dilimli gövde ve külâhı inşa ettirmek suretiyle, yapıya "ahdine muvafık olarak yüce" bir şekil verdirmiştir.

Türbe incelendiği zaman görülürki, tavanı teşkil eden yıldız biçimli tonozun ve onun takkesi olan kubbenin, bu günkü külâha göre çok aşağıda kalması da , bu kubbenin ilk yapıdan kaldığına başka bir izah ve delildir. Kubbeyi taşıyan kemer ve ayakların da, yine ilk yapıdan kaldığı anlaşılmaktadır.

Türbenin mahzenine inişi sağliyan merdivenin yaklaşık olarak yüzelli yıldan beri duvarla örülü kapısı, (1.-Res.)bu kısımda müşâhadeye dayanan bir tetkikatı mümkün kılmamaktadır. Günümüzde Sultan'ul-Ulema'nın sandukası üzerinde duran ve aslen Mevlana için yaptırılmış olan musanna' ahşap sanduka, mahzende bulunan Mevlâna'nın cesedini sembolize eden, esas sandukanın üzerini kaplıyordu.

Bütün bu müdahalelerden dolayı, türbe tezyinatı hakkında fikir beyan ederken, orijinalitesine dair, ancak bazı tahminlerde bulunabiliyoruz. Çünkü ilk tezyinattan pek az parça bize ulaşabilmiştir; Yalnız kible duvarında, II.Bayezid devrinde yapılan nakışların altında eski tezyinatın kısmen de olsa saklı kaldığını düşünmekteyiz. İnşaatında sarfedilen "160.000 altın dirhem" gibi hayli yüksek bir paranın mühimce bir kısmının tezyinata da tahsis edildiğini kabul etmekteyiz. Hiç değilse eyvanın iç kısmı tahsis edildiğini kabul etmekteyiz. Hiç değilse eyvanın iç kısmı çinilerle ve muhtemelen altın yaldızlı çinilerle kaplanmıştı.

Her türlü masraflarını karşılamak üzere zengin vakıflarla takviye edilen Mevlâna türbe ve küliyesi (manzumesi), tarihi boyunca halkımızın çeşitli ihtiyaçlarına cevap veregelmiştir. 2.Mart.1927 tarihinde resmen müze olarak açılan **Dergah** (Asitane)ın, fikir hayatımızda olduğu gibi, bünyesindeki "İhtisas kütüphanesi"ndeki nadîde yazma eserlerle de, kültür ve ilim hayatımızda önemli yeri vardır.

B- TAMİR VE İLAVELERİ

Mevlâna Türbe ve Külliyesi günümüze gelinceye kadar birçok ta'mir, ta'dil ve ilaveler görmüştür.

Türbe, yapıldığı şeklini takriben on yıl kadar koruyabilmiştir. Zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle, muhtelif zamanlarda yapılan bu, mi'marı ve tezyini müdahaleler türbe'ye yeni görünüm eklediği gibi, etrafında bir manzume (külliye)nin teşekkülünü de hazırlamıştır.

Türbe'nin bakımı, onarımı ve eklenen yeni kısımlarla bir külliyenin meydana gelmesi bakımlarından en büyük alâkayı Osmanlılar göstermişlerdir (2). Bu tür eserler "sultan'a ait" olarak kabul edildiği için Osmanlı Padişahları'nın hem büyük alâkalarını celbetmiş ve hem de onlara, muzaharette bulunma görevini tevdi etmiştir. Ayrıca, vezir ve beyler de, padişahın özel izni ile bazı tamiratta bulunmuşlardır (3).

Yüzyıllar boyunca yapıla gelen onarım ve ilâveler hakkında bize intikal eden malumat (4), bunların, daha çok, türbe'nin yerüstündeki kısımlarında yani, gövde, kubbe ve külahda olduğunu göstermektedir.

Yeraltında bulunan "mahzen (mumyalık)", günümüze gelinceye kadar ne gibi ve hangi ölçüde tamir, ilave ya da tadilat görmüştür? Bu soruya cevap verme imkanı elde edilememiştir (5). Zira, yukarıda belirttiğimiz gibi, mahzen'e, yaklaşık yüzelli yıldan beri bir türlü inilmemiş, taşla örtülü kapısı geçilememiş, dolayısıyla müşahadeye dayalı bir tetkik yapılamamıştır. Daha öncesine ait bazı bilgiler ise, bir takım menakıb arasında kaybolup gitmiştir.

Mevlâna Türbe ve külliyesinde yapılan tamir ve ilâveleri, zaman olarak, dört ana safhada incelemek mümkündür:

- I-Anadolu Selçukluları devrinde;
- 2-Beylikler zamanında;
- 3-Osmanlı asırlarında;
- 4-Cumhuriyet döneminde.

Türbe inşaatı için hareket tarihi 628/1231 yılıdır. Sultan I.Alâeddin Keykubat zamanında ve onun da alâkasıyla, Mevlâna'nın babası Sultan'ul-Ulemâ'nın kabri üzerine mütevazi bir türbe (mezar) yapılmıştır. Kabrin etrafı duvarla çev-

rilmiştir. Vefat tarihini gösteren bir de mermer kitabe yerleştirilmiştir.

672/1273 yılında, III. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında, Alameddin Kayser'in öncülüğü ile toplanmış olan 160.000" sultani dirhemi" sarfedilerek, babasının başucuna defnedilmiş bulunan Mevlâna'nın kabri üzerine türbe inşa edilmiştir.

Bu iki önemli tarihten sonra bu iki kabrin çevresinde bir takım yeni binaların yer almaya başladığını biliyoruz. O devirde Mevlâna'yı sevenler için yapılan hücreler, bir süre sonra medrese odası haline getirilmiştir. Yanlarına yeni kısımlar ilave edilmiştir. Böylece Mevlâna Türbesi'nin etrafında bir yapılar topluluğu meydana gelmiştir.

İşte, türbe ve külliye'nin mazisinde temel yeri olan bu iki tarihten sonra, ihtiyaç duyuldukça gerçekleştirilen ilavelere ve yapılan tamir, ta'dil ve tevsi'lere dair şöyle bir kronoloji ortaya çıkmaktadır:

683/1284 : II. Gıyaseddin Mes'ud zamanındaki deprem sebebiyle arızalanan Mevlâna'nın türbesi, tamir edilmiştir. Türbe'yi yapan mimar Tebriz'li Bedreddin'in, bu tamirde de mimar olarak görev aldığını düşünmekteyiz (6).

Bu yıl ayrıca, Emir Bedreddin Gevhertaş, "Sultan Veled Medresesi"ni inşa ettirmiştir.

690/1291 : Emir Mehmed Sögürcü, Sultan Veled adına, türbe avlusundaki çeşmeyi yaptırmıştır.

707/1307 : Germiyanlı Yakup Bey tarafından Sultan Veled'e gönderilen, avludaki şadırvanın mermer göbekteşinin armağan edildiği yıldır.(2.Res.)

783/1381 : Karamanoğlu Alâaddin Bey, "Yeşil Türbe"yi esaslı bir şekilde tamir ettirmiştir (7).

Bu büyük onarımda dış kısma ağırlık verildiğini anlamaktayız (8). Veled Çelebi'nin ifade ettiği gibi, kubbenin ve gövdenin bu günkü dilimli ve Ayet'el-kursî'li vaziyeti, bu onarımla yapılmıştır (9).

805/1402 : Karamanoğlu Mehmed Bey de, aynı kısımda tamirat yaptırmıştır.

847/1443 : Karamanoğlu İbrahim Bey'in, derviş hücrelerinde ve türbe'de, bazı tamirleri bilinmektedir (10).

Aynı yıl, Karaman'a götürülen, şadrvanın mermer göbektaşı, Dergah'a iade edilerek, yerine konulmuştur.

872/1467 : Fatih Sultan Mehmed, Konya Kalesi'ni tamir ettirirken Mevlâna ve türbesi için bazı vakıflar tanzim ettirmiştir. Bu yıl yine Fatih tarafından, türbe sınırları içinde bir tamir yaptırılmıştır (11). Ama kısım ve mahiyeti hakkında detaylı bilgi bize kadar intikal edememiştir.

905/1499 : II. Beyazıd zamanında türbe içi onarılmış ve nakışları elden geçirilmiştir. Buna dair kitabe biraz noksanı ile, türbe'nin güney duvarının iç cephesinde okunmaktadır(12). (3.Res.)

Ayrıca, türbe dâhilindeki kabirlerin üzerlerine serilmesi için sultan tarafından pûşîdeler gönderilmiştir. (13).(4.,5. Res.)

Bu yıl yapılan onarımlarda, türbe külahını yüklenen ayakların arasındaki duvarların da kaldırılmış ve köşeleri yuvartılarak nakışlarla bezenmiştir (14). (6.Res.)

918/1512 : I.Selim tarafından, türbe avlusunda bulunan şadırvan, yeniden inşa ettirilmiştir. Buna dair kitabe-taşı, şadırvanın güneyinde bulunmaktadır. (7.Res.)

Ayrıca , "Yeşil Kubbe"nin kible duvarını tutan taş payandayla (15), kubbelerin üstlerine (8.Res.) ilk defa olarak, kurşun kaplanmıştır (16).

Türbenin etrafını kuşatan duvarlar, zamanla tahrip olduğu için, yeniden inşa edilmiştir(17).

934/1527 : İbrahim Paşa, türbe avlusuna, Hürrem Paşa Türbesi'ni inşa ettirmiştir (18).

973/1565 : Kanuni Sultan Süleyman türbe'de bazı tamir ve önemli değişiklikler ve ilaveler yaptırmıştır (19). Mevlana'nın üzerinde bulunan muhteşem ve musanna' ahşap sanduka, Sultan'ul-Ulema'nın kabri üzerine nakledilmiş ve Mevlâna'nın kabri üzerine mermerden sanduka yaptırılmıştır.(9.Res.)

Mevlâna'ya son derece saygılı olan (20) Kanûnî ayrıca, Sultan Veled Medresesi'nin yıkık kısımlarını tamir ettirmiştir (21). Dergah'ın masraflarını karşılamak üzere zengin vakıflar da bağışlanmıştır.

Külliyenin **mescid ve sema - hane'si** de (10.Res.) bu dönemin özelliklerini taşırlar. Bu kısımların inşasına dair olduğu kabul edilen kitabe, Sema-hane'de muhafaza edilmektedir. (11. Res.)

982/1574 : Avluda bulunan Sinan Paşa Türbesi, bu yıl inşa edilmiştir (22).

992/1584 : Sultan III. Murad'ın derviş hücrelerinde yaptırdığı tamir ve ilâvelerin tarihidir. Buna dair kitabe Müze avlusunda teşhirdedir. (12.,13. Res.)

994/1585 : Güzel bir Osmanlı türbesi tipindeki Murad Paşa'nın kızına ait türbe, avluda bu yıl inşa edilmiştir (23).

1004/1595 : Sultan III. Mehmed zamanında, avludaki şadırvan yeniden tamir edilmiştir. Buna dair, şadırvan kitabesinde kayıt bulunmaktadır.

1006/1597 : Mahmud Paşa tarafından, kalem-kâr El-yas'a, "H u z u r"daki "Gümüş Kafes'li Kapı", bu yıl imal ettirilmiştir (24).(14. Res.)

1008/1599 : Hasan Paşa tarafından, Diyarbekir'li Kuyumcu Ahmed Usta'ya, "Tilâvet Odası"ndan girişi sağlıyan "Gümüş Kapı"nın yaptırıldığı yıldır (25). (15. Res.)

1051/1641 : Avludaki türbesinde medfun bulunan İbrahim Paşa'nın kabir taşı bu tarihi taşır.

1060/1650 : Melek Ahmed Paşa'nın öncülüğü ile bu yıl yapılan tamiratta (26), 200 kese masraf yapılmıştır.

1088/1677 : Karahisar'lı Hüseyin Çelebi'nin mutfak ve "Yeşil Kubbe" de yaptırdığı tamiratın yıldır.

Mevleviliğin ünlü kaynaklarından olan Sakıp Dede, Sultan IV.Mehmed zamanında da tamiratın olduğunu yazmaktadır(27). Ama bunun için yapılan harcamaların, daha çok Hüse-

yin Çelebi'nin özel parasından karşılandığı tahmin edilmektedir (28). Bu tamirata dair Adnî Dede'nin tarih manzumesi şöyledir:

Bir kerem ehli sahib'ul-hayre
İrişub ayn-ı avn-i Zat-ı Huda
Himmet-i Hanedan-ı Mevleviyye
Lazım-ı intisabın etti eda
Fukara matbahın idüb hoş-tarz
Aferin okudu ganiy u geda
Vasıl-ı Ruh-u Pak-i cediti ola
Genduden mali çünkü oldu cüda
Bengenüb Adniya didim tarih
Oldı matbahı ferah-feza cüda

1088

Adnî Dede'nin bu mısralarından da anlaşılacağı gibi, bu onarımın ağırlık merkezini, mutfak kısmı teşkil etmiştir (29).

1105/1693 : Matlı Mustafa Beyoğlu Eyüblü Vezir Hasan Paşa eliyle bu yıl türbede bazı tamirler yapılmıştır (30).

1110/1698 : Sultan II. Mustafa zamanında, Hacı Kara II. Bostan Çelebi tarafından Yeşil Kubbe'de yapılan onarım yılıdır. Sahib, Nesib Dedeler'in ve Nabi'nin tarih manzumeleri yazdıkları bu tamirat, Kadı-zade olayı günlerine tesadüf etmiştir.

Tamiratı gerektiren durum, sandukada görülen ihtiyaç ile, bir gece vuku bulan deprem sonunda kubbede meydana gelen çatlamlardır.

İşte bütün bu arızaların giderilmesi için, II. Bostan Çelebi teşebbüse geçmiştir. Sakıp Dede'nin geniş bilgi verdiği (31) bu tamirat masraflarının büyük kısmını, Bostan Çelebi karşılamıştır. Saray da, bir miktar katkıda bulunmuştur (32).

Bu önemli onarımdan sonra Türbe'nin kavuştuğu güzellik üzerine Nesib Dede'nin terennüm ettiği tarih manzumesi şöyledir.

Kaza-yı Hak öyle bir şeb cihana lerziş elverdi
Zemini zelzele tahrib idüb çün mevce-i derya

Cenab-ı Hazret-i Molla Celâleddin-i Rûmî'nin
Yıkıldı merkad-i pakindeki ol Kubbe-i Hadra

Ne kubbe-i hatem-i firuze idi dest-i dünyada
Ne kubbe-i şekl-i mahrutide bir sevi seh-i bala

Miyanında değil mermer kemer bir zerger-i kamil
Geçirmiş bir zübürcet halka-yı siminden güya

Çırağ-ı mihir-veş-i zerini alem-taban idi el-hak
Ziya vermişti dünyaya o şem'-i meclis-i mânâ

Olunca münhedim na-gah dil-i uşşak-ı şeyda-veş
Peyam-ı inhidamında yıkıldı hatır-ı dünya

Nigahet lutf-u hakla bir kerem ve sahib-i himmet
Yine vaz-ı kadimi üzre anı eyledi ihya

Hüseyn ismi ali servet vezir-i â'zam-ı devlet
Muhibb-i Hanedan-ı Mevlevi derviş-i şeh-sima

Muhabbet-i evliyâ zatine mevrustur bî-şek
Ki sırr-ı elveledu sırr-ı ebih'e mazhar bi-hak

İdün nazır cenab-ı şeh-i Bostan bu hayrate
Vücade geldi evvelki binasından dahi a'la

Baka buldukca ta bu kubbe meylin-i eflake
Huda sadr-ı vezarette ide banisini ibga

Nesiba mülhim-i gaybı didi tarih-i tecdidin
Yine mina yapıldı Kubbe-i pür-nakş-ı Mevlâna

Bostan Çelebi'nin teşebbüs ve himmetiyle gerçekleştirilen bu büyük tamirata dair şair Nabi'nin:

"Sırr-ı Hüda muğis-ı vera kutb-u evliya"

şeklinde başlayıp,

"İtti nuzul mısra-ı tarihi gaybdan
Ta'mir olundu künbed-i ulya-yı Mevlevi"

şeklinde nihayetlenen uzunca bir tarih manzumesi bulunmaktadır(33).

Bütün bu mısralardan da anlaşıldığı üzere, IIIIO/1698 yılında yapılan onarım esaslı ve geniş tutulmuştur. Hatta, II.Bostan Çelebi'nin bütçesi buna kafi gelmeyince veya, böylesine esaslı bir tamirde Onun da katkısının bulunmasının uygun olacağı düşünülerek, Amuca Hüseyin Paşa aracılığı ile, Sultan II.Mustafa'ya başvurulmuştur (34). Bunun üzerine Sultan, 18 kese altın göndermiştir. Tamiratın itması böylece mümkün olmuştur.

III6/1704 : Matlı Mustafa Beyoğlu Eyüblü Vezir Hasan Paşa tarafından bu yıl yeni bir tamir yapılmıştır.

1205/1790 : Sultan III.Selim tarafından, Mevlâna'nın sandukası üzerine örtülmek üzere gönderilen 2.79 X 4.23 m. eb'adındaki musanna'puşidenin dokunuş tarihidir. Bu puşideyle birlikte, diğer sandukalar için de birçok puşide gönderilmiştir (35). (16.Res.)

1207/1791 : Yine, Sultan III.Selim zamanında, beliren ihtiyaç üzerine, Mevlâna'nın Türbesi'nin kubbesi tamir edilmiştir.

1212/1797 : "Yeşil Kubbe" bu yıl da tamir görmüştür. Bu ameliyede, kubbenin yarından yukarısı onarılmıştır (36).

1213/1798 : Türbedeki onarımlardan bir diğeri, yine Sultan III.Selim'in saltanat günlerine aittir. Osmanlı Devleti'nin bu ince ruhlu, şair, musîkî-şinas ve ıslahatçı padişahı, Mevlevilik tarikatine ötedenberi sıcak bir yakınlık duymuştur. Araştırmacılar onun, Mevlevilik'e intisap ettiğini de yazarlar (37). İşte bu yakınlık, hayranlık ve bağlılık neticesinde Sultan, sık sık Galata Mevlevi-hanesini ve ünlü şair Şeyh Galib'i ziyarette bulunurdu (38). Buna dair kaynaklarda enterasan hatıralar vardır (39). Bu anlayışdır ki Sultan'ı, tarikat Pirinin Türbesinin de bulunduğu asıtane mahiyetine sahip Konya Mevlevi Dergahı'nın her türlü ihtiyaçlarına ve bilhassa ta'mir, tefriş ve tanzimine büyük bir ihtimama sevketmiştir.

Devrin ünlü şairlerinden Adanalı Surûrî, bu tamirlerle dair şu tarih manzumesini terennüm etmiştir:

Selim Han veli haslet hıdıv pak-sıret kim
Keremetiyle kıldı himmet-i ihya-yı Mevlâna

Firaz-ı Türbeyi tecdid idüb daver-i devran
Sipihre döndü cürmü tarem mina-yı Mevlâna

Zehı fanus bezm-i alem ervah kim andan
Ziya bahş-ı cihandır feyzi şevk-efsa-yı Mevlâna

Eğerçi bu mualla kubbenin tahtındadır kabri
Hakikatte vera-yı asumandır ca-yı Mevlâna

Demadem bunda nefh-i sur-u İsrâfil'e dek olsun
Nevasaz makam-ı aşk-ı Mevlâna

Değildir kehkeşan kim ne kıbab-ı çarh-ı çatlamış
Müessir demle gülbanın felek feza-yı Mevlâna

Surûrî nazmına kubbe çevirmiş yazub tarih
Metanet buldu yahu kümbet-i bala-yı Mevlâna

1213 (40).

Surûrî'nin, tamirata dair bir diğer manzumesi de şöyledir:

Hoşa nev kubbe kim kabr-i Celaleddin Rumile
Derun-u ehl-i batın-veş herametden değil halı

Kıbab-ı asumane kudsiyanı nakşetti tarihin
Selim Han yaptı Mevlâna'ye lillâh kümbet-i âlî

Surrı nazmına kubbe çevirmiştir yazub tarih
Metanet buldu yahu kümbet-i bala-yı Mevlâna

1213 (41).

Bütün bu mısraları terennüm ettiren tamiratın, türbenin dış kısmında olduğu anlaşılmaktadır. Büyük çatlakların belirmesinden dolayı tahrib olan çiniler sökülerek yenileriyle değiştirilmiştir (42).

1232/1816 : Dergah'da bu yıl da bazı onarımlar, uzun yazışmalarla gerçekleştirilmiştir. Yöneticilerle, Saray arasında teatı edilen yazışmalardan tamiratın mahiyetine dair elde edilen malumat şöylece tesbit edilmiştir:

1- Yeşil Türbe kubbesindeki onaltı adet düz terklere, yukarıdaki aleme varıncaya kadar, halis harçla çivileme ve üzerine sıvanın yenilenmesi.

2- Kubbe üzerinde Kütahya'da i'mal edilen çinilerin kaplanması.

3- Çinilerin tutturulması için karabaşlı kalaylı mısır.

4- Kubbe'nin yenilenen sıvasının yüzüne alçı ve kireç ile i'mal olunan çinilerin som olarak yerleştirilmesi ve kalaylı yassı başlı mısır ile tutturulması.

5- Bu iş için, yerden tepesine kadar iskele yapımı.

6- Kubbe'nin iki tarafında bulunan büyük ve küçük kubbelerle, mutfak ve hücreler üzerindeki yıpranmış ve kırılmış kurşunların değiştirilmesi, noksanlarının tamamlanarak yerine yerleştirilmesi.

7- Kubbe eteğinin halis harçla çivileme derzin yenilenmesi.

8- Bu mahalde bulunan sema-hane, mescid pencerele-
rindeki camların yüzündeki mişe carcubeli demiz tel kafesle-
rin yenilenmesi.

9- Mescid minaresinin şerefe tabanına asma salıncak ile çivileme derz ve üzerindeki sıvanın yenilenmesi.

10- Semahane'nin döşemesi harap olduğu için, büyük çam dilmelerinden batırma taban üzerine, küçük kavak tahtasından döşemeli yassı başlı mısır ile döşemenin yenilenmesi.

11- Sema-hane ve mescid'in kubbe içleri ve üç taraflarında bulunan duvarların yüzüne salıncak ile üç kat badana yenilenmesi ve pencere etraflarının çeşitli renklerde boya ile nakışın yenilenmesi.

12- Türbe'nin kapısı üzerinde Mühr-ü Süleymanî (altıköşeli yıldız) kafeslerine ve demir parmaklıklarına yeşil sülügen ve boyaların yenilenmesi. Ayrıca mescid kapısı önünde mermer sütunların gerisindeki beltahtası ve üzerindeki ahşap parmaklıkların boyalarının yenilenmesi.

13- Adı-geçen kapılar üzerinde bulunan kurşun kaplı büyük saçağın altyüzündeki satranç tavanın tamiri ve boyalarının yenilenmesi.

14- Türbenin iki tarafında payelerin üzerinde yıpranmış olan taş kapakların halis harç ile mahalline yerleştirilmesi ve bağlantı yerlerine çivileme derz yenilenmesi.

15- Matbah'ın kargir duvarlarının bir tarafı yıkılmaya yüz tuttuğu için, halis harçla enkazını karıştırarak duvarın yenilenmesi.

16- Matbah'ın içindeki döşeme harap olduğu için, çam ağacından kirişli kavak tahtalarından döşemenin yenilenmesi ile, kargir kubbesi duvarlarına beyaz sıva yenilenmesi.

17- Burada bulunan "Meydan Odası" içindeki duvarların yüzüne iki kat beyaz sıva ile tavanına çeşitli renkte boya yenilenmesi ve iki penceresinin çerçeve tezdîdi.

18- Adı geçen "Meydan Odası" üzerindeki "Sikke-hane" odasındaki bütün beyaz sıvanın yenilenmesi ve kubbesi içine üç kat badana ve dört adet penceresine çam çerçeve yenilenmesi.

19- Adı geçen "Sikke-hane"nin iki tarafındaki "Şeş-hane" döşemeleri harap olduğu için, halis harçla şeş tuğla döşeme yenilenmesi.

20- Bu mahaldeki "Dede hücreleri"nin içerisinde bulunan basma tavan döşeme ve dülger-işi dolap, kapı ve bir adet pencere kanatlarının az kalıntıları ile ta'mir ve tezdîd olunarak, bütün beyaz sıvalarının yenilenmesi.

21- Hücreler önündeki dehliz mahallinin üzerinde basma tavanların yarım ölçüde yenilenmesi.

22- Bu mahalde bulunan şadırvanın şeş tavanının ve altındaki demir parmaklıklarının çeşitli boyalarının yenilenmesi ve noksan abdest musluklarının tamamlanması.

23- Türbe'nin iç avlusundaki yolun iki tarafında altı taş duvarlı, üzeri asma başlı parmaklıklı aşı boyalı duvar parmaklıklarının yenilenmesi.

24- Adı geçen yollar üzerindeki asmalıkların yenilenmesi ve aşı boyasının düzenlenmesi.

25- Adı geçen şadırvan mahallinden helalara varıncaya kadar, yarma sandık ile taş harmuştalı künk döşenmesi.

26- Buradaki helaların ve yolundaki sıvalarının ve üç adet musluğunun yenilenmesi.

27- Adı geçen helaların mevcut lağımlarının tamiri ve noksan kapaklarının yenilenmesi.

28- Türbe, sema-hane ve hücrelerin noksan camlarının tamamlanması(43).

Bütün bu tesbitlerden anlaşıldığı gibi, 1232/1816 yılında yapılan bu tamirat ve tezdîdat, hayli geniş çapta-
dır. Türbe ve müstemilatı, külliye unsurlarının büyük kısmı bakım ve onarıma tâbî tutularak, elden geçirilmiştir. Böylesine köklü bir bakım ve onarımdan sonra ortaya çıkan güzel görünüm üzerine Şair İzzet, aynı zamanda tarih manzumesini de teşkil eden şu terennümatta bulunmuştur:

Cenab-ı Hazret-i Molla iyle Sultan-ı adildir
Biri batın biri zahirde hakan-ı kerem-ferma

İki şeh birbirine hürmet itmek res-i devlettir.
O kanun-u kadim'i eyledi yek-diğere icra

Kılub himmetle Molla Molla kalb-i Han-ı Mahmudı aba-
dan

O Sultan-ı cihan da itti anın kabrini ihya.

Rical-i devletinden eyledi bir bendesin me'mur
Nezaketle idüb halet-feza olsun deyu ima

Çırağ-ı hasına emreyleyup zahirde tenvirin
Du-bâlâ oldu nur-u ma'nevî-i Türbe-i ulya

Olursa böyle olsun himmet-i merdane eyvallah
Gönül aldı o şehin-şah bî-rayb u riya hakka

Revadır onsekizbin aleme ferman-reva olsa
Be-feyz-i mürşid-i Rum ol Hüdavend-i cihan-ârâ

Ol Pîrin hidmetiyle evliyalar iftihar eyler
Nola fahr eylese ol kutb-u din ü devlet ü dünya

Bu baba serfirazan-ı hakikat serfuru' eyler
Nola olsa melaz-ı şah-ı âlem dergeh-i vâlâ

Nazargah-ı Hudadır mehbit-i nur-u tecelladır
Feleklerden du-baladır zemin-i merkad-i Molla

Bulur misbah-ı mihr u mahını efsürde-i husran
Şikeste eyleser gerdun gastidüb gandilini haşa

O mişkatin sirişki aşıkandır revgan-i safi
Zücacı nur-u kalb-i evliyaullahdır zira

Sönmez ta be-mahşer keşretinden ehl-i inkarın
Şua-ı şule-i Ümmettir ol misbah-ı nur-efza

Suruş-u sebz-puşıdır anın ervah-ı ehlullah
Zeminin arşıdır yahu nazarkıl Kubbe-i Hadra

Şafak çak-ı giriban eyledi dergaha reşkinden
Ki zira matla-ı mühr-ü Hüdadır ta be-haşr ol ca

İre subh u mesa şah-ı cihana feyz o hazretten
Ola ta kim münevver merkadinden künbet-i mina

Olur makbul-u dergah kabul-i himmet-i merdan
Şehin-şah-ı cihan-bânî muvaffak eylese Mevlâ

O Şah-ı Asfiya'nın bendesi İzzet didi tarih
Müzeyyen oldu el-hak meşhed-i pur-nur-ı Mevlâna

Sene.1232 (44).

1233/1817 : Türbe, Halet Efendi hademesi Mustafa Dede'nin bina eminlii ile bu yıl da tamir edilmiştir. Bu işle vazifelendirilen Dede, alâkalılardan meydana gelen bir heyetle Konya'ya gelmiş, gerekli keşif ve tetkikatta bulunmuştur. Sonunda, tamir olunacak kısımlar tesbit edilmiş ve gerekli çinileri karşılamak için de, Kütahya'ya geçilerek sipariş yapılmıştır.

Tamirat safahatına dair Şair Pertev'in uzun bir manzumesi vardır; Bu mısralardan, bu tamirat sırasında bilhassa türbe'nin ele alındığını öğreniyoruz; Kubbe tamir edilmiş, döşemeler elden geçirilmiş ve yenilenmiştir:

Budur Dergah-ı Mevlâna Celalüddin ve'd-dünya
Budur ki kâbe-i can u cihandır cümle uşşaka

Bu meşhed-i nurdan derya o Hazret-i dürre-i beyza
Hubab-ı Kubbe-i Hadra disem hamlitme dirâğa

Bunun her evc-i paki uc verir şems-i hakikatten
Muhâzı her biri muayenede takı çerh-i misâka

Elezdir ney şekerden çöp matbah çilekeş cânâ
Muraccâh zevk-i hikmet yanlarında başka ezvaka

Ederler sikke berseri sikke-i zergerden isti'na
Olub bî-gıl u gış iksir-i has-ı puteifaka

Girift-i ışk olurlar başkeserler tavk-ı teslime
Ezelden beste gelmişler rısag-ı ahd ü misaka

Yanarlar şem-i canana cihan u cân bir yana
Dönerler hem-çü pervane verirler varın ihraka

Kehi azad olub gamden geçüp fikr-i du alemden
Rebab'un-ney'i eylerler bedel takyid-u iklaha

Bununla şehr-i Konya fahreder İnan u Turana
Bu buk'a-kible-gâh arzudur bunca uşşaka

Mürur-u vaktile hacet olup ta'mire bu hayr
Müyesser kıldı Hak Şehin-şah-ı pakize-ahlâka

Zehi kutb-u himem sahib - kerem Sultan Mahmud Han
Odur şems-i ziya-bahş inayet cümle âfâka

Dil-agâh-ı mâil bittabî hayr-ı müberrate
Mubarek tab-ı mukbil-i adl ü dad-u rahmı işfaka

Kalemler münhasır ahkam-ı adlin neşr u tahrîre
Hazain su-be-su meşgul atasın bezl-i infaka

Cemal-i şevket-i tenvir sırr-ı sure-i Ve's-şems
Cebin-i tal'at-ı teşbihe ruşen sıhh-ı beraka

Muvaffak olduğu bî-şübhedir her kar u barinde
İder her emrini tefviz zira Rabb-i Hallaka

O şah-ı mucizeyinin neva-yı feyzidir her dem
İdem bu neyi bilgi böyle mazhar-ı sırr-ı enfaka

İki tarih mülhem oldu Pertev malta-ı dilden
Sezadır benzedilse firgateyn şems-i işraka

Yapıldı Dergah-ı Molla budur çün Ka'be-i uşşaka
Tavafa gel dua it yaptırın Sultan-ı âfâka

1233 (45).

Tamiratta Mustafa Ağa eminlik yapmış ve 190 keselik bir harcama ile (46) tamamlanmıştır. Mustafa Ağa'nın aynı zamanda iyi bir ressam ve dekoratör olduğu anlaşılmaktadır. Onun çizdiği modellere göre Kütahya'da i'mal edilen çiniler, kubbede kullanılmıştır.

Tamirata dair elimizde resmî yazışma belgeleri bulunmaktadır; Onarım ihtiyacı Hemdem Çelebi tarafından Saray'a intikal ettirilmiştir. Sultan'ın hem de esaslı bir tamiri emretmesi üzerine, 1232 yılı cemaziyel-evvelinde izin çıkmıştır. Cemaziyel-ahirde, mimarlardan oluşan bir grup Konya'ya gelerek incelemelerde bulunmuştur. Heyet daha sonra Kütahya'ya geçerek imalatçılarla görüşmüş ve daha önceden ha-

zırlatılan modellere uygun yeni çiniler sipariş vermiştir (47).

0 yılın ağustos ayınının 12. günü, kubbe çinilerinin yenilenmesi için gereken ameliyeye başlanılmıştır.

Tesbit edilen esaslar dahilinde köklü onarım, 25.Birinci Teşrin günü tamamlanmıştır. Sökülen eski çinilerden bir kısmı, Türbe avlusundaki "Tarikatçı Bahçesi" denilen mahalle gömülmüştür. Kalanları da, "Kız Kubbesi"ne konulmuştur (48).

Bu tamirata dair (27.Rebiul-evvel.1233) tarihli vesikadan (49), yapılan ameliyenin mahiyeti şu şekilde tesbit edilebilmektedir:

I- Kubbe-i Hadra, Sema-hane, câmi ve diğer yerlerin ta'mir ve yenileme işleri;

2- Kubbe-i Hadra kenarında olan taşların yenilenmesi;

3- Sema-hane, mescid, mutfak, derviş hücreleri ve diğer yerlerin noksanlarının tamamlanması (50).

4- Bütün bu işler için görevlendirilenler:

a) Me'mur: Dergâh-ı âlî gediklilerinden Mustafa Dede.

b) Mimar : Mi'mar hulefasından Mehmed Emin Halife.

5- Harcamalar:

61.336	kuruş	masraflar
3.500	"	maaş
1.500	"	Harc-ı rah.

66.336 yekun.

Tamiratta, türbeye kaplanacak çinilerin rengi konusunda bazı tereddüdlerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır; Sipariş edilen çinilerin "Yeşil" yerine, "mavi" olarak imal edilmesi üzerine münakaşalar çıkmış, hayli sert tartışmalar yapılmış ama sonunda çiniler öylece kullanılmıştır (51).

1251/1835 : İnegöl'lü Ali Paşa'nın bina-eminliğini yaptığı tamirattır. Türbe kısmında olduğu bilinen (52) bu tamirat, muharrem ayında başlanmış ve recep'de bitirilmiştir

(53). Böylece beş ay kadar süren onarım sırasında 500 keselik bir masraf yapılmıştır (54).

1252/1836 yılında tamamlanan onarıma dair kitabe, avluda teşhir edilmektedir (No:1250), (17.Res.)

1283/1866 : Bu yıl yapılan tamire dair, Çelebi Efendi'nin, Saray Baş-Katıplığına gönderdiği 5. Safer.1283 tarihli yazı şöyledir:

"Gencine-i hilkat aliye-i rahımanelerine meknuz define-i cevahir müberrat-perveri ve ihsan ve hazine-i fitrat zekiye-i asifanelerinde mermuz olan gevahir mashariyet saadet nişan iktiza ve Hazret-i Pır-i dest-gır kuddise sırrahu'l -münır efendimize merbud olan kema-i tevessül ve intisabfuzuyat iktisab-ı ulyaları ihtiva-ı celili üzre Kubbe-i hadra ve mahal-i saire-yi ülyanın beşyüz sekiz bin kuruşla icra-i emr-i ta'mirine şayan-ı erzan buyrulmuş olan İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Cihan-nanı'nın istiha-i mutlaka saye-i delaet-i aliyye-i rahımaneleri olmasıyla ve bu inayet-i aliyye ve eltaf-ı seniyye-i daverileri bu derviş haslarla sair kaffe-i canları lebrız-i surur ve ihya etmesile hemen Huzur-u Hazret'e nasiye-sa-yı hadaatle secde-i şükre müsareat ve şems-i ruhaniyet-i celilesi fark-ı fıraktan ara-yı Hidivelerinde hemişe sa-e-bahşa olması niyaz-ı ref'-i barigah-ı icabet dest-gah-ı Hazret-i Rabb-i Ehadiyyet kılınmış ve Cenab-ı müceddidesinin ve'-ş-şuhur müşahade-i emsal-i kesiresiylemübarek kalbi ali-i münıbanelerini her halde mesrur buyursun. Hhulul iden sal-i cedıdi mesadet berıdin gurre-i garrası ruz-u firuzanda mütevekkilen alallahü Teaa ve mütevassilen bi-ruhaniyyet-i Hazret-i Mevlana kuddise rrahu l-isna Kubbe-i Hadra'nın ta'mirine besmele-keş mübaşiret olunmuş, zilhicce 82 tarihiyle müzeyyen Konya Valisi devletlu Paşa Hazretlerine şeref tevarüt iden tahrirat-ı aliyye-i nezaret-penahilerinde ta'mirat-ı mezkure için üçyüzelli bin kuruş Konya MalSandığı'ndan i'ta kılınması emri iş'ar buyurulmuş olmasıyla mukaddema merkez sami-i Hükümet eyaletten takdim kılınan defatir-i keşfiyye mütalealarından rehin-i ilm-i ulyaları buyurulacağı veçhile matbha-ı şerif kargir olarak müceddiden inşa ve Dergah-ı Şerife üç saat mahalden ceryan eden suyun yolları kezalik müceddiden i'mar ve icra ve Kubbe-i Celile'sinin çinileri Kütahya'dan i'mal ettirilerek celb olunduğu ve ta'mirat-ı saire dahi bu kabilden bulunduğu cihetle ta'mirat-ı külliye-i mezkurenin üçyüz elli bin kuruşla vücude gelemeyüb ber-mucib-i keşf-i ahir beşyüz

sekiz bin kuruş ile meydana gelebileceği varest-e-i arz-ı inha olarak meşhudat-ı vakayi-i alileri üzere keyfiyyet cevaben Vali-i müşarunileyh Hazretleri tarafından bu kerre dahi pişigah-ı aliyye-i Hidivanelerine arz-ı beyan buyurulduğu cihetle mukteza-yı şime-i celile-i müberrat perveri ve inayet-i aliyeleri üzere ıfa-ı muktezasına himem-i aliyye-i nezaret-penahileri şayan buyrulmak babında ve her halde."(55).

1284/1867 : Tamire ihtiyaç gösterdiği için bu yıl, Çelebilik Makamı, Saray Başkatipliği'ne, 29.Şevval.1284 tarihli şu mektubu göndermiştir :

"Şeref-i taalluk buyurulan irade-i inayet-i ali-se-niyye iktiza-ı alisi üzere cedd-i emcedimiz Hazret-i Mevlana kuddise surrah'ulh-a'la efendimizin dergah-ı, maal-i iktinah seniyyelerinde vaki' matbah ve Meydan-ı Şerif ile şadrvan ve su yollarının ve Kubbe-i Hadra inşaat tamiri rehin hüsnü hitam bularak masarif-i vakiasının mübin tanzim olunan defter üzerine ihsan buyurulan mebalig-i maluenin adem-i vefası cihetle kalmış olan huzur-u feyz-i nevşer Hazret-i Müşarunileyh'de bulunan bazı mahallerin ve gerek Dergah-ı Şerif-i mezkur derununda muhtac-ı ta'mir olan yyerlerin ve tekrar muamele-i keşfiyyesi bil-icra yüz yetmiş altı bin küsur kuruşla hasıl olacağına dair tanzim olunmuş olan diğer bir mazbataya leffen takdimi huzur-u maal-i neşver nezaret-penahieri kılınub tafsil-i keyfiyyet marulbeyan mazbata ile melfuf iki kıt'a defter mefadatından rehin ilm-i sami-i hidiveleri buyurulacağı derkar olmasile bu babda tasdiye hacet olmayup fakat taraf-ı eşref-i Hazret-i Cihan-banı den hanedan-ı derviş-hanemiz haklarında şimdiye deyin sezavar buyurula gelen her türlü inayet ve ihsanat-ı seniyyelerinin i8fa-yı hakk-ı teşekküründen lisan-ı hal-i bi-mecal bulunduğu gibi ebniye-i mezkure dahi kamal-i metanet ve resanetle inşa ve hüsn-ü hitam bularak bu dahi hakka asr-ı mahasin hasr-ı Hazret-i Şahane'ye ve nam name-i cihan-baniye heğmişe-bal ve tezkara şayan bir asar-ı hayriyye-i vecibe olması ile heman aciz-i b-miktar-ı kamtiranem ve gerek bil-cümle dedegan ve dervişan ve çelebiyan ve dua-gu-yu saire taraflarından minel-kadim mefruz uhde-i dayı-anemiz olan davat icabet-i eyat-ı Hazret-i Şehin-şahiye eviyye-i hayriyye-i cenab-ı nezaret penahileri bil-ilave huzur-u Hazret-i Pır-i müşarunileyhte zaver-i natıka-i tilavet ve tezkar kılınmış ve kılınmakta bulunmuş ise de huzur-u müşaruhileyhde olan mahallerin ve gerek derun-u Dergah-ı Şerif'de olub, muhtac-ı ta'mir bulunan küsur yerlerin dahi öteden beru mebzul ve ra-

yigan bufyurulan müsaadat-ı celile ve inayet-i seniyye bu dahi ihsanat-ı lahika olmak ve müşarühileyh hazretlerinin füyuzat-ı kudsiyelerini bir kat daha isticlab buyurmak üzere ber-mantuk mazbata istida olunan salif'ul-beyan bir yük yetmiş altı bin dörtyüz yetmiş kuruşa onaltı paranın dahi inayet ve ihsanı hakkında müsaade-yi aliyye-i Cenab-ı Hazret--penahilerinin şayan ve sezavar buyurulması niyaz mahsusunda cür'et bulunduğu bi-kerametaala muhittıla mekarim-i iltimağ asaf-ı ermehiyeleri buyuruldukte ol babda ve her halde emr-i ferman." (56).

Bu arz-ı halden anlaşıldığı üzere, geçen yıl başlanılan tamirat, tahsisatın yetmemesi üzerine, yarım kalmıştır. Bunların itمامı ve ayrıca yeni beliren onarıma muhtaç yerlerin de masraflarının karşılanması için, yeni tahsisata ihtiyaç görülmüştür. Tamiratın yapılmasına müsaade ve yeni tahsisatın verilmesi için, yukarıdaki yazı, Saray'a yazılmıştır. Bu tamiratın daha çok Dergah'ın iç kısımlarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sultan Abdülaziz zamanında yapılan tamirat, Sadred-din Çelebi'nin başvurusuyla sağlanan müsaade ile gerçekleştirilmiştir. Böylece derviş hücreleri, şadırvan ve su yolları, mutfak, Yeşil Kubbe çinileri(57) ve diğer bazı kısımlar elden geçirilmiştir. Bütün bunlar için 700.000 kuruş harcama yapılmıştır (58).

1285/1868 : Bu yılki tamiratta, önce türbe kısmı ele alınmıştır. Kapı duvarları süslenmiş, ağaç parmaklıklar, pirinç parmaklıklarla değiştirilmiştir.

Ayrıca, Şeyh Dairesi, mutfak, Meydan-ı Şerif ve hürelere de bazı ilaveler yapılmıştır. Su yolarının da elden geçirildiği bu işe 7000 lira harcanmıştır (59). Şadırvanın da onarıldığı bu tamirata dair Galib Dede'nin tarih mısraı, şadırvanın kitabesinde okunmaktadır:

"Düşürdi hîn-i itمامında Galib bir güzel tarih
Bu şadırvane zemzem eyledi icrasına cemcah

1285 "

Geniş çapta olduğu için, Dergâh'ın genel durumuna yeni bir güzellik kazandıran bu tamirata Şair Burhaneddin Şükrü de şöyle bir tarih düşürmüştür (60):

"Tarih şud ğurfe heman tefsir-i cennet köşkdü
İlham ile ittim beyan Burhan'e pîrân-ı ışkđır "

Birinci mısradâ geçen "Ğurfe" kelimesinin ebcedle karşılığı şöyledir:

Ğ : 1000

R : 200

F : 80

H : 5

1285

1305/1887 : Bu yıl, sema-hane'nin etrafı genişletilmiş ve iki yanına mutrib hey'eti ve ziyaretçiler için özel mahfeller yapılmıştır.

Ayrıca, mescid de onarılmıştır. Derviş hücrelerine kömürlüklerin ilavesi de bu yıl yapılmıştır (61).

Türbe kubbesinin baştan aşâı ele alındığı (62) bu tamirat yılına dair minare gövdesinde tarih bulunmaktadır.

Tamir için Çelebilik makamı, Saray'a, 17.Safer.1305 tarihli şu yazıyı göndermiştir:

"Bu mülk-i millete atıyye-i azıme-i Hüda-yı Kerim olan Padişah-ı merahim-hasal ve şehin-şah-ı derya-nüval ve li-nimet-i alem Efendimiz Hazretleri'nin şamilet'ul-afak olan eltaf-ı inayet kit-i sitayinleri ile aktar-ı cihanı ma mur u abadan ve kaffe-i bendegan vezır-i destan musta 'rak-ı emvaç min-u ihsan olub celaseima mebde-i saadet olan culusu meyamin menusu şehin-şahanelerinden beri bil-cümle maabid-i İslamiyan vekaffe-i tekaya-yı ehl-i dilan rehin-i feyzafeyz imran olarak şu lutf-u celil-i bi-adl Hazret-i Halife-i Mü minin ile alem-i İslam'ın garin-i emva-ı minnet u meserret iken irfan-ı keramet zat-ı akdis-i şehriyatanesine bergü zar-ı tecelli-i hilkat olan veli-u ni'met Efendimiz'in cedd-i bizrukvarın Mevlana celaleddin-i Rumı kaddese sırrahüssamın Hazretleri'nin kulab-u aşıkın safa-ayın gın mail-i harab olan türbe-i şerifelerinin ta'mirine keramini efsa-yı sunuh olan irade-i mülhemiyet ifade-i Hazret-i Hilalafet-pe nahıleri terane-i kudum-u budiyetlerinin her ba kımdan çıkan avaze-i sadakat dua-yı tezayüd ömr-ü ikbal-i şehriyari-i i sal-i barigah-ı milkin eden hanedan-ı daiyanemi baştan başa minnettar ederek Huzur-u Cenab-ı pir'de bilistima ediyye-i

mefruze-i Hazret-i Hilafet-penahi tekrar olunduktan sonra tamirata mübaşeret olunmuş ve Türbe-i Şerife'nin sema'-hane-si ile mail-i inhidam olup evkat-ı hamsede cemaat-ı kesire ile i'fa-yı farize-i salat edilen mescidin bazı erkanına bittabı vehin gelerek tamire mecburiyet görüldüğü misill-ü dua-yı şevket ve ikbal-i cenab-ı milk-darı ile meşgul olan dervişan için comesuyu-hane ve saire gibi bazı mahaller dahi yeniden inşa olunduğu ve Türbe-i Şerife'nin her ciheti birçok zaman muhtac-ı ta'mir olmayacak surette termin edildiği cihetle Merkad-i Şerif-i Hazret-i Pır üzerinde bulunan Kubbe-i Hadra ile mescid-i şerif'in semai ve dervişane mahsus çile-hane olan matbahın masarif-i bizzarure yetiştirilmemiş ve keşf-i evvel mucibince icra kılınan tamiratın müfredatıyla bu kerre tamire ihtiyaç görülen mahallere dair Belediye kalfası tarafından tanzim olunan keşif defteri ve nam-ı celil-i Hazret-i Hilafet penahi ila-ahir'id-devran natika-i Pira-yı aşıkân saher-u hizan olmak maksad-ı ubudiyet-karenesiyle Bab-ı Şerif üzerindeki taşı kazdırılan ve mektubi-i Vilayet Nazım Bey kulları tarafından inşa edilen tarih lef-fey arz-ı takdim kılınmıştır. Kaffe-i cihan-ban ihsan-ı alel-ihsan Hazret-i Hilafet-penahi ile mesrur u handan ve ceed-ü büzrukvarım Hazretlerine hürmet-i irfan menkabeti Cenab-ı45 Hilafet-penahi bi-hadd-i payan olarak bendeganı sadakat-i mutat-ı şehriyaranesinin a'mal-i meşruasına melce-i münferide-i mukaddes olan cezka-yı merahim ihtiva-yı Hazret-i Hilafet-penahiye kemal-ü acz ü iptihal ile dehalet eylediğim muhatabım samileri buyurulduktadır."(63).

Bu onarım günlerinde Çelebilik Makamında Mustafa Saffet Efendi; Konya Valiliğinde de Mehmed Memduh Paşa bulunuyordu (64). Çelebi Efendi, tamirata dair Saray'a, 15.Mu-harrem.1306 tarihli yazısıyla, ihtiyaçlara dair malumat arz etmiştir(65). Bu nâmelerden de anlaşıldığı gibi, 1305-1306 yıllarında yapılan tamirat, Türbe ve külliyyenin çeşitli yerlerinde görülen arızaları gidermiştir. İlk müracatta ayrılan para, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar üzerine yetmeyince, müracaat tekrarlanarak yeni tahsisat sağlanılmıştır. Adı geçen Çelebilik yazısı ile intikal ettirildiği gibi tamirat sırasında semahane mahfellerinin, mescidin ve kubbenin kısımları üzerinde durulmuştur.

Bu tamirata dair Şair Burhan şu mustakil manzumesini yazmıştır:

"Tarih-i Ta'mir-i Dergâh-ı Şerif"

Nokta-i bişnevde pinhan-ı sırr-ı sırdan-ı Mevlâna
Ders-i Vahdetten alurlar bahr-i umman-ı Mevlâna
Mesnevi'nin dükkan-ı vahdet gayri görmek istemez
Eğri bakup iki görme birdir im'ân-ı Mevlâna
Ma'nevî bir nokta-ı ateş-i aşkdır kesret-nüma
Halka-i Tennuresi bir devr-i devran Mevlâna
Mazhar-ı Nur-u Muhammed nesl-i Ebu Bekir oldı hem
Ömer Osman Ali'dir rah-ı irfan-ı Mevlâna
Geldigince buy-ı güllab canını irşad ider
Mustafa Saffet Efendi şimdi ihsan-ı Mevlâna
Okunur ism-i celali her seher bülbül gibi
Padişahım çok yaşadır cümle mihman-ı Mevlâna
Şehinşah-ı Sultan Hamid Han yapdı tamir dergehin
Bu Hakan-ı A'zam eyler himem-i ruhan-ı Mevlâna
Vilayet Valisi Memduh Beye himmet ider Pir'im
Kudumiyle hitam buldu bu sal eyvan-ı Mevlâna
Afitab-ı turası Burhan be-gu tarih-i tam
Saye-i Şahane'de vüs'atlendi meydan-ı Mevlâna

Sene: 1306 " (66).

Şair Burhan, cönkünün muhtelif yerlerinde, bu tamire dair çeşitli tarihler düşürmüştür:

"Şahımız sani-i Hamid Han yaptı ta'mir-i Dergehin
Saye-i Şahane'de vüsatlendi meydan-ı Mevlana

1306 "(67).

"Gelub Üçler ziyarete bi-gu Burhan bu tarihi
Saye-i Şahane'de vüs'atlendi Meydan-ı Mevlâna "(68).

1303

3 Üçler.

1306

Son şeklini (1.Muharrem.1307) tarihinde alan bu tamirat ve tecdidde dair tarih ibaresi son cemaat mahalli orta kemerine yerleştirilmiştir.(18.Res.)

1309/1891 : Bu onarımda daha çok dış kısımlar ele alınmıştır (69). Sunduğumuz tarihî fotoğrafın, bu onarım günlerinde ait olduğunu tahmin etmekteyiz. (19.Res.)

1312/1894 : Yine Sultan II. Abdülhamid zamanında,

mutfak, su yolları gibi acilen tamiri gereken yerlerin tamir edildiğini biliyoruz(70), (20.res).

Ayrıca , Mevlâna'nın sandukasına serilmek üzere, 3.97 X 6.30 m. eb'adındaki kıymetli musanna' puşide, seçkin bir heyetle Konya'ya getirilmiştir. (21.Res.)

1327/1909 : Sultan V.Mehmed zamanında türbede bazı tamirat icra edilmiştir. Bu tamiratta, Yeşil Kubbe'nin çinileri, kubbelerin kurşunları ele alınmıştır. Mutfak ve hücrelerde de gerekli yerler onarılmıştır. 7000 lira harcanan bu tamirat için Tarikatçı Adlî Çelebi başkanlığında bir komisyon kurulmuştur.Mühendis Rıza, bu çalışmaların teknik yönünü deruhte etmiştir. Çiniler,Emin Usta tarafından Kütahya'da yapılmıştır (71).

1328/1910 : Bu yıl, Dergah'ın su ihtiyacını karşılayan Dutlu Suyu'nun kanalları tamir ettirilmiştir. Buna dair Konya Valisi Vekili Ahmet Muammer Bey'in, Evkaf Nezaretiyle çeşitli yazışmaları vardır (72).

1331/1912 : Sultan Reşad (1909-1918) zamanına rastlayan bu tamiratta Yeşil Kubbe yeniden onarılmıştır. Hafız Usta tarafından Kütahya'da i'mal edilen çiniler iyi pişirilemediği için, sırları kısa sürede dökülmüştür (73),(22,23.res).

İşte, Mevlâna Türbe ve Külliyesi'nin, bize kadar intikal edebilen vesikalara göre tamir, tecdîd ve tefrîşi, Cumhuriyet'e kadar bunlardır. II.XI.1926 tarihi, Türbe ve külliye için önemli bir tarihtir. Çünkü Dergâh, bütünüyle Maarif Vekaleti'ne bu tarihte devredilmiştir. Bu tarihten sonra, her türlü bakım, onarım ve yönetim, Maarif Vekaletince yaptırılmaya başlanılmıştır. Tekke, dergah ve zaviyelerin kapatılması üzerine, Mevlana Külliyesi bir "müze" şekline getirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılarak, hizmete açılmıştır 27.Şaban.1345 (2.Mart.1927) (24.res).

Cumhuriyet döneminde, Mevlâna Türbe ve Külliyesi'ne gereken her türlü alaka gösterilmiştir. Sağlanan imkanlarla Mevlana Külliyesi, yurdumuzun, Topkapı'dan sonra en çok ziyaretcisi olan müze haline getirilmiştir. Bu arada yapılarla beraber avlularda da bir takım değişiklikler yapılmıştır (25 ve 26 res.).

Bu yeni dönemde, daha çok Maarif (Milli Eğitim) ve Kültür Bakanlıklarınca bakım ve onarımları yaptırılan külli-yeye, çeşitli derneklerin de katkıları olmuştur; Konya Eski Eserleri Sevenler Derneği bunlardandır.

Cumhuriyet Döneminde yapılan bakım ve onarımların başlıcaları şunlardır:

1929 : Bu, yeni dönemin bilinen ilk tamiratıdır. 7570.98 kuruş harcama yapılmıştır.

1940 : Bu yılki tamiratta 1018.95 kuruş sarfedilmiştir.

1942 : 750 lira harcanılarak yapılan tamirata dair Müze defterinde kayıtlar vardır (74).

1949 : Bu yılın ağustos - ekim ayları içerisinde, Türbe'nin çinileri yeniden değiştirilmiştir. Fakat bu yeni çiniler kaliteli çıkmadığı için bir süre sonra sırları bozularak, dökülmeye başlamıştır. Bunun üzerine Kubbe-i Hadra külahı, ahşapla kaplanmıştır (75), (27,28 res) .

1965 : Bu tamirat, Cumhuriyet döneminde, bu yıla gelinceye kadar yapıların en önemlisidir. Yeşil kubbe çinileri yenilenmiştir. 1964 yılında 78.000 lira keşif bedelle müteahhide verilen onarım işi, 12.VIII.1965 tarihinde sona ermiştir.

5.IX.1964, cumartesi günü başlanılan kaplama ameliyesinde, Kütahya'da imal edilen 8488 adet çini kullanılmıştır. 436 sandıkla getirilen çinilerin 192 tanesi, gövdenin külaha yakın yerinde bulunan Ayet'el-Kürsî için hazırlanmıştır (76). Onarımla, mimar İhsan Kaygılı görevlendirilmiştir (77) .

Bu esaslı onarıma dair bütün yazışmalar, "Konya Müzeler Müdürlüğü Teknik Bürosu"ndaki, (1964/I, Yeşil kubbe çini kaplama Dosyası)'nda mevcuttur. Bu dosyadaki evraklardan öğrendiğimize göre, çini kaplama işinin ihalesi, kapalı zarf usulü ile eksiltmeye çıkarılmıştır. 24.VIII.1964 tarihinde iş, Konya Kızılay Şubesi bitişiğindeki Şenyuva İnşaat ve Müteahhidlik bürosundaki Osman Korkmaz'ın, %2 noksan teklifi dolayısıyla, 77.159.04 lira ile ona ihale edilmiştir.

Çiniler, Kütahya'da Metin Çini Fabrikası (Edip Çini-

cioğlu) tarafından hazırlanarak, 19.VIII.1965 tarihinde Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

Yapılan çini kaplama işine dair "kat'î kabul raporu", 30.IV.1966 tarihini taşımaktadır(78).

Yapılar topluluğunda, daha sonraki yıllarda da bir takım tamir işleri yapılmışsa da bunlar genellikle az sayıdadırlar. Bozulan bir çininin yenilenmesi (29.Res.), kırılan kapak taşlarının onarımı, bazı yerlerin boya, badanası gibi küçük çaptaki işlerdir.

1983 : Mevlâna yapılar topluluğunda bu yıl esaslı bir onarıma girişilmiştir. Eylül ayında başlayan bakım, onarım ve tecdîd ameliyesi, "Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği" tarafından finanse edilmiştir. Faaliyet, Vakıflar Genel Müdürlüğü Restorasyon Şefliği ve Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyelerinin tavsiyeleri doğrultusunda, Dernek üyelerinin nezaretinde yürütülmüştür.

Üç yıl süren bu faaliyetlerle, Tilâvet Odası'nın, Kademât-ı Pîr'in (30.Res.), Kıbâb'ul-Aktab'ın (31,32.Res.), Huzûr-u Pîr'in (33.Res.) ahşap, mermer, taş alçı, sıva, boya ve badana işleri yapılmış; gerekli olan kısımlarda tamir ve tecdîd yoluna gidilmiştir. Post Kubbesi'ndeki istelaktit dolguların bakım ve onarımı yapılmıştır.

Semâ-hane' deki esaslı çalışmalarla, zemin döşeme tahtaları, kadın ve erkek mahfellerinin ahşap bölmeleri yenilenmiştir. Mevlevîliğin önemli mekânlarından olan bu bölümün kubbe ayak, kasnak ve içinin mevcut hât ve sair tezyinatı elden geçirilmiştir.

Daha sonra, Mescid kısmının duvarlarındaki ve kubbe içindeki alçı ve boya işleri yapılmıştır.

Başta kubbelerin kurşun kaplamaları olmak üzere, kasnak ve duvarların da derzleri yenilenmiştir.

Bir süreden beri ârıza gösteren son cemaat mahallinin ahşap saçağı yeni baştan onarılmıştır.

Hâmûşân'(avlu) da yer alan Sinan Paşa, Fatma Hatun ve Hürrem Paşa Türbelerinin sıva, kaplama, badana bakımı ve bazı ahşap işleri yapılmıştır.

Ayrıca, Meydân-ı Şerîf'in boya, badana, nakış, kalem-işi restorasyonu; Matbah-ı Şerîf'in sıva ve badana tecdîdi gerçekleştirilmiştir.

Bunların yanı sıra avluda yer alan selsebil elden geçirilerek bakımı yapılmıştır.

Mevlâna Türbe ve yapılar topluluğunun değişik yer ve yönlerindeki bu geniş ve köklü tamir ve tecdîd ameliyeleri, 1986 yılı eylül ayında tamamlanmıştır. Bütün bu işler, Manisalı Mustafa Baytal ustanın başkanlığındaki ekip tarafından yapılmıştır.

1987: Avlunun mermer kaplaması, derviş hücrelerinin duvar, revak, camekân, baca yenilemeleri ile kurşun kaplama işleri de müteahhit tarafından bu yıl tamamlanmıştır.

Çevrede bulunan eski evler ile Çelebi Konaklarının yer aldığı (34.Res.) kuzey ve doğu yönlerdeki mahallelerin istimplâkine (35.Res.) bu yıl da devam edilmiştir.

Türbenin batı avlusunda (Hâmûşân) bulunan ve külliye'nin müze haline getirildiği yıllarda kubbeli örtüsü yıktırılan tarihî şadırvan (36.Res.) bu yıl, yine Dernek tarafından ele alınmıştır. Mermer Şadırvan'ın bakım ve onarımı yapıldığı gibi, restütisyonu için de çalışmalara girişilmiştir. Doç.Dr.Yılmaz Önge tarafından hazırlanan projesiyle, orjinalitesine (37.Res.) kavuşturulmak üzere başlatılan yarıma devam edilmektedir.

S O N U Ç

Görülüyor ki, Mevlâna Türbe ve Külliyesi'ne, tesis ve teşekkülünden bu yana hemen bütün devlet yöneticileri tarafından yakın alaka ve ihtimam gösterilmiştir. Kültür ve tefekkür tarihimizde önemli yeri olan bu yapılar topluluğunun, mi'marî tarihimizdeki mevkii de çok büyük ve önemlidir. Bu sebeple, yediyüz yılı aşan süre içerisinde büyüyüp, gelişen ve bir takım tadilat ve tebeddülâta uğrayarak günümüzdeki şeklini alan Türbe ve Külliye'nin, ayakta kalması, görevini yerine getirmesi ve gelecek nesillere intikal etmesi

için, elden gelen ihtimam gösterilmiştir.

Mevlâna Türbe ve Külliyesi gerek mi'marî ve gerekse tez-yinî yönden, tesisinden bu yana, yaşadığı sanat dönemlerinin özelliklerini taşır. "Dergâh" olarak yaptığı hizmetlerin sonunda, "Müze" olarak kazandığı yeni veçhesiyle, bünyesinde bulundurduğu, Türk sanatının bütün dallarına ait binlerce eşya, eser ve malzeme ile, millî sanatımızın bu yönlerinden bir meşheri durumundadır. Tarihi boyunca gördüğü tamir ve ilaveler, bu enteresan yapılar topluluğunu bize kadar intikal ettirmiştir. Günümüzde de varlığını ve önemini, gelecek nesillere ulaştıracak durum ve sağlamlıkta bulunmaktadır.

NOTLAR

(1) Karamanoğulları Tarihi, 1946, 107.

(2) Osmanlılar'ın bu büyük alakasını, fikrî yapının yanı sıra, siyasî ve ictimâî düşüncelerin bir icabı olarak da izah etmek mümkündür. Çünkü Mevlevilik, bir bakıma Selçuklular döneminden çok daha büyük ağırlıkla, Osmanlı devlet yapısında kendini kabul ettirmiştir. Tahta yeni geçen Osmanlı padişahları'nın, Edirne-kapısı dışında yapılan kılıç kuşanma merasimlerinde, kılınca Mevlevî Şeyhi'nin eliyle kuşanmaları bunun protokola yansıyan bir sembolüdür. Osmanlılar'ın bu idarî anlayışları (bkz.Fr.Taechner, Encyclopedie de L'İslam, "Konya" mad.;Çev: N.F.Baştaç, Konya Mec.,XXXI/1609; M.Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri",Vakıflar Der., VII/149-206.s..), Mevleviliğin büyük mürşidinin' de türbesinin bulunduğu Konya Dergahı (Asıtane)'na, mi'marî ve restorasyon alâkalarını da celbetmiştir.

(3) Bu tür eserler hukuken Padişah'a ait eserlerden sayıldıkları için Padişah'tan izin almadan, her hangi bir müdahalede bulunulamazdı. İntikal ettirilen tamir ve tevsi talebi üzerine Saray, gerekli tetkikatı yaptırır; gerekli masrafı tesbit ve bunu ilgililere havale ederdi. Bu tür işlere, Saray dan habersiz başlanılmadığı gibi, harcamalara da yine kimse izinsiz katkıda bulunamazdı.

(4) Bunlara dair belgeler, için bkz.; "Konya Mevlana Arşiv Defteri", No:57/32 ; 58/2; 64/II; 128/2.

(5) Cesedi muhafaza etmek için yapıda yerverilen ve Selçuklu türbelerinin tipik özelliklerinden "**mahzen**", yapıl-

dığından bu yana, çeşitli ihtiyaçlardan dolayı bakım ve kontrol altında tutulmuştur. Mevlâna külliyesindeki Selçuklu türbeleri de böyledir. Ama yaklaşık yüzelli yıldan beri mahzen kapısı taşla örülü bulunan Mevlâna ve yakınlarının türbesindeki bu muahhar birbuçuk asırlık sed çekişi izah eden olmamıştır. Mahzen, incelemelerimizde mi'marî son durumu ile, bizim için de muamma olarak kalmış ve örülü kapı, müşahadeye dayanan bir tetkiki mümkün kılmamıştır. (Bkz. H.Özönder, "Mevlâna Külliyesi" (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, 1979,28-30.s.)

(6) Eflakî (II/192), Tebriz'li Bedreddin'in, o yıllarda ünlü bir mi'mar olduğundan sitayişle bahseder.

(7) Şikârî, 106-107 ; İslam Ansik., X/109. Karamanoğullarından bazı beyler, Mevleviliğe yakınlık göstermişlerdir. (Bkz.Şikarî,56; İ.H.Konyalı, "Bir hüccet ve İki Vakfiye", Vakıflar Der., VII/103-105; F.Sümer, "Mevlâna Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri", Bildiriler, 1973, 50.s.).

(8) Ş.Uzluk, "Türk Mi'marisinde Mevlana Türbesi ve Onun Mimarı Değeri ", Konya Der., 53-56/145.s..

(9) "Dilimli" tarzın Karamanoğullarında da çok kullanılan bir mimarı biçim olduğunu biliyoruz.

(10) Ş.Uzluk, agm., 146.s.

(11) Ş.Uzluk, Mevlâna'nın Türbesi, 73-93,156 ;E.H.Ayverdi, İ.A.Yüksel, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, 1976, 239.s.. Cem, Konya'yı ve Larende'yi i'mar etmek için çalışmış, Mevlana Türbesinde de bir takım tamirler yaptırmıştır.

(12) Buna dair kitabe :

فقتت القبة الحضراء في أيام دولة السلطان
المؤيد بنأييد الله المستعان سلطان بايزيد
بن محمدخان
علي يد العبد الضعيف المولوي عبد الرحمن بن
محمد الحلبي وأنشد في تاريخه هذين البيتين

şeklinde olup, tezyinatta çiniden başka manzaraya hakim olan dekor, kalemişidir. Kubbe-i Hadra'ninkiler, kitabeden de an-

laşıldığı gibi, Haleb'li Abdurrahman'ın kuvvetli kaleminden çıkmıştır. II. Beyazıd devrinde muhtelif sanatkarlar arasında Özbekli Baba Nakkaş ve Haleb'li Abdurrahman gibi büyük ustalar bulunuyordu. "Bu iki hünerverin mevcut eserlerinden, mezkur yıllarda meşhur birer fresk ustası oldukları anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi (151-177.s.), Baba Nakkaş'ın Çatalca yakınında vefat ettiğini haber veriyorsa da, Abdurrahman'ın hangi tarihte öldüğü belli değildir", Şahabeddin, "Türk-Resim Mektebi", Konya Mec.39/20.s..

(13) Bkz.Sakıb Dede, Sefine-i Nefise-i Mevleviyye, 1283, I/143.

(14) Halûk Karamağaralı, "Mevlâna'nın Türbesi", Türk Etnografya Der.,VII-VIII, 1964-5 (ayrı basım), I.s..

(15) Sakıb Dede ve diğer Mevlevî kaynaklarında buna dair çeşitli olaylar nakledilir.

(16) Sinan Dede, Yavuz'un tamiratından önce türbenin harap bir durumda bulunduğunu naklederek, yağın yağmurun bile içeriye geçtiğini kaydeder. Ayrıca, su sıkıntısı çekildiğini, namaz ve temizlik için su bulunamadığını da ilave eder; Bkz.Murşid'ut-Talibîn, v. 27 b-28 a..

(17) İslam Ansiklopedisi, X/109.

(18) Külliye'nin "Hadikat'ul-Ervah" denilen batıdaki avlusunda yer alan Osmanlı Türbelerindendir. Mutfağın doğusunda ve ona bitişik durumdadır. Sekiz köşeli temel üzerine, sekiz köşeli prizma gövdesi inşa edilmiştir. Kapı kemeri üzerindeki iki satırlık sülüs ile arapça kitabesinden anlaşıldığına göre, 934 yılında inşa edilmiştir. (Türbenin mimarîsi ve dâhilî durumu, sanduka kitabeleri için bkz.H.Özönder, agt., 89-93.s..).

(19) Kanûnî'nin bu önemli onarımları sebebiye, "Asi-tane-i Mevlâna'nın vasıfları"nın belirten Evliya Çelebi:"... bina-yı Sultan Süleyman Han'dır." şeklindeki ifadesiyle, onarımın genişliğini de belirtir. Bkz.III/26.s..

Evliya Çelebi daha sonra Kanûnî'nin Bağdat fethine giderken, "ikiyüz kise masraf koyub", dönüşünde de, önce Sultan'ul-Ulemanın sandukasını altında yaldızlattığını, gümüş şebekeler ve dört tarafına aziz cümleler yazdığını nakleder. Onun, türbeye geniş şamdanlarla ve kandillerle do-

nattığını, sanduka ve puşidelerde bir takım değişiklikler yaptırdığını da ilave eder. Bkz.III/26.s..

(20) İ.H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II/432.

(21) Sefine-i Nefîse-i Mevleviyye, I/145.

(22) Dergâh avlusundaki türbelerden olan Sinan Paşa Türbesi'nin kapısı kuzey cephesinde olup, sekiz köşeli bir tabana sahiptir. Sülüs yazı ile kitabesi iki ibareden meydana gelmiştir. 982/1574 yılında inşa edilen türbede, Paşa'ya ait bir sanduka görülmektedir.

(23) Murat Paşa kızı Fatma Hatun'a ait olan bu türbe, Sinan Paşa türbesinin kuzeyindedir. Sekiz köşeli ve prizma gövdelidir. Gövdesinin üzeri onaltı köşeli bir tanburla çevrilidir. Talikle yazılı Türkçe kitabesinden anlaşıldığına göre, 994/1585 yılında ölen Fatma Hatun için inşa edilmiştir. Zemini düz taşlarla döşeli olup, ortada bir sanduka bulunmaktadır.

(24) "Post Kubbesi"nin örttüğü kısma "Huzûr-u Pîr" denilmiştir. Kubbe-i Hadrâ'nın bu taraftaki iki filayağının araları açıktır. Bu açıklık, yekpare mermer ve ortasındaki "Gümüş Kafes" ile birleştirilmiştir. Maraş Mîr-mirânı Mahmud Paşa tarafından yaptırılan bu kafesin üzerindeki ibare, Şair Manî'nin 32 beyti olup, Mirza Ali tarafından buraya yazılmıştır.

(25) Tilâvet Odası'ndan, Dahil-i Uşşak'a geçişi sağlayan bu kapı, dışyüzü gümüşle kaplı olduğu için bu adı almıştır. Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu Hasan Paşa tarafından yaptırılan kapının üzerinde talikle dört satırlık Türkçe kitabe okunmaktadır.

(26) Evliya Çelebi, III/26; Burusa'dan Konya'ya Seyahat, 343.

(27) Bir örnek olarak bkz.: Sefine-i Nefise-i Mevleviyân, I/178.s..

(28) Ş.Uzluk, Mevlâna'nın Türbesi,122.

(29) age.124.

- (30) age.157;N.Elgin,56.
- (31) Bkz.I/194-195.
- (32) Ş.Uzluk age,124; Mehmed Ziya, 344.
- (33) Divan-ı Nabi, 1292, 70-I.
- (34) Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik, 169.
- (35) Doktora tezimizin "Pûşîdeler" bölümünde geniş bilgi verilmiştir(Bkz.:48-50.s.).
- (36) Tûmar-ı Silsile-i Benî Adem,v.3 b..
- (37) Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik, 249; N.Elgin, 55,58,59.
- (38) N.Elgin, 55.
- (39) N.Elgin, 58-62.
- (40) N.Elgin, 59-60.
- (41) Divan-ı Surûrî, 211.
- (42) Ş.Uzluk, 140.
- (43) M.Erdoğan,"İkinci Mahmud Devrinde Mevlâna Türbesi" (IV), Yeni Konya Gazet., 15.XI.1951;2.s.
- (44) Tarih-i Ata, III/191.
- (45) Ş.Uzluk,135.
- (46) Tûmâr-ı Sisile-i Benî Adem, v.40.a.
- (47) Ş.Uzluk, 140; M.O.Arık,87.
- (48) Tûmâr-ı Silsile-i Benî Adem, v.40.a.
- (49) Bkz.M.Erdoğan,agm.,(V), Yeni Konya G.16.XI.1951.
- (50) Bu onarımda, Külliye'ye dahil Sultan Selim Camii nin de ele alındığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu vesikada "Sultan Selim Camii derûnunda sıva ve nakış ve pencereleri tel

örme kafesleri tecdidi ve kubbeler üzerinde fersude olan kurşun elvahı ferş ve tecdîd olunmak üzere mesarifi 68 bin kuruşa balığ...." ibaresi geçmektedir.

(51) Bu tartışmalara dair bkz. İ.A.Kendi, Konya'lı Aşık Şem'î Konuşuyor,1951, 37-38.

(52) Tûmâr-ı Silsile-i Benî Adem, v.40 a.

(53) age.,v.40 a.

(54) age.,v.40.a.

(55) Ş.Uzluk, age.,144.

(56) age.150-152.

(57) Mevlâna Şehri Konya, 281.s.

(58) Ş.Uzluk, age.,158.

(59) age.,140-142.

(60) Mevlâna İhtisas Kütüphanesi, No:II82'de kayıtlı anonim c ö n k 'deki Şair Burhan'ın şiirleri, v.49 b..

(61) Mehmed Ziya, 344.

(62) Bu tamiratla ilgili olarak Saray'la yapılan yazışmalar için bkz. Ş.Uzluk, 142.

(63) M.Erdoğan, "Mevlâna ve Şems Türbelerinde bir tamir faaliyeti, II", Yeni Konya G.,18.XII.1951.

(64) Ş.Uzluk, 158-9; M.Erdoğan, "Eski Konya Valilerinden Memduh Paşa", Babalık G. 20-22.I.1949.

(65) Ş.Uzluk, 153.

(66) c ö n k , v. I a-b; 49 b.

(67) ag. cönk.,I b.

(68) ag.cönk: I b.

(69) Ş.Uzluk, 142.s..

(70) age.,159.

(71) Bu tamirata dair Adil Çelebi'nin, dört tane özel mektubu vardır; bkz. Konya Mevlâna Arşiv Defteri, No:157, 112.s.

(72) Bu yazılar, Müze Müdüriyetindeki "Su Dosyası"nda muhafaza edilmektedir. Bkz. Konya Mevlâna Arşivi Defteri, No: 55, 32. s.

(73) Ş.Uzluk, age.,142 ve "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin bir benzeri Konya'da Selimiye Camii", Vakıflar Der.IX/181.

(74) Bundan üç-dört yıl kadar sonra, yapılan çeşitli onarımlar için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 120.000 TL. daha harcanılmıştır. Bkz.Türkiye Tarihi Anıtları (Öntasarı), Ankara, 1946, 32.s., madde: 161/A.

(75) Ş.Uzluk, agm.,Vakıflar Der. IX/181.

(76) Konya Mevlâna Arşiv defteri, No:161,114.s..

(77) Bkz.Yeni Konya G., 21.VIII.1965.

(78) Mevlâna Müzesi Müdür Yardımcılığından emekli merhum Necati Elgin, 18.II.1975 tarihinde İstanbul'daki görüşmemizde, son tamirata dair hazırladığı vesikaları, yapıda çeşitli yerlere yerleştirdiğini ifade etmişti. Onarım tarihi, usta ve ameleleri, mahiyeti, malzemesi, süresi ve masraflar hakkında bilgileri hâvî bulunan belgeyi çoğaltarak, bunlardan birini "Gümüş Eşik"nin mihrap tarafında bulunan gümüş kaplamaları altına; ikincisini Mescid'in dışkapısının demir kuşakları (gülmih) altına; üçüncüsünü de, Kubbe-i Hadrâ'nın aleminin altına yerleştirerek, gelecek nesillere intikal ettirmek istediğini belirtmişti.

BİBLİYOGRAFYA

a) YAZMALAR :

ABD'UL-GANI en-NABLUSI : Şerh-i Ukud-u Lu'luiyye, 1096, Konya Mevlana Enstitüsü Ktb., No:698 (Prof.Dr.F.N.Uzluk Kısmı), 23 X 17 (18 x 5 x 10.5), madalyonlu meşin

cilt, 19 satır, 247 y., Arapça, fasıl başları müzehheb, sözbaşları renkli, cetvelli, nesih (ayrıca bkz. Keşf'uz-Zunun Zeyli, II/21.s..).

CÖNK : (Anonim), Mevlana İhtisasa Ktb.; 1182 (Şair Burhan in şiirleri çoğunlukta).

ESRAR DEDE : Tezkire-i Şuara-i Mevleviyye; Konya Mevlana Tetkikleri Ens. Ktb.(Prof.Dr.F.N.Uzluk Kısmı), 23.5 x 16.5 (23 x 15.5), 150 y., Türkçe, muhtelif satır, söz başları renkli, cetvelsiz, ta'lik kırması, aharlı kağıt, bez sırtlı karton kapaklı, ebru kaplı muahhar cilt).

HACI HALİFE : (Mustafa el-Kostantınî, Katip Çelebi) : Takvim ut-Tevarih ; Mevlana İhtisasa Ktb., : 3082, meşin cilt, şemseli, 23x13 (22.5x13), yaldızlı, cetvelli, muhtelif satır, talik, müzeyyen.

LOKMAN DEDE : Menâkıb-ı Mevlâna; Konya Mevlâna İhtisasa Ktb.: 2158, meşin ciltli, 20x14 (14.5x7.7), talik, 19 satır ,46 y.; baş ve sonu eksik; Nesih'li tam nüsha aynı Ktb.;2179'dadır.

MAHMUD DEDE : Tercüme-i Sevakıb fî Menâkıb-ı Kutb'ul-Arifîn Mevlâna Celâleddin; Konya Mevlâna İhtisasa Ktb. (Hasan Paşa kısmı) :No:85;Vakfeden:Derviş Osman;Türkçe, 0.23 x 0.15 ;H.1007 (1599); siyah meşin cilt, ipek âbâdî kağıt, 558 yaprak, 17 satır, başlıklar müzehheb, nesih, cetvelli, sözbaşları renkli, ketebeli, vakfiyesi eserin zahriyesindedir.

MATRAKÎ NASUH : Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn; İstanbul Üniversitesi Ktb.:T.Y.:5964.

SİNAN DEDE : Mürşid'ut-Talibîn; Konya Mevlâna Müzesi İhtisasa Ktb.:4005 (mecmua), 19.8 x 13, sırtı ve kenarları meşin, üstü ebrulu, miklebli mukavva muahhar cilt, II y., muhtelif satır, talik, nesih.

SÜLEYMAN KÖSTENDİLİ : Bahr'ul-Velayeh; İstanbul Üniversitesi Ktb., T.Y.:2535.

ŞER'İYYE SİCİLLERİ : Konya Mevlâna İhtisasa Ktb.,meşin cilt, siyakat, sözbaşları renkli, âhârlı kağıt.

TUMAR-I SİLSİLE-İ BENİ ADEM : Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Ktb., No:1075; mukavva cilt, âhârlı kâğıt, 50 y., muhtelif satır, rik'a, nesih, Osmanlıca, tahrir tarihi : 1277, Nakıb'ul- Eşraf ailesinden Ahmed Nazif Çelebi (b.Ebu Bekir) vakfı.

b) ARŞİVLER :

CELALİYE VAKIFLARI DOSYASI :Konya Vakıflar Müdürlüğü Arşivi.

KONYA FİHRİSTİ : Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, No:147/9.

KONYA MEVLANA TÜRBESİ DOSYASI : Kültür Bakanlığı Arşivi (Marif Vekaleti, Eski Eserler ve Müzeler Umum Md. Arşivlerinden naklen).

KONYA ASAR-I ATİKA MÜZESİ TAHSİSAT VE MASRAF DEFTERİ, No:84.

KONYA MEVLANA DERGAHI DOSYASI : Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, No:42.01-/6.

KONYA ASAR-I ATİKA MÜZESİ KONYA VE CİVARINDA MEVCUT ABİDE VE GAYR-I MENKUL Mİ'MARİ ESERLERİN KAYDINA MAHSUS DEFTER : Konya,1935; No: D/III.

KONYA MÜZESİ EVRAK ARŞİV DEFTERİ : Mevlâna Müzesi Arşivinde.

KONYA ASAR-I ATİKA MÜZESİ MASRAF DEFTERİ. 1929.

KONYA MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ TEKNİK BÜROSU TAMİR DOSYASI, 1964/I

YEŞİL KUBBE ÇİNİ KAPLAMA DOSYASI: Konya Müzeler Müdürlüğü Teknik Büro Arşivi, Dosya No: 1964/I.

c) KİTAPLAR :

ARIK, Remzi Oğuz : **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**; T.C.Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınlarından, Seri:II,Sayı:6, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953.

ASLANAPA, Oktay : **Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı**; Türk Kültürünü Araştırma Enst., yay.10, V,I,1965, Baha Matbaası, İstanbul, 1965.

- DİEZ, Ernst-ASLANAPA, Oktay, KOMAN, Mesud : **Karaman Devri Sanatı**; İstanbul, 1950.
- EFLAKI, Ahmed : **Ariflerin Menkıbeleri; I, II (Menabîb'ul-Arifin)**, Çev.: Prof. T. Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- ELGİN, Necati: **Selim III (İlhamî)**; Yıldız Basımevi, Konya, 1959.
- EVLİYA ÇELEBİ : **Seyahat-name**; Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1314.
- FERİT-Mehmed, Muhlis-Faik, Mümtaz Bahri : **Konya ve Rehberi**; Ahmed İhsan ve Şurekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi.
- FERİT, M.-MESUT, M.: **Şelçuklu Veziri Sahib Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri**; Konya Halkevi Neşriyatından, Sayı: 4, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934.
- GÖLPINARLI, Abdulkaki : **Mevlâna'dan sonra Mevlevilik**; İstanbul, 1953.
- HUART, M. Cl.: **Konia (La Ville des Derviches Tourneurs)**, Ernst Leroux, Paris, 1897.
- İZBUDAK, Veled Çelebi: **Hatıralarım; "Canlı Tarihler"**, c. IV; Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946.
- KAYMAZ, Nejat : **Pervâne Muinüddün Süleyman**; Ankara Ün., Dil ve Tarih Coğrafya fak., yay., 202, Ankara, 1970.
- KONYA SAL-NAMESİ, 1300.
- KONYALI, İbrahim Hakkı: **Konya Tarihi**; Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964.
- L'ILLUSTRATION DE L'ORIENT- **"KONYA"**, No: 23-24-25, 1950.
- LÖYTVED, J. H.: **Konia (İnschriften der seldschukischen Bauten)** Berlin, 1907.
- MEHMED YUSUF (AKYURT) : **Konya Asar-ı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi**, İstanbul, 1348/1930.

MEHMED ZİYA : **Hey'et-i Aliyye-i Mevleviyye Namına Konya Seyahati Hatıratından**; Dersaadet, 1328.

" " : **Burusa'dan Konya'ya Seyahat**; İstanbul, 1910.

ÖNDER, Mehmet : **Mevlâna Şehri Konya**; Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962.

SAKIB DEDE : **Sefine-i Nefise-i Mevleviyân**; Vehbiyye Matbaası, Mısır, 1283.

SARRE, Friedrich : **Reise In Kleinasien (Sommer, 1895)**, Berlin, 1896.

SİPEHSALAR, (Feridun b. Ahmed): **Menâkıb-ı Mevlâna Celâleddin Rûmî**, Dar'ul Hilafe, 1331.

ŞARL Teksiye : **Küçük Asya**; (Ali Suad), İstanbul, 1339.

ŞEHABEDDİN (Uzluk): **Selçukî ve Osmanlı Çinileri İşçiliği**; İstanbul, 1331.

ŞİKARI : **Karamanoğulları Tarihi**; Konya, 1946.

UZLUK, Şehabeddin: **Mevlâna'nın Türbesi**; Konya, 1946.

ÜLGEN, Ali Saim : **Anıtların Korunması ve Onarılması**; Ankara, 1943.

VARLIK, Mustafa Çetin: **Germiyanogulları Tarihi**; Ankara, 1974.

YETKİN.Şerare : **Anadolu'da Türk Çini San'atının Gelişmesi**; İstanbul. 1972.

d) MAKALELER, TEBLİĞLER :

AKOK, Mahmut : **"Anadolu Selçuklu Mi'marisinde Geleceğin Türk sanatına Kaynak olan Varlıkları"** Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, (203-219.s...).

AKOZAN, Feridun : **"Türk Külliyesi"**, Vakıflar Der.,- VIII/303-309.s.

- ARIK, M. Oluş; "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Anadolu: Anadolía, XI/57-II9.s..Ankara, 1967.
- ATİS, İbrahim: "Avludaki Mezarlıkların Nakline Dair", Konya Babalık Gazet., 15.V.1927.
- CELALEDDİN ALİ : "Konya'da Selçukî Asâr-ı Atikası", İşocağı Mec., Sayı:I, cuma, 28. Teşrin-i sanı, 1240; 5-7.s..
- ERDOĞAN, Muzaffer: "Üçüncü Murad Devrinde Konya", Anıt Der., Yıl:I, 1949, VII/9-19.s..
- " " : "Yavuz Selim Devrinde Konya" Anıt Der., Yıl:2, 1950, XV/II.s..
- " " : "Yeşil Kubbe ve Onarımı", Yeni Konya Gazet., 7.VI.1950; 2.s..
- " " : "Mevlâna ve Şems Türbelerinde Bir Tamir Faaliyeti" Yeni Konya Gazet., 17-18.XII.1951; 2.s..
- " " : "İkinci Mahmud Devrinde Mevlana Türbesi"; Yeni Konya Gazet., 12-16.XI.1951; 2.s..
- " " : "Dördüncü Murad'ın Konya'da bir Vakfı"; Yeni Konya Gazet., 6-7.XI.1951.
- " " : "Hemdem Çelebi Zamanında Mevlâna Türbesi"; Tarih-Coğrafya Dünyası Der., 15.XII.1959; XII/450-455.s..
- KARAMAĞARALI, Haluk : "Mevlâna'nın Türbesi"; Türk Etnografya Der., VII-VIII.s., 1964-1965, İstanbul, 1966.
- KATOĞLU, Murad: "XIII.Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde Külliye"; Belleten, (T.T.Kurumu), XXXI/123 (1967).(335-344.s..).
- KAYMAZ, Nejat: "Pervâne Süleyman"; Cumhuriyet Gazet., 7-17.II.1976
- KİŞMİR, Celâleddin : "Yeşil mi; Mavi mi?" Yeni Konya Gazet., 3.XI.1950; 2.s..
- KUBAN, Doğan : "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler"; Vakıflar Der., VII/53-74.s..

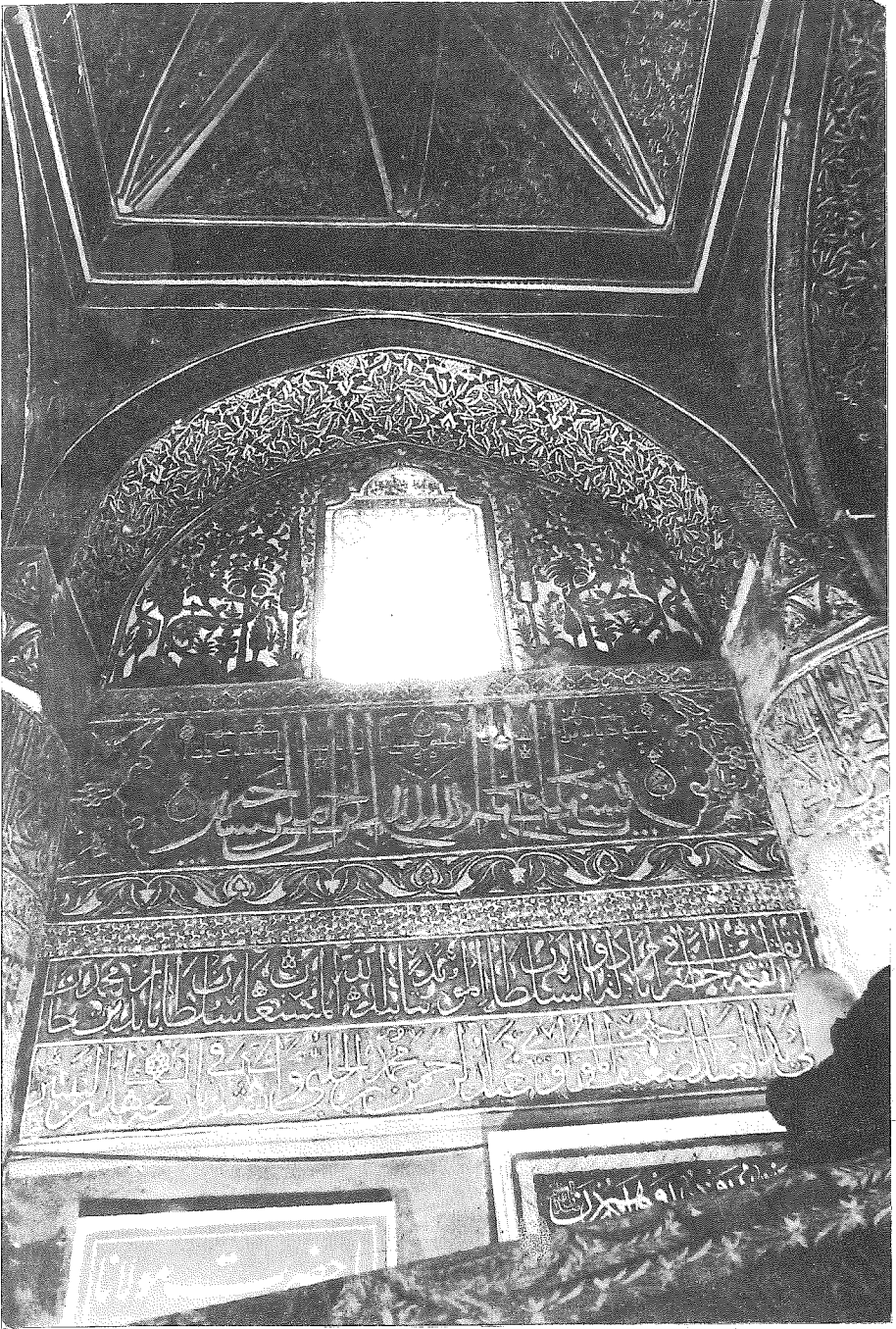
- " " : "Anadolu Türk Mimarisinde Bölgesel Etkenlerin Niteliği"; VII.T.T. Kongresi Bildirileri, I/382-395. s..
- MADRAN, Emre: "Ariflerin Menkıbelerinde Geçen Yapı İsimleri Üzerine Bir Deneme"; Vakıflar Der., X/175-199.s..
- ORAL, M.Zeki : "Türbe Çinileri"; Yeni Konya Gazet., 19.IX.1950; 3.s..
- " " : "Mavi mi; Yeşil mi?"; Yeni Konya Gazet., 21-23.X. 1950;
- " " : "Türbe Kûlahı Çinileri"; Yeni Konya Gazet., 28-29.X.1950.
- ÖNDER, Mehmet : "Yeşil Türbe Ağlıyor" Yeni Konya Gazet., 13.IX.1950.
- " " : "Tarihi Şahid Göstererek Cevap Veriyoruz: Yeşil mi; Mavi mi?"; Yeni Konya Gazet., 20-21.XI.1950.
- " " : "Selçuklular Devrinde Yeşil Kubbe"; Yeni Konya Gazet., 1-2.XI.1950.
- " " : "Yeşil Kubbe'nin Çinileri ve Tamirine Dair Vesika"; Yeni Konya, 29.VII.1951.
- " " : "Sultan Cem ve Konya"; Yeni Konya, 26.X.1951.
- " " : "Mevlâna Müzesinden Notlar"; Türk Yurdu Mec., yıl:52, III-1964, 8-9-10 (68-70.s..).
- ÖNGE, Yılmaz: "Konya Mevlâna Dergâhındaki Selsebil"; Anıt Der., Mart, 1964, XXI/9-12.s..
- SÖZEN, Metin: "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler"; Anadolu Sanatı Araştırmaları, I; İstanbul, 1968, (167-210.s..).
- YETKİN, Şerare: "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikler"; Sanat Tarihi Yıllığı, 1964-5; İstanbul, 1965 (60-103.s..).
- " " : "Anadolu Selçukluları'nın Mimari Süslemelerinde Büyük Selçuklulardan Gelen Bazı Etkiler"; Sanat Tarihi Yıllığı, 1966-1968, İstanbul, 1968, (36-49.s..).

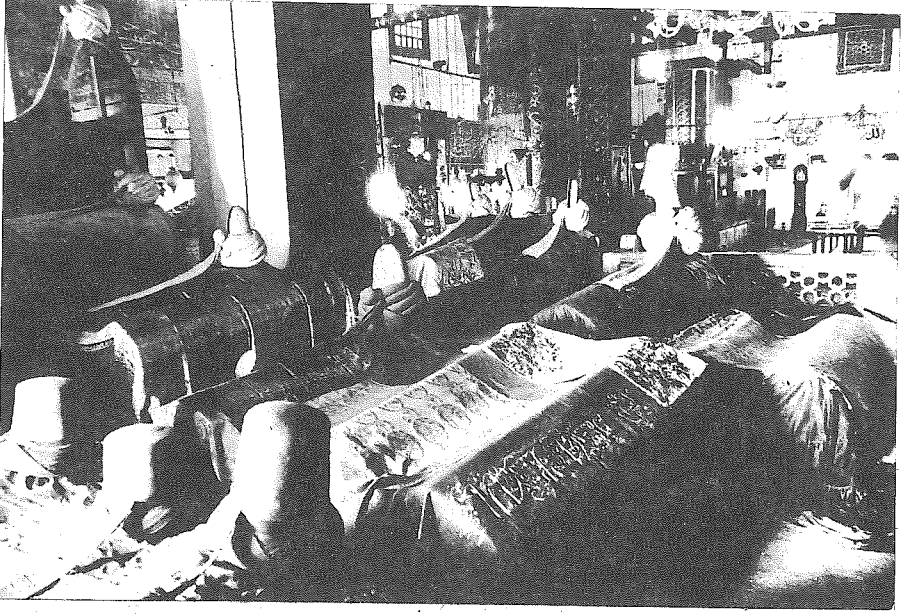
1. Resim: Kubbe-i Hadrâ mahzeninin örülü kapısı

2. Resim: Germiyanlı Yakub Bey'in Sultan Veled'e gönderdiği, avlu şadırvanının mermer göbeğtaşı.

3. Resim: II. Bayezid devrinde yapılan tamirat ve tezyinata dair kitabe

4. Resim: Ulu Ārif Āelebi'nin de mecfun bulunduđu kısımdaki sanduklar ve pūşideleri.

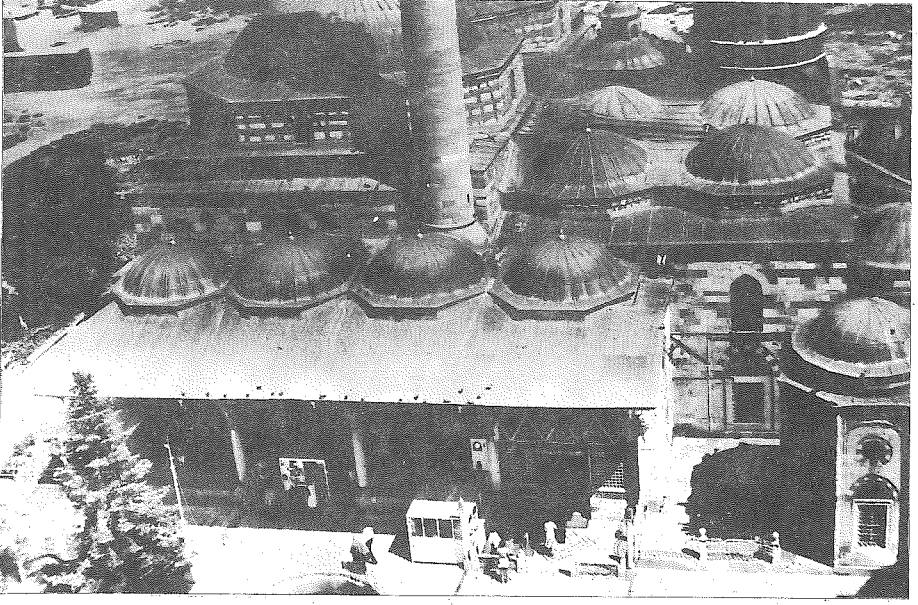
5. Resim: "Kıbab'ul-Aktab" daki sandukalar ve pūşideleri.

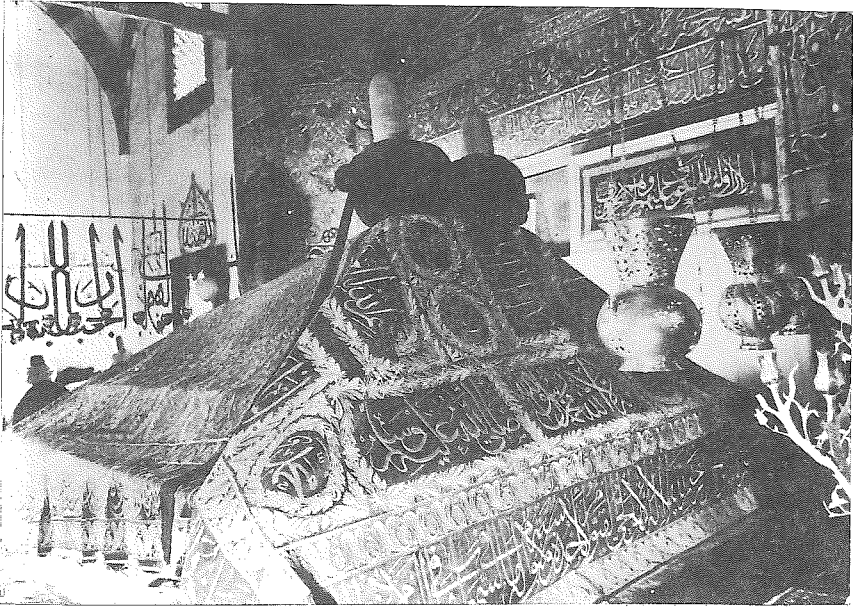
6. Resim: Köşeleri yuvarlatılan ayaklar ve kalem-işi süsleri

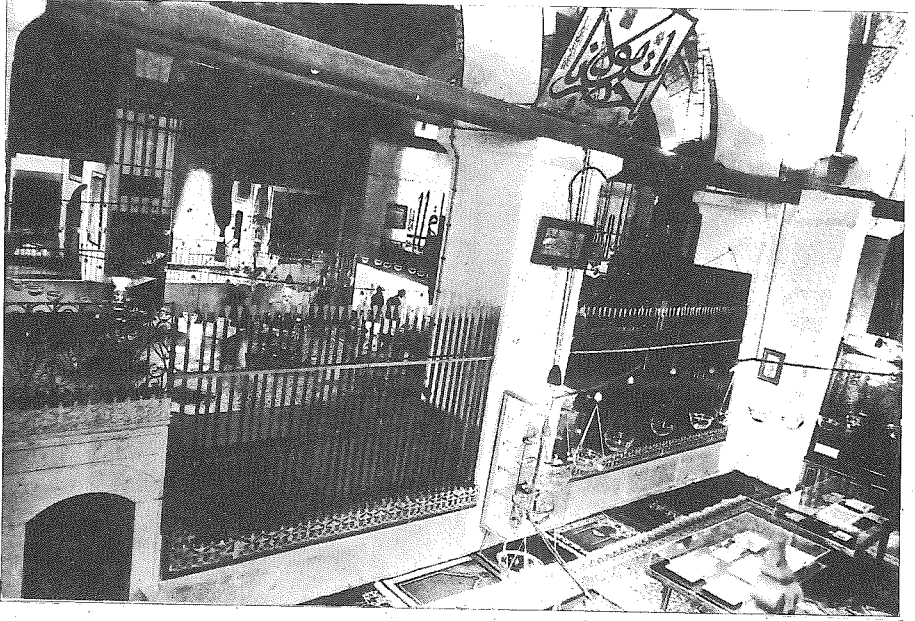
7. Resim: Çeşitli tamirlere dair ibârelerin bulunduğu, avlu şadırvanının kitâbesi.

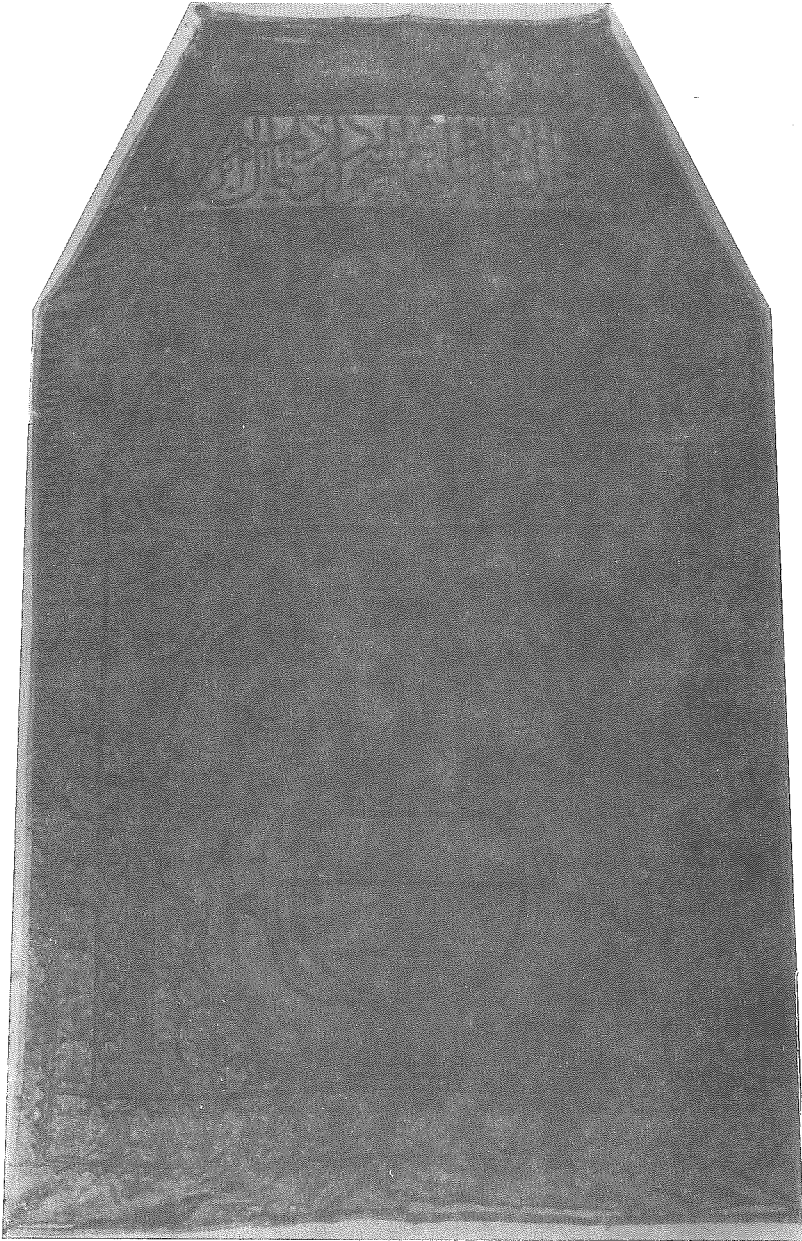
8. Resim: Mescid, semâ-hâne ve türbelerin bilâhere kurşunla kaplanan kubbeleri.

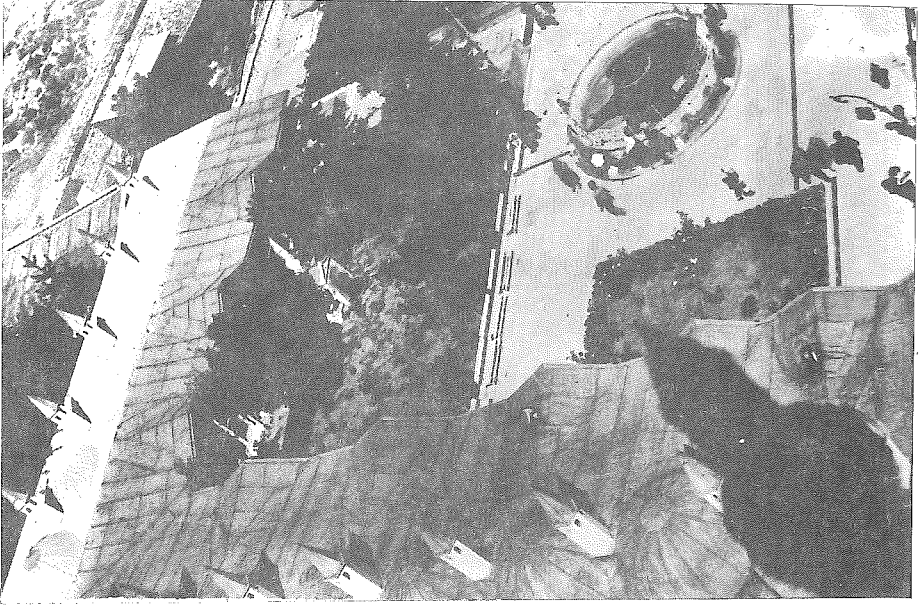
9. Resim: Mevlânâ ve Sultan Veled'e dair mermer sanduka ve püşidesi.

10. Resim: Semāhane'nin mescid'den görünüşü ve aradaki demir parmaklık ile kapı.

11. Resim: Semā-hāne ve mescid'in, kanūnī devrinde yaptırıldığına dair ibarenin de yer aldığı örtü.

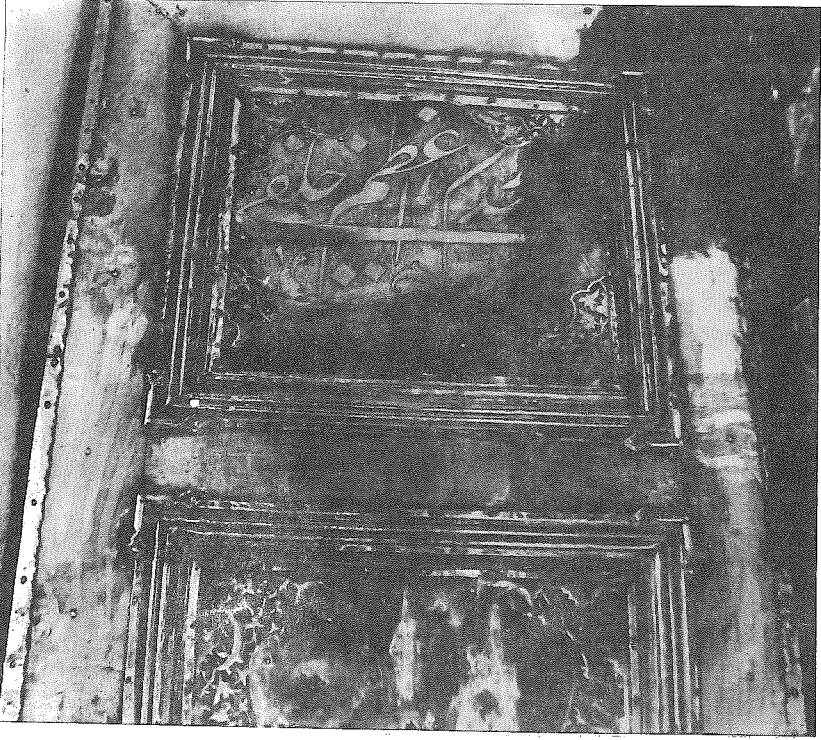
12. Resim: Batıda bulunan derviş hücreleri.

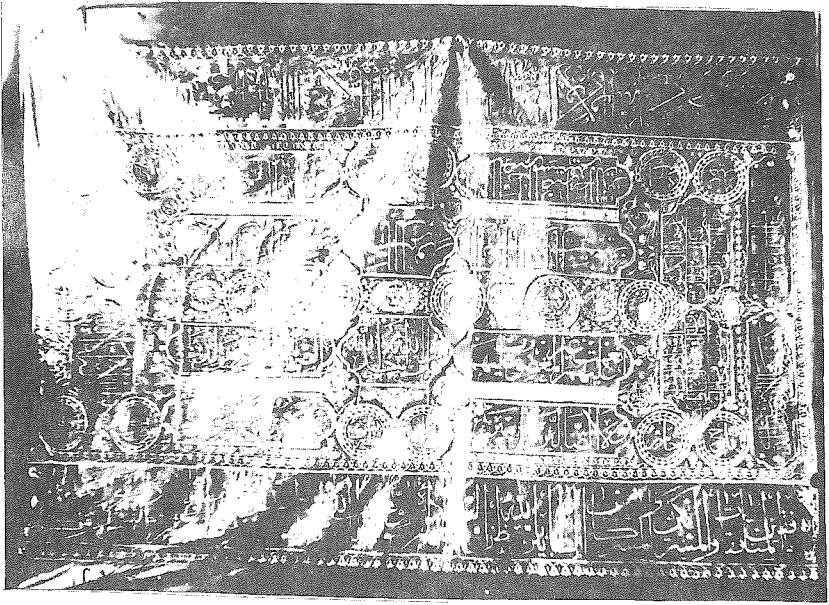
13. Resim: Sultan III. Murad'ın, derviş hücrelerinde yaptırdığı tamir ve ilâvelere dair kitâbe.

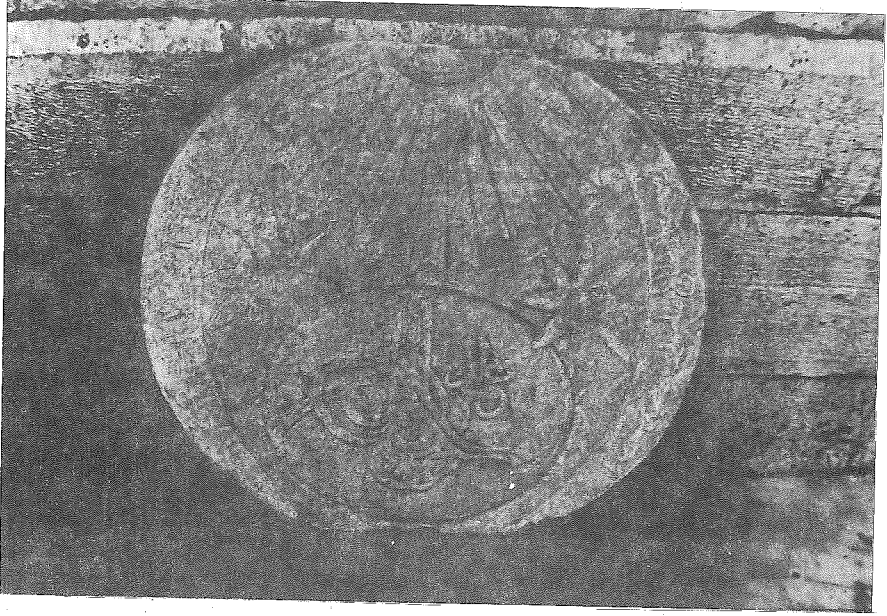
14. Resim: Mevlânâ ve Sultan Veled'in sandukalarının kuzeyinde yer alan "Gümüş Eşik" ve "Gümüş Kafes".

15. Resim: Tilâvet Odası ile "Kademât-ı Pîr" in irtibatını temin eden "Gümüş Kapı" ve tezînatı.

16. Resim: Sultan III. Selim'in, Mevlâna'nın sandukası için gönderdiği püside.

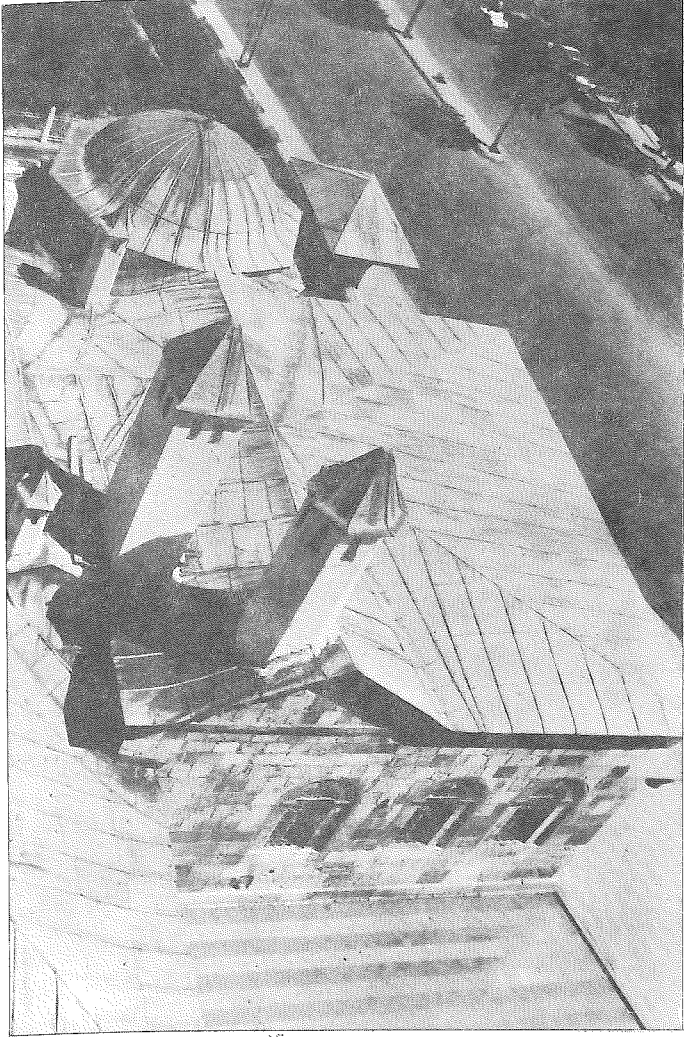
17. Resim: Kubbe-i Hadrâ tamir kitabesi; yıl: 1252

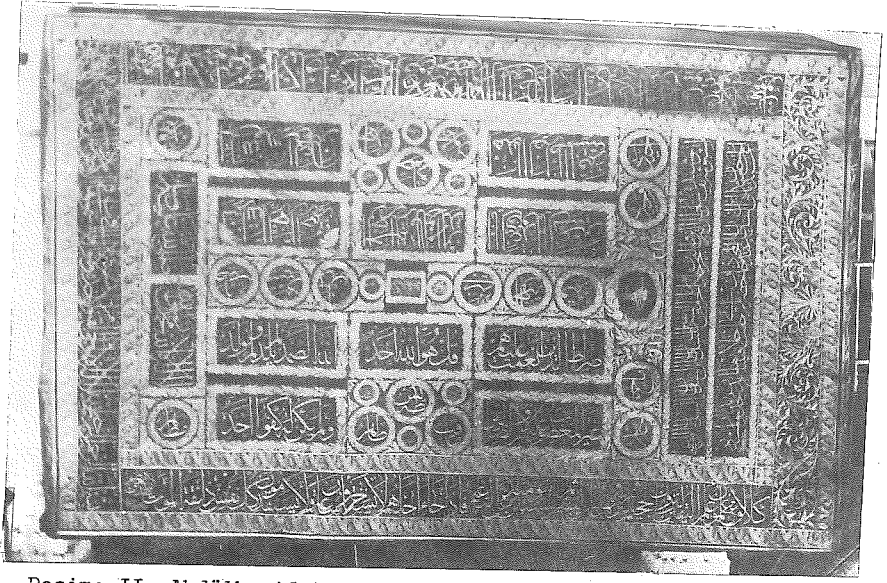
18. Resim: Türbe mescidi son cemaat mahallinin orta kemerindeki, tamir ve tecdid yilina dair kitbe: (1. Muharrem. 1307).

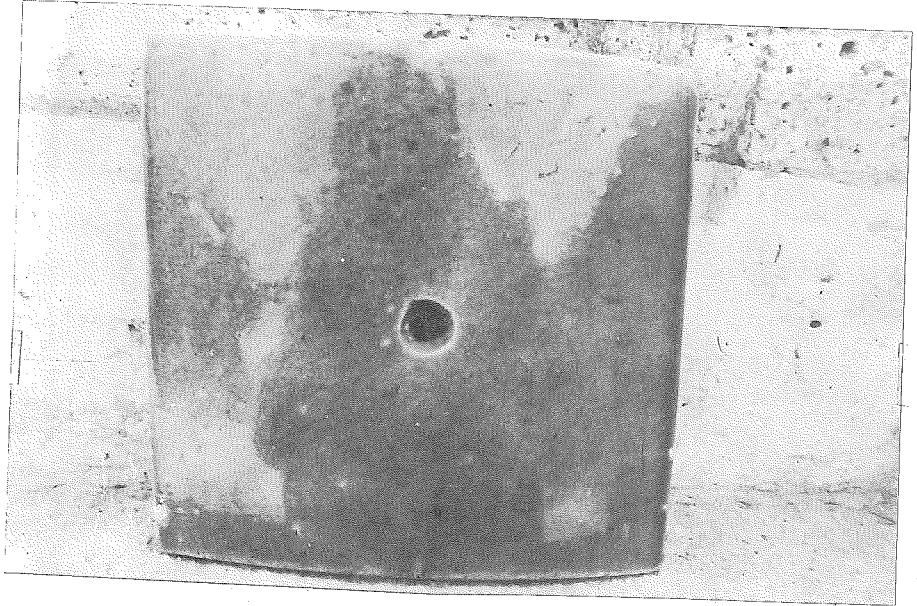
19. Resim: 1309/1891 yılındaki tamirat günlerine ait olduğunu düşündü-
ğümüz fotoğraf.

20. Resim: Sultan II. Abdulhamid tarafından 1312/1894 yılında da tamir edilen mutfak kısmı ve örtü sistemi.

21. Resim: II. Abdülhamid tarafından Mevlânâ'nın sandukasına örtülmek üzere gönderilen 3.97x6.30 m. eb'adındaki pûşide.

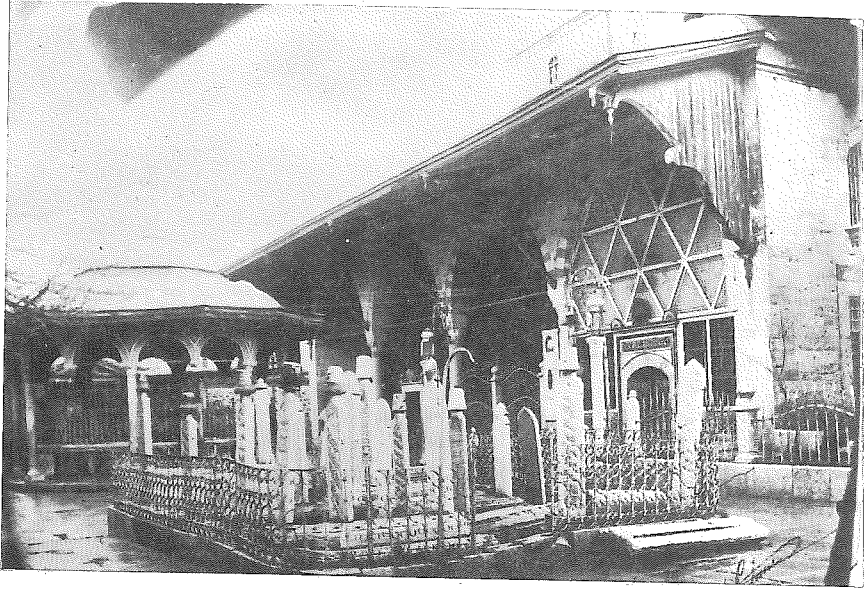
22. Resim: Kubbe-i Hadra'ya ait ve çivileme suretiyle yerleştirilen çinilerden birinin ön yüzü.

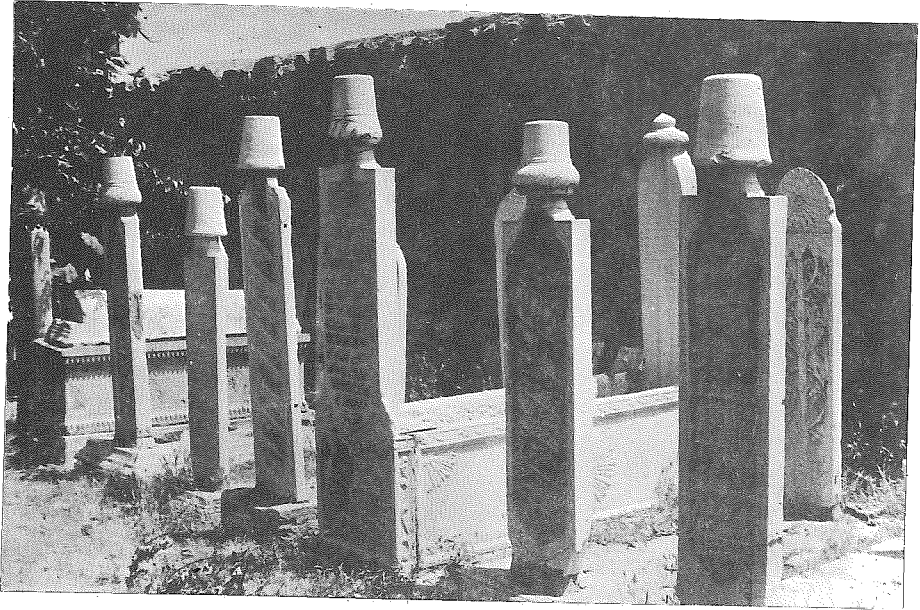
23. Resim: Cevileme suretiyle yerlestirilen çinilerden birinin arka yüzü. Tamir ve tecdidlerde kullanılanlardan başka yedek olarak imal edilen bu çiniler bu gün sandıklar içerisinde ve yerleştirileceği şeklin numara, sırasına göre hazırlanılmış olup, mutfağ bodrumunda muhafaza edilmektedir.

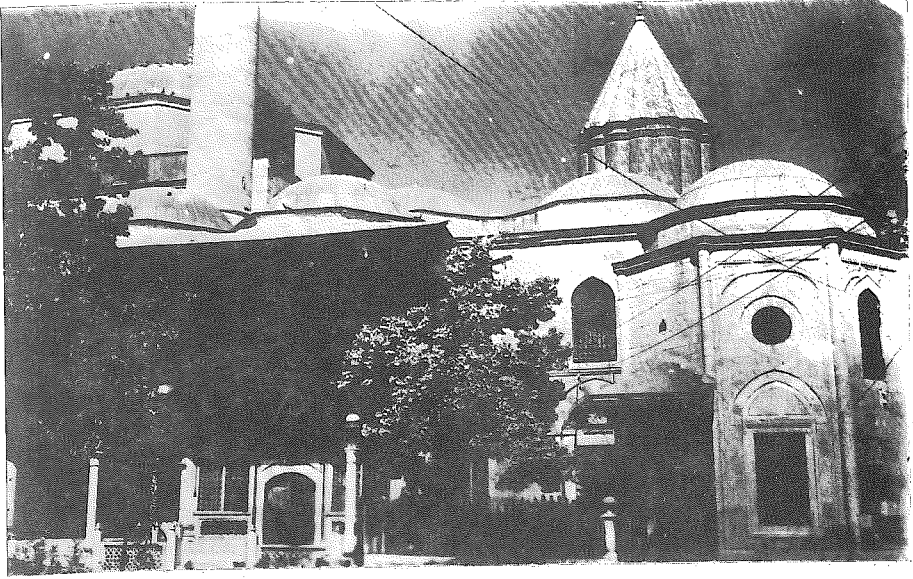
24. Resim: Mevlevî Asitanesi'nin tanzim ve tefriş edildikten sonra, "müze" olarak açılışında yapılan tören (2.Mart.1927).

25. Resim: Dergāh'ın batı kısımdaki avlusu, ünlü simaların medfun bulunduğu bir mezarlık idi. Avludaki şadırvanın üzerinde sayvan bulunuyordu.

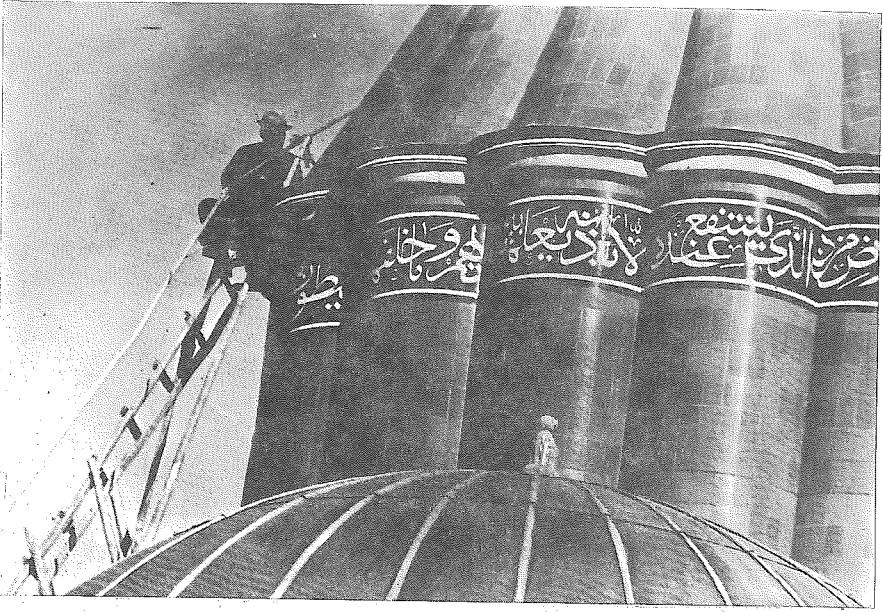
26. Resim: Dergāh avlusunda bulunan mezarların taşları burasının bahçe haline getirilmesi üzerine, doğudaki küçük avluya nakledilmişlerdir.

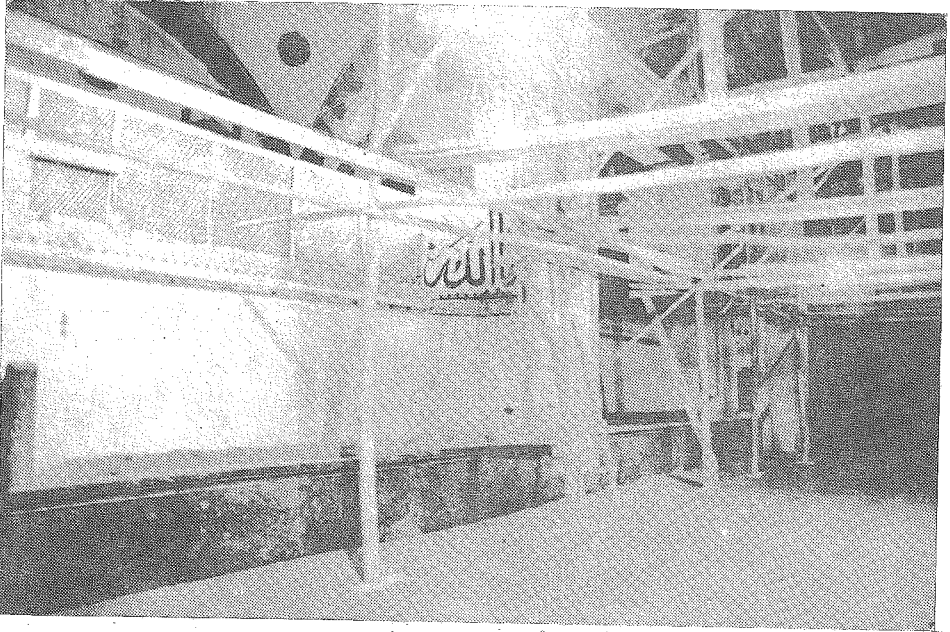
27. Resim: Kubbe-i Hadrâ çinileri, imalat hatalarından dolayı sık sık bozularak dökülmüştür.

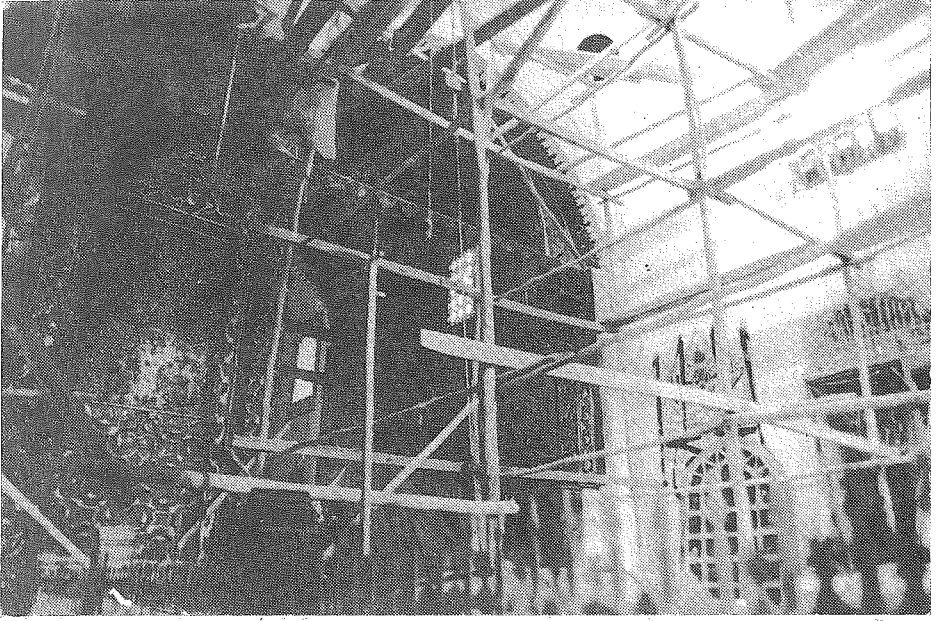
28. Resim: Kûlân'daki çinilerin yenilenmesi sırasında bu kısım zaman zaman ahşapla kaplanarak muhafaza altına alınmıştır.

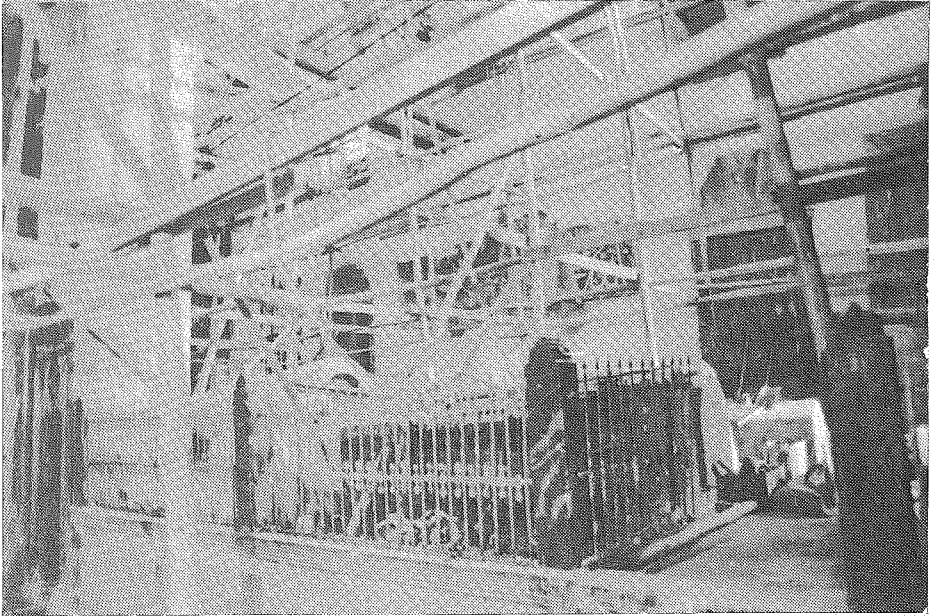
29. Resim: Son yıllarda da bazı tamirat yapılmışsa da bunlar küçük çaptadır. Resim, 1978 yılındaki çini tamirine aittir.

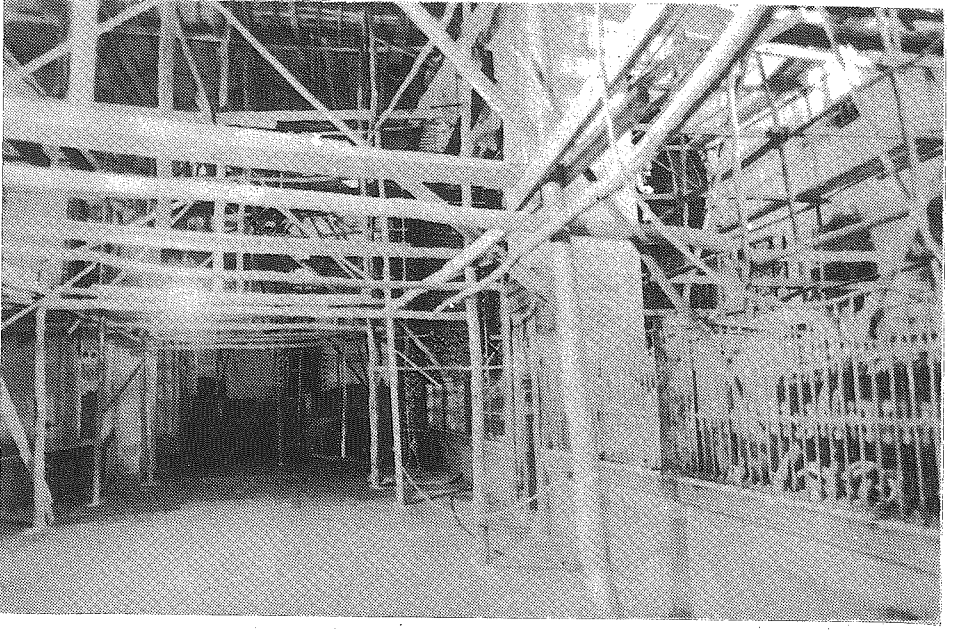
30. Resim: Kademât-ı Pir'in kuzey tarafında, Mescid'in kible duvarına ve kısımda yer alan Horasan Erleri'ne ait sandukaların bulunduğu yerdeki onarım faaliyetleri.

31. Resim: Kıbab'ul-Aktab'dan, Mevlâna'nın türbesine doğru, onarım faaliyetlerinin görünümü.

32. Resim: Kıbab'ul-Aktab'daki, sıva, alçı, badana ve boya onarım ve yenileme ameliyesi.

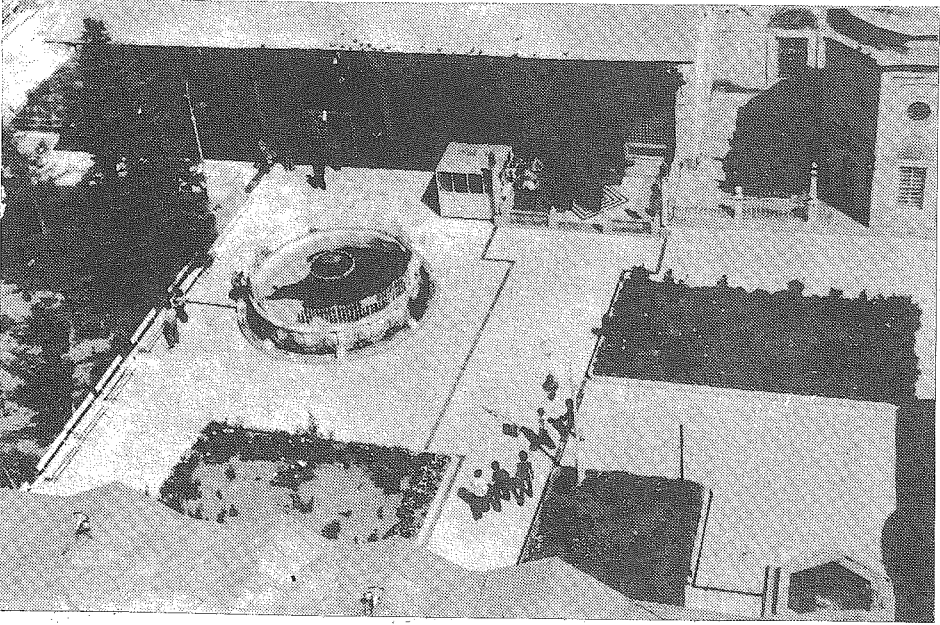
33. Resim: Kademât-ı Pîr'den Huzûr-u Pîr'e doğru, onarım faaliyeti.

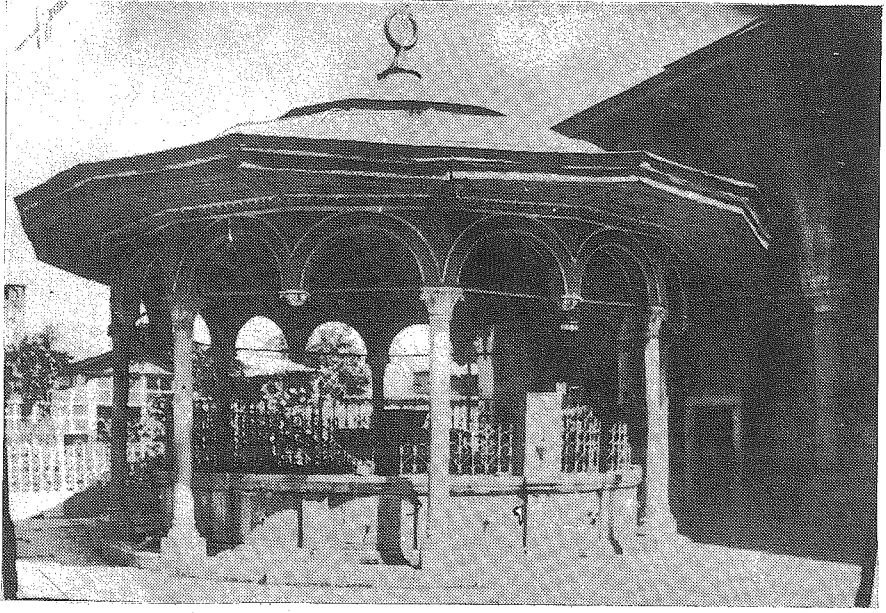
34. Resim: Külliye'nin kuzeyinde yer alan evlerin istimlâkten önceki durumları.

35. Resim: Külliye'nin doğusundaki istimlâk faaliyetleri.

36. Resim: Şadırvanın örtüsünün kaldırılmasından sonraki genel durum.

37. Resim: Avludaki tarihî şadırvanın orijinal durumu.

Şerri az itmek degül mi hayrı çok
Hayrı çok itmek degül mi hayrı çok

Yunus Emre

YUNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE İYİ, KÖTÜ KARŞILAŞTIRMASI

THE COMPARISON OF THE GOOD AND THE BAD IN THE POEMS OF YUNUS EMRE

Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN

Summary :

The conception of the good and the bad are two opposite elements of the human soul. Actually, these two elements complete each other. In other words, it is not possible to understand the good without knowing the bad.

Yunus Emre, the 13th century mystic poet knows this fact very well. Oue to this he has compared the good and the bad in his works. In the end, he shows how to get to perfection and human maturity.

From his poems we recollect the following type of a good character:

1-Gnostics: These kind of people are humble and matured. They live away from every kind of gossips and simplicities. They have high capability of intuition. Only these kind of people can lead people to rightness and fine character.

2-Lovers: For Yunus love is precious and respect worthy. In love there is torture as well as happiness. Love is a path to hearts and even kings are slaves of it. Love boils seas, moves the waves and make the mountains speak. Besides, love bewilders the wise and takes them to deserts and seas.

For this reason Yunus says: "Only lovers know the states of lovers". Lovers are the ones who sacrifice their lives in the way of love. They are a lot of from the materialistic world and they do not have egoistic feelings. Lovers tolerate all kinds of troubles in this path.

3-Dervishes: They are benign hearted in the way of God. They have freed themselves of all kinds of greeds. They think of others rather than thinking of themselves. They do everthing for God. They have no pride and Jealousy. He, therefore, likes dervishes very much and he says:

"Those who want to seek God should become dervish. Alas, I wish I were a dervish myself. One must become dervish by leaving aside his egoism and by drinking the wine of love."

Dervishes are those who can see great four gates arround them and upon looking at the gates, they enlighten by changing night into day, and they have knowledge of the two worlds.

4- Saints: Yunus deals with the spiritual structure of a man rather than his physical frame. He says: "I dressed myself in flesh and bones and appeared as Yunus on the earth". Saints, as he says, are people like this. They give more importance to the spiritualism than to the materialism. Thus everybody should be matured and humble like them. They should not tie their hearts to this world.

5-Friends: Yunus thinks of friends along with saints. He regards them as true friends who are the only ones that understand them.

There are other types of perfect men, such as: Noble people, knowledgable people, kind hearted saints, devotees of God, those who offer prayers, those that are enemies of selfness(Nafs), the wise and the hermits.

There are following bad characters in his poems:

- 1- Non-lovers (of God).
- 2- Those who break hearts of people
- 3- Those that are in love with this world (materialistic).
- 4- The ignorant.
- 5- Deniers of God (the infidel)
- 6- Slaves of selfness.

Among others are egoistics, infidels, neglegents, cheaters and those who waist their lives by doing nothing.

Finally, Yunus who has shown the bad and the good, is a great poet and a true lover of God.

İnsan ruhunun, birbirine aksi yöndeki iki ayrı tezahürü olan "iyi" ile "kötü" kavramları; temele inildiğinde, âdetâ birbirinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Diğer bir ifadeyle, iyi olmadan kötüyü; kötü olmadan da iyiyi idrak etmek, değerlendirmek, hemen hemen imkansızdır. Nitekim, Ahmed Hamdi Tanpınar bu gerçeği:

"İyilikler de kötülükler gibidir. Beraber gelirler."
(1) ve

"En iyiden en kötüye, bir adımda geçilebilir."(2) şeklinde, çok güzel hülâsa eder. Hiç şüphesiz, davranışları itibarıyla ne kadar kötü olursa olsun; iyiyi kendine gaye edinen, ona ulaşma gayret ve heyecanı ile dopdolu olan kimse, er veya geç hedefine varır. Çünkü iyilik insanın yaradılıştan mayasında, özünde bulunur.. Bütün mesele onu, çeşitli psikolojik ve sosyal sebeplerle gizlendiği, baskı altında tutulduğu yerden çıkarıp, aktif hale getirmektir. Bu da, herşeyden evvel kişinin ahlakî sorumluluğu ile yakından ilgilidir. Zira insan, kendini aşabildiği nisbette insandır. İyi ve iyilik; sadece sözde kaldığı, ferdi fiillere intikal edemediği müddetçe doğru dürüst bir anlam taşımaz. Bunu gerçekleştirebilmek için ise; ilk plânda, zihni işgal eden veya edecek olan kin, garez, hased, öfke, intikam..v.b. her türlü kötü düşüncelere kesinlikle yer vermemek gerekir. Kötülük duygusunun, mutlaka huzursuzluklara, korkulara, endişelere, vehimlere ve nihayet bir yığın ruhî deprasyonlara yol açabileceği gerçeğini hatırdan çıkarmadan daima iyide, doğrudan, güzelde, hayırdan, bilgide, sevgide olmalıdır. İyilik duygusunun, ruhu; huzura sükûna sevk edip genişleterek dinlendirdiği unutulmamalıdır. Herkes, almadan evvel vermeyi; sevilmeden önce sevmeyi istemelidir.

İşte kısaca belirtmeye çalıştığımız bu hususları çok yakından bilen, gönlünün ta derinliklerinde duyan Yunus Emre; bu maksatla, iyi ile kötüyü muhtelif şiirlerinde ele almış, onları şuurlu bir şekilde karşılaştırmış ve nihayet iyiye, güzele ulaşarak olgun ve kamil bir insan olmak için çeşitli yollar göstermiştir.

Ancak şairimizde, adı geçen bu iki kavramın "müsbet" ve "menfi" şekillerle iki ayrı tip halinde verildiğini belirttikten, sırasıyla bunların başlıcalarını görelim (3):

1)Ahmet Hamdi Tanpınar, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü"İst. 1961. s.122.

2)a.g.e., s. 340

I-MÜSBET TİPLER

1-Arifler

Yunus Emre'ye göre hepsi de, engin ve son derece olgun birer gönül adamı vasfını haiz ariflerin belirtisi, her gönüle girmiş olmaları, orada daima hazır bulunmaları; ikinci belirtisi ise, kendilerini her türlü basitlikten sıyrarak, tam anlamıyla gönüle teslim etmeleri ve bunun için de, dedikodudan uzak bulunmalarıdır.

Ariflerden nişan budur her gönülde hazır ola
Kendüyi teslim eyleye sözde kıl u kâl olmaya (4/4)

Bu yola girip, gönül hazinelerine kavuşmak isteyenler; kendilerine müşid yani yol gösterici olan ariflere hizmeti gaye edinmelidirler. Zira insanı, ancak onlar iyiye, güzele, doğruya kısacası kemale, olgunluğa ulaştırabilirler. Aksi halde; cahil bin söz de söylese, o sözlerin "ma'nâ âlemi"nde birbuçuk dirhemlik değeri bile yoktur:

Dürr ü cevher ister isen âriflere hizmet eyle
Cahil bin söz söyler ise ma'nâde miskal olmaya (4/6)

Ariflerin gözü; eskilerin "basîret basarı", adını verdikleri tarzda, son derece ince bir sezîş ve kâinatı, ilâhî plânda derin surette idrâk kabiliyetini taşır. Bu itibarla, onların yeryüzüne "nazar kılmaları" diğer insanlardan çok daha farklıdır. Çünkü, her gördüklerinde bir ibret hissesi bulurlar. Bunu anlamak için de, gene âriflerden olmak gerekir:

Rengi döner günden güne toprağa dökülür gine
İbret-durur anlayana bu ibreti ârif tuyar (16/5)

Gurur ve kibir âriflerin can düşmanıdır. Onun için şairimiz, bizzat şahsına her türlü bilgisinden dolayı katıyen böbürlenmemesini; aksine, sonunda kendisine muhakkak gerekli olan "miskinlik eteğin dut"masını yani, daima alçak gönüllü, kalender-meşrep olmasını telkin eder:

3)Burada zikredilen beyitler, merhum Prof.Dr.F.Kadri Timurtaş tarafından hazırlanan, "Yunus Emre Divanı-İst.1972" adlı kitabından alınmıştır. Her beytin sonundaki birinci rakam, adı geçen eserdeki şiir; ikinci rakam da, beyit numarasına göstermektedir.

Yunus sen ârif isen anladım bildüm dime
Dut miskinlik eteğin âhır sana gerekdür (27/7)

Bir yerde de:

Ariflere bu dünya hayâl ü düş gibidir
Kendüyi sana viren hayâl ü düşden geçer (42/7)

diyerek irfan sahiplerine ve dünyanın hayâl ve rüyâ gibi geldiğine işaretle; kendilerini Allah'a veren o sâdik kulların bunlardan yani dünyanın geçici zevklerinden vazgeçtiklerini, dolayısıyla bütün maddi ve manevi varlıklarıyla ebedî âleme hazırlandıklarını belirtir.

Onun için diğer arifler gibi kendisinin de, maddi mânâda herşeyi terkedip nasıl "cihan(ı) yağmaya verdi(ğini)" ve neticede çıplak gitmeye hazırlandığını şöyle dile getirir:

Bu yolun ârifleri geçirmezler metâ'ı
Şöyle uryan giderüz cihan yağmaya virdük (78/3)

2)Aşıklar :

Yunus Emre'nin :

İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür ışk
Değmelere bitinmez hürmetlü nesnedür ışk

Hem cefâdur hem safâ Hamza'yı atdı Kaf'a
Işk iledür Mustafa devletlü nesnedür ışk

Tağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler hikmetlü nesnedür ışk

Kime kim ışk urdı ok gussa-y-ıla kaygu yok
Feryadıla âhı çok firkatlü nesnedür ışk

Denizleri kaynadur mevce gelür oynadur
Kayaları söyledür kuvvetlü nesnedür ışk

Akilleri şaşurur deryâlara düşürür
Nice ciger bişirür key odlu nesnedür ışk (75/1 v.d.)

şeklinde tarif ettiği "Aşk"ı, kendilerinin ayrılmaz parçası

haline getiren bu tipler; kelimenin tam anlamıyla, birer "gönül eri"dirler. "Velî" tipinin en belirgin vasıflarını üzerlerinde toplayan âşıklara:

İy âşıklar iy âşıklar aşk mezheb ü dîndür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana (5/1)

diye seslenen şairimize göre; herşeyleri, "Sevgili'nin katında bite(n)" onlar için, başka bir nesneye ve varlığa gerek yoktur :

Aşıkların her hâli ma'şuk katında biter
Sözün var ana söyle benim elümde ne var (12/3)

Bu itibarla,"âşıkların halini ancak âşık olanların bil(diğini)" ve gizli bir hazine değerindeki aşkın,-taşıdığı sırları dolayısıyla gizli kalması gerektiğini ifadeden kendini alamaz :

Aşıkların halini âşık olanlar bilir
Aşk bir gizli hazinedür gizli gerekdür esrâr (12/5)

"İstifhâm" san'atı yoluyla de, gerçek âşıkların başlıca özelliklerini bir bir sıralar :

Cânını aşk yolına virmeyen âşık mıdır
Cehd eyleyüb ol dosta ırmeyen âşık mıdır

Dost sevgüsün gönülde cân-ıla berkitmeyen
Tûl-ı emel defterin dürmeyen âşık mıdır

İşka tanışık sığmaz değme cân göge ağmaz
Pervâne-leyin oda yanmayan âşık mıdır

Nefs dirliginden geçüp ışk kadehinden içüp
Dost yolına irküben turmayan âşık mıdır

Dün gün rizâyat çeküp halvetlerde diz çöküp
Sohbetlerde baş çatup yanmayan âşık mıdır

Yunus imdi ol dostun cefâsına sabr eyle
Yüreğine aşk okın urmayan âşık mıdır (20/1 v.d.)

Varlığı yokluğa değişmeden, imâna sımsıkı sarılmadan ve bütün eksikliklerin kendisinde bulunduğunu kabul etmeden âşık olunamayacağını, gene kendinden hareketle şöyle vurgu-

lar :

Yunus eger âşık-isen varlığın değşür yoklığa
İmân kuşanın berk kuşan di hep eksüklik bendedür
(23/8)

Nihayet, bütün bunları yapabilen kimseler için, endişelenmek yersizdir. Çünkü âşık, daima bâkidir; ölmez ve O'na göre ölüm, Allah'ın İlahî Nuru'nun ta kendisidir.

Ko ölüm endişesin âşık ölmez bâkidür
Ölüm âşıkun nesi çün Nûr-ı İlâhî'dür (24/1)

3) Dervişler :

Allah için alçak gönüllülüğü ve bundan hareketle her türlü zarureti kabul eden, olgun insan olma yolunda kendini bütün ihtiraslardan sıyıran, önce şahsını değil; başkalarını düşünen ve bu uğurda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan dervişler; şairimizin fevkalâde takdir ettiği örnek kimselerdir:

Bu dervişlik durağı bir acayib durakdur
Derviş olan kişiye evvel dirlik gerekdür (27/1)

noktasından hareketle :

Ben dervişem diyen kişi işbu yola âr gerekmez
Derviş olan kişilerin gönlü gindür dar gerekmez

Derviş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür
Dögene elsüz gerekdür halka beraber gerekmez

Halka benzetmeye işin süre gönlünden teşvişin
Yüz bini birdür dervişün arada ağyâr gerekmez

Eğer derviş isen derviş cümle âlem sana biliş
Fodulluğı hulka değiş arada ağyâr gerekmez

Derviş olan kişilerin miskinlikdür sermâyesi
Miskinlikden özge bize mâl ü mülk ü şar gerekmez

Er elini aldun-ısa ere gönül virdün ise
İkrâr ile geldün ise pes ere inkâr gerekmez

Yunus sen gördün bir eri arturma gördüğün biri
Şudur budur diyübeni derviş târûmar gerekmez
(65/1 v.d.)

diyerek ve ayrıca, yine dervişlik özlemiyle iyi insan olma yolundaki duygularını, şu beyitlerinde açıklığa kavuşturur :

Hakk'ı bulmak isteyenler eylesin nefsini derviş
Çalap bize mürşid virmiş derviş olu-bilsem derviş

Nefis yolundan geçmezsin ışk şarâbını içmezsin
Gönülüm kara açmazın derviş olu-bilsem derviş

Hakk'a yakın olam mı ki rahmetine talam mı ki
İremedin ölem mi ki derviş olu-bilsem derviş

Bir acâib sevdâ düşdi gönlüm karâr kılmaz benüm
Bildüm işüm cümle hatâ derviş olu-bilsem derviş

Dosta bilişene irsem dostun yolına yürisem
Ar-ıla nâmusu kosam derviş olu-bilsem derviş

Bir gün işüm temâm ola hep itdügüm gümân ola
Meğer Hakk'dan emân ola derviş olu-bilsem derviş

Eger irürlerse emân kullığum olmadı temâm
İy bî-çare Yunus hemân derviş olu-bilsem derviş

(70/1 v.d.)

Gönül deryâsına dalmayı, Dost ile beraber olmayı dervişliği benimsemeyi öğütleyen Yunus'un nazarında birer "hümâ kuşu" olan dervişler; Hak yoluna durmuş birbirlerini çok iyi bilen, tanıyan, candan da, iki cihandan da geçen, O sevgili Sultan'dan haber veren gönül erleridir :

Gönlünü derviş eyle dost-ıla biliş eyle
Işk eri şol ma'nîde derviş içi boş degül

Derviş bilür dervişi Hakk yolına turmuşu
Dervişler hüma kuşu çaylak u baykuş degül

Dervişlik aslı candan geçdi iki cihândan
Haber virür Sultan'dan bellidür yâd kuşu degül
(92/2-3-4)

Bu itibarla, Allah tarafından kendilerine "dervişlik bağışlan(mış)" kimseler, "kalpı git(miş), pâk ol(muş), gü-müşlen(miş)" yani, hamlığı kaybolmuş, gönlünü her türlü kötülüklerden temizlenmiş, kemâle ermiş, olgun kimseler olma-

lıdırlar. O kadar ki, onların nefeslerinden misk ile anber tütmeli, herkes kendilerinden sevgi, hayır, iyilik, tatlı dil, gülyüz,,muhabbet; dostluk görmelidir.

Her kime kim dervişlik bağışlana
Kalpı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden misk ile anber düte
Budagundan il ü şâr yimişlene

Yaprağı derdlüyiçün dermân ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene (150/1-2-3)

Böylece derviş; dört yanında dört ulu kapı bulunan, her ne-reye baksa gecesi gündüze dönen, iki cihan kendisine mâlum ve ilahî Sırlar'a mazhar olan Hocalar Hocası'nın da övgüsünü kazanan bahtiyarlardandır:

Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakar-ısa gündüz ola gicesi

Ana iren dervişe iki cihân keşf olur
Anun sıfatın öger ol Hocalar Hocası (164/8-9)

4)Erenler :

İnsanı maddî varlığı olan dış yapısından ziyade; iç yapısı, yani mânevî varlığı ile ele alan ve bu itibarla :

Ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm

diyen şairimiz; olgunluğun zirvesini teşkil eden "Erenler"e ayrı bir önem ve değer verir. Bu insanlara karşı daima al-çakgönüllülüğü, Hakk'a ulaşmanın şartlarından sayarak; ken-dine dahi, kibirden uzak ve herşeyin özü toprak gibi müteva-zi olmayı telkin eder :

Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okur-ısan
Erenlere münkir isen dîdâr ırak senden yana

Miskin Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakdan biter küllîsi gülistandur toprak bana
(7/4-5)

Er ve Erenler'le ilgili olarak , Abdülbâki Gölpinar-
lı şu bilgileri vermektedir :

"Kur'ân-ı Mecîd'de "Velî-Evliyâ-Dost-Dostlar" yani, Allah dostları Allah'ı sevenler ve Allah'ın sevdikleri anlamlarına geçen söz, tasavvuf ehli tarafında "Er,Eren,Erenler" tarzında türkçeleştirilmiştir ve bu sözle, Allah'a mânen yakın olanlar, Allah katında şefâatleri kabul edilenler kastédilir. "Er,Eren, Erenler" sözleriyle hem geçmiş erenler, hem de yaşayan müridler, ulular tavsif olunur. Geçmişlerden olup türbesi, mezarı bulunanlara halk, daha ziyade "Yatır" der.

Tasavvuf ehli, bilhassa Mervlevîler ve Bektâşîler şeyhlere ve dervişlere, yaşına, bilgisine, olgunluğuna, saygı duyulan tarîkat ehline hitâb ederken "sen, siz" yerine "Nazarım-Nazarlarım", yahut "Erenler, Erenlerim" derler; nitekim "ben" yerine de "Fakıyr, fakıyriniz" denir. Erenlerin gönülleri kırılır da ilenirlerse, bunun sonucu başa gelen musibetten kurtulmaya imkân olmadığı inancı, "Erenlerin attığı ok geri gelmez" atasözüyle bildirilir. "Erenlerin çerağı nefesle sönmez" atasözü LXI. Sure'nin 8. Ayet-i Kerîmesinin meâlidir. "Erenlerin önü-ardı olmaz" ve "Erenlerin sağ-solu belli olmaz" atasözleri, erenlerin tahammüllerine, bağışlamalarına son olmadığı gibi, bazı kere de en küçük bir şeye kırıldıklarını, bir kusurda bulunanların perişan olacaklarını, aynı zamanda erenlerin hareketlerinin sözlerinin, akılla ölçülemeyeceğini, fakat her sözlerinde, her hareketlerinde bir hikmet bulunduğunu hatırlatır. "Erenler herşeye dayanırlar, gözyaşına dayanamazlar" sözüyle, onların merhametlerini, esirgeyişlerini dile getirir.(4)

Dolayısıyla, Yunus Emre, "dirlik" içinde "maddeden sıyrılıp", daima "Hakk'ı gören" Onlar'a kulluk etmek, bağlanmak ve gene tevazu ile "himmeti yerden göğe direk" olan bu kimselerin yolunda olmak gerektiğine, temasla:

Çün anda dirlik ola Hakk'ıla birlik ola
Varlığı elden koyup ere kulluk gerekdür

Kulluk eyle erene bakup Hakk'ı görene
Senden haber sorana key miskinlik gerekdür

Hakk ere benim didi varlığın erde kodı
Erenlerin himmeti yirden göğe direkdür (27/2-3-5)

şeklinde konuşur.

Bu müstesna insanlara karşı duyduğu hayranlığı dile getirirken, câhillere de ateş püskürür :

Erenlerün sohbeti arturur ma'rifeti
Câhilleri sohbetten her dem süresim gelür (29/5)

demekten kendini alamayan şair; dostlara gerçek erenlerin her nereye baksa ve her nerede istese orada bulduklarını, şöyle haber verir:

Bilür misiz iy yârenler girçek erenler kandadur
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadur

Ancak, erenlerin yolunun sanıldığı kadar kolay olmadığını, Hz.Süleyman'ın kıssasına temasla :

Cânım erenler yolu inceden inceyimiş
Süleymân'a yol kesen şol bir karınca-y-ımış (69/1)

beytinde hülasa ederek; "kutsuz nefsi"ne de, en büyük beddua olarak çok sevdiği ve değer verdiği "erenler meclisi"nde bulunmayı diler .

Yünus Emrem n'idesin kaçup kanda gidesin
Erenler sohbetine gelmez olasın bir gün (134/7)

Nihayet, erenleri; âşıkların dalması gereken bir denize benzetererek, kendisine de "erenler(in) eteğin(i) dut(up)" bu deryâya dalmayı telkin ve tavsiye eder:

Erenler bir denizdür âşık gerek talası
Bahrî gerek denizden girüp gevher alası
...ve
Gel imdi miskin Yunus dut erenler eteğin
Cümlesi miskinlikde yoğluğ imiş çâresi (174/1-11)

5) Yârenler

Erenler'in hemen yanibaşında düşündüğü bu, dost insanlara :

İşidün iy yârenler aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül misâl-i taşa benzer

Taş gönülde ne biter dilinde ağu düter
Nice yumşak söylese sözi savaşa benzer

Aşk ı var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer
(45/1-2-3)

diye seslenen şairimiz; ayrıca,-kendilerine duyduğu samimi-
yete dayanarak-muhtelif şiirlerinde şöyle yakınır :

İy yârenler iy kardaşlar ecel ire ölem bir gün
İşlerime peşmân olup kendüzüme gelem bir gün
(115/1)

Hey hey yâranlar hey kardaşlar nic'ideyin n'ideyin
ben

Sen benüm kulum değülsin dir olursa n'ideyin ben
(131/1)

İy yâranlar iy kardaşlar korkaram ben ölem diyü
Öldüğümü kayırmazam itdüğümü bulam diyü
(137/1)

İy yâranlar iy kardaşlar kime diyem ahvâlümü
Ya şu benüm bu derdümün dermânını kim ne bile
(147/2)

Yunus miskin delüdüdür hem sözinden bellüdüdür
Ayıblaman yârenler eksüklüğü var ise
(153/7)

Bunlardan ayrı olarak; O'nun, şiirlerinde ele aldığı
ve iyi kavramının karşılığı olan diğer müsbet tipleri, kısaca
şu şekilde sıralayabiliriz :

- 6) Asilzâdeler (4/3)
- 7) Bilen kişiler (68/1)
- 8) Boynun buran adam (23/2)
- 9) Dost'a giden kişi (172/3)
- 10) Dost'u yakın gören kişi (25/1)
- 11) Dost'tan yana uçan kişi (3/4)
- 12) Eminlik isteyen kişi (117/4)
- 13) Emre kulluk eden kişi (117/5)
- 14) Evliyâ (47/1-3, 72/7)
- 15) Gence uğrasam diyen kişi (117/6)
- 16) Gerçek mürid olan kişi (58/3)
- 17) Hak yoluna sâdik kişi (23/1)
- 18) Hakk'ı bulmak isteyenler (70/1)
- 19) Hakk'ı isteyen kişi (36/1)
- 20) Her davâdan geçen kişi (3/4)
- 21) İlm-i Hikmet okuyanlar (119/8)
- 22) Keleci bilen kişi (59/1)
- 23) Kendi mikdârın bilen kişi (44/7)
- 24) Kendinde bir zerre aşk olan kişi (46/5)
- 25) Kendinde doğruluk olan kişi (172/4-5)

- 26) Kendüsün bilen kişi (117/1)
- 27) Kevser havzına talanlar (161/6)
- 28) Ma'nâ eri (85/1)
- 29) Ma'niden haberi olan kişi (15/1)
- 30) Miskin kişi (38/7, 47/6, 48/1, 67/5)
- 31) Müsülmânım diyen kişi (80/1)
- 32) Namaz kılan kişi (156/1)
- 33) Nefsin müsülmân eden kişi (173/5)
- 34) Nefsine muhâlif kişi (161/5)
- 35) Nefsini düşman bilenler (161/6)
- 36) Ölmezden öndin ölenler (161/6)
- 37) Safâ nazarı olan kişi (15/4)
- 38) Sözü bişirüp diyen kişi (59/1)
- 39) Tevhid tonunu giyen kişi (37/7)
- 40) Tûba dalında uçanlar (161/7)
- 41) Uslu kişiler (113/2-4)
- 42) Uzlet ihtiyar eden kişi (42/8)
- 43) Varlığın yokluğa sayan kişi (37/7)
- 44) Vuslat eri olan kişi (25/2)
- 45) Yüce makamlar geçenler (161/7)

II. MENFİ TİPLER

1- Aşksızlar:

Yukarıda işaret olunduğu gibi, Aşıklara büyük bir bağlılık gösteren, ayrı ayrı hepsine derin hayranlık duyan Yunus Emre; bunun aksi durumunda olanlara da, yani sevmeyenlere, âşık olmayanlara şiddetle karşı çıkar.

Önce, bu hususta kendisini ayıplayanlara seslenerek; güçleri yeterse, O'nu aşktan kurtarmalarını eğer yetmezse, -ki buna inancı tamdır- yalan yanlış konuşmalarını kısaca, susmalarını öğütler:

İy beni ayıplayan gel beni aşkdan kurtar
Elünden gelmez ise söyleme fâsid haber (12/1)

Aşksız kimseyi, yok farzederek.

İşksüz âdem dünyada bellü bilen ki yokdur
Her biri bir nesneye sevgüsü var âşıkdur (26/1)

derken, böylelerinin gönlünü.- "Yârenler" bölümünde verdiği-
miz beyitlerde görüldüğü üzere, hiçbir işe yaramayan "taş"a
ve "sarp katı kış"a benzetir.

İşksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
Bir zerre âşkı olmayan bellü bilün yabandadır (46/2)

mısralarında; onlara ne dese, sözünün fayda etmeyeceği inancından hareketle, haklarında "yabandadır" hükmünü verir.

Aşıklar gece gündüz ağlayarak, inleyerek hasretinden yandıkları Sevgili'ye kavuşmayı, O'nunla görüşmeyi dilerken; aşksızlar, bu olanları anlayamayacak, hissedemeyecek kadar herşeyden habersiz, birer "vurdum-duymaz-İnsensitive" tipleridir:

Hocam âşık olanların işi âh-ıla zâr olur
Hasretinden ol ma'şûkun gözi yaşı bınar olur

Düni günü kılur zârı ya'ni görmek diler yârı
İşitmezler bu haberi işksuzlar bî-haber olur
(55/1-2)

Onun için, Koca Yunus son derece haklı olarak fevran eder ve :

İşksuzlara virme öğüt öğüdünden alır degül
İşksuz kişi hayvan olur hayvan öğüt bilür degül
(88/1)

demekten kendini alamaz.

Bu itibarla, âşıkları görünce içi dışı kaydığı hâlde; aşksızlara karşı, özü yanarak:

İşksuzlara göynür özüm anun-çün fâş olur râzum
Göricegiz âşıkları kaynar içüm taşum benüm
(112/2)

şeklinde konuşur ve onlara aşktan bahsetmenin boşuna olduğunu, dolayısıyla sırrını, ancak gerçek âşıka açabileceğini şöyle belirtir :

Hayf-durur işksuzlara ışkdan haber söylemek
Kim gerçek âşık ise râzımı ana dirin (124/5)

Neticede; her âşık olmayanı, hilenin tuzağından kurtulamamış bahtsız bir kimse telâkki ederek insanı, dünya ve âhirete ait bütün belâlardan ancak "Aşk"ın kurtarabileceğini:

Her kim âşık olmadıysa kurtılmadı mekr elinden
Kamusunda ışk ayırur dünyâ âhuret belâsını (162/3)

beytiyle vurgular.

2) Gönül Yıkanlar

Oldukça tañınmış şu şiirinde :

Bir nazarda kalmayalım gel dosta gidelüm gönül
Hasret ile ölmeyelüm gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm can turmadın sûret terkini urmadın
Araya düşman girmedin gel dosta gidelüm gönül

Gel gidelüm kalma ırak dost için kılalum yarak
Şeyhün katındadır durak gel dosta gidelüm gönül

Terk idelüm il ü şârı dost için kılalum zârı
Ele getürelim yârı gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâya kalmayalum fânidür aldanmayalum
Bir iken aldanmayalum gel dosta gidelüm gönül

Biz bu cihandan göçelüm ol dost iline uçalum
Arzu hevâdan geçelüm gel dosta gidelüm gönül

Kulağuz olgıl sen bana gönilelüm dostdan yana
Bakmayalum önden sona gel dosta gidelüm gönül

Bu dünyâ olmaz pâyidâr aç gözünü cânun uyar
Olgıl bana yoldaş u yâr gel dosta gidelüm gönül

Olüm haberi gelmedin ecel yakamız almadın
Azrâil hamle kılmadın gel dosta gidelüm gönül

Girçek erene varalum Hakk'un haberin soralum
Yunus Emre'yi alalum gel dosta gidelüm gönül
(90/1 v.d.)

diye seslendiği "Gönül"ü, herşeyin özünü oluşturan bir cevher kabul eden şairimiz; bir kez dahi O'nu yıkan kimselerin kıldıkları namazın, namaz olmadığını söyler :

Bir kez gönül yıkdun-ısa bu kıldığun namaz degül
Yitmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz degül
(93/1)

Böylece, Allah'ın rızasına uygun gerçek ibâdetin, gönül zenginliğiyle olabileceği noktasından hareketle,- aynı şekilde-

Hac konusunda da şöyle konuşur :

Bin kez Hacc'a vardun-ısa bin kez gazâ kıldun-ısa
Bir kez gönül kırdun-ısa gerekse var yollar doki
(169/6)

Gönül mi yiğ Kâ'be mi yiğ eyit bana akli iren
Gönül yiğ-durur zira kim gönüldedür dost turağı
(169/7)

3) Bu Dünyaya Gönül Verenler :

Mânâ'yı terkedip, herşeyleriyle maddeye bağlanan, onun esiri haline gelen bu tipler; daima, sonunda pişman olmaya namzettirler. Çünkü, "benim" diye sarıldıkları şeylerin hepsi, gün gelecek kendilerine düşman olacaklardır:

Bu dünyaya gönül viren son-ucı pişmân olısar
Dünyâ benüm didükleri hep ana düşman olısar (38/1)

O halde yapılacak iş, gelip geçici dünya malına hiç-bir zaman gönül vermemektedir. Zira, ona gönül veren kişi; gün gelir kayar, düşer ve bütün âlemleri yutan bir ejderha durumundaki dünyanın, kendisini de altına almasıyla yok olur gider:

Zinhâr virmegil gönül dünyâ payına bir gün
Dünyâya gönül viren düşe tayına bir gün

Bu dünya bir evrendür âlemleri yudıcı
Bize dahi gelüben yuda toyına bir gün
(116/1-2)

Bu münasebetle, bütün derdine derman olmak isteyenlere:

Eğer ışkî seversen cân olasın
Kamu derdine hem dermân olasın (125/1)

mısralarında "Aşk"ı telkin ve tavsiye eden şairimiz; sözlerine devamla, dünyayı sevenlerin mânâ aleminin sırrına asla erişemeyeceklerini aşağıdaki beytinde haber verir :

Eger dünyâ seversen mübtelâsın
Ma'ânî sırrına kandan iresin (125/2)

Oyleyse, köhne bir saray hükmündeki bu dünyanın "beği" olan insan asla ona kul, köle olmamalıdır. Bu, zehire parmak basmakla; onu yemekle birdir :

Cihân köhne bir saraydur sen beğisin
Niçe bir ağuya barmak banasın (125/3)

4) Cahil Kişiler

Arifler münasebetiyle, yukarıda da işaret ettiimiz gibi:

Dürr ü cevher ister isen âriflere hidmet eyle
Câhil bin söz söyler ise ma'nîde miskal olmaya
(4/6)

diyen Yunus; bin söz dahi söylese, son derece değersiz bulduğu câhil kişilerin; bilgisizlikleri yüzünden, her tarafta horlanan, kendilerine değer verilmeyen, hiçbir sohbet meclisine kabul edilmek istenmeyen kimseler olduklarını da "Erenler" bahsinde şöyle dile getirmişti :

Erenlerün sohbeti arturur ma'rifeti
Câhilleri sohbetten her dem süresim gelür (29/5)

Diğer taraftan :

Câhildür ma'nîden almaz oturur karârı gelmez
Öleceğini hiç sanmaz yüz bin yıllık teşvîş ider
(43/5)

şeklinde tahkir ettiği bu insanların, aynı zamanda; dünyaya gönül vermiş, ona sımsıkı sarılmış, âhireti bir an dahi hatırlarına getirmeyen zavallılar olduklarını ifadeden kendini alamaz :

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer
Bu bir köpridür geçer câhiller anı bilmez (60/4)

Yapılacak işin; câhillere uyup, geçici dünya zevklerine dalmadan sevmek ve sevimekten başka birşey olmadığını, şu son derece anlamlı mısralarında dile getirir :

Gelün tanışuk idelüm işün kolayın tutalum
Sevelüm sevillelüm dünya kimseye kalmaz (60/5)

Neticede, hem karşısındakilere ve hem de kendisine; câhillerden kaçıp, ehil kişilerle birlikte olmayı tavsiye eder:

Eksük olman ehillerden kaçın görün câhillerden
Tanrı bîzâr bahillerden bahil dîdâr görür degül

Yunus olma câhillerden ırak olma ehillerden
Câhil ne var mü'min ise câhillikden kalır degül
(88/2-7)

5) Münkirler :

Yunus Emre'nin :

Evliyâya münkirler Hakk yolına âsidür
Ol yola âsi olan gönüllerün pasıdur (47/1)

beytinde görüldüğü üzere, kendileri için "Hakk yolına âsi" ve "gönüllerin pası" hükmünü verdiği bu inkârcı tipler; aynı zamanda, gündüzü gece sanacak kadar gözleri kör, kulakları sağır birer bedbahttırlar.

Sağır işitmez sözi gice sanur gündüzi
Kördür münkirin gözi âlem münevver-ise (141/4)

Aynı hususu, bir başka şiirinde de şöyle açıklığa kavuşturur:

Bende bakdum bende gördüm benüm ile ben olanı
Sûretüme cân vireni kimdügüni bildüm ahî

...
Münkir kişi tuymaz bunı dertlülerin sezer cânı
Ben ışk bağı bülbüliyem ol bağçeden geldüm ahî
(171/2-5)

6) Nefsine Uyan Kişiler :

Ölümü ve âhireti hiç hatırlarına getirmeksizin, varlık alemine sımsıkı sarılan, yalnız bu dünya ve kendileri için yaşayan, yarını değil sadece bugünü düşünen kimseleri :

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola canı
Bilürsin dünyâ seveni baykuş gibi yabandadır
(23/3)

şeklinde, "baykuş gibi yabanda" görüp; rahmet gölünden çıkmış, nefis gölüne dalmış "azgın-ferccious" tipler olarak vasıflandırılarak :

Beğler azdı yolından bilmez yoksul hâlinden
Çıkdı rahmet gölinden nefis göline talmışdur
(48/4)

diye konuşan Yunus; onları, "nefsine muhâlif kişi"ler ve "ölmezden öndin ölenler" le mukayese ederek, böylelerinin Cennet'e girmelerinin imkânsızlığını şöyle belirtir :

Nefsine muhâlif kişi turmaz akar gözi yaşı
Bunda nefse uyan kişi talmaz Kevser göllerine

Kevser havzına talanlar ölmezden öndin ölenler
Nefsini düşmen bilenler konar Tûba tallarına
(161/5-6)

Bu itibarla; "nefs"e karşı "gönül"ü çıkararak:

Nice bir besleyesin bu kaddile kâmeti
Düşdün dünyâ zevkine unuttun kıyâmeti

Düriş kazan yi yidür bir gönül ele getir
Yüz Kâ'be'den yigrekdür bir gönül ziyâreti

Uslu degül delüdür halka sâlûsluk satan
Nefsin Müsülmân itsün var ise kerâmeti
(173/1-2-3)

demek gereğini duyar ve sonuç olarak; insanı yarı yolda bırakan nefse uymamayı, hattâ ona karşı öfkelenmeyi, cephe almayı, bu dünyanın şerrinden emin olmak için de, kibir ve kini terkederek, dervişlik hırkasını giymeyi öğütler :

Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri

Diler-isen bu dünyanın şerrinden olasın emîn
Terk eyle bu kibr ü kîni hırkaya gir derviş yüri
(183/3-4)

Bunlardan başka, Yunus'un nazarında "kötü" kavramını sembolize eden öteki menfi tipleri, şöyle sıralayabiliriz :

- 7) Bezirgân (1/9, 18/4, 78/2)
- 8) Bu dünyada günahını yuyamayan kişiler (63/1)
- 9) Canın dirîg tutan kişi (102/2)
- 10) Çümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan kişi (17/4)
- 11) Diliyle aşk diyenler (1/4)
- 12) Dinini terk eden kişi (181/12)
- 13) Dostsuz kişi (167/1)
- 14) Dosttan yana uçamayan kişi (73/1)

- 15) Dostunu düşman tutan kişi (38/2)
- 16) Eri hak bilmeyen kişi (52/3)
- 17) Gâfil kişi (28/1, 63/2, 144/6)
- 18) Hak nefesi almayan kişi (43/4)
- 19) Hâli hâlden seçmeyen kişi (73/4)
- 20) İçi boş kişi (15/2)
- 21) İki cihân bedbahtı kişi ((141/5)
- 22) İkilikten geçemeyen kişi (73/4)
- 23) İlmi yüzünden okuyan kişi (73/2)
- 24) Kalles kişiler (49/3)
- 25) Kendini bilmeyen kişi (52/1)
- 26) Mülke benim diyen kişi (170/3)
- 27) Mülke sûret bezeyenler (51/7)
- 28) Okuyup bilmeyen kişi (52/2)
- 29) Ömrü yok yere geçen kişiler (63/1)
- 30) Sağır kişi (28/3)
- 31) Söz ma'nisini bulmayan kişi (46/4)
- 32) Sûfi-i zerrâk olan kişi (174/8, 175/5)
- 33) Yalan söyleyen kişi (46/3-60/2)

Yukarıda görülen, çeşitli örneklerle de işaret ettiğimiz gibi; şiiirlerindeki "iyi" ve "kötü" kavramlarının karakteristiği olan muhtelif tiplerin ele alınışından hareketle Yunus Emre'nin, insana bakış tarzını ve giderek ruhî hüviyetini tespit mümkündür. Kısaca söylemek gerekirse, O; hakkında :

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır (47/4)

ve

Mevlânâ sohbetinde sâz ile işret oldı
Arif ma'nâyâ taldı çün biledür ferişte (143/7)

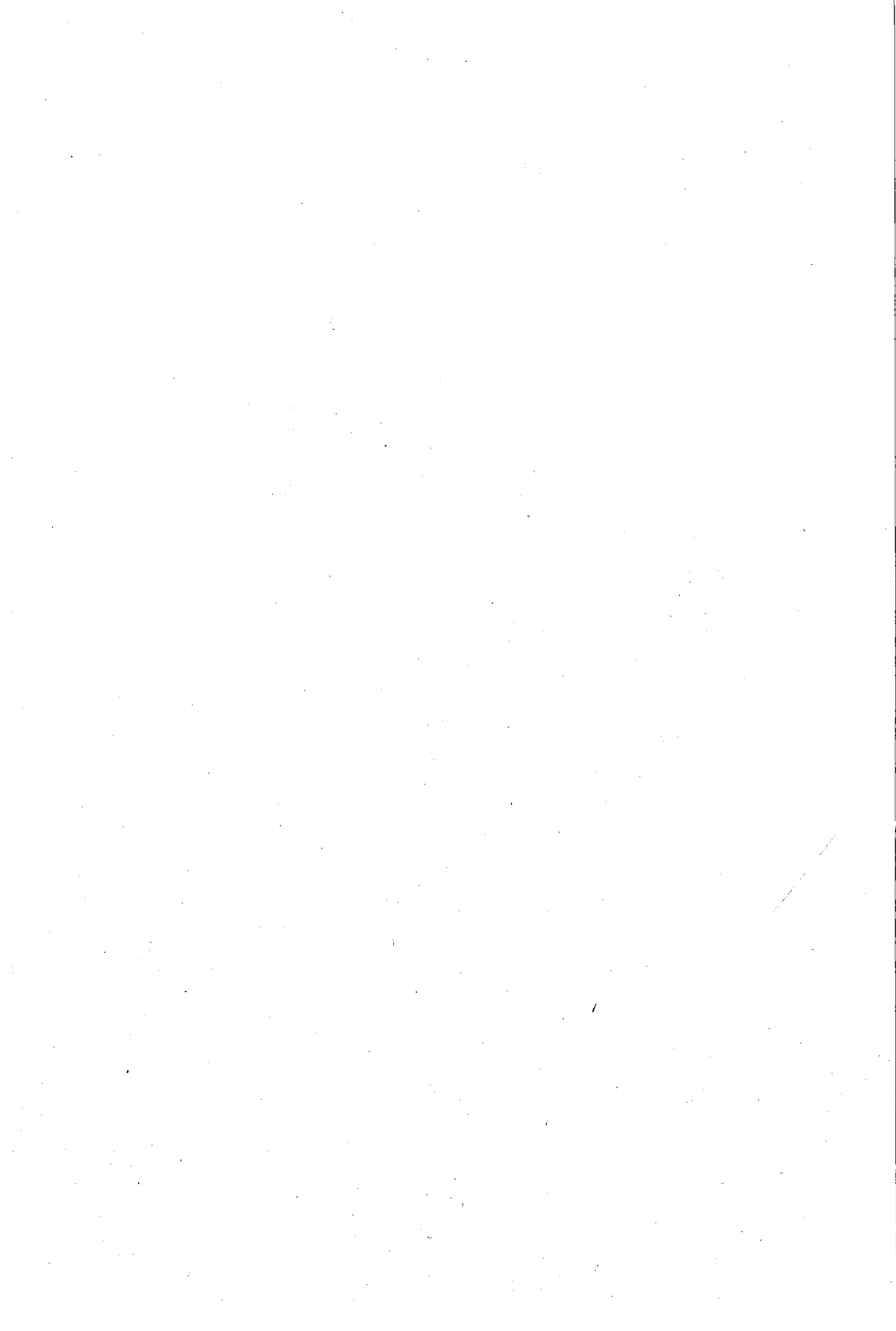
dediği Mevlana misali; İslamiyet'i, Türklüğü ve beşerî tavrı bizzat şahsında birleştirmeyi ve bunu, eserleriyle mükemmel bir şekilde ifade edebilmeyi başarmış müstesna bir gönül adamı, tam bir "Velî"dir.

Yedi ylüz sene sonra bugün bile; gittikçe artan bir şevkle, heyecanla, muhabbetle anılması, kendine bağlanılması, susayan gönülleri daima kaynayan berrak bir pınar gibi serinletip, dinlendirip, huzura ve sükûna gark etmesi O'nun bu özelliklerinin, en büyük delilini teşkil eder.

Sonuç olarak; sadece şu mısraları dahi, Ulu Yunus'un

bütün felsefesini, hayata ve insana bakış tarzını ifadeye
kâfidir sanırız :

Ben gelmedüm dâvâ için benüm işüm sevi için
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm
(101/2)

NASREDDİN HOCA MANZUMELERİ

ABOUT THE POEMS ON NASREDDİN HODJA

Doç.Dr. Önder GÖÇGÜN

The witty anecdotes and life of Nasreddin Hodja has deep impressions on the hearts of the Turkish people. Therefore, he has always been topic of prose and poetry. We can say that there has been created a new style in the Turkish Literature regarding his life in verse form so called "Versified Nasreddin Hodja".

The earliest example of this kind of literature is the work of Taşlıcalı Yahya (?-1582) entitled "Gencine-yi Raz" written in the 16th century A.D. The other one is Nevi-Zade (1583-1635) whose work is named as "Sohbetü'l-Ebkar" in a mathnevi form.

As far the modern Turkish Literature is concerned, Prof.Dr. Fuad Köprülü has done a research on the versified anecdotes of Nasreddin Hodja.

At the Turkish Republican Period Orhan Veli Kanık has done a good research on the subject. The other top most versified anecdotes on the subjects are as follows:

- 1- Sami Ergun, "Manzum Nasreddin Hoca Fıkra ve Hikayeleri" Ankara 1950
- 2- Özdemir Tan, "Nasreddin Hoca-Manzum Fıkralar" Ankara 1972
- 3- Vahab Tuncer, "Nasreddin Hoca'dan Manzum Fıkralar" İstanbul 1972
- 4- Ömür Candaş, "Nasreddin Hoca", İstanbul 1980
- 5- Ali Püsküllüoğlu, "Nasreddin Hoca-Şiirler" İstanbul 1980

Nasreddin Hoca ile hikmet yüklü nükteli fıkraları, Türk millî vicdânında son derece benimsenmiş ve ayrı, derin bir yer tutmuştur. Bunun en büyük delillerinden birisini, onların sadece nesir şeklinde değil; zaman zaman manzum hâlde de anlatılması, teşkil eder. Böylece edebiyat tarihimizde, bir nevi "Manzum Nasreddin Hoca" tarzının yaratıldığını, söyleyebiliriz.

Bunların ilk mühim örneklerinden birisi olarak, 16.yüzyıl mesnevî edebiyatının en başarılı şairi **Taşlıcalı Yahyâ Bey** (?-1582)'in; **Gencîne-i Râz** adlı eserindeki Nasreddin Hoca ile ilgili şu kısmı göstermek, mümkündür:

Var idi Konya'da bir Kadı-yı şûm
İrtişâ vü tama ile mezmûm

(Konya'da, rüşvet almakla ve açgözlülükle aşağılanmış, kötü şöhret bulmuş uğursuz bir kadı vardı.)

A'na her kim ki vereydi rüşvet
Muktezâsınca verirdi huccet

(Her kim O'na rüşvet verirse, O'da, kendisine lâzım gelen hucceti; hükmü, kararı verirdi.)

Hâce-i devr ü zemân Nasreddin
Eyledi Kadı'ya bir hîle hemîn

(Çağının ve zamanının Hoca'sı Nasreddin, bu Kadı'ya bir oyun oynamayı aklına koydu.)

Koydı bir destiye vâfir toprak
Kadı'yı aldadı ol sâlik-i Hakk

(O Hak yolcusu, bir testiye bol miktarda toprak koydu ve Kadı'yı aldattı.)

Bir kaşık bal koyup ağzına hemân
Toprağı eyledi destide nihân

(Testinin ağzına bir kaşık bal koyup, toprağı testide gizledi.)

Hâceti olmuş idi bir huccet
Kadı'ya destiyi verdi rüşvet

(Kadı'nın, lehinde vereceği bir karara ihtiyacı var-
mış gibi davranarak, testiyi O'na rüşvet olarak verdi.)

Hürmet etdi Kadı A'na durdu
Rüşveti gördi safâlar sürdü

(Kadı, O'na hürmet ederek ayağa kalktı, rüşveti gö-
rünce son derece sevindi.)

Kalemin aldı eline Kâzi
Hucceti yazmağa oldu râzi

(Kadı, hucceti yazmaya razı olarak, kalemini eline
aldı.)

Eyledi sa'y-ı belîğ ü ikdâm
Hucceti eyledi yanında temâm

(Çok çalışıp, gayret göstererek hucceti O'nun yanın-
da yazıp, bitirdi.)

Hucceti verdi edüp kat'-ı nizâ
Kadı'ya eyledi ol dahi vedâ

(Anlaşmazlığı sona erdirip, hucceti Hoca'ya verdi. O
da Kadı'ya veda etti.)

Yemeğe başladı Kadı aseli
Toprağa erdi kazâ ile eli

(Kadı,-Hoca'nın getirdiği testideki- balı yemeğe
başladı ve eli kaza ile -testinin içindeki- toprağa değdi.)

Kadı'ya oldu kazıyye ma'lûm
Gönline girü gazab etdi hücum

(Kadı'ya, iş malum oldu ve bütün gönlüne gazap hücum
etti; içi-Hoca'ya karşı- öfke ile doldu.)

Destiyi hışm ile ol Kadı-yı mest
Kalb-i uşşâk gibi kıldı şikest

(Kendinden geçen Kadı, destiyi öfke ile âşıkların
kalbi gibi kırdı.)

Kadı bir hîle vü tezvîr etdi
Hucceti almağa tedbir etdi

(Kadı bir hîle ve yalan uydurup, hucceti geri almayı aklına koydu.)

Eyleyüb dilde nihânî kîne
Dedi yârendesi Nasreddin'e

(Gizli kinini, düşmanlığını içinde saklayıp, dostu Nasreddin'e şöyle dedi:)

Getür ol hucceti kim yanlışı var
Bir dahısını yazayım tekrar

(O hucceti bana geri getir, çünkü yanlışı var; sana, onun bir yenisini yazayım:)

Yanlış olunca kişide huccet
Kendi da'vâsına vermez suret

(Bir kimsedeki huccet yanlış olursa, davasının çözümünde hiçbir işe yaramaz.)

Dinleyince bu sözi Nasreddin
Dedi Kadı'ya lâtifeyle hemîn

(Bu sözü dinleyen Nasreddin, lâtife ile Kadı'ya şunu söyledi:)

Huccetin cümle sahîh ey nâdan
Var ise destî-dürür yanlış olan (1)

(Ey cahil, haddini bilmez Kadı : Senin verdiği huccet, yani hüküm baştan sona doğrudur; doğru olmayan birşey varsa, o da testidedir.)

Böylece; Hoca'nın emsalsiz zekâsının parıltıları ile dolu bir fıkrası, Taşlıcalı Yahya Bey'in mısralarında daha canlı ve anlamlı bir hüviyet kazanmış olmaktadır.

Divan Edebiyatı geleneği çerçevesinde, bir başka "Manzum Nasreddin Hoca" örneğine de; 16. yüzyılın sonlarında, 17. yüzyılın başlarında yaşamış olan **Nev'î-zâde Atâî** (1583-1635)'nin, "**Sohbetü'1-Ebkâr**" adlı mesnevîsinde, şu şe-

kilde rastlıyoruz:

Suyu, oldukça gür ve dik akan bir çeşme vardır. Bir-
gün;

Hâce-i ukde-güşâ Nasreddin
Oldur bir çeşme kenarında mekîn

(Her türlü güçlüğü yenmesini bilen Hoca Nasreddin,
işte o çeşmenin kenarında oturur.)

Ab-ı sâfı çü dil-i şûrîde
Oldur yiryüzine nûr- dîde

(Yanık gönüllere sunduğu tertemiz suyu ile o çeşme,
yeryüzünün gözünün nuru gibidir.)

Lâkin Hoca, çeşmenin ağzında koca bir tıkaç görür ve
bu güzel çeşmeye, onu yakıştıramaz. Daha sonra, su içmek
için tıkaçı çekip, çıkarmasıyla birlikte; yüzü gözü, üstü
başı aniden fışkıran sularla sıırılsıklam olur. Hattâ:

Sıçrar ider yüzine gâfil iken
Gâh koyuna girerdi yakadan

(Hiç beklemediği anda yüzüne sıçrayan sular, bazen
yakasından koynuna girer.)

Dilini tutmadığıyçün her-bâr
Deheni çü bile olmuştur figâr

(Daima dilini tutmadığı, gevezelik ettiği için ağzı
da yara içinde kalmıştı.)

Didi ey haddini bilmez câhil
Beni etmişdir sükûtun gâfil

(Hoca:"Ey haddini bilmez câhil: Beni, senin bu ses-
siz duruşun gâfil avlamıştır.)

Çûbdan zahmetine rikkat edüb
Yanına gelmişdim şefkat edüb

(Ağzındaki odundan tıkaç dolayısıyla sana acıyıp,
yanına gelmiştim.)

Dâima eylemesen halk ile lecc
Ağzuna sokmaz idi kimse ağaç

(Halka karşı daima boşboğazlık, gevezelik etmeseydin, kimse senin ağzına bu ağaçtan tıkaç sokmazdı." dedi.)

Bu latîfe sana oldu temsîl
Pertev-i aklı dâim eyle delîl

(Bu iş sana, herkese ders olsun; daima aklın ışığını, yolunu kendine rehber edin;-bu çeşme gibi- gereksiz yere boşboğazlık, gevezelik etme .)

Dilini zabt eyle-gör salim iken
Çeşme-veş tâ ki başın ola esen (2)

(Sen de dilini tutmasını bil ki başın, kendi halinde akan çeşme gibi esen olsun.)

Yeni Türk Edebiyatı devresinde, manzum Nasreddin Hoca fıkraları ile ilgili ilk etraflı çalışmayı, merhum **Fuad Köprülü** yapmıştır. Bu konuda; 1918'de, eski harflerle neşrettiği "Nasreddin Hoca" kitabının "Başlangıç" kısmında, şu açıklamada bulunur:

"Memleketimizde "Çocuklarımıza Neşideler" ve "Çocuk Şiirleri" ile bilhassa merhum Tefik Fikret in Şermin'iyile başlayan çocuk edebiyatı için, "Nasreddin Hoca" nın gayet iyi ve çok millî bir mevzu teşkil edeceğini bundan iki sene evvel düşünmüş, hatta üç dört parça da yazmıştım. Küçük sınıflarda muallimlikle meşgul bazı dostlar, bu gibi hikayelerin üzerinde çok mükemmel bir tesir bıraktığını söyleyerek, daha bu vadide manzumelere muhtaç olduklarını söylediler. Çok millî olan bu mevzuun, çocuklarımızı pek ziyade alâkadar edeceğini zaten evvelce de tahmin etmişdim. Binaenaleyh, bu teşvikden de yeni bir cesaret alarak, bu küçük kitabı teşkil eden manzumeleri yazdım."

Köprülü'nün, daha ziyade ahlakî özellikler taşıyan fıkralardan seçerek hazırladığı bu manzum hikayeler aynı zamanda, bir "kıraat kitabı" hüviyetiyle, çocukların okuma kabiliyetlerini geliştirmek gayesini taşımaktadır. Bu inançla, yazar. I. Dünya Savaşı'nın o acı yüklü, kederli günlerinde genç karamsar ruhlara, Nasreddin Hoca'nın torunlarına bir ümit ışığı olması deliğiyle, sözlerini şöyle tamamlar.

"Şimdiki korkunç ahlâk buharınının za'if ruhlara yaydığı karanlık düşüncelere rağmen, milletinin yarınki maddî, ahlâkî yükselişine imân eden ve bunu yalnız bu günün çocuklarından bekleyen eski muallim, şu küçük eseriyle onlara karşı borçlu olduğu hizmetin bir kısmını ifâ edebilirse, kendisi için ne büyük teselli." (4)

Kitapta, hikâye tarzında takdim olunan, manzum Nasreddin Hoca fıkralarının ilkinin, "Fincancı Katırları" adlı şu eser teşkil eder.

Bizim hoca pek meraklı;
Dere tepe demez gezer;
Her şeye de erer aklı,
Rüzgârlardan hîle sezer.
Bazısı der: "Cahil, kofdur."
Yanlışı, o bir feylesofdur.

Bir yaz günü, sabah erken
Hoca kırdı geziyordu;
Yürüdü yürüdü...Derken
Karşıda koca bir ordu,
Sessiz, ıssız oldu peyda
Selvilikler arasında,

Sessiz, ıssız bir ordu-gâh;
Lâkin askerleri taşdan.
Cübbeleri yeşil, siyah;
Fırlamış kavuklar başdan.
Hoca güldü; "Koca şaşkın
Mezarlığı bak, ne sandın."

Hemen merakla yürüdü...
Girdi تنها mezarlığa.
Kalbini korku bürüdü;
Bakınırken sola, sağa
Eski bir çukura düştü;
Sanki O da gömülmüştü...

Hoca'nın karardı gözü;
"Eyvah dedi, ölmüşüm ben.
Hiç aklıma ölüm sözü
Gelir miydi dünyadayken.
Neredeyse Münkir Nekir
Ahiret suâline gelir."

Hoca kendi kendisine
Cevâbını hazırlarken,
Bir uzak kervan sesine
Kulağı kabartdı, birden.
O yüzlerce çan sesini
Duydu, kesdi nefesini.

Bir gürültü, bir kıyâmet
Bağırmalar, çingiraklar...
Hoca dedi: "Koptu âfet.
Çâre yok. Kalkmalı nâçâr.
Kimse tutmadan kolumu,
Tutayım sırat yolunu."

Can havliyle, mezarlıktan
Fırladı yola, çır-çıplak.
Birbirine girdi kervan;
Onu sandılar bir hortlak
Kimisi de cadı sandı,
Hemen yerlere kapandı...

Lâkin işin en fenâsı
Fincan katırları ürkek
Bitdi kervanın eşyâsı,
Zaten hepsi çanak çömlek.
Kırılmışdı tabak, kâse.
Kervancılar düştü ye'se.

Koşup Hoca'nın yanına
Yerden tutup kaldırdılar.
-Vurun mezar kaçgınınna...
"Hortlakdır, dayaktan yılar."
Hoca bağırdı : "Aman,
Bu iş Kıyâmet'den yaman."

Her yerinde ağrı sızı,
Geç vakit düştü evine.
Sanki kilitlenmişti ağzı;
O kadar sessizdi..- Karısı
"-Sessiz sessiz geliş nerden?
-Hoca, neye susdun birden

-Tâ Ahiret'e gidüp, geldim
-Aman söyle, ne haber var?
-Hiç. Ben mezarımı deldim.
-Yalnız çok aksi kervanlar.

-Fincancı katırlarına,
Rast gelmezsen, ne mutlu sana."(5)

Bu şekilde, elli manzum fıkranın yer aldığı kitap; baştan sona kadar, sadece çocukların değil yetişkinlerin de hem gönlünü eğlendirip, dinlendirecek, hem de aklına ve sağduyusuna hitap ederek, onları düşündürecek bir mükemmeliyette hazırlanmıştır. Nitekim "Hoca'nın Kerameti" isimli şu parça da, bunun bir başka güzel örneğidir:

Hoca bir gün görüşürken
Bahs açıldı kerametinden.
İki diz üstüne çöktü ;
Neler neler sayup dökdü :

Geceleri hiç yatmazmış;
Bu dünyaya göz atmazmış ;
Dünyada ne varsa boşmuş;
İnsanlar birer serhoşmuş.

Görmezlermiş hakikati
Bilmezlermiş âkıbeti.
Lâkin kendisi... O başka,
Dalmış pek derin bir aşka.

Rûhu aşk ile doluymuş,
Yolu: Evliyâ yoluymuş.
Kapayınca gözlerini
Bu dünyanın her yerini
Görüyormuş, uzak yakın,
Yalan sanmayınız sakın.
Yeminin bini bir para...
O bakmazmış insanlara
Herbir hâli hoş görürmüş;
Zâten dehri boş görürmüş.
Dinleyenler bütün şaşdı;
Herkesin gözü kamaşdı.
Lâkin kahveci: Akıllı
Bir adamdı; o sakalı
Değirmende ağartmamış;
Hiç de yaş yere yatmamış.

Çeküp uzun çubuğunu
Sordu:"-Hoca, sana bunu
Öğreten yanlış öğretmiş,

Buna, bizim şaşkın Memiş
Bile kolayca inanmaz...
Hele bana anlat biraz
Şu eski kerâmetleri."

Hoca güldü: Birer birer
Anlattı çok kerametler
Onu kandırırım, diye...

Lâkin herif, boş gölgeye
İnanan takımdan değil..
Gülerek dedi :"-İyi bil,
Ben saçma sözlere kanmam
Her sahtekâra inanmam
Kerâmetin varsa göster.
Yoksa sana, bak ne derler;
Ya mürâ'î, ya sahtekâr..."

Hoca, kızmayarak, tekrar
Dedi: "-Arkadaş, ne tuhaf
İnsansın. Dinlemeden lâf
Ulu-orta hükm edersin;
Velîye mürâî dersin.
Ben çağırırsam, bu dağ, bu taş
Gelir bana yavaş yavaş.
Çıksam yeşil yamaçlara,
Onlar benimle konuşur;
Hak eri Hakk'a kavuşur;
İnanmazsan, şu karşiki
Sögüdü çağırırsak.."
"-Peki."

Diye bağırdı kahveci..
Hoca'nın karışdı içi..
"-Gel buraya ya mübârek .."
Diye bağırdı, en yüksek
Sadâsıyla tam üç defa.
Bakdı: Gelmiyor; sonunda,
Yürüdü söğüde doğru..
Dedi:"-Allah'ın her kulu
Bir tabi'atde olmaz ya.
Bu söğüd aksi galiba..
Lâkin yok ehemmiyeti..
Hak ârı, kibri, nahveti
Sevmez amma, ma'zûr görür."
"Dağ gelmezse, abdal yürür .." (6)

Cumhuriyet döneminde, en mükemmel ve etraflı manzum Nasreddin Hoca hikâyelerini, **Orhan Veli Kanık** kaleme almıştır, diyebiliriz. Şairimiz; dostu ve değerli yazarımız, araştırmacı gazeteci **Şevket Rado**'nun teşviki ile yaptığı bu çalışma hakkında, şunları anlatır:

"**La Fontaine**'in masallarını Türkçe'ye çevirdiğim sıralarda, dostum Şevket Rado bana Nasreddin Hoca'ya ait fıkraları manzum olarak yazmamın, iyi birşey olacağını söylemişti. Böyle bir işin ehemmiyeti üzerinde, doğrusu o zaman pek fazla düşünmemiştim. Bu fıkraları bulabilmek için birkaç kitap karıştırdıktan sonra gördüm ki, ünü yabancı ülkelere kadar yayılmış olan bu millî kahramanın hikâyeleri, daha hâlâ Türkçe olarak yazılmamış. Güzel bir üslûptan geçtim, okuduğum kitaplarda doğru dürüst bir Türkçe bile yoktu. Bunun üzerine de, şu fıkralar okunabilir bir dille yazmanın, küçümsenmeyecek bir iş olduğuna inandım." (7)

Sayıları yetmiş bulaş bu manzum hikâyelerde, **La Fontaine**'den tercüme ettiği fabllere benzer bir nazım şeklini kullanan **Orhan Veli**; monotonluktan kurtulmak için de, yer yer ölçüyü değiştirmiştir.

Diğer taraftan, günlük konuşma üslûbunun hâkim olduğu bu şiirlerde; böylece, halkın dilinden kaynaklanan samimî söyleyişlere yer verildiğini ve bunun da, Hoca'nın teklifsiz tavrına son derece uygun düştüğünü, belirtmek yerinde olacaktır. Nitekim, aşağıdaki bazı örneklerde de bunları açıkça görüyoruz:

KAVUK

Bir gün bir adam, elinde bir mektup,
Der ki, Hoca'yı tutup:
"-Hocam, zahmet ya sana,
Şu mektubu bana bir okusana."
Açar bakar ki Hoca,
Mektup baştan sona kadar Arapça.
Şöyle bir iki evirir çevirir;
Söktüremez; çâresiz, geri verir.
Der ki:- "Başkasına okut bunu sen."
Adam şaşırır: -"Neden?"
"-Türkçe değil bu mektubu okuyamam."

Yine anlamaz adam.
Hocanın okuması yok zanneder.
-"Ayıp,Hoca. Ayıp, der.
Benden utanmıyorsan, şundan utan.
Şu başındaki koca kavuğundan."
Hoca kavuğu çıkartıp uzatır.
Sonra, "mâdem ki, der, iş kavuktadır;
Haydi, benim düdüğüm, giy de şunu
Kendin oku bakalım mektubunu." (8)

RÜZGARIN ATTIĞI ADAM

Hoca bir gün boş bir bostana dalar;
Yolar, temizler, bostanda ne varsa.
Marullar, patlıcanlar, salatalar;
Doldurur bir çuvala tıka basa.
Tam yükü yükleneceği sırada
Çam yarması bir adam peyda olur.
"-Herif, der, ne arıyorsun burada?"
Hoca bir düşünür, cevabı bulur;
Der ki: "-Dün bir rüzgâr çıkmıştı hani,
İşte odur atan buraya beni."
"-Demek seni buraya atan, rüzgâr.
Peki, ya bu patlıcanlar, marullar?
Onları da hep rüzgâr mı kopardı?"
"-Evet Biraz fazlaca esiyordu;
Beni öteye beriye savurdu;
Neye uğradığımı bilemedim;
Bâri şunlara tutunayım, dedim;
Neye tutundumsa elimde kaldı."
Bunun üzerine bostancı kızar:
"-Peki, çuvala koyan da mı rüzgâr?
Söyle, kim doldurdu çuvala bunu?"
Hoca tatlı tatlı kaşır burnunu;
Sonra döner, der ki: "-İlâhi oğlum,
İşte ben de onu düşünüyordum." (9)

AYVA-İNCİR

Bir gün Hoca, evinin bahçesinden,
Timur'a bir hediye götürmeyi tasarlar.

Ayırır, tazesinden, körpesinden,
Çeşit çeşit incirler, şeftaliler, ayvalar.
Nihayet ayvada kılar kararı
Bir sepete doldurur ayvaları
Giderken....

Vazgeçer birden.
Der ki: "İncir daha münasip düşer."
Ayvaları boşaltıp üçer beşer,
İncir dizer yerine;
Güzelce yaprak döşer üzerine.
İş, gayrı bir sunma işine kalır.
Bu emsalsiz hediyeinin sahibi,
Koluna sepeti taktığı gibi,
Bir anda soluğu sarayda alır.
Bir kaç dakika bekledikten sonra,
Çıkarılır huzura..

Ama nedense işler aksi gider;
Timur bu hediyeyi görünce, hiddet eder.
Bir saygısızlık sayar, bunu kendi katına;
Memnun olmaz böyle bir ziyafetten;
İncirleri alıp alıp sepetten
Yapıştırır Hoca'nın suratına.
Hoca'da ne üzülmek, ne de keder;
Durmamacasına Hakk'a şükreder.
Timur şaşırır: "Hoca Ne diyorsun?
Hâlini görmüyor da, Hakk'a şükrediyorsun."
Hoca cevap verir: "Şükür Tanrıya
Şu sepet daha demin ayvayla doluydu ya.
Ya getiriverseydim o sepeti ?
Kafa göz kalır mıydı, bende şimdi?" (10)

İŞALLAH BEN

Bir akşam bizim Hoca karısına şöyle der:
"Yarın dağa giderim yağmur yağarsa eğer;
Yağmur yağmazsa çifte.."
Kadın atılır:- "Hoca, İşallah de"
-"İşallahı var mı bunun a hatun?
Ya yağmur, ya değil; ya çift, ya odun.."
Ertesi gün, Hoca çıkar evinden.
Sen misin çifte giden?
Bir alay sipâhî keser yolunu;
Derler ki, "bize falan yolu göster "
Hoca müsaade ister;

"Amanın, der, işim var."
İşten, mişten kim anlar?
Kargıların dokunup sekiz dokuz yerine,
Katarlar Hocamızı önlerine;
Sipâhîler atlı, Hocaysa yaya..
Sonunda bir kasabaya varırlar .
Varırlar, varırlar ya,
Hocanın da leşini çıkarırlar.
Haydi oradan, başka kasabaya.

Hocamız yine yaya...
O köy senin bu köy benim, durmadan,
Koşturup dururlar arkalarından.
Herifler bir türlü merâm anlamaz;
Hoca akşama kadar kurtulamaz.

Merâk edecek şey de yok ya bunda,
Turşu gibi döner eve sonunda.
"Kim o?" der soror kadın, pencereden;
Hoca, perişan, inler: "İşalah ben." (11)

HOCA TURŞUCU

Hoca turşu satmaya heves eder.
"Güğümleri vururum eşeğin sırtına" der,
"Dolaştırır, satarım, sokak sokak."
İşin en büyük keyfi de bağırarak.
Yükler güğümleri, düşer yollara.
Derken bağırarak olur bir ara;
Eşek bırakmaz, anırmaya başlar.
Bir anırma ki, inler dağlar taşlar.
Biraz daha zaman geçer aradan ;
İşlek bir yola geldikleri zaman,
Hoca yeniden bağırarak kalkar.
Kalkar ama, nerede? İmkânı mı var?
Hocanın ne zaman açılrsa ağzı,
Gökleri tutar eşeğin avazı.
İyi hoş ya, sonunda ne olacak?
Hevesi kursağında mı kalacak?
Son bir defa daha teşebbüs eder;
"Bakalım bu sefer ne yapacak?" der.
Demesile başlar eşek feryâda..
O zaman sabır tükenir Hoca'da .
"Eee" der, "fazla azıya aldın gemi.
Turşuyu sen mi satacaksın, ben mi?" (12)

ALİŞ VERİŞ

Çarşıda bir kavuk beğenir Hoca.
Sorar satıcıya: "-Ağam, kaç akça?"
"-On akça " "-Pek güzel Sar bana şunu."
Tam koluna kıstırıp kavuğunu
Gidecek; vazgeçer. Der ki: "-Şu kaça?"
"-Cübbeyi mi sordun? O da on akça."
"-Alâ. Al şu kavuğu zahmet sana,
Yerine de o cüppeyi ver bana."
Bakmadan sağa sola,
Alır cüppeyi Hoca, düşer yola.
Böyle sessiz sedasız gitmesi üzerine
Adam seslenir: "-Hey Hocam. Baksana
Cübbeyi parasız mı verdik sana ?"
Hoca kızar; çıkışır satıcıya:
"-Neden? Yerine kavuğu verdik ya."
"-Kavuğun parasını vermedin ki..."
O zaman büsbütün kızar seninki..
"Arkadaş" der; " sende akıl varsa ben neyim...
Kavuğu almadım ki, parasını vereyim." (13)

Bunlardan başka, diğer manzum Nasreddin Hoca fıkralarından tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

-Sami Ergun. "Manzum Nasreddin Hoca Fıkra ve Hikâyeleri" Ank.1950

-Özdemir Tan, " Nasreddin Hoca-Manzum Fıkralar" Ank.1972

-Vahap Tuncer, "Nasreddin Hoca'dan Manzum Fıkralar" İst. 1972

-Ömür Candaş, "Nasreddin Hoca" İst.1980

-Ali Püsküllüoğlu, "Nasreddin Hoca -Şiirler-" İst. 1980

Böylece, emsalsiz millî ve mizâhî dehâmız Nasreddin Hoca; nesir yoluyla olduğu kadar, nazım tekniği ve üslûbu içerisinde de varlığını, zekâsını kuvvetle hissettirmiş ve başka yeni çalışmalarla, daha yıllarca hissettirecektir.

DİPNOTLAR

1-Taşlıcalı Yahya, "Gencîne-i Râz"-Hamse içinde -İst. Üniv. Kütüph. Türkçe-Yazmalar Bölümü, nu:6384

2-Nev'î-zâde Atâî, "Sohbetü'l-Ebkâr" (Dâstân-ı Hoca Nasreddin) Konya İl Halk Kütüphanesi; Prof.Dr.Feridun Nâfiz Uzluk Bölümü, Türkçe Yazmalar Kısmı; kayıt nu: 6660. varak nu: 52b v.d.

3-Köprülü-zâde Mehmed Fuad, "Nasreddin Hoca" İst. 1918, s.11-12

4- a.g.y., s.12

5- a.g.y., s.15-19

6- a.g.y.,s.142-146

7- Orhan Veli Kanık, "Nasreddin Hoca Hikâyeleri"-70 Manzum Hikâye-" İst. tarihsiz, s.3

8- a.g.e., s.7

9- a.g.e., s.11

10-a.g.e.,s.17

11-a.g.e.,s.23

12-a.g.e.,s.39

13-a.g.e., s.51

LETAİF-NAMELERDE NASREDDİN HOCA*

NASREDDİN HODJA IN COLLECTION OF JOKES

Uzman Mustafa CAN**

The Jokes of Nasreddin Hodja, which are considered to be the everlasting source of coy, constitute the finest samples of Turkish intelligence and witty remarks of the Turkish people. Although some jokes which do not reflect Hodja's moral values and virtues have been added to his collection it is quite easy to distinguish them from the genuine ones.

Since some collections of jokes report that Hodja lived during the age of Seyyad Hamza the poet, who is a contemporary of Yunus Emre, it will not be wrong to take Alaeddin, the emperor of the Seljuk Turks for Tamburlane.

Nasreddin Hodja, who is a well-known witty personality and who is the reflection of the Turkish intelligence, spirit and the Turkish world-view, is a philosopher and a master of sociology.

His jokes, which are full of wisdom and which can be applied to all ages and situations, can also be considered as 'laughable facts'. These jokes were compiled after the XV.th century and began to be called as "Collection of the Jokes of Nasreddin Hodja". The manuscripts and tablets of

* Selçuk Üniversitesi I. Milli Nasreddin Hoca Sempozyumu'na (9 Temmuz 1986) sunulan bildirisi.

** Selçuk Üniversitesi Fen-Ede. Fak. T.D.E. Bölümü öğretim elemanı.

such collections can be found in libraries both in Turkey and abroad. It has been claimed in some collections that Hodja has works consisting of his love poems and philosophical maxims.

Hodja's collections of jokes, some of which are manuscripts or tablets in Arabic script and some of which are in Latin alphabet, have been collected and edited by a large number of Turkish scholars. Research workers from the east and west have also examined his extraordinary personality and his wonderful jokes and have either translated or interpreted them.

Hodja, who has been a symbol of joy and entertainment in the Turkish social life, has also been considered to be a holy personality.

The conclusion that is reached can thus be summarized: Hodja, whose name has gone beyond our national borders, has become an international figure in the eastern western countries. Contrary to the common belief, his power of judgement is not humble and simple, as it seems to be, but extremely rich.

For the reason it will be useful to analyse and to investigate Hodja from the point of view of law, of literature, of history, of scholarship, of aesthetics, of nationalism, of spirit, of religion, of social life, of economics and of character separately.

Türk zekasının, Türk nükte inceliğinin birbirinden zarif örneklerini teşki eden Nasreddin Hoca hikayeleri ve fıkraları, asırlardan beri bitip tükenmek bilmeyen bir neş'e ve neşat kaynağı olmuştur. Nasreddin Hocaya atfedilen fıkra ve latifelerden bazıları, ahlak ve fazilet sahibi bildiğimiz onun şahsiyeti ile bağdaşmaz. Belli ki bunlar uydurmadır ve O'nun letaif hazinesine sonradan katılmıştır. Bunları ayırd etmek sağduyu sahibi herkes için her zaman kabildir.

Eski letaif mecmualarında söz konusu edilen bir çok hikayelerin, gerçekte Nasreddin Hoca ile hiç bir ilgisinin olmadığı anlaşılmıştır. Mesela; Hoca'nın Timurlenk ile muasır olduğu ve onunla aralarında bir çok latifeler cereyan

ettiği rivayeti de bu tür kaynaklara göre tarihi gerçeklere uymamaktadır.(1) Timur'un yaşadığı devir ile Hoca'nın muammer olduğu devir arasında takriben yarım asır fark vardır. Ancak bu demek değildir ki Timurla vaki olan mülatifeler tamamile asılsızdır . O mülatifeler olmuştur belki; fakat başka birisiyle. Bu başka biri İsmail Hami Danişmende göre İlhanlıların Konya'ya tayin ettirdikleri "sert, zorlu, zalim bir adam" olarak nitelenen valinin olmak ihtimali vardır(2).

Şair Lamiî'nin Letaifinde Hoca'nın, Yunus Emre ile muasır olan Şair Şeyyad Hamza'nın devrinde yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu da Selçuklu devrinin sona erdiği sıralara rastlar ki İsmail Hami'nin görüşünü doğrular mahiyettedir. Zaten İlhanlıların Konya ve Havalisini himaye ve hakimiyetleri altına almaları o yıkılışın sonucudur. Hocanın yaşamış olduğu tarihe bakınca, bazı kaynaklarda iddia edildiği gibi bir takım latifelerin Timurlenk ile değil de Selçuk Hükümdarı Alâeddin ile olduğu rivayeti haklılık kazanmaktadır.

HOCA'NIN KİŞİLİĞİ VE LATİFELERİ

Nasreddin Hoca; kişiliğini fıkraları içinde ortaya koyduğundan hayatı ve fıkralarından çok kişiliği ile tanınan ünlü bir nüktedan, Türk zekasını, esprisini, dünya ve hayat görüşünü temsil eden bir halk filozofudur. (3) Sosyal hayatımızı, iç ve dış yapısıyla toplumumuzu, aile, komşuluk, ticaret, dostluk..vb. ilişkilerimizi çok iyi bildiğinden insanlığın aksak ve hatalı yönlerini birer nükte havasına bü-ründürerek ortaya koyan, gerçekleri espri büyülteciyle gün ışığına çıkaran usta bir sosyologdur.

Her zaman bir gerçeği ortaya koyan O'nun zarif fıkralarına, "güldüren gerçekler"de diyebiliriz. Her devirde tazeliğini koruyan, her biri hikmet dolu fıkraları, XV. yüzyıldan sonra toplanarak "Letâif-i Nasreddin Hoca" adıyla kitap haline getirilmiş, bunlara zamanla yeni fıkralar da eklenmiştir. Bu "Letâif-nameler" in Türkiye'de ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde pek çok yazma nshaları da olmakla beraber 1875 den yeni harflerin kabulüne (1928) kadar sayısız örnekler veren taşbasması "Letaif nâmeler" anılmaya değer. Basılmış kitapların en eskileri, 1837 yılına kadar dayanır.

Nasreddin Hoca'nın bu letâif-namelerden sadece başlıklarını derlediğimiz ve Fuzulu'nin,

"Bu bir kitap sözüdür, fehm eden ehl-i hale."

mısra'ını hatırlatan şu hikmetli sözleri, halkın O'na verdiği kişiliği açık, canlı bir şekilde gözler önüne sermektedir.(4)

"Acemi bülbül bu kadar öter."

"Ağaca çıkarken pabucunu koynuna sokarak: Belki ağaçtan öteye yol vardır."

"Ben ne bileyim karanlıkta sağ tarafı."

"Ben sağ iken şu yoldan geçerdim."

"Bilenleriniz bilmeyenlerinize öğretsin."

"Bindiği dalı kesip yere düşmesi."

"Bu kadar tavuğa bir horoz lâzım değil mi?"

"Bu Konyalılar ne iyi adamlardır. Adama döve döve helva yedirirler."

"Buyur kürküm taama."

"Çocuğun kendi buluşudur, ben öğretmedim."

"Çok şükür ki incir hediye ettim. Ya pancar götüreydim kafam gözüm yarılırdı."

"Dokunma kara kargaya, onun üstü bizden kirlidir."

"Dokuzyüz doksandokuz altını veren Allah, birini de verir."

"Dünyanın ortası, eşeğimin ön ayağını basdığı yerdir. İnanmazsan ölç."

"Eğer çömlek hesabına bakarsak, bugün ayın yüzyirmisidir."

"Eski ayı kırpar kırpar da yıldız yaparlar."

"Eşeğin sözüne inanıyorsun da, aksakalımla benim sözüme inanmıyorsun."

"Fincancı katırlarını ürkütmezsen ahirette korkulacak bir şey yoktur."

"İki akçalık ciğeri kapan kedi, kırk akçalık balta-ya tamah etmez mi?"

"İyi buldunuz sahibi ölmüş eşeği."

"Karı, bırak hırsız kendi haline, o birşey bulabilirse elinden almak kolay."

"Kavga bizim yorganın üstüne imiş, yorgan gitti kavga bitti."

"Kazanın doğurduğuna inanırsın da, öldüğüne inanmaz mısın?"

"Kız oğlan kız altı aylık gebe."

"Kurdun kuyruğu koparsa, o zaman sen görürsün tozu dumanı."

"O çomağı sen yeseydin, dört ayaklı olurdu."

"Oğlunun adını Eyub koyma, kesret-i istimalle ip olur."

- "Sarı aşu yiyen gerdege girsin."
- "Tavşanın suyunun suyunun suyudur."
- "Üstüne atılan köpege hitaben: Geç yiğidim geç."
- "Vermege gönlüm razı olmayınca ipe un da serilir,
bulgur da."

• Bundan başka Hoca ile Timr arasındaki "hamamda kıymet biçmek" hikayesi eski tezkirelerimizde daha doğru olarak "İskender-name" sahibi şair Ahmedî'ye isnad olunmaktadır.

Akşehir düşünürleri arasında kuşaktan kuşağa intikal eden ve letaifnamelerde zikr edilen bir rivayete göre Hoca'nın bir takım aşıkane şiirlerini ve hakimane (felsefi) sözlerini ihtiva eden, zamanında yazılmış bir takım eserleri, Timur'un Akşehir'i istilasu sırasında kaybolmuştur.(5)

Nasreddin Hoca'nın letaifi, çeşitli tarihlerde bir çok kimseler tarafından derlenmiş, yayınlanmıştır. Kimisi yazma (6), kimi taş basması ve harekeli arap harflerile, kimi matbu, kimisi de yeni harflerle bazan resimli, bazen de resimsiz olarak genellikle noksan veyahut itinasız pek çok külliyat tesbit edilmiştir. Bunlardan Lamiî Çelebi, Veled Çelebi, Fuad Köprülü (7) gibi değerli bilginlerimizin tetkiklerinden geçmiş, mütalealarıyla kıymetlendirilmiş olanlar belirtmeye değer.

O'nun şöhreti, yalnızca millî sınırlarımız içinde kalmamış, Türk Alemini teşkil eden Azerbaycan, Kafkas, Kırım idil boyları, Türkistan, Türkmen ve Kırgız diyarları Fin Ülkesi ufuklarını da sarmıştır. Nasreddin Hoca'nın Asya Bozkırlarındaki mevkii ve etkisine dair uzun bir açıklamanın; meşhur Alman seyyah ve yazarı Dr.Karuts'un, Prof.Dr. Fuad Köprülü'nün de temas ettiği "Kırgızlar ve Türkmenler arasında" isimli eserinde yer aldığını belirtmek yerinde olacaktır. Batı'nın büyük müdekkikleri O'nun değerli şahsiyeti, nefis nükteleri üzerinde önemle durarak, bunları tercüme ve şerh etmeğe layık bulmuşlardır.(8)

Nasreddin Hoca hakkında yanlış bilgilerin;
Letâif-i Hoca Nasreddin,
Mecmua-i Letaif,

"İstanbul'da Bir Kış' gibi risaleleri yayınlanan, Tanzimat Edebiyatının mizahçılarından olduğu için o zamanlar yayınladığı bir mizah gazetesinin adından kinaye "Çaylak" lakabıyla anılan "Çingraklı Tatar" yazarı Tefvik Bey'den be-

ri Doğuda ve Batıda yayılmaya devam ettiği görülmektedir. Çaylak Tefvik Bey'in özellikle iki cüz içerisinde toplamış olduğu (Letâif-i Nasreddin)in mukaddimesinde yer alan letaifin ve bilgilerin nereden iktibas edildiği belirtilmemekle beraber, geniş ölçüde Evliya Çelebiden aldığı anlaşılmaktadır.(9)

Bütün bu'letâif-nâmelerde'ki kıssalar bizi şu sonuca vardiıyor ki, bu sonuç asırlardan beri halk arasına sarsılmaz bir kanaat olarak yerleşmiştir.. Hoca merhumu kim anar, türbesini kim ziyaret ederse mutlaka gülecektir. Sosyal bünyemizde bir neş'e, neşat ve inşirah sembolü halinde yaşayan hoca, aynı zamanda bir evliya telakki edilmiştir. Hala günümüzde O'nun ruhaniyetinden medet umanlar mevcuttur. Mezar toprağında şifa hassaları bulunduğuna inanılmakta; O'na karşı beslenen derin sevgi, saygı bu inanç dolayısıyla asırlardır devam etmektedir.

Büyük Fransız Ansiklopedisi'nde ve müsteşrik Galland tarafından 1694 de yazılan ve yayınlanan, "Doğuluların Dikkate Değer Sözleri ve Vecizeleri" adlı eserde Nasreddin Hoca'nın geniş ölçüde bahsi geçmekte ve latifelerinden bazılarının tercümesi yapılarak ruhaniyetine de değinilmektedir. Ayrıca bu kaynaklar merhum'u, âlim, zeki, fazlasıyla hoşsohbet ve kendi tabirleri ile spiritüel bir kişi olarak vasıflandırmaktadırlar.

Şöhreti milli hudutlarımızı aşarak Doğu ve Batı ülkelerinde beynelmilel bir mahiyet almış olan Hoca'nın Türklük sıfatı, ona tevcih edilen sevgiyi bütün Türklüğe ayırttırmıştır. Bu bakımdan en başarılı elçimiz hükmünde adını daima yalnız sevgi ile değil, minnetle de anıyoruz. Nasreddin Hoca bu letaif-namelere göre, ilim ve kültürün her sahasında ele alınacak çeşitli doktrinleri ihtiva eden ve en orjinal tezleri, içinde âleminde yaşatan bir küldür.

Nasreddin Hoca, günün daima üzerinde durulması ve uğraşılması, her kıymet bakımından işlenmesi gereken kaziye halindedir. O görüldüğü gibi mütevazi basit değil, bilâkis son derece zengin bir muhakeme kudretine ve tedailer sür'atine mâlik, akılla zekânın mekanik ve dinamikliğini bir çırpıda ispat ettirecek bir mânevi bünyeye sahip zât-ı şeriftir.

Yine bu vesile ile incelemek fırsatını bulduğumuz söz konusu (Letâif-namelere) göre Nasreddin Hoca;

Ahlâkı, fazileti, sadeliği, asaleti insan yaşayışında bir kompozisyon halinde bulundurmaktadır.

Zamanın hukukçusu olarak milli karaktere çok bağlı olup saygı göstermektedir.

Esop ile kıyaslanmayacak kadar filozofane bir düşünün hazır cevaplılığını bir anda yaşamaktadır.

En üzüntülü bir çehreyi her fıkrasıyla bir anda ayrı bir portreye çevirecek kadar bir büyüye, bir kuvvete, bir sinir reaksiyonuna maliktir.

Halkın zamanla ruhunda, mânâsında fikir aleminde büyüye büyüye, hayalinde yüксеle yüксеle saflığını ve temiz içliliğini en kutsal bir kudretle fethederek sivrilmiş olan bir evliyadır.

Nüktedanlığın zirvesini aşmış olan bir kudret sahibidir.

Doğduğu yerle, doyduğu yeri vatan kabul etmesiyle, tevazuun en yüksek delili olarak küçükle küçük, büyükle büyük olmasıyla, o zamanda bilhassa kadına büyük kıymet vermesiyle, vefakarlığı ve fedâkarlığıyla başlıbaşına bir alemdir.(10)

Bu itibarla Nasreddin Hoca'yı, hukûkî, edebî, tarihî, ilmî, ahlakî, estetik, millî, ma'şerî ruhî, ekonomik, sosyal, dinî ve karakter bakımından ayrı ayrı incelemek ve tahlil etmek gerekmektedir. Böylece Hoca, günün henüz bilinmesi ve aydınlanması gereken meçhul yönleri bulunan bir muamma olarak kültür vicdanımızda kalmayacak, benliğine daha çok vakıf olunacak, ihtifalinin etkileri ve yararı daha da yaygınlaşacaktır.

YARARLANILAN LETAİF-NAMELER

A - Yazmalar :

LAMÎİ, Bursalı. Letaif. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar ksm. Nu.: 762.

" " . Letâif-i Merhum Lâmiî. Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Kısmı, Nu.: 242. (Varak 15b-16a. de Ahmedî ile Timur arasında geçen ve Timur'un üzerindeki elbiseye paha biçme hikayesi vardır.)

" . Abdullah b. Mahmud b. Osman İbn Ali. Lâmiî Çelebi Lâtifeleri. (160x100 - 226x142) mm. ebadında, sarı renkli ipek kağıt üzerine rı'ka ile şeyh Ahmet Remzi Dede el-Mevlevi tarafından istinsah edilmiştir. Te'lif tarihi: 953/1546. Sırtı beyaz bez, kapaklar renkli kağıt kaplı şirazeli cilt. 116 varakda yazılar cedvellidir. Konya İl halk Kütüphanesi Prof. Dr.Ş. Uzluk Bölümü, Nu.:6667.

B - T a ş B a s k ı l a r ı :

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. Efendi. Mısır, Kahire (Bulak) Matbaası, 1257 h. 40 s. İHK:3780.(1)

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. Hikâye-i Mahfiruze Sultan ile Raznihan. İstanbul, 1876. 40 s.

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. "Meşhur ve mütearef Hoca Nasreddin Letaifi ile Mahfiruz Sultan ve Raznihan Hikayeleridir." İstanbul, 1881. 32 s.

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. " Hikâye-i Mahfirûze Sultan ile Raznihan Hikâyeleri" İstanbul, 1911.39 s.

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. "Meşhur ve Mütearif Hacı-i Nasreddin letâifi, kenarında Razi-i Nihai ile Mahfiruze Sultan hikayeleri tab olunmuştur." İstanbul, 1293 H. İHK: 3544

LETAİF-İ HOCA Nasreddin. Behai. Neşreden : Hüseyin. İstanbul, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1926. 273+9 s. (400 latife)

LETAİF-İ Nasreddin. Mehmet Tefvik. İstanbul, Vakit Matbaası, 1299. 16 s. (Merhumun matbu letaifnamesinden seçilenlerle sonradan eklenen fıkraları toplanmıştır.) İHK:3567

SALTUKNAME. Abu'l-Hayr Rumi. 1840. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Kısmı. Nu.:162.

C. D i ğ e r D i l l e r d e :

DOVNING, Charles. "Tales of the Hodja." Illustrated by William Papas. London, Oxford Press, 1966.93 page.

HUART, M. Clement. "Konia." La ville des derviches tourneurs. Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure. Paris, Ernest Leroux, 1897. 113-117 pp.

GARNIER, Jean Paul. Nasreddin Hodja. Et les Histori-
es Turques Paris, Rene Julliard, 1958. 176 p.

DİPNOTLAR

- (1) GÖLPINARLI, Abdülbaki. Nasreddin Hoca. İstanbul, Yükselen Matbaası, 1961.112 s.
- (2) TALU, Ercümen Ekrem. Nasreddin Hoca. İstanbul, Maarif Kitaphanesi, 1954.6-9.s.
- (3) ÖNDER, Mehmet. "Nasreddin Hoca." Türk Ansiklopedisi.25 (1977).135-137.s.
- (4) BEHAI. Letaif-i Hoca Nasreddin." İstanbul, İkbâl Kütüphanesi, 1926/1342. 273+10 s.
- (5) KÖPRÜLÜ, Fuat. Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları. Hazırlayan:Dr. Ata Çatıkkaş. İstanbul, Üçdal neşriyat, 1980. 158 s.
- (6) LAMİİ, Lamî Çelebi latifeleri. 160x100-226x142 mm. ebadında sarı renkli ipek kağıt üzerine, rik'a yazısıyla, Şeyh Ahmed Remzi Dede el--Mevlevî tarafından istinsah edilmiştir. Telif tarihi 953 H/1546 dır. Sırtı beyaz bez, kapaklar renkli kağıt kaplı şirazeli cilt. 116 varakda yazılar cedvellidir.
- (7) KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad. Nasreddin Hoca. İstanbul, Kanaat Matbaası 1918. 5-12, 228-234.ss.
- (8) GARNIER, Jean Paul. Nasreddin Hodja Et Les Histoi-
res Turques. Paris, Rene Julliard, 1958. 176 p.
- (9) EVLİYA Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 3.C. İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1928.16-17.s.
- (10) TALU, Ercümen Ekrem. A.g.e. 219-222.s.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR :

1 ERGİNER, Kaya; Nasreddin Hoca, Tarihi kişiliği ve Hikayelerinin anlamı. İstanbul Gün Matbaası 1969.96 s.

- 2 CÜR, A. Refik; Nasreddin Hoca'nın Nükte Menşurundan Işıklar, "Kıssadan Hisse" Hayatı, Fıkraları Üzerine Fikri, Felsefi bir inceleme. İstanbul Çeltüt Matbaası 1959. 88 s.
- 3 İZBUDAK, Veled Çelebi; Bahai Musavvar Letaif-i Hoca Nasreddin. İstanbul....1918..
- 4 LETAİF-İ Hoca Nasreddin; Kahire Bulak Matbaası 1840. 40 s.
- 5 MEHMET Tefvik (Çaylak): Hazine-i Letaif. İstanbul Matbaayı Ebuzziya 1884. 64.s.
- 6 MEYDAN Larousse Yeni Lügat ve Ansiklopedi, "Nasrettin Hoca" 9.C. İstanbul Meydan Yayınevi 1972. 239.s.
- 7 MUSTAFA Cavit; Akşehir Kitabevleri ve Tetkikat Kitabeler, Türbeler, Mezarlar, Akşehirde Gömülü Ünlü İnsanlar. Muğla....1934. 3-8.s.
- 8 ÖNDER; Mehmet; "Tetkikler, Nasreddin Hocaya Dair Yeni Vesikalar". Türk Folklor Araştırmaları İstanbul 4.C. 77. sayı, (Aralık 1955). 1255.s.
- 9 ÖZÖN, Mustafa Nihat- Baha Dürder; Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi. İstanbul Remzi Kitabevi 1967.490 s.
- 10 RIFKI Melul (Meriç); "Anadolu Türk Tarihi Vesikaları, Akşehir Türbe Ve Mezarları". Türkiyat Mecmuası, İstanbul, İstanbul (1935) v.c. 141-212.s.
- 11 SAUSSEY, Edmond; Türk Halk Edebiyatı. (La Litterature Populaire Turques) Çeviren: İlhan Başgöz. Ankara... 1952. 62-72.s.
- 12 TECER, Ahmet Kutsi; Nasreddin Hoca. İslam Ansiklopedisi. 9.C. İstanbul Milli Eğitim Basımevi 1971.109-114.s.
- 13 TÜRK Ansiklopedisi; "Nasreddin Hoca" 25.C. Ankara Milli Eğitim Basımevi 1977. 135-139.s.
- 14 ÜLKÜTAŞIR, Mehmet Şakir - Cahit Öztelli; Nasreddin Hoca. Ankara Ayyıldız Matbaası 1964. 30.s.

İBNİ SİNA'DA FELSEFE KELÂM MÜNASEBETİ

LE RELATION DU KALÂM AVEC LA PHILOSOPHIE CHEZ İBN SİNA

Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK

Résumé

Le grand philosophe musulman Ibn Sina dans sa philosophie parle des problèmes importants du Kalam. Il s'agit ici d'Allah et ses attributs, de la prophétie et du Jour Dernier.

D'après Ibn Sina, Allah est d'une part Vacibu'l-Vücut, l'Être Indispensable et d'autre part, Fail-i Muhtar, le Libre Createur. Mais pourtant il préfère qu'Allah est l'Être Indispensable.

Quant à La prophétie, Ibn Sina l'admet comme une institution islamique, autrement dit, il ne la considère pas comme son prédécesseur Farabi.

En ce qui concerne la Vie Future, Ibn Sina n'est pas assez clair à ce propos. Il est, d'une part, Partisant d'une Vie matérielle, d'autre part, partisant d'une Vie Spirituelle dans l'Au-delà.....

Felsefesi;meşşâîlik, işrâkîlik yeni eflâtunculuk ve tasavvuf gibi temâyüllerle örülü bulunan İbni Sinâ'nın kelâm konusunda beyan etmesi gereken görüşlerinin olması kaçınılmazdır. O'nun dönemine kadar Müşebbihe, Mücessime, Mu'tezile, Mürcie, Şîa, Eş'ariyye ve Matüridiyye gibi kelâm ekolleri oluşmuş, kelâmın ana problemleri bütünüyle vazedilmişti.

İbni Sina Felsefesinin Kelâmıla Münasebetini üç ana konuda ele almakta yarar vardır. Bunlar; Allah, Peygamberlik

ve Ahirettir.

1- A l l a h :

Hilmi Ziya Ülken'in ifadesiyle, İbni Sînâ'nın âlem telâkkisi, esas itibariyle monisttir (1).O, yaradılışı (halkı) kabul eder. Yaratıcı, yaratma, yaratık (Hâlik, mahlûk,-halk) kelimelerini kullanır. Fakat bu kelimelerle birlikte icad etme, meydana getirme (İbda', ihdâs) kelimelerini de kullanır. Allah yaratıcı, icad edici, meydana getirici (Hâlik, mubdi', muhdis)dir. Alem ise yaradılmış, icad edilmiş, meydana getirilmiş (mahlûk, muhdes ve mubda')dır. Bu kelimeleri kullanan İbni Sina'nın hareket noktası sürekli olarak birden çoğa geçiş; feyz ve sudûr nazariyesidir. Ona göre Allah ilk sebep ve zorunlu varlıktır. Bu noktada onda, Kelâm'ın Allah hakkındaki Fâil-i Muhtar, hür yaratıcı anlayışı görülmez. Kelam'a göre Allah hiçbir zarurete bağlı olmaksızın yaratır. O'na ne içeriden, ne dışarıdan hiçbir müdahale söz konusu değildir. O dilediği anda, dilediği tarzda yokluktan varlığa, varlıktan yokluğa çıkarma kudretine sahiptir.

İbni Sinâ, Kelam'ın Fail-i Muhtar Allah anlayışını benimsemez. Ona göre Allah ilk, evvel'dir, Bir, Vâhid'dir. İlk akıl ise ilk mubda'dır, İlk meydana getirilendir.

Yokluktan varlığa geçiş, ibda', bir şeyin varlığını ilk sebebe borçlu olmasıdır. İlk varlıktan eşyanın çıkması feyzdir, sudûrdur. Alemin yoktan var olmasına İbda' kelimesi açıklık kazandırıyor. İbni Sina Kelâmın Tekvin'ini de kullanmıştır. O bununla mümkünlerin meydana gelişini kastedmiştir.

Louis Gardet, La Pensee Religieuse d'Avicenne'de(2) İbni Sina'nın yaratılışla ilgili kullandığı kelimeleri şu tarzda açıklıyor :

İhdas: Mümkün varlıkların meydana getirilmesi.

İbda': Zeval bulunmayan varlıkların vasıtasız olarak meydana çıkması.

Halk : Vasıtalı ve vasıtasız cismanî varlıkların meydana gelmesi.

Tekvin: Fâni varlıkların vasıtalı olarak meydana gelmesi.

Halk ve ibda', feyz ve sudûr eseridir, onun tezâhürüdür. Zaruri varlık, herşeyin kendisinden çıktığı varlık

olması bakımından, her şeyi ihdas eder ve bu bir feyzdir. Bütün varlık Allah'dan çıkar ama O'na benzemez.

İbni Sînâ Allah'ın sıfatlarını kabul eder. Ona göre Allah zâtî sıfatları itibariyle şöyle tanımlanır :

Allah sâbittir, hareketli değildir.

Sırf fiildir, O'nda kuvve ve imkân yoktur.

Ezelî ve ebedî'dir, Sonlu değildir.

Değişmez, cismi yoktur.

Bir'dir, ortağı yoktur.

Basittir, cüzleri yoktur.

Zıddı yoktur, zıdları kendinde toplar (Câmi u'l-Ezdâd'dır).

Sırf iyiliktir ve kemâldır, eksikliği yoktur (3).

İlkidir, Evveldir. O'ndan önce yoktur.

İbni Sînâ, Kelâmın benimsediği Allah'ın müsbet sıfatlarını da kabul eder.

Allah diridir, hayat sahibidir. Hayat, fiil ve idrakle tamam olur. Allah daimî fiil ve idrak halindedir.

Allah irade eden (mürîd) dir. O'nun iradesiyle insanın iradesi farklıdır. İnsanda irade, noksanlığın işareti- dir. Çünkü insan mükemmelleşmek için ister. Allah için böyle bir durum söz konusu değildir. O'nun kendini tamamlamasından bahsedilemez. Ancak Allah insanın hür iradelerini kullanmaları suretiyle iyilikten ve kötülükten birini tercih etmelerine imkan verir ve onların iyiye doru gitmeleri için lutûf ve mağfiretini esirgemez (4).

Allah Kadirdir. Buna delil; Allah'tan ilim ve iradesine göre fiillerin çıkmasıdır. İbni Sînâ'ya göre kudret ilimdir. Diğer sıfatlar için de aynı şeyi söyler. Ona göre kudret ve ilim sıfatları arasında bir çatışma yoktur.

Allah işitici ve görücüdür. O, işitilen her şeyi işitir, görülen her şeyi görür. Onun görmesi ve işitmesi âletsizdir, vasıtasızdır.

Allah âlimdir. O'nun ilmi, sıfatlarının en küllî olanıdır. "Allah küllîleri bilir, cüz'ileri bilmez" sözünün Farabî'ye ait olduğunu söyleyen Hilmi Ziya Ülken, Gazzalî'nin İbni Sînâ'ya haksız yere hücum ettiğini belirtir. İbni

Sina, Allah'ın cüz'ileri bilebileceğini kabul eder, fakat bunu kendi sistemine göre te'vil eder. Allah cüz'ileri, küllî ile alâkaları nisbetinde bilir. İlk varlık Allah, her şeyi zâtı bakımından bilir. Allah'da cüz'iler hakkında vasıtalı bilgi vardır. O küllî sebeplik vasıtasıyla bilir, dolayısıyla hiçbir cüz'i varlık Allah'ın bilgisi dışında değildir.

İbni Sînâ, Allah'ın zâtî sıfatları konusunda Kur'an ın verdiği malûmata dayanmakta, bundan dolayı genel olarak Kelâm çizgisinde kalmaktadır. O, sıfatlar konusunda Vacibu'l-Vücut ve Fail-i Muhtar kavramları arasında bir telif yapma gayreti içerisinde görülmektedir.

2- P e y g a m b e r l i k :

İbni Sînâ'da peygamberlik anlayışı özel bir mahiyet taşır. Onda Farâbî'nin filozofu peygamberden üstün gören anlayışı olmadığı gibi, diğer filozofların peygamberlik anlayışlarından da farklı bir mana görülür.

İbni Sînâ, Peygamberi ârifler ve Sıddîklar'dan kabul eder. Peygamberde üstün bir kabiliyet, kutsal bir sezgi gücü vardır. (el-Kuvvetü'l-Kudsiyye). Bu güç âlimlerde bulunmaz. Peygamber sözü edilen güç sayesinde faal akılla temasa geçer ve başkalarının kavrayamadıkları gerçekleri kudsî kuvvetle kavrar. Peygamberin aldığı vahiy, sözkonusu kutsal gücün onlara verilmesinden, feyzden ibarettir.

Melek, feyezana halindeki kudrettir. Peygamber onun aracılığıyla hakikatlerle temasa gelir. Peygambere haber getiren melektir.

İbni Sînâ, el-İşârât ve't-Tenbihât'ın Makâmâtü'l-Arifin bölümünde ariflerin hallerinden söz eder.(6)

O, Tis'a Resâil'in altıncısını nübüvvetin isbatına tahsis etmiştir.(7)

İbni Sînâ "Kutsal Ruh" tabirini Kur'an'dan alır. Ona göre Kutsal akıl sahibi peygamber normal ilim seviyesinden marifet derecesine yükselir. En üstün derecede ilim, âriflerde ve Peygamberlerde bulunur. Ariflerin halleri, İşârât'ın son sayfalarında vukufu işlenir. Peygamberin mucizeleri, velilerin kerametleri vardır. İbni Sina, Necât'ın son faslına nübüvvet ve mu'cizelere tahsis etmiş, ayrıca vahy, kera-

met, sihir, melek konularına dair risaleler kaleme almıştır.

İbni Sînâ, Peygamberin bütün faal akıllarla temasta olduğu görüşündedir. Eğer peygamber doğrudan faal akılla temas halindeyse alıcı durumda, şayet gök nefsleri aracılığıyla temasa geçmişse bu takdirde hayal gücü etkindir. Bu ikinci nevi temizlenme tarzından ârifler ve veliler de yararlanır. Onların bu niteliğe kavuşmaları kendi gayretleri ile olurken Peygamberler bu vasfa doğuştan sahiptir. Zaten vahy ile ilham arasındaki fark burdan ileri gelmektedir.

Peygambere olan ihtiyacı İbni Sina'nın izahı ilgi çekicidir: Ona göre insan tek başına değil, toplum halinde yaşar. Bunun neticesi insan medeniyet kurmuş ve bir sosyal hayata sahip olmuştur. Bu medeniyet ve hayatın devamı ancak adaletle mümkündür. Ancak, adalet ve zulüm konusunda insanlar arasında anlaşmazlık vardır. Birinin adalet dediğine diğeri pekala zulüm diyebilir. O halde insanlar arasında dalet ve zulmün ne olduğunu belirtecek bir müesseseye, bir haber-ciye ihtiyaç vardır. Bu habercinin, herkes tarafından kabule şayan bir otoritesinin olması gerekir. Bu otorite ise ancak Peygamberlik müessesesidir, Peygamberdir. O'nun itibarını sağlayan da mucizeleridir.

İbni Sînâ, Peygamberde üç vasfın bulunması gerektiğine inanmaktadır:

1. Fıtrat denen zekânın açıklığı ve gücü.
2. Hayal gücünün en üst düzeyde olması.
3. Tabiate hükmedebilme gücü.

Fıtrat; Bahsî, araştırmacı akıldan üstündür. O, hakikati doğrudan kavrayan hadsî kuvvetin elde edebileceği en önemli niteliklerdir. Peygamber, bu üstün zeka gücü, fıtratı sayesinde faal akılla temasa gelip, küllî aklın feyezânını almaya müsait hale gelir.

Peygamber, ikinci vasfı olan hayal gücü vasıtasıyla ilhamı, vahy olarak alır. O, meleklerle, üstün akıllarla (**عقول العشرة**), semâvî nefislerle (**نفوس الفلكية**) manevi alemle, ruhlar âlemiyle bu vasfıyla temas halindedir.

İbni Sînâ, Hz. Peygamber (S)'in Cebrail'i gördüğünü ve sesini işittiğini kabul eder. (9)

Peygamberin tabiat kuvvetlerine hükmetmesi tarzında ifade edilen üçüncü vasfı, peygamberliğin esasından değildir. Ancak halk üzerinde etkili olup kendini kabul ettirebilmesi için Peygamberden bir takım üstün harika olayların ortaya çıkması gerekir.

İşarât'ta İbni Sînâ, Peygamber ve velilerin birtakım delillerinin olduğundan söz eder. Bunların bazıları akıl ve hayal gücünün üstünlüğünden ileri gelir. İnsan riyazetle, ibadetle ruhlar âlemine nüfuz ederek, bedene, maddeye hükmedecek hale gelebilir. Bu hale gelen insan kalp sırlarını ve gelecek olayları keşfedip bilebilir. Esasında bütün olaylar Levh'i Mahfuz'da kaydedilmiştir. Peygamber ve veli bunları değiştiremez ama bunlar hakkında bilgi sahibi olmaları mümkündür. Ruhun bedene olan hakimiyeti, ona istediğini yaptırması, aklın son derece işlek oluşunun ve telkin gücünün sonucudur.

İbni Sînâ'nın bu tür görüşleri, daha sonraki tasavvuf cereyanları, özellikle İşrakîlik üzerinde fazlaca etkili olmuştur.

Peygamberin asıl önemli vasfı, onun risâletidir, mesajıdır. İnsanlığın hayatın her şubesindeki ihtiyaçları peygamber gönderilmesini zorunlu kılar. Yeryüzünü adaletle doldurmak için peygambere ihtiyaç vardır. Peygamberler, gerek bu dünyada gerekse ahirette, insanları mutlu bir hayata davet ederler. Onlar insanları en doğru yola, saadet yoluna çağırırlar. Mutlu bir sonun ancak Peygamberî mesaja kulak vermekle elde edileceğini her peygamber tekrar edip durmuştur. İbni Sînâ, Hz. Muhammed (S)'in diğer peygamberlere üstünlüğünü, özellikle getirdiği mesajın muhtevasında ve insanlığa çağrısında görüyor.

Peygamber aldığı risâleti insanlığa eksizsiz ulaştırır, onları itaate alıştıırır ve risâletini yeryüzüne yarar. O risâletini yayarken insanların anlayacağı bir dille konuşur ve onlara akılları ölçüsünde hitabeder.(10)

İbni Sînâ, Peygamberlikle ilgili görüşlerinde peygamberliğin önemi, insanlığın bu müesseseye olan ihtiyacı ve nübüvvetin şart ve vasıfları üzerinde bilhassa durmaktadır. O, İslâm akidesinin önemli bir temel umdesi olan Peygamberliği bir kenara atmayarak veya onu başka bazı düşünürler gibi hafife almayarak kendine özgü felsefî dünyasında değer-

lendirerek bir yandan felsefe-keîâm münasebetine yeni ufuklar açmış, diğeryandan kendisinden sonrakiler üzerinde derin tesirler icra etmiştir.

3- Ahiret :

Ahiret Hayatı, dinlerin ısrarla üzerinde durdukları bir husustur. İslâmiyette akidenin Allah'a imandan sonra en önemli unsurunu oluşturur.

Ahiret'e "Maad"da denir. Geri dönmek anlamındadır. Filozoflarla Kelâmcılar arasında ahiret konusunun değişik yön ve safhaları üzerinde anlaşmazlıklar vardır. İmam Gazzâlî Filozoflara ve İbni Sina'ya tehafütünde ağır tenkidlerde bulunurken, Onun cesedlerin haşri konusunda dine aykırı inançta bulunduğunu söyler.

İbni Sînâ'da ruh önemli bir yer işgal eder. O, ruhun varlığını kabul eder. Sudûr'la ayrıldığı ilk varlığa, ruh ölümünden sonra rucu' eder, döner. Ruh, ona göre manevi bir cevnerdir. Basittir, yok edilemez. Kendisi pek çok melekenin kaynağıdır. Ruhun bedenle münasebeti, öncelik, sonralık ve zamandaşlık münasebeti asla değildir. O, bedenden ayrı müstakil bir varlık olarak mevcuttur. Bedenin yok olmasıyla ruh yok olmaz. Bedenin dağılmasından sonra varlığı devam eder.

İnsana şahsiyetini, insanlığını veren ruhtur. İnsan nefis ve ruh sahibi olduğu için insandır. Ruh bedenın olgunlaşmasıdır, kemâlidir.

Ruh, kendi başına maddeden ayrı kendine has bir yapıdadır, ancak zâtını mükemmel hale getirmek için bedene muhtaçdır. Beden ruhun âletidir.

İbni Sînâ, ruh hakkındaki sözü edilen görüşleriyle sonradakilere, özellikle Fahreddin Râzî'ye tesir etmiştir.

İbni Sînâ Ruhun bekâsını kabul eder.

Ahiret konusu ruh meselesine bağlıdır. Ruhun varlığını ve ölümsüzlüğünü kabul eden İbni Sînâ eserlerinin pek çoğunda ahiretten bahseder. Fakat İbni Sînâ'da kapalı nokta cismanî haşrdır, ruhun bedenle birleşmesidir. O, Hayy b. Yakzan ve İşârât'ın Ariflerin Makamları bahsinde cismanî haşreden bahsetmiyor. Bununla birlikte tenasuhu reddediyor.

İbni Sînâ'nın halk için yazdığı eserlerinde cismanî haşri kabul ettiği görülür. Bu tür eserlerinde delillerini Kur'an'dan alır. Hatta ahiretteki hayat konusunda "dinin bildirdiğini kabulden başka çare yoktur, akıl bu mevzuda yetersizdir, onun isbatına şer'î yoldan başka yol yoktur" demektedir.

İbni Sînâ, Peygamberliğe dair yazdığı risâlede ise "âhirette bedenini hazırlama nail olacağını şeriat açıkça söylemekte, akıl da bunları teyid etmektedir" demektedir.

İbni Sînâ'nın ahiretteki hayatın cismanî mi yoksa ruhanî mi olduğu konusunda açık kanaatini elde etmek oldukça güçtür. O bazı eserlerinde ruhanî hayattan söz ederken, bazılarında cismanî hayattan bahsetmiştir. O halde kesin kanaati hangisidir? Vaktiyle İmam Gazzalî'nin ağır hücumlarına hedef olan onun ruhanî hayat anlayışı, bugün de tam olarak aydınlığa kavuşmuyor.

İbni Sînâ, ruhânî hayatı kabul ve izah ederken tamamen Yeni Eflatuncu vâdide kalıyor, cismanî hayat derken de Kur'an atmosferinde Kelâm ilminin en fazla önem verdiği umdelerinden birini tasdik ediyor.

İbni Sînâ, Kelâm'ın temel konuları olan Allah, Nübüvvet ve Ahiret bahislerinde bir yandan felsefeye bağlı kalırken, diğer yandan Kur'anî bilgilere daha fazla değer vermektedir. Kelâm açısından onun görüşlerinin bir değerlendirilmesi yapılırken anlaşılması zor nokta, İbni Sînâ'nın varlığın yaratılışını izah tarzıyla ahiretteki hayat konularıdır. O, felsefi bir yaklaşımla Allah'a ve yaratıcılığına baktığından, Kelâm'ın Allah anlayışına ters bir görüşün sahibi gibi görünmektedir. Esasında o, Kur'an'ın tarif ve tavsif ettiği Allah'a inanıp O'nun yaratıcılığını kabul etmektedir.

Ahiret hayatının ruhânîliği veya cismânîliği konusunda da İbni Sînâ'da kapalılık göze çarpmaktadır. Peygamberin haberiyle sâbit olan ahiretin varlığına inanan İbni Sînâ, geniş bilgisi ve engin dehasıyla bu konuda da kendine has izahlarla karşımıza çıkmaktadır. O, herhalde Kelâm'ın sözünü ettiğimiz üç ana problemi konusunda Kur'anî bilgileri tamamen benimsemekte ancak bunların te'vil, tefsir ve izahında felsefeden geniş bir şekilde istifade etmektedir.

DİPNOTLAR :

- 1) H.Z. Ülken, İslâm Felsefesi Tarihi, İstanbul, 1957, s.279.
- 2) L.Gardet, la Pensee religieuse d'Avicenne, Paris, 1951, p.65.
- 3) Hamude Gurabe, İbni Sînâ Beyne'd-Din ve'l-Felsefe, Kahire, 1948, s.69-72
- 4) H.Z.Ülken, a.g.e, s.281.
- 5) H.Z.Ülken, a.g.e, s.285.
- 6) İbni Sînâ, el-İşârat ve't-Tenbihât, Kâhire, 1947,c.III, s.225-235.
- 7) İbni Sînâ, Tis'a Resâil, Mısır, 1908.
- 8) Kur'an, Bakara, 2/78-253.
- 9) H.Z.Ülken, a.g.e, s.294-295.
- 10) L. Gardet, a.g.e,p.65 ve dv.
- 11) İbni Sînâ, Necât, 291; H.Z.Ülken, a.g.e, s.289.

FATİH DÖNEMİ OSMANLI ŞEHİRİ
OTTOMAN CITY OF FATİH'S PERIOD

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALKAN

Summary :

Fatih completed the integration of Turkish and conquest of Anatolia. The Unity of Turks was beginning of the establishment of new "Turkish-Islamic Urbanization" which had been discovered new and real character.

Main dynamics and politics of this development and planning are followings

a- a new land use and estates organization and the allocation of resources.

b- a new dwelling conception and a new population distribution densities and trends.

c- A new public education by tekkes, Zaviyes and derwishes,

d- "The new pious foundations"

In this article land organization has been discussed and the other factors had been studied at point of view the influence on the structure of towns.

Turk-Islam cities had grown up in history which have principle. Thus the criteria for urbanization process and its planning in respect of the pre conditions.

** Cities have free and liberal structure which had been penetrated green elements.*

* The main unity of city is "Mahalle" which was grouped and located dwelling district around the mosques.

* The system of Ottoman cities regulated the production as much as social life. The land needs of administrative organizations and commerce can be integrated harmoniously with residential and recreational needs and urban space utilized more intensively as a result.

* Foundations had installed the cities with implementation and buildings which are educational and social characters. Especially İstanbul at point of this view so called that "Foundation City".

* Public education associations Tekkes and Zaviyes by means of their students, Dervishes had very important function to development the culture.

Tarih içinde cereyan eden bütün toplumsal olaylar ve yaşayan büyük liderler, kendilerinden sonra, ancak mekanda bıraktıkları eserler ve izlerle uzun yada kısa ömürlü olmuşlardır. Şüphesiz Osmanlı Sultanlarının en büyüğü olan Fatih Sultan Mehmed Han, icraatıyla malolduğu tarihin altın sayfalarında olduğu kadar, günümüze kadar gelen sayısız eseri ile, günlük hayatımızda içimizden biri olarak yaşamaya devam etmektedir.

Onu böylesine uzun ömürlü kılan, sayısız başarıları ve "Devletten" "İmparatorluğa" geçişte gösterdiği ilmî, Hukukî, İdarî, Askerî ve ictimâî performansı yanında, Türk toplum hayatını ve şehir dokusunu temelde etkileyecek iki büyük olayın sahibi olmasıdır. Peşinden birçok mekansal ürünü getiren bu olaylardan birincisi İstanbulun Fethi, diğeri de Anadolu Birliğinin kurulmasıdır.

Fatih İstanbulu fethetme hazırladığı zaman, Anadolu halâ Selçukluların son dönemlerinde başlayan Moğol ve İlhanlı istilaları ile bu istilaların sebep olduğu "Batıya göç" olayının sıkıntılarını yaşamaktadır (1). Anadolu'da nüfus yoğunluğu had safhadadır. Çünkü bazı batılı müelliflerin iddialarının aksine, Türklerin Anadolu'yu fethi sırasında, hıristiyan nüfusun önemli bölümü yaşadıkları şehirleri terketmemiş, Türklerle birlikte yaşamaya devam etmişlerdir (2). Dolayısı ile,

Anadolu nüfusu mevcut nüfusa yeni gelenlerinde eklenmesiyle, bu dönem boyunca hızlı bir artış göstermiştir.

Osmanlı Devletinin kuruluş devirlerinde sağlanan denge ise, en son 1402 Ankara savaşında (Fetihten 51 yıl önce) Timur tarafından bozulmuş, Anadolu üzerinde farklı beyliklerin "Selçuklunun varisi" olma iddiaları yeniden gündeme gelmiştir. Yani fethin öncesinde, Anadolu bir kolonizasyon ve iskân hareketi olarak başlatılan "Türkleştirme-İslâmlaştırma" süreci, henüz tam olarak sağlanabilmiş ve Anadolu'da nüfus-üretim-toprak dengesi kurulabilmiş değildir.

Bu ortam içinde ilk olarak İstanbul'un Fethini gerçekleştiren Fatih, arkasından kurduğu Anadolu Birliği ile, Anadolu'da mevcut iskan düzenini ve siyasal ağırlık merkezlerini de değiştirerek, yeni bir şehirselleşmeyi oluşturacak iskan politikasının esaslarını belirlemiştir. Böylece Anadolu'da;

* Konya-Kayseri-Sivas bölgesinin siyasal ağırlığı giderek azalmış, İstanbul ve Çevresi İmparatorluğun siyasal, kültürel ve mekansal ağırlık merkezi durumuna gelmiştir.

* Şehirlerin güvenliğinin temin edilmesiyle, şehirlerin surları dışında kalan tarım alanlarından maksimum verimin elde edilmesi sağlanmış, dönemin en önemli girdisi olan tarım ürünlerinde büyük artışlar gerçekleştirilmiştir. Bu olay, Anadolu şehir hayatının tanziminde ve Türk-İslâm yerleşme karakteristiğinin teşekkülünde önemli bir adım olmuştur.

* Surlar içinde sıkışıp kalmış olan Ortaçağ Anadolu şehirleri, Anadolu birliğinin kurulmasıyla beraber, yaygın, tabiatla iç içe, sur dışı yerleşmeleri haline gelmeye başlamıştır, Böylece Anadolu şehirlerinde yeni ve yüzlerce yıl devam edecek bir form oluşumu başlamıştır.

Şehrin gerek sosyal, gerekse formel biçimlenmesinde yeni bir basamağı ifade eden bu değişimler, Fatih döneminde, Selçuklular zamanından beri kullanılan ve esasen eski Türk geleneklerinin İslam dünya görüşü ile yeniden yorumlanması ile yeni bir sentezi ifade eden bazı sosyo-ekonomik sistemlerin, çağın gerçeklerine uygun biçimde yorumlanıp kullanılmasıyla, "Güçlü Devlet" ya da "Dünya İmparatorluğu" ideali doğrultusunda birer araç olarak kabul edilmiştir. Osmanlı şehrinin mekansal ve sosyal örgütlenmesini belirleyen bu sistemlerin

en önemlileri şöyle belirlenmiştir :

- 1- Yeni bir toprak politikası,
- 2- Yeni bir nüfus ve iskân politikası,
- 3- Tekkeler, Zaviyeler ve Kolonizatör dervişler (Tarihatlar),
- 4- Vakıflar.

Bu makale çerçevesinde, birçok araştırmaya konu olmuş ve esasen Osmanlı Devlet düzeninin temelini teşkil eden, "Toprak Düzeni" üzerinde durulmayacaktır. Sdece şu kadarını ifade etmeliyim ki, Osmanlı Toprak Düzeni, şehrin sosyal ve mekansal biçimlenmesinde etkili olan diğer sistemlerin bütüncüleyicisi, onların hayat kaynağı olarak, şehirleşme ve iskan süresince önemli bir yere sahiptir. Şehirsel kademelenme fikrini, "Üretimin bir fonksiyonu olarak gelişmek" gibi sağlam bir temele oturtan bu sistem, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunda "Köylü" ve "Şehirli" insan tipini belirlemesiyle de, şehirsel biçimlenmeyi en çok etkileyen sistem olmuştur.

1- OSMANLI NÜFUS VE İSKAN POLİTİKASI VE ŞEHİRLEŞMEYE TESİRLERİ :

Osmanlı İmparatorluğunun titizlikle üzerinde durduğu ana dalardan biri, düzenli bir nüfus ve iskan politikasıdır. Özellikle Anadolu ve Rumelinde geniş bir tatbikat sahası bulan nüfus politikası içinde, fatihlerin arkasından gelen veya getirtilen büyük kitlelerin önemli bir yeri vardır. Binlerce yıllık Türk göçlerinin Çin, Hind, İran, Arap ve Bizans şehirleri ile temasları, Selçuklular döneminde Moğol ve İlhanlı selinin önüne düşüp gelen ve Anadoluya giren Türkmen Aşiretlerinin sebep olduğu karışıklıklar, Osmanlılar için takibedecekleri nüfus politikaları ve iskan metodları konusunda canlı ikazlar olmuştur. Bu sebeple Osmanlı iskân konusuna ciddiyetle eğilmiş, geliştirilen yeni metodlar veya Selçuklulardan buyana kullanılan metodların ıslahı ile, ortaya çıkan yeni uygulamalar, Osmanlı şehrinin mekansal organizasyonunu da belirlemiştir.

Bu politika aynı zamanda, diğer toplumsal sistemlerle de birleşerek, Osmanlının coğrafyası üzerinde kalıcı bir kültürün sahibi olmasını sağlamıştır. Bu politikanın esasını kısaca, yeni fethedilen ülkelere, nüfusu yoğun olan Anadolu şehirlerinden onda bir oranında, üretici ve zanaatkâr nüfusun ayrılarak sürgün edilmesi teşkil eder. Bu cebri göçebe

nüfusa, kendi istekleri ile katılanlarında ilavesiyle, yeni fethedilen topraklara mümkün olduğu kadar çok Müslüman-Türk nüfusu yerleştirebilmektedir. Bu sayede;

* XIII.yüzyıl boyunca Anadolu da yoğunlaşan nüfus normale çekilmiş, böylece Selçuklu İmparatorluğunun sonunu hazırlayan isyan ve ihtilaller önlenmiştir.

* Henüz geleneksel teknoloji ile tarım üretimi yapılmakta olan Anadolu topraklarının besleyebileceği nüfus mahduttur. Bu metodla, Anadolu toprakları üzerinde üretim--tüketim dengesi kurulmuştur.

* Kuruluş noktaları olarak verimli tarım arazilerinin de bulunan Anadolu şehirlerinde başlayan aşırı şehirleşmenin önüne geçilerek, bu verimli tarım arazilerinin korunması sağlanmıştır.

* Yukarıda Osmanlının Anadolu birliğini ancak Fatihle kurabildiği ifade edilmişti. Birliği bozabilecek güçteki Anadolu beyliklerinden gelebilecek muhtemel isyanları önlemek amacı ile, bu beyliklerin özellikle nüfusu yoğun ve kültürel merkez niteliğine sahip şehirlerinden, bu metodla önemli nüfus kaydırmaları yapılmış ve beyliklerin asker ve üretim gücü sınırlandırılmıştır. Nitekim Fatih, Konyayı fethedip, Karamanoğulları devletinin varlığını sona erdirdikten sonra, Konyanın ilim ve sanat adamları ile birlikte önemli miktarda üretici nüfusu İstanbul'a sürgün ederek, bu sistemin özünde varolan bir çok amacın yanında, Konyanın başkentlik ve Selçuklu tahtının varisliği iddiasına da son vermiştir.

Birçok hassas sosyal dengeleri kurmadaki önemini Anadolu bakımından kısaca ifade etmeye çalıştığım iskan politikası, yeni fethedilen topraklar bakımından özel önemi olan ve ciddi sonuçlar ortaya koyan bir sistemdir.

Osmanlı Anadolu'nun fethinde olduğu gibi, Rumeli topraklarının fethinde de, sıradan bir istilacı olarak değil, zaptettiği topraklarda sürekli kalmak, oraları da "yurt" edinmek üzere hareket etmiştir. Ancak Anadolu'nun fethi sırasında Anadolu'ya gelen ve göçebe olarak yaşayan Türkmen aşiretlerinin yerini doldurmada, Osmanlı döneminde güçlükler başlamış, Türkmen aşiretlerinin göçü bir noktada durmuştur. Oysa, askeri fethi tamamlayacak, onun sürekliliğini sağlayarak yeni

fethedilen toprakları "Yurt" haline getirecek Müslüman-Türk nüfusuna ihtiyaç vardır. Zira Osmanlı, yeni fethettiği topraklara, hemen Türk-İslâm kültürünün sembolü olan camii, hamam, medrese, vb. yapılarla, bu yapıları da ihtiva eden büyük külliyeler inşa ederek mekansal damgasını vurmaktadır. Mekandaki bu hareketi bütünleyen politika, Osmanlının yeni iskan politikası olmuştur. Anadolu'nun muhtelif kesimlerinden götürülen bu Müslüman-Türk nüfus, yüzyıllar boyunca Osmanlı kültürünün Avrupa topraklarında yaşamasını sağlamış, Osmanlı varlığının Rumeli topraklarındaki teminatı olmuştur.

Burada şu noktaya işaret etmeden geçemeyeceğim ki; gerek ihtiyari, gerek cebri sürgün, bir ceza yada bir kusur dolayısı ile tatbik edilen göç değildir. Devlet idaresinin içinde yer alan hassas dengelerin kurulmasına yardımcı olan bu metoda, vatandaşın devletine karşı istenen bir görev denebilirdi (3). Aynı zamanda sürgün hükmü yazılmış olan nüfusa, bir yerden bir yere nakletmek ve yaşamaya alıştıkları toprakları terketmek mükellefiyeti yükletilirken, bir taraftanda, yeni yerleştikleri topraklarda her türlü uygun şartlar hazırlanarak, göç olayı cazip hale getirilmeye çalışılırdı (4).

Nihayet karar kadar "Takip" fikrinin de şiddetle uygulanmasını gerektiren bu sistem, Yeniçeri ocağına asker yetiştirmek amacıyla uygulanan "Devşirme" politikası ile bütünleştiği zaman, Rumeli topraklarında başlangıçta Türk-İslam nüfusunun aleyhine olan nüfus dengesini, kısa zamanda tersine çevirerek, bu bölgelerin güvenliğinin sağlanmasında etkili olmuştur. Nitekim Rumelinde ilk fethedilen şehirler olan, Edirne, Filibe, Selanik vb. şehirler kısa zamanda bu sayede büyüyüp genişlemiş ve birer Türk-İslâm şehri haline gelmişlerdir.

2- TEKKELER - ZAVİYELER VE KOLONİZATÖR DERVİŞLER :

Daha kuruluş dönemlerinden itibaren Osmanlı ve Anadolu, birlikte yaşadıkları uc beylikleri ve diğer Türk İslâm Dünyası ile temas halinde olmuşlardır. Türk ve İslâm dünyasının her tarafından gelmiş şehirli unsurları, bu arada şeyh, ulema, zanaat ehli gibi her türlü göçebenin Anadolu şehirlerinde yerleşmiş olması bunu doğrulamaktadır (5).

Demekki Osmanlı teşekkül etmeye başladığı andan itibaren, bu geniş hudutlar içinde kaynaşmış, Türk-İslam dünyasının dört bir yanında cereyan eden olaylar hakkında bilgi ve tecrübeye sahip insanları ve manevi kuvvetleri arkasında buldu (6).

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş dönemlerinde, Anadolu beyliklerinde Gazıyan-ı Rum (Alpler-Erenler), Ahıyan-ı Rum (Anadolu Ahileri), Abdalan-ı Rum (Abdallar ve Babalar) ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınları) adını taşıyan ve özellikle Türkmen aşiretleri arasında telkinlerde bulunan garip davranışlı insanların bulunduğunu Aşıkpaşazade kaydetmektedir(7).

Bunlar arasında özellikle Ahi Birlikleri, Anadolu şehirlerinin ve "Şehir Kültürünün" teşekkülünde önemli bir yere sahiptirler. Ahi birlikleri belli bir ahlakî tavır içinde, yerleşik hayat geleneğinin yerleştirilmesi için gayret sarfetmişlerdir. Başlangıçta cemaat niteliği taşıyan ahiler, yerleşik hayata geçiş sürecinde önemli değişimlere uğramışlar, siyasî ve ahlakî fonksiyonlarına eklenen "Sosyo-ekonomik" fonksiyonları ile, yeni toplum yapısının vazgeçilmez unsurları haline gelmişlerdir. Özellikle 15. yüzyıldan sonra, Ahi birliklerinin sosyo-ekonomik fonksiyonları diğer fonksiyonlarını geride bırakmış, ve birlikler Batıdaki "Loncaların" görevini üstlenmişlerdir (8). Bu birlikler, şehirlerimizde dengeli bir ticaret hayatının gelişmesini sağlamışlar, üst düzeydeki kararlara (politik) uygun olarak, dönem dönem belirli bölgelerin yerleşme sistemi içinde ağırlık merkezi haline gelmesinde etkili olmuşlardır.

Bunun dışında kalan Alpler, Erenler, Abdallar vb, tarikat ehli, Osmanlı ordusuna sadece teşkilatlanmış insangücü temin etmekle kalmamışlar, propoganda ile geniş halk kitlelerinin kaynaşmasına yardımcı olmuşlardır. Yerleşmeler açısından ise tarikatler önemli bir yere sahiptir. Şöyleki ;

* Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu hadisesi, Anadolu da istikrarını bulamayan büyük bir göçebe akımının ve toprağa yerleşmek üzere yurt arayan bir milletin temsil ettiği gücün, önüne geçen siyasi hudutları yıkıp, takatinin yettiği yere kadar yayılması hareketidir (9). Bu yayılma esnasında göçebe akınlarını sevk ve idare eden, gittikleri yerlerde kurdukları tekke ve zaviyelerle bir çeşit koloniler teşkil ederek toprağa yerleşmeyi temin edenler, bu dervişler ve aralarında önemli şahsiyetlerinde bulunduğu tarikat ehli olmuştur. Adım adım batıya göçün izlerini bulduğumuz zaviyeleri ile, çoğu zaman ya yeni bir şehrin kurucusu ya da eski şehrin yeni mahallelerine vücut eren bu dervişler, aynı zamanda batıya yeni "Göçebe Kolları" üreten, doğudan gelenleri batıya sevkeden birer menzil görevini de üstlenmişlerdir.

* Bu kesim aynı zamanda toplumun sırtında bir yük de değildir. Aksine ülkenin en ucra köşelerinde, en sarp noktalarında kurdukları zaviyeler etrafında tarım arazileri açıp, bağ ve bahçeler yetiştiren ve çevrelerini imar eden bu insanlar, zamanla bu arazileri vakfederek, feregat ve fedakarlığın en üstün örneğini verecek bir seciyenin sahibidirler. Dolayısı ile, Osmanlı şehrinin temel taşlarından biri, bu anlayışla kurulmuş olan tekkeler, zaviyeler ve onların çevresinde kümelenen meskenler olmuştur. Bu oluşum günümüzün bile özlemini çektiği komşuluk biriminin en ileri örneği olan "Mahalle"yi meydana getirmektedir (10).

3- V A K I F L A R

Şehirlerin her türlü kamu hizmetleri, sosyal yardımlaşma teşkilatları, hep vakıflar vasıtasıyla tanzim edilmiştir. Bu vakıflardan bir bölümü, mevcut şehirlerdeki cami, medrese, hamam, imarethane vb. yapıların yapılıp, yaşatılması için tesis edilmiştir. Bu tür vakıflar, mevcut şehirlerin büyüyüp gelişmesine paralel olarak, beledî hizmetlerin yaygınlaştırılması amacıyla hizmet etmişlerdir. Finansman kaynağı olarak, vakıf arazilerin gelirleri yanında, külliyeler çevresinde geniş bir yer tutmaya başlayan "Dükkân" gelirlerinin de vakfedilmeye başlanması, Türk-İslâm şehrinin çekirdeği olarak; Cami-Hamam-Bedesten üçgeninin oluşmasını sağlamıştır. Böylece Türk-İslâm şehirlerinin temel karakteristiği, vakıf teşkilatının bir yansıması olarak ortaya çıkmış ya da, Vakıf sisteminin ayakta tuttuğu bir kaideye oturtulmuştur (11).

Yine şehirselleşme alanlarında toplanmayı teşvik eden, teknik ve sosyal donatılar da vakıflar aracılığı ile yapılmış ve yaşatılmıştır. Bunların arasında imarethanedeki, su yollarına kadar çok çeşitli şehirselleşme fonksiyonları bulunmaktadır.

İkinci kısım vakıflar ise, yeni yerleşim alanlarının kurulmasına hizmet eden ve genelde daha büyük çaplı olarak tesis edilmiş olan vakıflardır. Örneğin, Konya Karapınar yada Sultaniye, bölgeden geçen yolların güvenliğini temin amacıyla kurulmuş bir yerleşmedir ve yerleşmenin merkezini; Cami, İmarret, Hamam ile, 39 dükkan, 2 değirmen ve bir handan meydana gelen, adeta küçük bir şehir görünümündeki "akıf" tesisleri teşkil eder. Bu tesislerin yaşayabilmesi için de, Sultan Selim tarafından 84 köy ve mezranın yıllık 11.000 akçe tutan gelirleri vakfedilmiştir (12). Bu yapıların yaşaması için

buradan gelip geçenlere hizmet verebilmesi içinde, çevre yerleşmelerinden bir kısım hak yeni şehre iskân edilmişlerdir (13).

Osmanlı impartorluğunda bütün yol boylarının ve köprü başlarının hep böyle mufiyetlerle, o çevrenin emniyetini temin ve hizmetlerini görmeye hazır insanlarla iskan edilmiş olması, bu ünitelerin yaşaması için devlet gelirlerinin önemli bir bölümünün ayrılarak vakıflar tesis edilmiş olması düşünülürse, İdare içinde vakıfların önemi ve yeri daha iyi anlaşılacaktır.

Yine bu kuruluşların kendi içinde bağımsız kurumlar olarak çalışması, Vakıf idaresince Merkezi otoritenin ve mahalli idarelerin müdahale etmemesi, şehir mekanını da yansıtmış ve belki bütün sahalarda kendini hissettiren Osmanlının merkezîyetçi idaresinin aksine, serbest dokulu, yaygın Türk şehirleri ortaya çıkmıştır.

Sosyal ve fiziksel biçimlenmesinde tesir eden temel dinamikleri kısaca açıklamaya çalıştığım bu şehrin temel birimi, bir cami, tekke ve zaviye çevresinde kümelenmiş konutlardan oluşan "Mahalle"dir. Osmanlı şehrinde gerek bir sosyal ünite, gerekse bir fiziki plan birimi olarak bulduğumuz "Mahalle"; modern şehir planları ile teşekkül ettirilmek istenen (14) ancak çoğunlukla başarısız olan temel planlama ünitesidir. Şehir bütünü için "Planlama" düşüncesi olmamasına rağmen, bu sosyal dinamiklerin yönlendirdiği "Şehirselleştirme Sistemi" yüzyıllar boyunca Türk-İslâm toplumunun ihtiyaçları ile uyumlu salıkli mekânlar üretmeyi başarmıştır. Bu aynı zamanda sağlıklı ve dengeli bir toplum yapısının ifadesidir.

Bu sağlıklı şehir ve toplum yapısı içinde Camii ayrı bir yeri vardır. Şöyleki;

* Herhangi bir sahadaki halkı belirli zamanlarda bir araya toplayarak, onları tanıştırmak, dinî ve dünyevî işlerini görmek, aynı zamanda merkezi otoritenin emir ve yasaklarını duyurmak için Camii, uygun bir mekân olmuştur.

* Halkın yaşayış biçimini kontrol etmek suretiyle, dolaylı bir "Üretim Kontrolü"nu gerçekleştirmenin etkili bir aracı olmuştur.

* Toplum içinde kaynaşmayı temin ederek, mahalleli fikri etrafında toplanarak, gerektiği zaman "Toplumsal Ortak

Tavırlar"ı ortaya koyabilmeyi sağlayan mekan olarak cami ayrıca önem kazanmıştır.

Kısacası şehrin temel birimi "Mahalle", mahallenin idare merkezi de "Camii" dir. Dolayısı ilede, mahallenin idarecisi "İmam"dır (15).

Toplumun yönetiminde Camiin rolünü çok iyi kavrayan Osmanlı, halkı camiye çekebilmek için, zaman zaman dinî emirlerin ötesine geçebilen katı tavırlar sergilemektedir. Zaman zamanda (çoğunlukla böyle olmuştur). Camii imamını manevi nüfuzu fazla olan kişilerden seçerek, hakın kendi arzusuyla camiye yönelmesini temin etmiştir. Nitekim Osmanlı şehirlerinde mahallerin büyük çoğunluğunun, Tasavvuf ehli büyük simaların adını taşıması da buradan kaynaklanmaktadır. Bu büyük isimler çevresinde kolayca toplanan halk, yeni mahalleri oluşturmada hem uyumlu, hemde hızlı bir gelişmeyi göstermiştir (16).

Zaman içinde Camii çevresinde namaz vakitlerini beklemek ve dünyevî işleri konuşmak için yeni bir mekana ihtiyaç duyulmuş ve hemen Camiin yanında, bir anlamda "Dünya işlerinin konuşulmasına yarayan" ikinci bir toplanma yeri ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşma, şehir mekanında ilk merkezleşme eğilimi olarak bulunmuştur. Böylece şehir ölçeğine ve çevre nüfusuna bağımlı bir farklılaşma, peşinden şehir bütününe hakim olan bir "kademelenme" fikrini getirmiştir. Bu kademelenme zaman içinde, özellikle yönetimin mekansal uzantısı olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı merkezi idaresine uygun bir şehirselleşme doku ve ona bağlı bir "Yol Hiyerarşisi" teşekkül etmiştir (Osmanlı Derbent Yol Sistemi).

İşte Fatih İstanbul'u fethettiği zaman, Osmanlı şehrinin sosyal ve fiziksel biçimlenmesini etkileyen temel dinamikler ve şehirlerin mekansal organizasyonunda genel çerçeve aşağı yukarı bu durumda idi. Fatih, şahsiyetinden kaynaklanan bir irade ve takiple, bu sistemlerin en verimli şekilde kullanılmasını sağlayarak, Osmanlı şehrinde yeni bir teşekkülatı başlatmıştır. Çünkü bu oluşum için gerekli iki şartı sağlamıştır. Başlangıçta ifade ettiğim gibi, Anadolu birliğinin temin edilmesiyle, şehirlerin güvenliğe kavuşması ve surların artık şehir hayatından çıkmaya başlaması ve fethedildiği zaman bazı müelliflere göre 40-50 bin, bazı müelliflere göre 70 bin (Anlaşılyorki 50 bin civarında) dolayında bir nüfusa sahip olan İstanbulun, Anadolunun her tarafından nüfus alan, yeni ve geniş hacimli bir çekim alanı olarak orta-

ya çıkması Nitekim Fatih, yukarıda özetlediğimiz sistemlerin hemen hepsini, en yaygın şekliyle İstanbulda uygulamış ve İstanbul Fatih'in son zamanlarında, Osmanlı imparatorluğunun başkentine yakışan bir görünüm kazanmıştır (17). Fatih döneminde İstanbulda kurulan 182 adet mahallenin tamamına yakını büyük düşünce ve tasavvuf adamlarının adına kurulmuştur(18). Bunlardan birçoğu günümüze kadar aynı adla anılagelmiştir. Bu mahallelerde Anadolu'nun ve Rumelinin muhtelif bölgelerinden getirtilen insanlar yerleştirilerek, İstanbulun yüzyıllardır çöken, yavaş yavaş canlılığını kaybeden şehir ve toplum hayatı yeniden canlandırılmıştır. Böylece;

* Surlar içinde sıkışıp kalan Eski İstanbul, sur dışına taşıp, yayılmaya, genişlemeye başlamıştır. Bu yayılma yeni mahallelerin kurulmasıyla gerçekleşirken, bu yeni oluşumlarda "Vakıflar" büyük bir rol oynamış ve Camiler, hanlar, hamamlar, bedestenler, büyük külliyeler vb. yapılar, vakıflar kanalıyla yapılmıştır. Bu vakıfların sayısı o kadar artmış ve hizmetleri öylesine yüksek bir değere erişmiştir ki, İstanbul "Vakıf Şehir" olarak tanımlanacak noktaya gelmiştir.

* Şehir fetih'ten 25-30 yıl gibi kısa bir zaman sonra, yaklaşık 3-4 kat nüfus artışına sahne olarak, 1477 yılı itibarıyla 200.000 e yaklaşmıştır (18). Burada özellikle şu noktayı belirtmek istiyorum. Bu büyük nüfus artışı, bizanslı kalan mekanlara yerleştirilmemiş, Hristiyan nüfus şehri terk ederek, yerini yeni gelenler almamıştır. Aksine, Fatih İstanbulu fethettiği zaman, şehri oldukça harap bir vaziyette bulmuştur. Buna rağmen şehirde bir yıkım faaliyetine girmeyip, aksine mevcut yapılardan azami ölçüde faydalanılması yoluna gitmiştir. Ancak çok harap durumda olan bu yapıların çoğunluğu kısa zamanda yıkılıp yenilenmek zorunda kalmıştır. Bu durum dikkate alınırsa, Fatih döneminde nüfus artışı yanında, İstanbulda gerek resmi, gerek konut yapısı olarak gerçekleştirilen yapılanmanın ölçeği daha iyi anlaşılacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; Fatih devri Osmanlı şehrini biçimlendiren temel faktörler, Devletin iskan ve toprak istilasası ile, bu politikayı bütünleyen Kolonizatör Türk Derişlerinin hareketleri, Tekkeler, Zaviyeler, ve bir kamu kuruluşu olarak hizmet veren ve geniş bir hizmet alanı bulan Vakıflar olmuştur.

Ancak Osmanlı, bütün sistemlerini olduğu gibi, şehirleşme ve

iskan politikasının esasını teşkil eden bu sistemleri de, çok yönlü düzenleyip, kullanmasını bilmiş ve onları belirli bir amaca doğru uyum ve bütünlük içinde yönlendirebilmiştir. Bunun en belirgin örneği de , şehir mekanının teşekkülünde ve bu mekan teşekkülünün makro seviyedeki amaçlara erişmede bir araç olarak kullanılmasında görüyoruz.

Şüphesiz konuya bu açıdan bakıldığı zaman, günümüz şehirlerinde yaşanan kaosu sebepleri ve kaynak israfının hangi düzeyde olduğu, biraz daha iyi anlaşılacak ve geçmişte kendi çağının gerçeklerine uygun tarzda, "Kalkınmanın bir aracı" olarak kullanılan şehirleşme ve iskan politikalarının, günümüzde nasıl amaçsız ve kontrolsüz bir kaynak tüketimine dönüştüğü, nedenleri ile daha iyi anlaşılacaktır inancındayım.

KAYNAKLAR

(1) Ayverdi, Sema. "Türk Tarihinde Osmanlı Asırları" s.207 Damla Yayınları.İst. 1975.C.I.

(2) Akdağ, Mustafa. "Türkiye'nin İctimai ve İktisadi Tarihi". C.I.Ankara. 1958. "Selçuklular döneminde, ilk yerleşme yeri olarak Türkler daha çok yaylaları seçmiş ve hayvancılık yaparak, ticaret ve el sanatlarını, hıristiyanlara bırakmışlardır. Bundan hıristiyanlar bir anlamda memnun kalmışlardır. Çünkü, yeni gelenler onlara yabancı olduğu göçebe üretim biçimini tanıtmışlar, ürünlerini satmışlar, kendilerinin yerleşik üretim faaliyetlerini canlandıran yeni pazarlar olarak da cazip gelmişlerdir".

(3) Ayverdi, S. a.g.e. s.208

(4) Ayverdi, S. "..Nitekim ciddi bir titizlik ve tarafsızlıkla icra edilmekte olan bu sürgün hükümleri, devlet merkezinden büyük salahiyetlerle en mazbut ve ahlaklı kişiler arasından seçilen heyetler, kadınların himayesinde vazife görürlerdi. Kasabaları köyleri dolaşarak, her tımar ve mülkün, yeni vaziyetini teftiş ederek, zamanla veya zorbalıkla haksız bir vasat hakim olmuşsa, aslına iade eder, halkın ve sipahilerin dilek ve şikayetlerini dinleyerek, vaziyeti tadil ve tashih ederlerdi".

(5) Akdağ, M., "Fethedilen ülkelere ilk olarak Türkler Şehirlerde yerleşmişlerdir. Fatih devri tahrir defterlerinden ve nihayet o devir tesis edilmiş vakıflar, mahalle ve semt isimlerinden XV asır ortalarına kadar çıkan şeriye sicillerinden, kati surette anlıyoruzki, Bursa köyleri buraların fethinden birbuçuk asır sonra da, hala büyük bir çoğunluk halinde hıristiyan nüfus ihtiva ettiği, hatta birçoklarında hiç müslüman bulunmadığı halde, bizzat Bursa şehrinde vaziyet aksi olup, hemen mahallelerin hepsi Türk ahaliyle doluydu ve hıristiyanlar azınlıkta bulunuyordu". a.g.e. s.412

(6) Barkan, Ö.L. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar, Temlikler Kolonizatör Türk Dervişleri". Vakıflar Dergisi, S.II. shf.281. Ankara. 1942

(7) Barkan, Ö.L., a.g.m. s.281.

(8) Güllülü, S., "Ahi Birlikleri" s.112-113 Ötüken Yayınevi. İstanbul 1977.

(9) Barkan, Ö.L., "Türkiye'de Toprak Meselesi" Gözlem Yay. İstanbul. 1980

(10) Barkan, Ö.L., "a.g.m. s.295"

(11) Berki, Ali Himmet., "İslamda Vakıf". Vakıflar Dergisi s.4 Ankara. 1958.

(12) Barkan, Ö.L., a.g.m. s.355

(13) Barkan, Ö.L. "...Burada Aksaray, Niğde gibi bazı mahallelerin isimleri, bu halkın hangi şehirlerden getirilmiş olduğunu gösterdiği gibi, Varsaklar, İlyaslar, Kızıl Surü gibi mahalle isimlerinin bulunması da, açıkça onların bu civarda çok bulunan göçebe atçeken cemaatlerinden olduğunu göstermektedir. Bu mahalleler arasında Arslan Baba, Sevindik Sofu gibi, isimlerini buraya ilk gelen dervişlerden almış olması melhuz bulunan mahallelerde mevcuttur. Hacı Tahir, Davut Fakih, Ahmet Fakih gibi nüfuzlu ve mescid yaptırabilecek kadar zengin cemaat reisleride birer mahalle müessisi olarak göze çarpmaktadır."

(14) Çağdaş Şehir Planlarında en küçük yerleşme birimi olarak, bir ilkokula yetecek sayıda nüfusu esas alarak düzenle-

nen, "Komşuluk ünitesi" veya "İlkokul ünitesi" alınmaktadır. Yapılan planların uygulanmasındaki takip ve titizlikle mekanda bu ünitelerin teşekkülü yer yer sağlanabilmektedir. Ancak, "Komşuluk" kavramının özünde var olan ve günümüz insanlarının en büyük eksikliği olarak kabul edilen "Sosyal Yardımlaşma" ya da bir "Sosyal Grup" olma fikrine maalesef günümüz şehirlerinde varılamamaktadır. (A.Alkan.)

(15) Ergin, O. "...İmamlar, doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve nakl-i mekan gibi nüfus muamelelerini takip ederler, medeni hal kayıtlarını ve sicillerini tutarlar ve 1254 senesine gelinceye kadar (R.1254) ölü gömme izinnamesi verirlerdi. Yani eskiden imamlar belediyelerin, nüfus ve evlendirme memurluklarının vazifelerini ve defni emvat işlerini yaparlardı. İmamlar, zabıta işine de karışırlar, mahalleleri içinde olup bitenden mesul tutulurlar, hele ahlak zabıtasına çok ehemmiyet verirlerdi..." Türkiye de şehirciliğin inkişafı Tarihi. s.120.

(16) Berkî, Ali Himmet.a.g.m.

(17) Fatih Döneminde Anadolu'dan oldukça önemli bir nüfus İstanbul'a yerleştirilerek, şehrin çehresi değiştirilmiştir. Bu nüfus kaydırması geniş ölçüde olduğu içinde, Anadolu'nun belirli bölgelerinden getirtilen kitleler yine İstanbul içinde toplu olarak yerleştirilmişlerdi. Bugün de aynı adla anılan bu yerleşmelere de Anadolu da ki kasaba ya da şehirlerin isimleri verilmiştir. Aksaray, Maçka gibi. (A.Alkan.)

(18) Ayverdi E.H. "Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehri İskanı ve nüfusu " s.80 Vakıflar Umum Md. Neşriyatı. Doğu Ltd. Şti. Matbaası. İstanbul. 1958.

(19) " " " a.g.e. s. 83

*YAVUZ SULTAN SELİM'S the VAKFIYE of MUHYİD-DİN İBN ARABI
in DAMASCUS**

Yard. Doç. Dr. İbrahim CEYLAN

ÖZET

922/1516 da Yavuz Sultan Selim tarafından Memluklar idaresine son verildikten sonra Suriye, Hicaz ve Mısır Osmanlıların hakimiyetine geçti. Bölgede idari, mali, askeri, sosyal ve kültürel, nüfus sayımı, arazi tahriri, evkafl ve hayır kuruluşları gibi önemli işler yeniden organize edildi.

Hayır ve hasenatı çok seven Yavuz Sultan Selim, Mısır dönüşü Şam'da yaptığı resmi bir toplantıda, Muhyiddin İbni Arabi'nin mezarını ve yanında mütevazi bir külliye yaptırma-yı kararlaştırdı. Müessese, 924/1518 de tamamlandı ve halk hizmetine açıldı. Bu müessese, fetihden sonra Suriye-Şam'da tesis edilen ilk Osmanlı Vakıf kuruluşuydu.

Yavuz Sultan Selim 4 Muharrem 924/1518 de ilk Cuma-yı, Muhyiddin İbni Arabi Cami'inde eda ettikten sonra İstanbul'a müteveccihen Şam'dan ayrıldı.

∴

The Conquest of SYRIA 922/1516;444

After Selim 1's victory over the Memluks at Marj Dabık on 25 Rajab 922/15 August 1516, and the disintegration

* This article was the fifth chapter of my doctorate thesis, that is: A Critical Edition of Deed of Trust of the Royal Foundations of Süleyman the Magnificent in Damascus, Ph.D. Manchester, England, 1977. (p.57-76)

of the Memluk administration and their sovereignty in Syria, the province of Damascus which had been a Memluk province from 1250-1516, became an Eyalet of the Ottoman Ampire.(1)

A few weeks later, on first Ramazan 922/28 September 1516, Sultan Selim (1) made his entrance into the town. (2) On his entrance to Şam for the first time on Thursday, 6th Ramazan 922/3rd October 1516 he went directly to the famous Ummayyad Mosque where he performed the Friday prayer. The former Chief Şafi'i Judge, Veliyuddin bn. Farfur, delivered an elegant sermon in which he called Sultan Selim "Hadim al

Haramayn ash-Şerifeyn

خَارِمُ الْكُرْمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ (3)

the Servant of the two Holy Cities at Mecca and Medina.

Of course, the scope of this study does not require a detailed discussion of the Ottoman conquest or administrative System.

Administration

The conquest of syria marked the beginning of Ottoman rule in the Arab lands. Selim 1. and his son and succassor, Süleyman (1512-20), began to replace the Memluk administration with the traditional Ottoman forms of government. (4) They stationed a military garrison in this area, and appointed a Beylerbeyi (governor of an eyalet), Defterdar (director of financial administration), Kadıs, and a Müfti. (5)

After the rebellion of al-Ghazali who was appointed by Sultan Selim, in 924/1518, as governor of Damascus, (6) Sultan Süleyman realized that the administrative organization of Syria had to be altered, and did his best to cure the difficulties. Sultan Süleyman appointed Ayas Paşa as Beylerbeyi (7) (governor) of the eyalet of Damascus, after helping to crush the revolt of Janberdi al Ghazali in Syria (1520-21.) (8)

The first cadastral survey (tahrir) of the eyalet of Syria was made immediately after the Conquest. (9)

According to Feridun Bey, (10) on 17th Shaban 922/15th September, 1516, after te Battle of Marj-ı Dabık,

Abdulkerim, (11)

The former defterdar of the Rumelian Timars, was appointed to collect the taxes in Aleppo, Karacapaşa was appointed Sanjakbeyi of Aleppo, Çömlekçi-Zade Kemal Çelebi as Kadı, and the Grand Vezir Sinan Paşa was appointed to regulate military affairs by Sultan Selim (1) in Zilkaade 922/December 1516.

According to Koca Hüseyin, (12) the revenues of various Sanjaks such as Turhal in Rum, and Aleppo (1000 yük) (13) were collected, and this income was kept in Aleppo; later it was transferred to the city of Şam (from Aleppo) through Karaca Paşa by a ferman of Sultan Selim (1), after his return from Egypt. The surplus of this revenue was entrusted to the original owners.(14)

Then the Defterdarship of the Arab lands was entrusted to the Kadı of the Aleppo Mevlana Çömlekçizade Kemâl Çelebi.(15)

Abdulfazıl efendi arranged and completed the cadastral survey of Trablus-Şam, Hama, Humus, Abdulkerim Çelebi that of Aleppo and its vicinities, while Fenarı zade Nuh Çelebi made the cadastral survey of Damascus and the surrounding area.

In accordance with normal practice, the lands in the eyalet were classified as hass, timars, mülk and vakf. Finally, the completed surveys were sent to İstanbul in 92323/1517-18 Ad.(16) Sultan Selim had thus completed the the financial and administrative organisation of the province, before returning to İstanbul in August 924/1518.

In 932/1525, the Ottoman made their survey of the land, population and income of Damascus where the registers for Damascus are listed.(17)

In this respect, a contemporary source, ibn Tulun A. states; On Sunday Ramazan 922/October 1515, the Defterdar (18) (Director of the financial administration of a province) came to l-Muhibbi the Nazır of the Army and demanded the accountus of income and expenditures for the province (the previous year).(19)

On the following day the Kadı-asker Rukneddin İbn Zeyrek (ركن الدين بن زيرك) came to the Umayyed Mosque (المسجد الامة) and he (Ibn Tulun) met him there (in the mosque), and then 50.000 dirhem were distributed, and the preparation for the Pilgrimage was announced. Then, the populations of houses shops and quarters were recorded. (20)

According to Ali, the eyalet of Damascus in 1609 consisted of ten Sanjaks: Jerusalem, Gaza, Safad, Nablus, Ajlun, Tadmur, Sion, Beirut, Karak, and Shawbak. (21)

The cadastral Survey of 955/1548

Muhammed al Fakir states, that in the reign of Sultan Süleyman, Magnificent, he was appointed by the noble order of the Sultan, to bring the old registers (defters) of the Arab provinces under Ottoman rule up to date, together with Dervish and Ahmet, Clerks of the Imperial Council. They were also appointed as clerks with him to record the products, incomes and taxes, "according to the Şeri'a, and Kanun."

For this purpose he was sent to Damascus, and they carried that task out in all earnestness. Finally the details were recorded in new registers, dated 955/1548.(22)

So in the reign of Sultan Süleyman, the Magnificent, the Eyalet of Damascus formed a separate and self contained unit. The revenues of the Eyalet covered its own administrative and military expenses, and a fixed annual sum was laid down as share of the Imperial Treasury.(23)

Ottoman Vakf(endowment) institutions in Syria:

Sultan Selim founded the first Ottoman Vakf in Syria immediately after Conquest, and inaugurated a period of public improvements in Damascus,(24) Alepp Tripoli, Mecca and Medina.

Pious foundations (25) Imaret (soup kitchens for the poor), Medreses (schools), Tekke (dervish lodge), Mosques, mescids (small mosques, Bedesten, (markets) Hamams (baths), Hans (inn), carvanserais, bridges, bakeries, etc. were

established and maintained as public buildings.(26) In addition to the new foundations, a large number of institutions survived from previous epoche.(27)

The Ottoman recognised Memluk and pre-Mamluk foundations in Syria, the Arabian Peninsula and Egypt.(28)

The Pre-Ottoman vakf institutions listed below are registered in the records of the Evkaf Archives, and Şeriye Sicilleri:(29)

Date	Founder	Place	Its object
911/1505	S.Kansu Ghuri	Aleppo	Charity
906/1500	Zulkadir Dynästy	Maraş	"
909/1503	Muhammed ibn Osman	Aleppo	"
913/1507	Yunus al.....	"	"
790/1387	Şeyh Muhammed al Bezaz,	"	"
872/1467	Abdulselam an Nasiri	"	family Vakf
893/1487	Emir Mukbil ibn Abdullah	"	" "
913/1507	Şerafeddin Yunus Adili	"	Charity
902/1496	Zeynebi Sultan İbn Salim	Mekke-Kudüs	family
835/1431	Abdullah ibn Mütevelli,	Medina	Both(charity-famil)
868/1463	M. ibn'Omar	Mekke-Medine	Both

The vakf of the Umayya mosque, and other vakf foundations are recorded in TD, MS. 656, p. 43/93, for example the vakf of Sipahi (30) dated 922/1516, the last Naib of Damascus (Şam), who lost his life at the battle of Marj Dabık. Apart from these, the vakf of Nejmeddin al Medeni dated 867/1547 in Dama scus.(31)

The foundation of Sultan Kayıtbay (32) Tripoli, the medrese (33) Ali Mesalini in Trablus the Hayrat of Sultan Tatar(34) in Khalil arRahman and the medrese of Adiliye(35) and its vakfs, still exist today.

Ghazi also indicates the entity of a vakf established by Sultan Selim in 922/1516 in Gazi antep, in favour of Muhiddin ibn Arabi and his progeny as a family endowment. Moreover, a great, a great many charities and family vakfs have been quoted by Ghazi. In the Malatya Evkaf Defteri, dated 937' 1530 it is stated that, after the battle of Marj-Dabık, 922/1516, many people whose land mülk (real estate) and vakfs had been lost, came and consulted the

sultan, explaining that the village of Asyüzü had belonged to the vakf of Mecca since the time of the Memluks. They demanded the return of their mülk and vakfs. As a result of an investigation, their mülk and vakf were identified by eminent witnesses (ahl-Vukuf), and given back to the original owners and registered accordingly.(36)

The same source tells us that the vakf of Sultan Kaytbay (37) was also recorded, based on its original register and document.(38) In this respect(pre-Ottoman vakfs) examples of pre-Ottoman vakfs are many and authentic.

One of them was the vakf of Bayram Paşa which had been established in Aleppo in 919/1513. The founder of the vakf lost his life at Marj Dabik, and when his family died out (**inkıraz**) 1226/1848 his charity (endowment) was transferred and in 1308/1890 it became Mülhak (attached vakf.) (39)

Evkaf Tahriri

All vakf institutions, whether Ottoman, or pre-Ottoman were also recorded, and registered after the Conquest. Ibn Tulun tells us that "On Wednesday 18th Zil kaade 923/1517 Dec/Jan....We were asked the names of the endowment medreses, and their founders in order to identify their endowment and their original owners, there upon we informed them to their satisfaction in the presence of Kadi Zeynelabidin.(40)

On 4th Zilhijja/Dec, the Kadi of Aleppo, the Kadi of Damascus and the former Kadi of Damascus M. yunus Alvalvi, started to record or register from the Whitebridge in Mardaniya, and he (Ibn Tulun) met them in the New Mosque, and entered the Mosgue with them, and then he told them as much as he knew. So they wrote them down as belonging to Imperial endowments and then left.(41)

Nevertheless, details on the whole endowment foundations built in Damascus, itself and its vicinities, is given in MSS(42) (evkaf defs.) For instance, the vakf of S. Süleyman was registered in evkaf def. MS. 164, fol. 2/29.

Selimiye:--the IMARET and The MOSQUE of MUHİDDİN ibn ARABI(A)

After the conquest of Egypt, S.Selim returned to Damascus and arrived at the Castle of Melik Zahir, in the

Green Square in Marj on Ramazan 923/1517. A. Divan was held and made the decision to spend the winter in Damascus. In the meantime, S.Selim indicated his intention to establish a charitable foundation in the Salihiye Quarter of Damascus.(43) In this respect, historical documents, deed of trust, (vakfiye) (44)

Inscriptions(45) and contemporary bibliographies, (46) give us full information and accurate data. On the wish of Sultan Selim (I), himself and of a distinguished group consisting of his teacher Shahabeddin, (47) the Hatib of the Umayyad Mosque, Al Valvi (48) ibn Farfur, the Kadi-asker, Rukniddin ibn Zeyrek, (49) and others. Hayri Bey's house was bought for the vakf and six thousand (6000) dirhem paid its owner.(50)

Sultan Selim (I) (51) then ordered the establishment here of Mosque over the tomb of the illustrious Sufi, Muhiddin ibn al-Arabi with a Tekke, an imaret and a bakery, and in order to supervise the construction an overseer of buildings was appointed, and for this purpose ten thousand Dinar (52) were placed at his disposal.

The expenses of maintenance and upkeep of the foundation mosque, imaret (soup kitchen for the poor), tekke (dervish lodge), bakery and turbe (mausoleum) were paid by the revenues from several villages.(53)

To this was added revenue from watermills, and income from the silk of Kaysariyya, and shops which were built for this purpose in the city of Damascus.(54)

On the completion of this charitable institution in Salihiyye,(A) servants and employees were appointed and their tasks determined according to the vakfiye terms.(55) On the occasion of opening a vas banquet was given, gifts and alms were distributed to the poor and needy.(56) After S. Selim had performed his Friday prayer, on following week, he left Damascus for Istanbul, (57)14 Muharrem 924/1518.

It is said that the aforesaid Tekke was burnt in 962/1554 (58) and in the same year was repaired to be better than before.

Telviyet and administration

On completion of the Selimiye foundation in the Salihiye Quarter, (Damascus), the tevliyet of the institution and its nezaret (superintendence), was entrusted to Bakir al Rumi, who was at the same time the Nazir (superintendent) of the famous Ummayyad Mosque. He was, however, later discharged from the nezaret of the Ummayyed Mosque, and two years later in 926/1520 he died. He is buried beside the Türbe (mausoleum) of Muhyiddin ibn al Arabi.(59)

Subsequently, its administration was entrusted to the goernor of Damascus, Janbardi Ghazali.(60)

As stated in the vakfiye,(61) Sultan Selim appointed the servants of the institution, among whom were a number of builders and artisans, but also thirty Karis (reciters of the Holy Kuran), a number of imams, müezzins, a hatib and katib. The institution was richly endowed with a number of villages, (62) the total revenues from which was 213, 311 akces annually.(63)

The total expenditure is given below. In the imaret twice every day, 60 Rattle (64) of mutton was cooked and distributed to the poor with beans, rice soup, sweets and honey. During Isa Paşa's term as Naib of Damascus, in 940/1534;(65) Hüseyin İbn Abdulkadir al Geylani(Gheylani) was appointed by Sultan Suleyman as administrator, to the imaret of the Selimiye in Salihiye with 20 osmani, daily (66).

Later, in 966/1558, Hüseyin Çelebi, the mütevellî of the Tekke of Selimiye in salihiye (Damascus) was hung in front of Dar as Sa'ada(the palace of the Sultan). Unfortunately, no cause for the hanging was given by the author.(67) Most probably he was hung because of his maladministration.

Table I

The Servants of the Mosque, Imaret, Tekke, Baker, Turbe, (mausoleum) of Muhiddin ibn al Arabi, in the Salihiye Quarter of Daamascus appointed by Sultan Selim (I). The following figures were taken from the Şam vakfiye of Sultan Selim dated 924/1518, which was copited in 997/1588.

Endowment Stipends (Monthly) in the foundation of

Sultan Selim in Salihiye-Damascus was as follows:(68)

2 Imam (Prayer Leader)	150 each	Dirhem(69)
1 Khatib (Preacher)	150	"
1 Muezzin	150	"
1 Mutevelli (Administrator)	750	"
1 Katib (Clerk or Secretary)	300	"
1 Seyh (Head of Imaret)	150	"
1 Nakib (Warden)	120 each	"
1 Kari (Reciter of Kuran) Seyh	90	"
29 " " "	58 each	"
1 Rejul (servant)	120	"
1 Kayyum(Caretaker of a Mosque)	240	"
2 Bevvab (Dorkeeper)	90 each	"
1 Vakkad (Lamlighter)	120	"
1 Ferras (cleaner)	"	"
2 Servant (in kitchen)	60 each	"
1 Vekili-Harj (Steward)	150	"
2 Jabi (Collectr of Rents)	150 each	"
1 Khazin (Treasury)	150	"
2 Tabbakh (cooks)	150 each	"
2 Tilmiz (70) (Assistants)	90 each	"
1 Khubbaz (Baker)	150	"
2 Servants	90 each	"
1 Porter (Hammal)	120	"
1 Mubid-Kalayji (Tinman)	150	"
1 Ghasil (Dish Washer)	60	"
1 Kennas (Sweeper)	120	"
1 Turbedar(Keeper of a Mausoleum)	60	"
1 Nazir (Inspector)	150	"
1 Dakki	60	"

The expenditure for Imaret is as follows:

Daily as Sadaka 80 (eighty okka (71) of mutton), 40 (forty) okka of this should be cooked in the morning, and the remaining (40) forty okka in the evening, two keyl (72) of soup, 800 loaves of bread cooked with eight okkas of sesame oil. At each meal 200 plates should be served to the poor.

In addition to this on holy days(73) and festivals Ramazan and Id, 300 okkas of pure butter, 900 okkas of honey, 150 keyl of rice, and 50 okkas of saffron should be used.

The Construction date of the Selimiye Tekke

There are various opinions concerning the date of the tekke's construction,

E.B. 9th ed.(74) "Damascus" states that the Tekke of Selimiye was founded by Selim (I) in 1516. Briggs(75) dates it 1517, and says that it was for dervishes. Hartmann says Damascus was captured 24th August 1516, and that the Tekke was not established until 962/1554 on the site of the ruins of Kasrul Ablak Here Hartmann confused the two Tekkes: the one built by Sultan Selim (I) in 924/1518 (76) in the Salihkiye-Quarter of Damascus and the second founded in Marj, (in the site of) Kasrul Ablak by Sultan Süleyman in 964/1556.(77)

Heffening relates that "at Salihkiye, and round the mausoleum of Muhiddin Arabi, where in 959/1552 the Selim (I) had an imaret constructed to make free distribution of food to the poor and visiting the tomb of the illustrious sufi". (This is chronologically impossible since, Sultan Selim (I) reigned 1512-20; and Sultan Selim (II), reigned 1566-75.(78)

Wulzinger says that "A poor-House (tekke) was founded opposite the mosque which was built by Sultan Selim, founded by Sultan Süleyman in 960/1552 but it was burnt in 962/1554 and in the same year the four houses were again built, being better than before"(79). The Tekke existed in 924/1518.(80) Sauvaget states that it was built in 960/1552 based on the plan of Sinan, and owing to fire it was repaired in 962/1554.(81) Sauvage dates the tekke, according to the inscription which exists today over the portal of the mosque, to 1518.(82) Contemporary sources, (83) and in particular its akfiye, (84) show us that the foundation was established in 923-24/1517-18 by Sultan Selim before departed from Damascus. This included the tekke, imaret, turbe, bakery and mosque.

Kevakib, (A) Feridun and Kalaid (p.65), give 924/1518.

Muruj states that in 926/1520, Ghazali Janberdi locked the tekke of Sultan Selim and confiscated the whole property which belonged to the tekke.(85).

Ibn Imad relates that Bakir al Rum who was the Mutevelli of the Tekke of Sultan Selim died in 926/1520.(86) Karamanis states on this point that, "the Tekke was Built in 924/1518 and Bakir Rumi was appointed as mutevelli, and in 926/1520 Ghazali Janberdi, (Governor of Damascus) confiscated its property and valuable things."(87) This, of course, happened after the death of Sultan Selim (I).

To summarise these statements, the Tekke was built by Sultan Selim (I) in 924/1518; it is probable that it was burnt in 960/1552, and built again in 962/1554 by Sultan Süleyman, Even today it bears an inscription dated 962/1554, but has no connection with the Tekke founded by Sultan Süleyman the Magnificent in Marj, in 964/1556

Feridun Bey emphasises that the foundation was completed on the 24th Muharrem 924/1518, before Sultan Selim had left Syria for Istanbul.(88)According to its inscription, the construction was begun on 9th Shawwal of the year 923/1517, and was finished on 24th Muharrem of the year 924/1518.(89) The complete inscription is as follows:

"God be praised. The construction of this noble mosque was ordered by our master, the Great Imam, the King of the Arabs and the Persians, the Servant of two Noble Haram (Mecca and Medina), Selim Shah son of Bayazid, son of Muhammed Khan, may god make his reign and empire eternal. The construction was begun on 9th Shawwal of the year 923, and was finished 24th Muharrem of the year 924/1518".(90)

Let us conclude with the works of Ibn Tulun. He states that "on the occasion of its opening to the public service, a vast banquet was given to the people and plentiful, and rich gifts and alms were distributed to them. 250 sheep and 50 camels were sacrificed, and money was distributed to the people—two, four, ten twenty or thirty dirhems each, according to their rank, while the khatib received 10,000."(91)

Commentary

Vakfiye

The subject-matter of the vakfiye is the original texts of the vakfiye themselves as recorded in the Judicial Registers and in the Defterihakani. Our document which was

here edited and commented on is one of them.

As a technical term, in the Ottoman literature used since the time of Orhan Gazi(1324-60) until the present time, and which was known throughout the Muslim world. Vakfiye as a legal and religious term, is unlike the other documents such as ferman, or hüküm, report, petition, letter, 'ilam, icazetname, and temlikname or mülkname. It characterizes a specific meaning belonging to itself concerning the endowment institution only. No another term (document) is like the vakfiye comprising the same meaning.

A constant feature of a vakfiye document or its characteristic peculiarity is a basic division into two main sections, that is epitome and context. All the vakfiyes written or recorded in the 15th and 16th centuries show the same peculiarities.

We have already explained the document its significance and its historical background, that is deed of trust as a historical document cannot be compared one against another. But in some aspects, that is in literary, philological, linguistic and the composition point of view it is entirely different from another.

It is true that a through study of the text of the vakfiye would yield a great harvest of fresh information and reliable data about the endowment institution. The only qualification needed is that a critic should be cited with a good knowledge of historical and archival sources.

DİPNOTLAR

- 1- Maa'siri Tarihi Sultan Selim, (Ms.in BM.Add.7848) Ms.276 (76) fol.8 A.Feridun Bey p.449-50; Ghazi (Kevakib), p.208-10; E12 "Dımaskıh" and "Marj-Dabık".
- 2- see BM.or. 7834, fol.152; And Selim-name, fol.105 (Flugel, Ms.1008).
- 3- Feridun Bey, and, BM.Add.7848.fol 186a.;
- 4- TOEM (90-96) 1926, p.243-44; And Danişmend, 11.p. 30,46.

- 5- İbn Tulun, (**Kudat-at-Dımişk**) ed.by Hartmann, p.128; Feridun, 451-52; Koca hüseyin, Baday'ı, pp.1002-3; and Striping, p.58; Danişmend, 11.p.30-46.
- 6- İlm a Vera' (Damascus, 1952, p.151; Feridun, p.455; El "Ghahazi", bn Imad, p.168-71; Rafiq, p.2.
- 7- Ms.275(76) fol.111b.(**in J. Ryland Lib.Manchester**) (**Gaza-vet al-Sultan Selim**), İA and El "Ayas Paşa". Ayas Paşa became governor of Damascus, an appointment that he held from Rabi 11 927 to Muharrem 928/March to December 1521, El and Belleten V. 1941. On 27 Safar 927/January 1521, with the battle of Kabun, the Janberdi Ghazali was killed. İbn İyas, V.p376, and Kevakib, p.168.
- 8- İlm al Vera' (İbn Tulun)
- 9- But until the first Tahrir Def. belonging to this area has been found, this is not a historical certainly.
- 10- Feridun Bey, p.445-52.
- 11- Abdulkerim (Abdullah Paşazade) called Abdulkerim Çelebi shared this duty (collection of taxes) with Dizdarzade Mehmet Çelebi, Who was Anadolu defterdarı. and see Bedayı, fol. 492a; **Nahr-az Zahab**, p.303.
- 12- Bedayı, fol.492-3.
- 13- İbid, yük, sum of one thousand akçes (q.v.)
- 14- İbid.
- 15- Deftardar is a) a general term given to a financial administrator b) in particular the Chief Treasurer of the empire who was a member of the İmperial Divan; the Chief Treasurer of a province. İbn Tulun mentioned the existence of a defterdar in Damascus, in Ramazan 922/October 1516, after the Conquest of Sultan Selim (1) (Mufakahat. 11. p.31).

According to bedayı, the defterdarship of the Arab lands was entrusted to Mevlana Çömlekçi-zade Kemal Çelebi who was the Kadı of Aleppo (İbid.pp.2002-3). In 964/1556, the date of our vakf, the defterdar was Mehmet Çelebi, who was appointed as Mütevellî of the Süleymaniye Külliye

in Şam. See for details, M. Zeki Pakalın, defterdar; TOEM 16(1926), p.96-102; İA and EL2 "defterdar and Uzunçarşılı.

- 16- Koca Hüseyin, Reis al-Küttab) d. after 1056/1646. Al Baidayı al-vakayı', facsimile, ed. A.S. Tveritinova, 2 vol., Moscow, 1961, pp 1002-3.
- 17- B.Lewis states that the first survey was made in 932/1525 -26 in the reign of Sultan Süleyman the Magnificent, (BSOAS), 1954, pp, 471-72. It was in fact, in the reign of Sultan Selim (1) as indicated above, e.g., the Tahrir Defteri of Diyarbakır dated 924/1518 exists. Therefore, most probably the earliest Tahrir Def. of Damascus exists among the uncatalogued, and untouched raw materials in Topkapısarayı and BAI.
- 18- see p. (Tahrir),pp.58-61.
- 19- Mufakahat, (Ibn Tulun,) 11. p.31, 70.
- 20- İbid, 11.p. 75.
- 21- "Kavanini 'Ali Osman" in Ja, XV, 1870, quoted by Rafiq, p. 1, and see for further details. "The Ottoman Rule in Jerusalem in the light of Ferman and Şeri'a, in JEI, 11., 1952), pp.237-47, by j. W.Hirschberg. See also Map XXXII, by D.E. Pitcher, and Historical Geography of the Ottoman Empire, 1972, (Leiden, E.J. Brill). According to Rafiq, most of these Sanjacks were created by the Ottomans, after 28 Safer 927/5 February 1521 when the revolt of the governor of Damascus Janberdi aal-Gazali was suppressed.
- 22- Ms. Defter (tapu defteri) NO: 263, fol. 15, n BAI.
- 23- İbid. fol. 1-2; TD. 474, fol.1-2. See supplement. In this respect, details on the methods and rates of assessment of taxes have been given in the Kanun-names (see also Barkan, Kanunlar, esp. Aleppo-Kanun-namesi, p.207-9, and Şam Kanun-namesi p.222).., containing the fiscal regulations of the provinces. See also, H. İnalcık, The Ottoman Empire, p. 104-18; Gibb, Islamic Society, 11.p. 37. Lybyer, The Ottoman Empire....p.173; And Stripling, The Ottoman Turks and Arabs, p. 60-62.
- 24- MS.(Vakfiye) in TK. Sarayı E.H. No: 3031, and its

inscription, both dated 924/1518; and İbn Tulun, Tarihi Salihiye, p.65-67.

- 25- Our Vakfiye, p.65, and 169, and Kevakıb, 111.p. 155-56.
- 26- See Adnan, and (Istanbul Hukuk Fakültesi dergisi). Vol. VII.
- 27- TD. 383, MS. 083. Vakf Def. and 037 in Belediye Kütüphanesi, İstanbul.
- 28- TD. 656. TD.401. TD.263. Vakf Defteri, ms.164 in Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Def. MS. in TKS NO: 3072. Malatya Vakıf Def.in THIT. Mec., p.119- cevdet Yazmaları, Mss. 083, 037. Evkaf Archives/Aleppo), also quoted by Ghazi Narr as-Zahab, p.535-620, and Şam Şeriye Sicils Vol.1.p.165 A.Rihavi, p.82, Müslim City, p. 119-135. and Majallat Kulliy al Arab 19 (1960), p.293-420, Majallat at-Tarihieal Mısır 12, 1964-65), p.191-202.
- 29- Abstract given in Ghazi, Nahr-az-Zahab, 11.p. 515-620
- 30- İnscription, and TD. 656, p. 57/101, see İbn Iyas.
- 31- TDD, 656,p.39.
- 32- İbid, p.68/107, Sultan Kayıtbay (872/901-1468/1496, and see Fetekke L.P. 1000, for the Muhasebe-i Mahsulat, in Medina dated 1013/1622, and see of vakfiye of Harameyn, in TKS. A.4257, E.H. 3026.
- 33- İbid, p.68/108.
- 34- İbid. p.69/110 (Sultan Tatar)
- 35- İbid. p. 69/111, today the said medrese is used as library, see, its inscription. TD. 656, also contains many vakfs 100 foundation, built in Safad, Tripoli (Şam), damascus, and their vicinities. It mostly covers the reign of Sultan Süleyman (Kanuni) it bears the Tuğra of Sultan Süleyman.
- 36- MS. 1013, Malatya Evkaf Defteri, in Başvekalet arşivi (İst), fol 3, quoted also by Ömer L. Barkn, in Türk Hukuk ve İktisat Tarih Mecmuası, p.119. (1939)

37- İbid, fol.3-4 and see his Muhasebe def. pertaining to the Mecca's vakf, dated 1004 /1596 in TK Sarayi E.H. 3052.

38- İbid, MS. 1013, fol.4.

39. Ghazi, Nahr az Zahab. p. 527-33.

40- Mufakahat II p.75

41- İbid p.75

42- See for full details on these vakfs MS. 3072, and 3042 in TKS. dated 967/1560, arranged by Kadi of Damascus.

43- His vakfiye; MS. E.H. No: 3061 in TK. Sarayi, İstanbul and Feridun Bey, p.455-56; Ghazi, Kevakib, p.210; Kalaid p.64, İlmulvera p.249-50.

44- İbid, vakfiye.

A-Muhyi'l-Din Muhammed b. Ali İbnu L-Arabi (or İbn Arabi) was born at Mürcia (Mürsiya) in Spain on the 17th of Ramazan, 560/1165. From 1173 to 1202 he resided in Seville. He then set out for the east, travelling by way of Egypt to the Hijaz, where he stayed a long time, and after visiting Baghdad, Musul, and Asia Minor, finally settled at Damascus, in which city he died 638/1240. His tomb in Damascus is now enclosed in a mosque which bears the name of Muhyi'l-Din İbn Arabi, (both of them established by Yavuz Sultan Selim, in 924/1518.)

45- The inscription is over the door of mosque dated 923-24/1517-18

46- Kalaid (Tarih Salihyye) p. 65-70: Mufakahat, II, p.68-9, both by Ibn Tulun (953/1547, and K. Huseyin, p.1004-5; Kevakib, p.208-10.

47- Kevakib, 210; İlmul-vera p.249.

48- İbid.

49- İbid. İlmul-vera p.250.

- 50- Kalaid, p.65-70: Kevakib 210.
- 51- The author states that (p.70) in the construction of this institution, the role of S. Selim's imam, Halim Ef. was very considerable.
- 52- Kalaid, p.64 and also quoted by Adnan, (Ph.D) p.126.esp. see **Ilmul-vera** p.249-50
- 53- In accordance with Tahrir Defteris (TD) such as village **Adra** and village Heyjaniya (with 10,000 income), T.D. (MS) No.401 p. 82-91. TD 964, p.3. TD 263, dated 955/1548, p.528-9. (Village Heyjaniya).
- 54- MS. Almavi fol. 96a; His vakfiye; Kalaid; and Adnan, p. 126-7
- 55- see Table VII.
- 56- Kalaid, p.64-5
- 57- Almavi, Ms.No.3035 (BM Or), its inscription and JA(7) 257.
- 58- Feridun 5. op.cit. 455-56.I.Vera p.253.
- 59- Ghazi, Kevakib, p. 163; Tarihi Salihiye, p.65; Ibn Imad. VIII, P.142; Mufakahat, II,p.85.
- A- It was at the north side of the Medrese of Omeriye which was built by Nureddin Muh Ibn Mubarek al-Inali see. for details, Ilmul-vera, p.250; esp.Nuaymi, p.501.
- 60- ibid. p. 208-10 Ilmul-vera p.260.
- 61- His vakfiye, fol. (the vakfiye of. Sam of S. Selim (1). dated 924/1518, in TKSARAYI, MS EH.3031.
- 62- MS. TD. 602 dated 990/1582, p. 161 TD 263. p. 528-29 TD 401 p. 82. and esp. his vakfiye.
- 63- Adnan, 126.
- 64- See his vakfiye. fol. 15-20.

- 65- Ibn Tulun Ilmu-era, 278
- 66- Kevakib II.p. 138-39
- 67- İbid, p.139
- 68- vakfiye fol. 17-20
- 69- Drachma (400th part of an okka (2.81b).
- 70- ejir day labourer
- 71- Okka: As stated in the Şam vakfiye of Sultan Selim was 400 dirhem
- 72- One keyl was ten **Ukiyye** Osmani, (vakfiye, fol. 20a.
- 73- Such as Miraj, Kadir, Berat, and Mevlidi Nebevi, and two Holy I ds Ramazan and Sacrifice.
- 74- Ibid, "Damascus) 1913 ed.
- 75- Briggs, M.S. Muhammedan Architecture in Egypt and Palestine, p.136.
- 76- E.I.
- 77- Our Vakfiye
- 78- E.I. "Selim (I)" and "Selim (II)" and see IA.
- 79- Wulzinger K., Damascus Die Islamische Stadt, p.14-15 and 127 (Berlin 1924).
- 80- The Şam Vakfiye of S. Selim in TKS.
- 81- Sauvaget J. Monument de Damas p. 105 (not in 960/1552. It was in 924/1518.
- 82- JA, (7) 186. quoted from Almawi Tarihi al Madaris val Javamis by Nu'aymi MS. in BM. or 3035.
- 83- Ibn Tulun's (**Kalâid** p.70) works. Feridun.
- 84- See foodnote (2). (His vakfiye) (A). p.210-111

- 85- Mukhtasari Tarihi Salihye by Muruj, p. 98, quoted also by Rihavi. al Majallat.
- 86- Karamani p.313, (MS) Dimaskh, (D.1019).
- 87- Ibn Imad, Shazarat, III. p.142.
- 88- Feridun B. 456. As well tarihi Nisanji, Ms. 163, fol. 79a.
- 89- Inscription is over the door of mosque.
- 90- See also his vakfiye, its construction date was written as chronogram namely, (**Hayru-Camii**) 924/1518.

(Ebcde)

H= 600+

Y= 10+

R= 200+

c= 3+

e= 1+

m= 40+

A= 70=

+-----
Hicri 924/1518

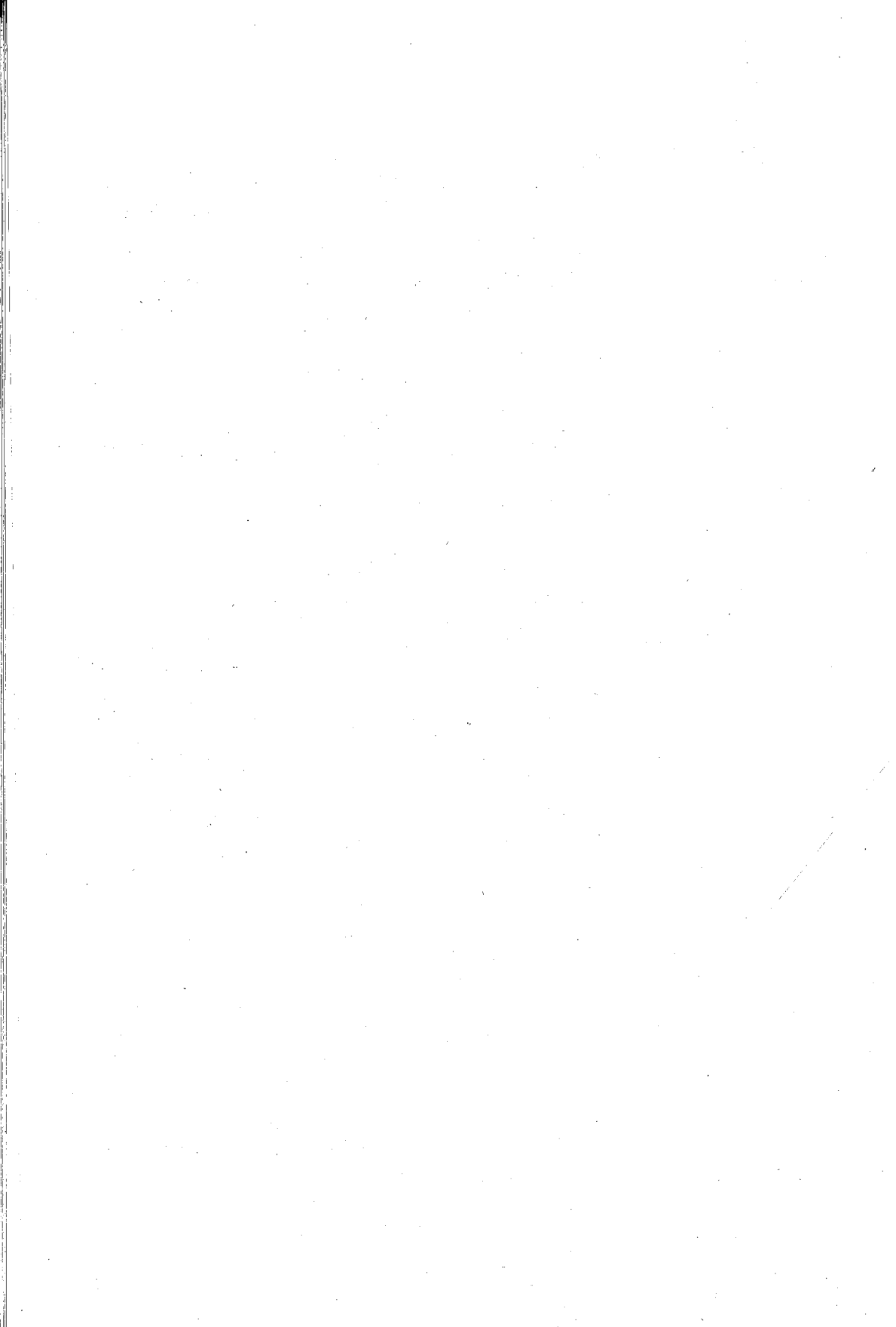
- 91- İbn Tulun, İlmül vera, p.254.

BİBLİOGRAPHY

- 1- Maa'siri Tarih-i Sultan Selim I. (Ms.in British Museum, Add.7848.fol.180; And, Ms.(in BM.) 276 (76)-A Contemporary History of the expedition of Sultan Selim I. and S. Ghuri, in Arabic.
- 2- Miscellaneous Works, (BM.OR.MS.7834, fol. 152b); and Selim-name, MS. (Fluge, Ms.1008), fol,105.
- 3- Münşeat-as-Salatin, Feridun A.Bey.
- 4- İbn Tulun, "İlmul Vera"; Kudat-at-Dımashk; Mufakahat.
- 5- Koca Hüseyin, Al badayı'al vakıyı, facsimile, ed. A.S. Tveritina, 2 vol. Moscow. 1961.

- 6- B. Lewis, "Studies in the Ottoman Archives,"(BSOAS,XVI.)
- 7- " " , "Notes and Documents from Turkish Archives."
Jerusalem, 1952.
- 8- J.W. Hirsberg, "The Ottoman rule in Jerusalem in the light of ferman and Şeri'a", (JE.Int. 11.1952).
- 9- TD. (tapu defteri, ms.263; TD. Ms. 474, in Başvekalet, İstanbul
- 10- Ghazzi Kamil, ibrahim H. Nahr-az-Zahab, fi Tarih Haleb, Aleppo, 1926
- 11- Ghazi N. Kevakib-assâ ire bi "Ayanal Miah al aşıra, Beirut, 1945.
- 12- Adnan B. The Ottomaan Province of Damascus, in the 16th century, London, 1972 (Ph.D.)
- 13- Briggs M.S.Muhammedan Archtecture in Egypt and Palestine,19
- 14- İbn 'Imad, Shazaratul-Zahab, Cairo, 1930.
- 15- Karamani, Yusuf bin Ahmet, Ahbarul düvelve asarul evvel, yazma, Ms. No: 251(26) in John Ryland library-Manchester, England.
- 16- Nu'aymi, Ad Daris fi tevarih-i al Medaris, val.jawami Damascus, 1951.
- 17- A. Rihavi, Medine tü-Dımaşk, Şam, 1969.
- 18- Ceylan İ. A Critical Edition of the Deed of Trust (Vakfiye) of the royal Foundation of Süleyman the Magnificent in Damascus. ph.D. Manchester, 1977, England.
- 19- Abdülkerim Rafeq, The province of Damascus (1723-17830, Beirut 1970.
- 20- Vakf Muhasebe Defteri, Topkapı sarayı, yazma(MS), E.H. N:3072

- 21- "Harameyn" Vakf defteri, Topkapı sarayı, yazma, E.H. NO: 3042.
- 22- Adana Fihristi, yazma, Vakıflar Gn. Müdürlüğü arşivi, NO: 164. Ankara
- 23- Şam Vakıf Defteri Atik, Topkapı Sarayı E.H. NO: 3061.
- 24- Yavuz Sultan Selim'in Muhiddin ibn Arabi Vakfiyesi, Yazma(Ms.) Topkapı Sarayı, Emanet H.NO: 3031, İstanbul. (ed by İ Ceylan (see for original vakfiye text . S.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi vol.p.157-198, 1986 Konya.

ERZURUM ŐEHİRİNİN TARİHİ DOKUSU VE TÜRK-İSLAM
YAPILARININ ÇEVRE DÜZENLEMELERİ

THE STRUCTURE OF THE ERZURUM CITY, RESTORATION
AND ARRANGEMENTS OF TURKO-ISLAMIC MONUMENTS

Yrd.Doç.Dr. Haşim KARPUZ

Erzurum is a city in the eastern part of Turkey which has very important cultural, artistic and commercial centre. In Erzurum, during the Seljuk and Ottoman period, there were built many historical monuments. The most famous examples of these monuments are Kale Mescidi, Great Mosque, Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medrese, Lalapaşa Mosque and Rüstem Paşa Bedesten.

These monuments and others have come down to us by some restorations and environmental arrangements. But many of these monuments have destroyed and perished. Historical environment haven't been preserved. In this study historical structure, restoration of monuments and environmental arrangements of Erzurum have been disclosed.

Erzurum, Doğu Anadolu'nun yüksek ovalarından birisi olan Erzurum ovasının güney doğusunda yer alır. M.S. 5. yüzyıl başlarında kurulan şehir 1071 yılından sonra Saltuklu-Selçukluların, 1514 yılında da Osmanlıların yönetimine girmiştir. Bulduğu bölge, coğrafi konum bakımından tarihi gelişimi süresince önemli bir kültürel, siyasi ve askeri merkez olmuştur. Öte yandan, doğudan gelen ipek (kervan) yolunun üzerinde bulunması her zaman ekonomisini canlı tutmuştur. En parlak dönemlerini Selçuklu ve Osmanlılar zamanında geçiren Erzurum, bugün de Türkiye'nin önemli bir kültür, sanat ve ticaret merkezidir.

İç kale ve çevresinde şehrin ilk önceleri nasıl bir

gelişme gösterdiğini bilmiyoruz. Saltuklu döneminde şehrin tahkim edildiğini Gürcükapı, Tebrizkapı, Yenikapı ve Erzincankapı'yı birbirine bağlayan mevcut eski surların yenilendiğini veya yeniden inşa edildiğini söyleyebiliriz. İç Kale'deki Kale Mescidi, Tepsi Minare ile kent merkezinde bulunan Ulu Camiin etrafında gelişen şehir, islâm şehirlerinin fiziksel yapısına sahipti. Şehir bu karakterini Osmanlı döneminde de sürdürdü.

Osmanlı döneminde şehir surların dışına yayılarak dört ayrı yönde kurulan mahallelerle genişletilmiştir. Bu gelişme paralel olarak ekonomik faaliyetler, esnaf ve zanaatkarlar da surların dışına yayılmıştır.

Evliya Çelebi başta olmak üzere şehiri ziyaret eden seyyahlar mahalle, sokak, evlerden, çarşı ve pazardan, tarihi eserlerden söz ederler. Kale Mescidi, Ulu Cami gibi Saltuklu yapılarının yanında Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi gibi önemli İlhanlı yapıları., Mimar Sinan'a atfedilen Lala Mustafa Paşa Camii, Kırkçeşme ve Lalapaşa hamamları, Rüstem Paşa Bedesteni gibi Osmanlı yapıları ile Erzurum Türk-İslâm eserleri bakımından zengin bir şehirdir.

1. Saltuklu-Selçuklu Şehiri: Saltuklu-Selçuklu döneminde şehiri, Gürcükapı, Tebrizkapı, Yenikapı ve Erzincankapı'yı birbirine bağlayan surlar çevrelenmişti. Bu surlar, ya mevcut eski surların yenilenmesi veya yeniden inşa yoluyla yapılmışlardır. Bu surlar şehrin uğradığı istilalar yüzünden sürekli yıkılıp yapılmışlardı. İbn Batuta 14. yüzyıl ortalarında şehiri harap bir vaziyette gördüğünü belirtmiştir (1). 1404 yılında Erzurum'dan geçen Claviyo, şehrin kuleli surlarla çevrili olduğunu ve nüfusun kalabalık olmadığını yazar(2). 15.yüzyılda savaşlar yüzünden pek gelişmemiş olan şehrin Osmanlı fethinden sonra imarı yapılabilmektedir. 1534 yılında Erzurum'u gören Matrakçı Nasuh yaptığı minyatürde şehiri surlarla tahkimli, içinde ara surlar ve iç kalesi ile birlikte tasvir etmiştir.

2. Osmanlı Dönemi Şehiri: 16. yüzyıldan sonra şehir, Tebrizkapı, Yenikapı, Erzincankapı, Gürcükapı'yı birbirine bağlayan surların dışına taşmaya başlamıştır. Bu dönem şehir sur dışında gelişirken kurulan mahalleler de bir cami etrafında oluşuyordu. Evliya Çelebi, kendi zamanında (1640-41) şehir hakkında ayrıntılı bilgiler verir, surların halâ kullanıldığını anlatmaktadır. Şehirin etrafını çift sur çevre-

liyordu. her iki sur duvarının arası 52.5m., yükseklikleri ise 37m. idi. Her iki sur duvarında 110 burç vardı. İç Kale'nin surları daha yüksekti (3). Evliya Çelebi'den biraz sonra şehiri gezen Tournefort'un gravüründe bu çift sur görülmektedir. C. Texier (1839) ve Curzon (1854) da şehirin surları hakkında teferruatlı bilgiler verirler.

17. yüzyıldan itibaren şehirin fiziksel gelişmesine paralel olarak, ekonomik faaliyetler de (esnaf ve zanaatkarlar) surların dışına taşmışlardır. Doğu tarafta Taş Mağazalar-Gül Ahmed, Kuzeyde Gürcükapı, Kongre Caddesi, Nazik Çarşısı çevresine yayılmıştır. 19. yüzyıl ortalarında şehrin surlarının dışında belli başlı şu mahalleler oluşmuştu. Doğu tarafta, Emirşeyh, Narmanlı, Hacıcuma, Cedit, Dervişağa, Kadana, Köseömerağa, Yeğenağa, Emin Kurbi, Abdurrahmanağa; kuzeyde, Ali Paşa, Topçuoğlu; Batıda, Aşağı ve Yukarı Mumcu, Muratpaşa, Dere; Güneyde, Kuloğlu, Çırçır mahalleleri. Bu mahallelerle birlikte cami ve külliyeler de inşa edilmiştir.

1828/9 Yılındaki Rus işgali ve 1854 Kırım Harbinden sonra şehrin muhtemel saldırılara karşı tahkimi kararlaştırıldı. Şehre hakim noktalara taş tabyalar inşa edilirken, çevresinde de toprak tabyalar yapıldı. Taş tabyalar yapılırken şehrin surları sökülüp bütün taşlarından istifade edilmiştir(4). Toprak tabyaların şehrin etrafında sur vazifesi görmesi nedeniyle, kuzey tarafta Kavakkapı, doğuda Karskapı, Batıda İstanbulkapı, güneyde Harputkapılar şehre giriş çıkışa imkân veriyordu.

3. Cumhuriyet Dönemi Şehri: Bugün şehir merkezinde hızlı bir yapılaşmaya gidiliyor. Şehrin gelişmesi doğusunda askeriye, batısı üniversite tarafından kesildiği için şehir hızla güney ve kuzeye doğru genişleyip yeni mahalleler kurulmaktadır. Şehirin imar plânı 1939 yılında J.H. Lâmbert'e hazırlanmış, bu planın uygulamasından daha sonra vaz geçilmiştir. Anıtlar ve tarihi doku hakkında Prof. Doğan Kuban'ın hazırladığı rapor da göz önünde bulundurulmamıştır.

Önemli Anıtlar ve Çevre Düzenlemeleri: Erzurum şehrinin topoğrafik karakteri doğudan batıya uzanan düz sokakları hakim kılmıştır. Kuzeyden güneye uzanan sokaklar ise arazinin eğimine uyarak kıvrılarak yükselirler. Sokaklar rüzgârlara karşı mahfuz olup, kaldırımları suyu ortadan akıtacak biçimde düzenlenmiştir. Büyük sokakların kesiştiği yerlerde meydanlar ve çeşmeler vardır. Evler çoğunlukla iki katlı, toprak damlı, iklim-yapı malzemesi ve içlerinde yaşanan Türk-İslâm hayatına göre şekillenmiş meskenlerdir. 173

İç Kale ve Kale Mescidi: Saltuklu döneminin en önemli yapısı dik dörtgen plânlı İç Kale ve orta kesiminde güney batı köşesinde ve kalenin eski kapısının bitişiğinde yer alan Tepsi Minare hem gözetleme kulesi hemde Kale Mescidinin minaresi idi. Tepsi Minare üzerindeki kitabe kuşağından, Saltuklu Hükümdarı Emir Muzaffer Gazi zamanında yapıldığı (1124-1132) anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl başlarında minarenin bugünkü ahşap kısmı ilâve edilerek saat kulesine dönüştürülmüştür. İç Kalenin bütünüyle bu dönemde yenilendiğini söyleyebiliriz. Daha sonra şehrin maruz kaldığı işgallerde tahribat gören kale bugünkü haliyle 19. yüzyıl Osmanlı yapısıdır. 1829 Rus işgali sırasında İç Kale'nin taşlarının sökülerek Rusların daha batıda kendilerine mahfuz bir kale yaptıkları bilinmektedir.(5)

İç Kale mescidi, Vakıflar Genel Müdürlüğünce onartılmıştır.(1964,1971-72). Surların onarımı ise 1975 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığınca sürdürülmektedir. İç Kale nin kuzey, batı ve doğu eteklerinin yeşil alanlar haline değerlendirilmesi, yeni yapı yapılmasına izin verilmemesi kararı alınmıştır. Ne yazıkki, kale çevresi yeterince yeşil alan haline getirilmemiş, dikilen ağaçlarda korunamamıştır. İç Kalenin dört tarafında inşa edilen yapılar kalenin görüntüsünü bozmuştur. Kale içi alanın da park, yeşil alan olarak düzenlenmesi sağlanamamıştır. Burası mahalle takımlarının futbol sahası haline dönüştürülmüştür. İç kaleye giren çocuklar top oynamakta ve çevreyi kirletmektedirler.

Ulu Cami ve Çifte Minareli Medrese: Doğduki Tebriz kapıdan şehre girince hemen solda Çifte Minareli Medrese, onun yanında da Ulu Cami bulunmaktadır.

Saltuklu Hükümdarı Melik Muhammed zamanında 1179/80yıllarında yaptırılan Ulu Cami 54.00x70 m.ebadında kible duvarına dikey uzanan yedi sahna bölünmüş bir plan şekline sahiptir.

Osmanlı döneminde bir çok defa onarılan Ulu Cami Cumhuriyet döneminde de uzun süre onarımda kaldı. 1965 yılında çökmesi ile adeta temelden başlayarak yenilenmiştir. 1975 yılında tekrar ibadete açılmıştır.

Çifte Minareli Medrese ile Ulu Cami arasındaki sokağın araç trafiğine kapatılarak çevrelerinin birlikte düzen-

lemeleri her zaman arzulanan bir husus olmuştur. Anadolunun bu en büyük avlulu, iki katlı, dört eyvanlı medresesi son araştırmalarla İlhanlı dönemi yapısı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çifte Minareli Medresede sürekli onarım gören yapılardan birisi olup, 1974-80 yılları arasında güney eyvanı yenilenmiş, medresenin örtüsü bakır levhalarla kaplanmıştır.

Çifte Minareli Medresenin doğu ve güneyinde düzenli bir kazı yapılması gerekirken Vakıflar idaresince burada dozerle 1975 yılında bir kazı yapılmış, bütün yapı katları ve temelleri birbirine karıştırılmıştır. Kümbetle sur duvarı arasında kalan kısım derinleştirildiğinden kümbetin cenazeliğine buradan su girmeye başlamıştır. Güneybatıda ortaya çıkarılan yapı (Hamam kalıntıları) da olduğu gibi bırakılmıştır. Bu kötü hafriyyattan sonra 1985 yılında medresenin güneyinde kötü bir düzenlemeye gidilmiştir. Sadece belediyece medresenin önü yeşil alan olarak değerlendirilmiştir.

Çifte Minareli Medrese çevresinde, yeniden bilimsel kazılar yapılarak surun batıya döndüğü köşe burcu bütünüyle açığa çıkarılmalı, ortaya çıkan temel kalıntılarının kazısında tamamlanmalıdır. Nihai kazıdan sonra yapılacak düzenleme ile yapı lâyık olduğu çevre düzenine kavuşturulmalıdır.

Üç Kümbetler: Erzurum'da onarımları aralıklarla ele alınan yapılar arasında Üç Kümbetler de bulunmaktadır. Emir Saltuk veya Melik Gazi diye bilinen büyük kümbet 12.yüzyıla, diğer iki kümbet ise 14.yüzyıla tarihlenmektedir. Etraflarındaki mezarlık kaldırılarak 1963 yılından sonra kümbetlerin esaslı bir onarımı yapılmıştır. 1975 yılında Üç Kümbetlerin çevresi yeşil alan olarak tenzim edilmiş, oturmak için iskemleler yerleştirilmiştir. Fakat bu yeşil alan korunamamıştır. Üç Kümbetlerin kuzeydoğu yakınında bulunan Rabia Hatun Kümbetinin de aynı yıl içerisinde çevresi açılmış; mevcut mimari parçalarla gövdesinin restoresi tamamlanmıştır. Üç Kümbetler, Çifte Minareli Medrese ve Ulu Cami'nin bir bütün halinde çevrelerin düzenlenmesi projesi ise gerçekleştirilememiştir.

Yakutiye Medresesi-Lala Paşa Camii: 1310 yılında İlhanlı Sultanı Olcayto zamanında Hoca Cemalettin Yakut tarafından yaptırılan, kapalı avlulu medreselerin en güzel örneklerinden birisi olan ve 1971 de onarımı yapılan Yakutiye Medresesi 1976 yılına kadar askeri yapılarla çevrili durumdaydı. Yapının çevresi Erzurum Lala Paşa Camii ile aynı alan içerisine alınıp çevrelerinin yeşil alan olarak düzenlenme-

sine geçilmiştir.

Yakutiye'nin çevresi açılırken bazı yapıların yıktırılması uzun tartışmalara yol açmıştır. 19. yüzyıl yapısı olan Eski Merkez Komutanlığı binası tescil edilmesine rağmen belediyece yıktırılmıştır. Yakutiye Medresesi ile Lala Paşa Camii arasında bir dizi oluşturan 20. yüzyıl başlarında yaptırılan askeri hizmet binası, Özel İdareye ait bir başka yapı ile 1937 yılında yapılmış Doğu sineması yıktırılmıştır. Bu sıradaki 14. yüzyıla tarihlenen Kâbe Mescidinin yıktırılması ise en büyük kayıp olmuştur. Kâbe Mescidinin onarılarak yerinde korunması gerekirdi.

Yıkımlar sonunda, Yakutiye Medresesinin çevresi tamamen açılarak Lala Mustafa Paşa Camii ile birleştirilerek park haline getirilmiştir.

Ahmediye Medresesi-Murat Paşa Camii: Erzincan kapı'daki Ahmediye Medresesi 1317 yılında yapılmış kapalı avlulu küçük bir İlhanlı Medresesidir. Uzun yıllar harap vaziyette Murat Paşa Camii ile evlerin arasında sıkışıp kalmıştı. 1963 yılında Murat Paşa Camii tamir edilip minaresi yenilenmiştir. 1975 yılında Medresenin kuzeyindeki ev yıkılınca cephesi açılmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapının onarımına geçilmiştir. Medrese belirli ölçüde kurtarılmış ve gün ışığına çıkarılmıştır. Fakat onarımı tamamlanmamıştır.

Taş Han-Rüstem Paşa Bedesteni:Erzurum'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği en büyük onarımlardan birisi de Rüstem Paşa Kervansarayıdır. Doğu tarafındaki altta ahır bulunan han kısmı yıkılmış, bugün mevcut avlulu kısım onarılarak muhtelif esnafın barındığı çarşı haline getirilmiştir. Bu anıtların yanı sıra Erzurum'da Vakıflar Genel Müdürlüğüne başka yapıların da onarımları gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında Boyahane Hamamı ve Camii, Kurşunlu Camii ve Medresesi, Gürcükapı Camii başta gelmektedir.

Yapıların onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi:

Önce bu çalışmaların yapıların günümüze ulaşmalarında önemli katkıları olduğunu belirtmeliyiz. Önemli Türk-İslâm anıtlarına sahip Erzurum'da yapılar onarılırken, çevreleri düzenlenirken ilgili kurumlar arasında işbirliği yapılmamıştır. Büyük paralar harcanan İç kale, Üç kümbetler

ve Çifte Minareli Medrese onarımlarından sonra, yapıların çevresinde oluşturulan yeşil alanlar korunamamıştır.

Bakırcı Camii'nin helâlalarının sökülmesinde, Yakutiye nin çevresindeki yapıların kaldırılmasında, Narmanlı Camii nin çevresinin düzenlenmesinde, Tebrizkapı-Karskapı caddesi- nin açılmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Belediye arasında sürekli anlaşmazlıklar çıkmıştır. İlgili kurumlar arasında işbirliği bulunmayışının sonucunda yapılar tarihi çevrelerinden koparılmış, önemli unsurlar kaybolmuştur. Eskiye hatırlatacak ev, sokak, çeşme gibi yapılarda yok edilmiştir. Erzurum'un bölgesel özellik gösteren Türk evi örneklerinden pek çoğu maalesef yıkılmıştır. Kalanların muhafazası için de hiç bir gayret sarfedilmemektedir.

Sonuç :

Buraya kadar çeşitli vesilelerle belirtildiği gibi Erzurum şehrinin tarihi dokusu ve Türk-İslâm yapılarının korunması için sistemli bir çalışma yapılmamıştır. Önemli anıtlar tek tek restore edilmiş, bazılarının çevreleri de sadece açılmakla yetinilmiştir. Düzenlenen yeşil alanlar korunamamıştır.

Şehirin tarihindeki istilâ, deprem ve harplerle yok olan tarihi eserlerin miktarı kadar, ihmaller ve ilgisizlikler yüzünden son yıllarda bir çok eser yok olmuş, ortadan kaldırılmıştır. Bunlar arasında camiler, medreseler, türbe ve şehrin tarihi mezarlıkları, çeşmeler, evler önemli bir yekün teşkil eder.

Erzurum'daki Türk-İslâm yapılarının, çoğu yok olan kültür mirasının korunabilmesi için şu hususların yerine getirilmesi gerekir kanaatindeyim.

1-Saltuklu-Selçuklu şehiri diyebileceğimiz surların içinde kalan Tebrizkapı, Yenikapı, Erzincankapı, Gürcükapı yı içerisinde alan bölge birinci derecede sit alanı ilân edilerek, buradaki önemli bütün yapılar korunmalı, sokaklar, eski dükkânlar tarihi çevreye uygun şekilde düzenlenmelidir.

2-Halen mevcut tarihi doku (mahalle, sokak, ev çeşmeler) belirlenip koruma projeleri hazırlanıp uygulanmaya geçilmelidir.

3-Önemli tarihi yapıların yanı sıra ikinci derecede-

ki diğ er yapılar da ilmi usullerle onarılmalı, değ iş ip bozulmaları önlenmelidir.

4-Yeni caddelerin açılması, yeni yapı inş aası sırasında tarihi yapıların kapatılması ve çevrelerinin korunmasına önem verilmelidir (6).

5-Anıtsal yapıların çevreleri düzenlenirken tarihi çevrelerinden koparılmamalarına dikkat edilmelidir.

6-Ş ehrin tarihi dokusunun korunması, anıtların onarımı ve çevre düzenlemeleri yapılırken ilgili kurumlar arasında iş birliğ i sağ lanmalıdır.

7-Yapılara yeniden fonksiyon verilirken de kurumlar arasında iş birliğ i yapılmalıdır. Meselâ, Yakutiye Medresesinin Etnoğrafya Müzesi olarak kullanılacağı söyleniyor. Böyle bir müze için eski bir Erzurum evi daha uygun olabilir. Medrese ise camiî veya ç arş ı olarak kullanılabilir. Ç iftê minareli Medresee ise Atatürk Üniversitesi tarafından kütüphane, toplantı salonu olarak kullanılması düş üncesi ise uygulanmaya konulmamış tır.

DİPNOTLAR

1- İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, İstanbul , 1971, s.28

2- R.G.Claviyo, Timur Devrinde Kadisten Semerkant'a Seyehat, İstanbul 1975,s. 78

3- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. I-II, İstanbul, 1975, s. 500. vd.

4- A. Ş. Beygu, Erzurum, İstanbul, 1936, s. 27 vd.

5- A. Ş. Beygu, A.g.e., s. 27

6- 1976 Yılında yapımı tamamlanan 12 katlı yeni belediye binası Lala Paş a Camisi ile tezat teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Akçay,İ., "Yakutiye Medresesi", Vakıflar Dergisi, Sayı:6(1965) s.146-152.

Arık,R.;"Erzurum'da İki Camii",**Vakıflar Dergisi**, Sayı: 8(1969) s.149-156

Beygu, A.Ş.,**Erzurum**, İstanbul, 1936

Claviyo,R.G.,**Timur Devrinde Kadisten Semerkant'a Seyahat**, İstanbul, 1973

Doğanay,H.,**Erzurum'un Şehirsal Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları**, Erzurum, 1983 (Basılmamış Doçentlik Tezi).

Erzurum Analitik Analitik Etüdüleri, Ankara, 1965

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.I-II, İstanbul, 1975

İbn Battuta, **İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, Haz.İ.Parmaksızoğlu, İstanbul, 1971.

Karamağaralı,H.,"Erzurum'da Hatuniye Medresesinin Tarihi ve Banisi Hakkında Mülâzahalar", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3(1971), s.209-247

Karpuz H.,"**Erzurum'da Türk İslam Yapıları**", Ankara, 1976

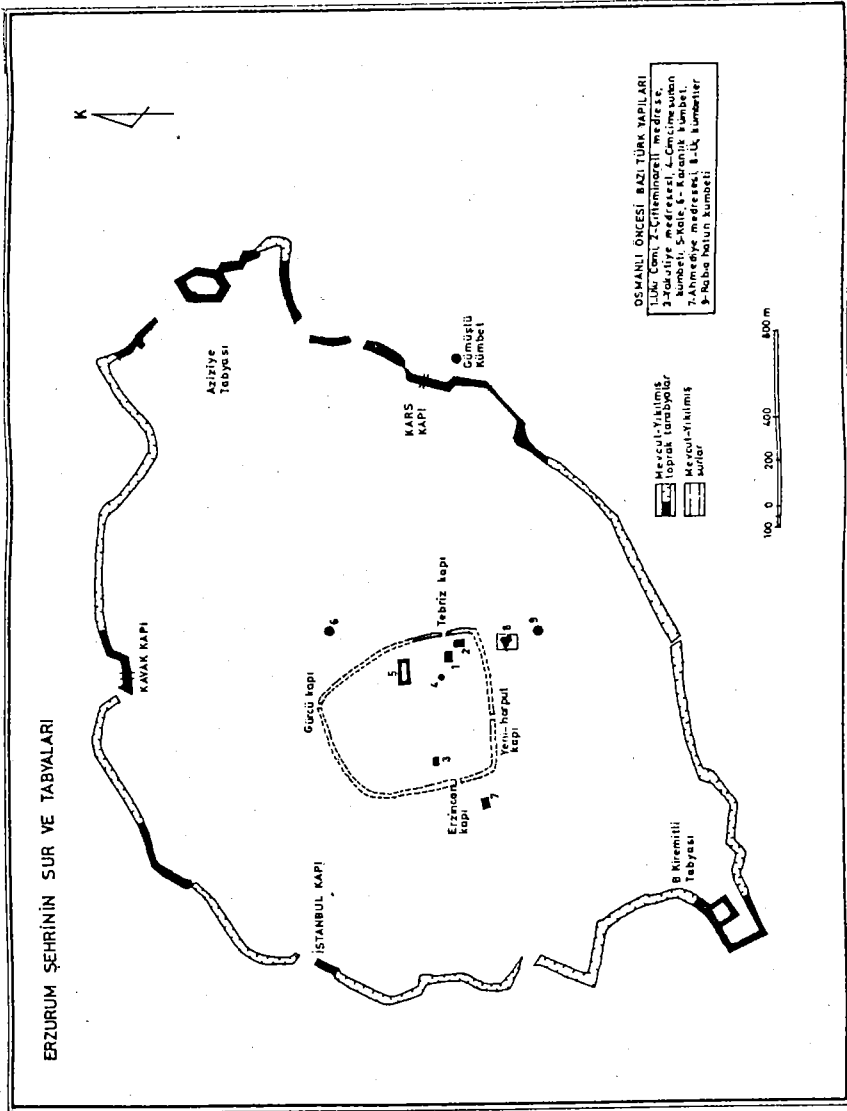
Karpuz,H.,"**Erzurum Şehrinin Tahkimatı ve Tabyalar**", **Türk Kültürü**, C.18,Sayı:209-210 (1980), s.20-29.

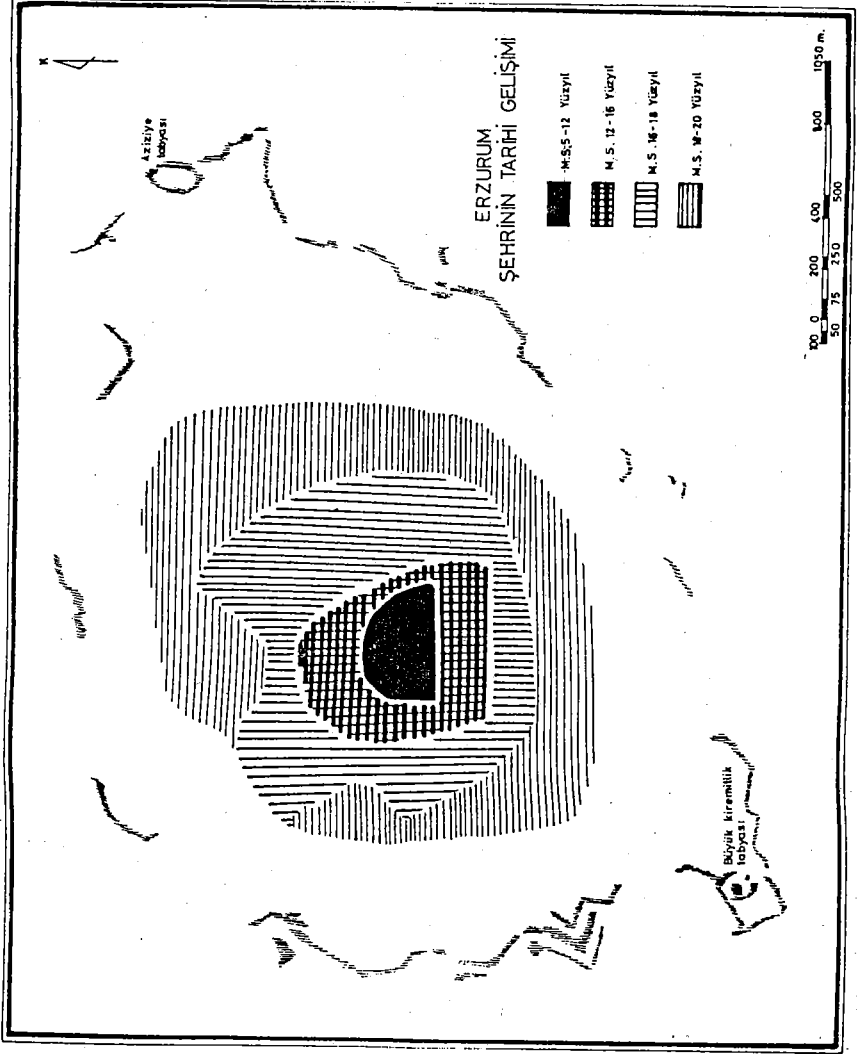
Konyalı, İ.H.,**Erzurum Tarihi**, İstanbul, 1960

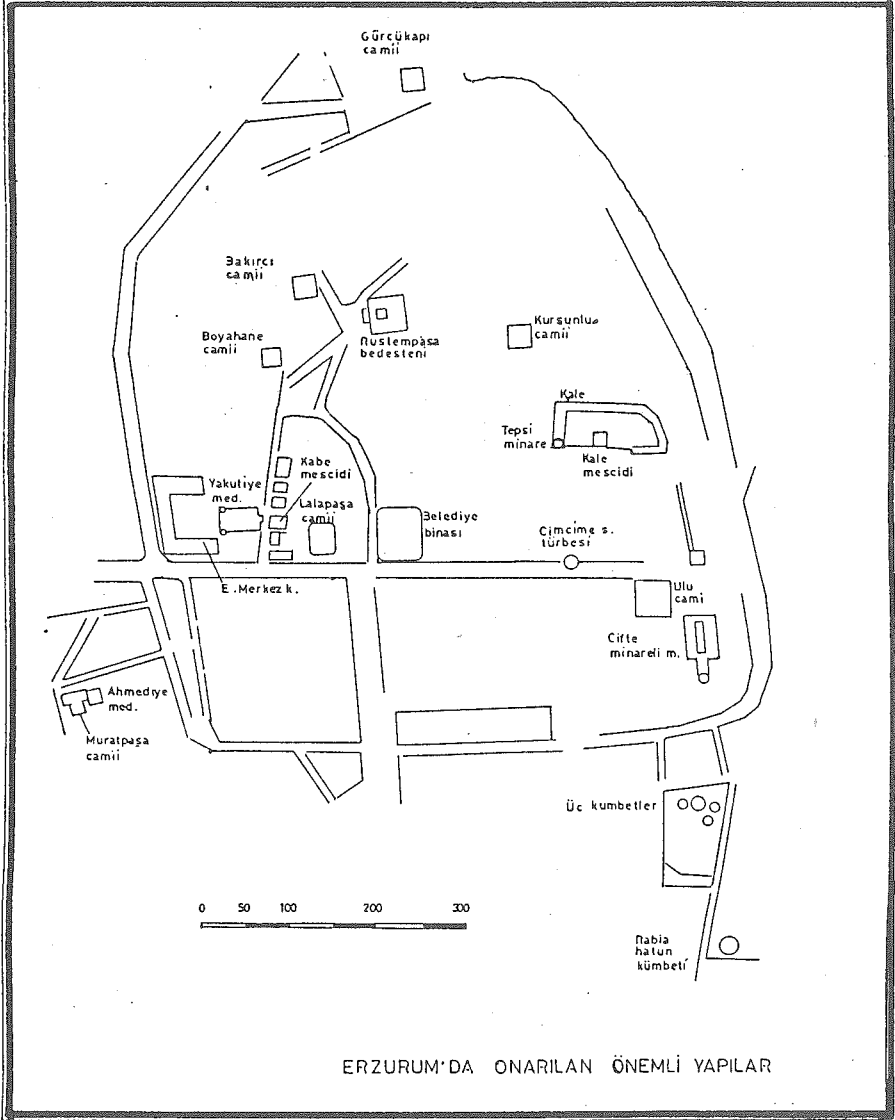
Sözen,M.,**Anadolu Medreseleri**, C.II, İstanbul,1972

Turan,O.,**Doğu Anadolu Devletleri Tarihi**, İstanbul,1973

Ünal,H.R.,"**Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme**", **A.Ü.Ed.Fak.Araştırma Dergisi**, Sayı:5 (1974), s.49-143

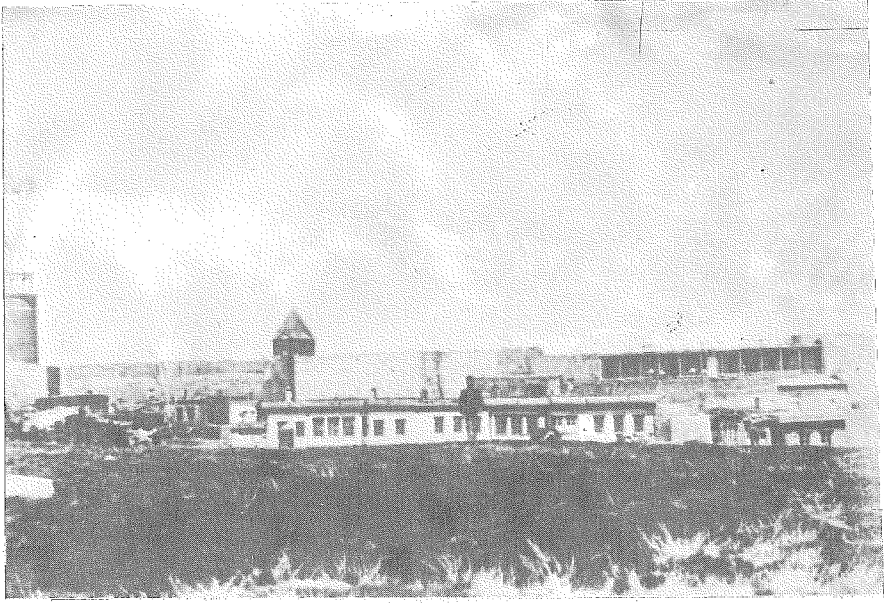

1. Erzurum, İç Kale'den Ulu Camii, Çifte Minareli Medrese ve Çevresinin Genel Görünüşü.

2. Tournefort'un Erzurum şehri gravürü.

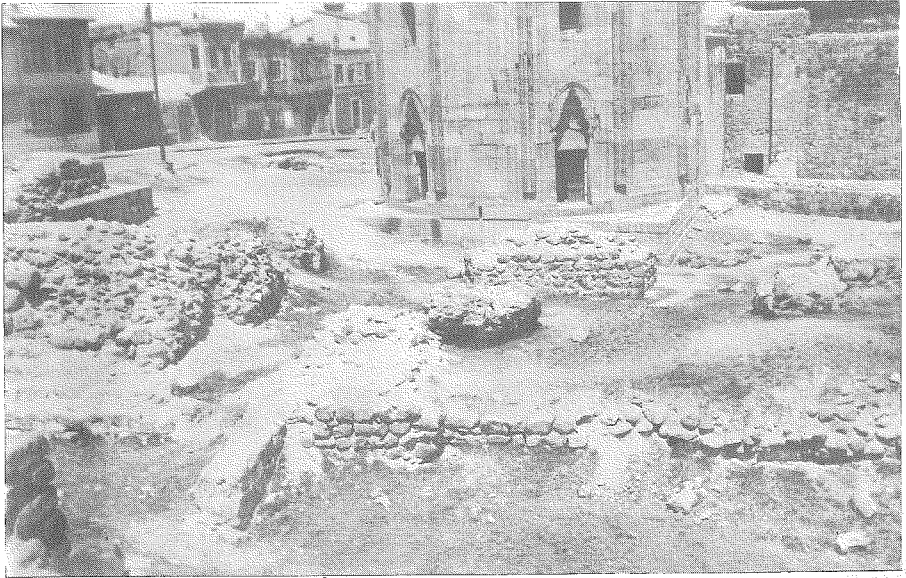
3. İç Kale'nin güneyden görünüşü. (Eski fotoğraf)

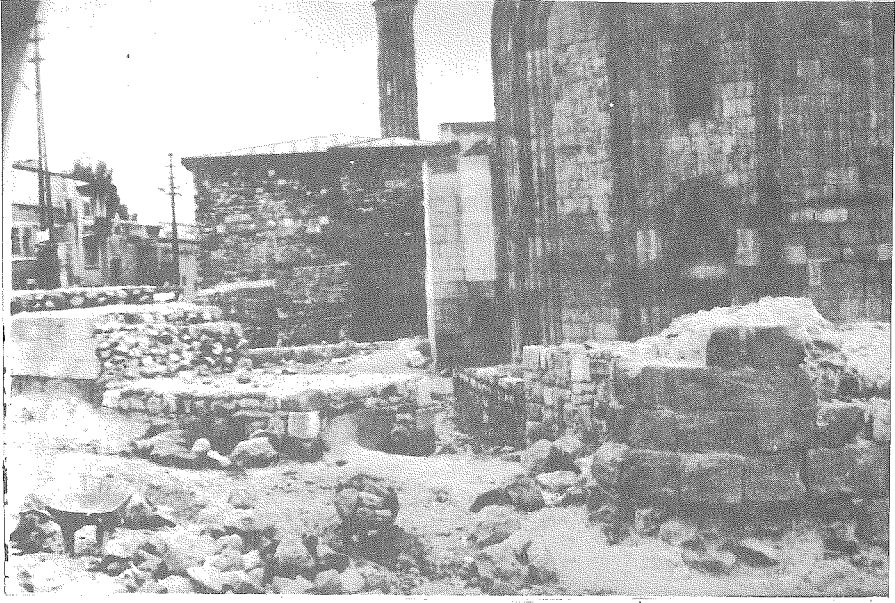
4. Kale Mescidi.

5. Erzurum, Tebrizkapı, Çifte Minareli Medrese'nin son çevre düzenlemesi.

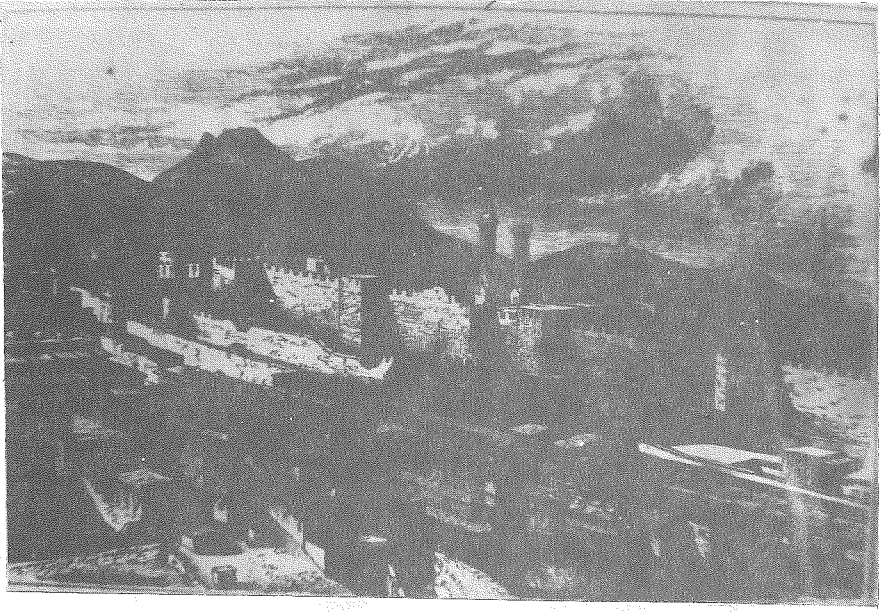
6. Çifte Minareli Medrese'nin güneyinde yapılan kazı. (1976)

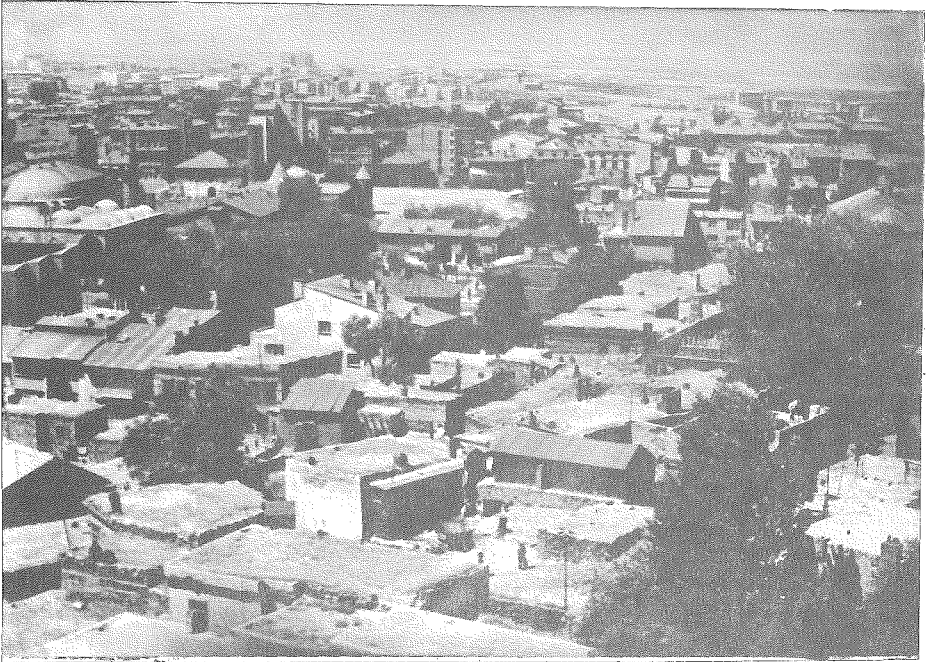
7. Çifte Minareli Medrese'nin güneyindeki kazı sahasında yapılan onarım (1985).

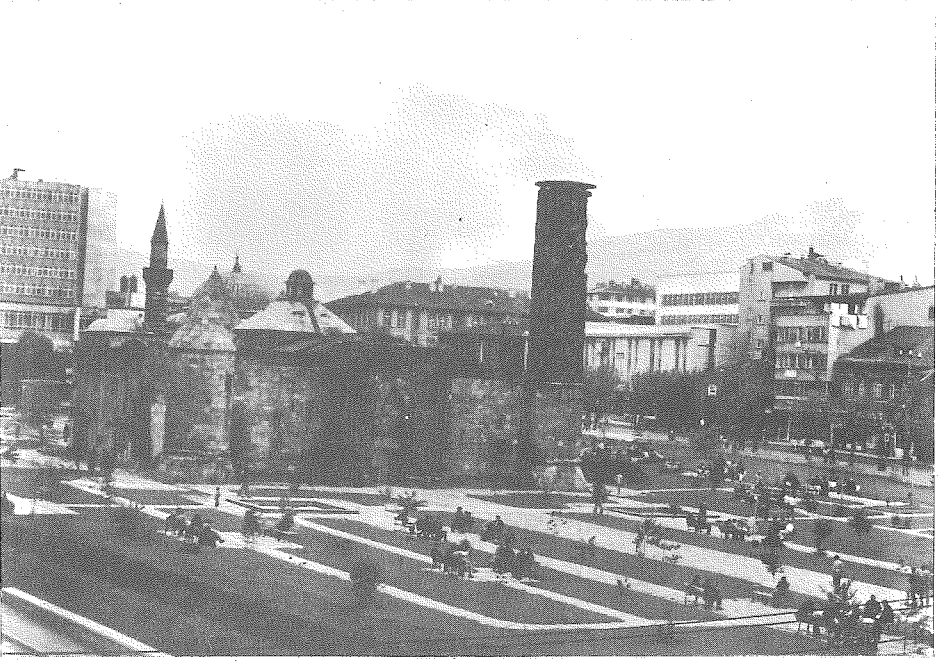
8. Üç Kûmbetler onarılıp çevreleri düzenlendikten sonra (1965).

9. Çifte Minareli Medrese ve çevre yapıları (gravür).

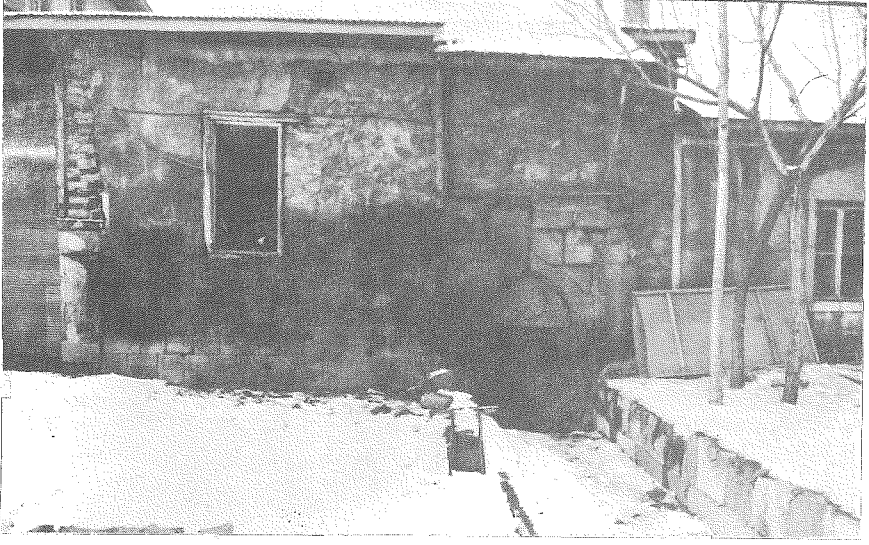
10. Yakutiye Medresesi çevresi açılırken (1978)

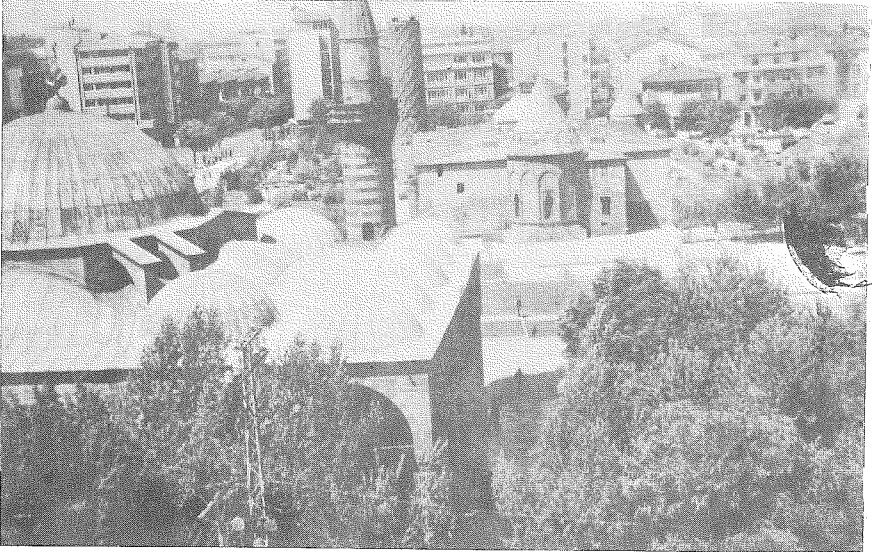
11. Lala Paşa Camii ile Yakutiye Medresesi'nin çevresinde oluşturulan yeşil alan, çok katlı belediye binası bu yapıları kapatıyor.

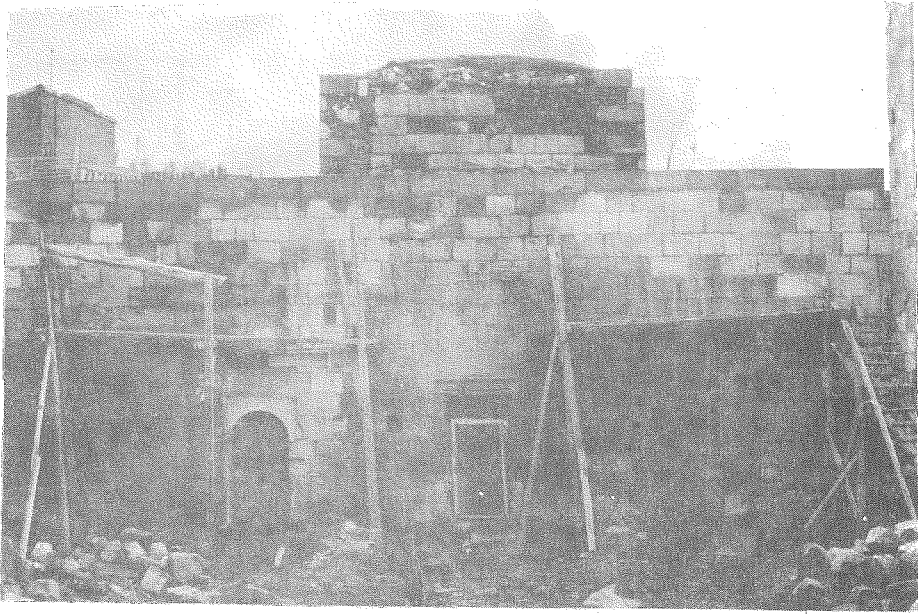
12. Lala Paşa Camii ve bugünkü belediyenin yerindeki eski Belediye binası.

13. Yıkılan Kâbe Mescidi.

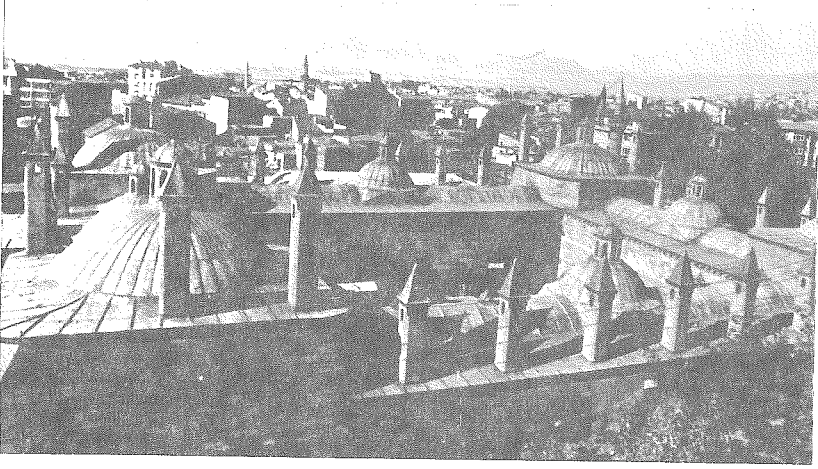
14. Lala Paşa Camii ile Yakutiye Medresesinin arası açıldıktan sonraki durumu.

15. Ahmediye Medresesi onarılırken (1975).

16. Erzurum Rüstempaşa Bedesteni onarılmadan önce (Yıldız Sarayı Albümünden).

17. Rüstempaşa Bedesteni'nin bugünkü durumu.

SUFİZM*

Yard.Doç.Dr. Şahin UÇAR

İlim adamları ve tarihçiler, tabii olarak, bir düzen, bir dogma veya birtakım kaidelerin siyah ve beyaz gibi, kesin hatlarla ortaya konulması halinde, bunların kanun, ilahiyat, âyinler şeklinde pratik bir güç kazanmış olacağını farzetmek hatasına (bilhassa doğu mevzubahis olduğunda daha fazla) düşerler. Gerçeğe bundan daha az benzeyen hiçbirşey yoktur. Bir dogmatik hukukun incelikli bir şekilde işlenmesi teorik bir standart meydana getirir ki bu teorik standarda tedrici olarak ve kısmen ulaşılabilir, fakat asla kesin olarak ulaşılamaz. Aynı şekilde bir Ortodoks ilahiyatın formülasyonu işi, ilim adamlarının nisbeten küçük bir zümresinin alakasını çekmiş ve onları heyecanlandırmıştır; fakat müslümanların büyük bir kitlesi için bu dogmatik süper-strüktür umumiyetle alaka görmüyordu (ve ekleyebiliriz ki öyle olmaya da devam ediyor). Bunun sebebi bütünü ile cehalet ve ilgisizlikten ibaret değildir. Bunun sebebi kısmen şu gerçek olabilir ki, teolojik sistemler, geliştikleri nisbette büyük ölçüde negatiftirler; ve insan ve Tanrı arasında Kuran tarafından takdim edilen şahsi ve canlı münasebetlerin yerine mantıkî mefhumların gayr-i şahsî ve mücerred bir münakaşasının geçmesine sebep olurlar. İslam inancının standart el kitaplarından birinde ifade edildiği şekli ile, ilahî sıfatlar probleminin sünnî çözümü, mesela, 'onlar O değildir, ne de onlar O'ndan başka birşey değildir' şeklindeki ifadesi, kuvvetli bir dinî hassasiyeti uyandırmak kabiliyetine sahip değildir-veya böyle birşey mevcut ise bunu kuvvetli bir heycana dönüştürmesi kâbil değildir.

* H.A.R.Gibb, Mohamedaniism, New York, 1955 (Eserin "Sufizm" bölümünün tercümesidir).

Netice olarak, bu incelikli teolojik sistem herhangi bir şekilde halkın pratikteki dinî inançlarını temsil etmediği gibi, ayrıca gerçekte ilahiyatçıların çoğunluğu, bunların hatta halk kütlelerine anlatılmaması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Ve hatta bu (incelikli teoloji) mu'tezile mücadelesinden asırlarca sonra bile tahsil görmüş kimselerin ekseriyeti tarafından benimsenmiş değildi. Hellenizm ruhu, her ne kadar sunnî merkezlerden kovulmuş olsa da, uzun bir müddet, şimdi artık zındıklar diye adlandırılanların düşüncesini etkilemeye devam etmişti, tâ ki politik ve ekonomik felaketler bütün bağımsız entellektüel faaliyetlere bir son verinceye kadar. Fakat felsefî ekollerin tesiri, İslam'ın sonraki gelişmesi içinde gittikçe önemi azalan bir faktördür; ve bu İslam'ın gelişme tarzını anlamak için daha ziyade popüler din üzerinde durmalıyız.

İslamî popüler din hareketi İslamî zühd ve tasavvuf tarihi ile yakinen alâkadardır. Prof. Massignon, erken devirlerdeki İslam tasavvufunun bütün sahasına şâmil olan parlak araştırmasında (1), mistik hareketin iptidaî İslami zühd hareketinin doğrudan doğruya varisi olduğunu isbat etmeye çalışmıştır ki, bizatihi bu zühd hareketi de Kuran'dan ve Peygamber'in tatbikatından doğmuştur. Fakat bu iddia kabul edilmiş olsa bile, hatırlanması gerekirdi ki Kuran'daki zühdün temeli Doğu Hristiyanlığındaki ile aynıdır; netice olarak da İslam'ın Arabistan dışındaki gelişmelerinde her iki sistem kolaylıkla tefrik edilemez. Hiç olmazsa kesin olarak belli olan şu ki; Hz. Peygamber'in bir peygamber olarak bütün hareketlerinde zimmen mevcut olan, Allah'ın her yerde hâzır ve nâzır oluşu şeklindeki mistik duygu, Muhammed'in hemen sonraki haleflerinin pragmatik ve fazla derinliği olmayan gerçekçiliğinde bir aks-i sada bulamamıştır. Bununla beraber, bunların dini takvâsı Muhammed'in hüküm gününe dair vaazları ile uyandırılan kuvvetli bir ruhî tecrübenin neticesi idi.

Batı Asya'nın bütün büyük dinleri arasında İslam umumiyetle en fazla dünyevî ve en az zühdî olanı sayılmaktadır. Buna birçok sebep gösterilebilir: bekârlığın hoş görülme-yişi, bir ruhi fonksiyonu olan ruhban sınıfının bulunmaması, ve hepsinin üzerinde de Hristiyanlığın ancak üçüncü asır

sonunda ulaştığı politik hayatın daha Hz. Muhammed'in hayatında İslam'a girmiş olması gibi. Yine de ilk müslüman nesilleri arasında bile, İslam dünyasının her tarafında pek çok müslüman vardı ki İslamî takvâ ruhunu günlük hayatlarına aksettirdikleri gibi, İslam bunlar için sadece zahiri ibadetlerin yekunundan ibaret olmayıp bir ruhî hayat disiplini de olmuştu. Bunların inancı sert bir zühdî (ascetic) itikad idi ki bu itikad, mensuplarına, ebedi cehennem azabını unutmaksızın işine gücüne gitmesini, bu dünyada sadece geçici olarak bulunduğumuzu hatırlamasını, ve bu dünyanın sunabileceği her türlü güç, zenginlik, haz, bilgi ve evlat sahibi olmak sevinci gibi şeylerin boş ve iğvadan ibaret olduğunu, ve gerçekte bunların sakınılması ve reddedilmesi gereken şeyler olmaktan ziyade bize korkunç mesuliyetler yükleyen şeyler olduğuna dair deruni bir şuurla birlikte kullanılmasını gerektiğini telkin ediyordu. Bu ilk devre mahsus zühd ve takva tipinin en meşhur temsilcisi Hasan-ı Basrî'dir (643-728)ki, hatıraşını bugün hâlâ İslam'da yaşamaktadır.

Hicretin ikinci asrında, işte bu zâhidler arasından eski Nasturi misyonerleri gibi gayretkeş popüler vaizler çıktı ve bunlar halk arasında İslam'ın misyoneri oldular. Bu vaizlerin maruf ismi "kassas" metodlarını da açıklar. Kuran metinlerine dair vaazlar ve tefsirler formu içinde, bunlar dinleyicilerin beyinlerini son derece değişik eski kültürel materyallerle dolduruyorlardı-bunlar arasında eski Arap destanları, Hristiyan Zerdüş t ve hatta Budist hikayeleri, İncillerden ve Tevrat'dan derlenmiş materyallar ve antik Babilonya ve Suriye'den miras kalan herşey vardır. Bu materyal kitlesi arasında bilhassa iki kaynak, Hristiyanlık ve Gnostizm en ehemmiyetli mevkii işgal etmekteydiler. Fakat her ikisinin de mirası, bunlar ne kadar iptidaî fikirlere zıt düşseler de, İslamî potada eritilmişlerdir. İslam'ın bünyesine katılan bu unsurlar arasında en ehemmiyetlisi, İsa'nın ikinci gelişinin bir Mehdi'nin (doğru yola hidayet olunmuş) geleceği şeklindeki bir doktrine dönüşmesi olmuştur ki, bu Mehdi ilahî bir keşmekeş yoluyla İslam'ın nihâî zaferini temin edecektir. İslam düşüncesinin geleceği hakkında aynı derecede ehemmiyetli bir başka husus da Peygamber'in şahsiyeti hakkındaki doktrinin gelişmesi olmuştu. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, şiî tesirleri bu gelişmede mühim bir rol oynamışdır, fakat bunların yanısıra, bir müminin Peygamber' in şahsı hakkındaki tabiî saygı ve sevgisine, İsa'nın şahsiyeti hususundaki muhtelif Hristiyan fikirleri de etkilemiştir. İncillerdeki mucizelerin ve deyişler ve doğu kiliselerinin kendi inançlarının kurucusuna atfettiği birçok efsane Muham-

med'e transfer edilmiştir. İlk devirlerin müslüman mistisizminde, Arabistan dışında kalan bölgelerde, İsa hâlâ en azından Muhammed'e eşit bir statü işgal eder, fakat zamanla Muhammed'in figürü ötekini aşar, nihayet üçüncü asrın sonunda büyük mistik Halac'ın "Peygamber"e bir natında, Hris tiyan ve Gnostik imajları başarılı bir sentez halinde birleştirilmiştir.

Diğer bütün peygamberlerin ışığı O'nun ışığından sâdır olur, Kitab-ı Kader'deki ilk isim O'nun ismidir, O bütün mevcudât ve bütün nesnelere önce malûm idi ve onların hepsinden sonra da bâki kalacaktır, bütün gözler O'nun kılavuzluğu sayesinde ışığı görmüştür, bütün bilgi O'nun okyanusundan bir damla, bütün hikmet O'nun kaynağından bir avuç dolusu ve bütün zamanlar O'nun hayatının bir saatinden ibarettir."

İşte popüler İslam'ın gerçek ruhu buradadır, ilahiyatçıların abstractionlarında (mücerred fikirler) değil; ve Arabistan'ın bundaki hissesi sadece Muhammed'in tarihi mevcudiyetinden ibarettir. Doktrinler ve inanışlar bir tarafa, inancın değişmesine rağmen, Hristiyan teâmüllerinin ne kadar inatçı ve yapışkan olduğunu görmek dikkate şâyândır. Ortaçağların tâ sonlarına kadar, Hristiyan festivalleri İslam'ın resmi bayramlarıyla yanyana İslam dünyasının büyük halk festivalleri olarak yaşamaya devam etmiştir.

Burada sufizm adıyla tanınan İslam'da mistik hareketin başlangıçları hakkında ancak kısa bir hulasâ yazabilecek kadar yerimiz var. Sûfî teriminin menşe'i karışıktır, fakat umumiyetle bu, işlenmemiş yün parçalarından (sûf) yapılma bir elbiseyi giymekle ilgilidir. Önceleri bu bir üniforma değil, fakat şahsî bir zühd işareti idi, ve bazı ilk devir zahidleri bunu kullanmayı hoş karşılamıyorlardı. İbn Sirin (Ö. 729) zahidlerin bazılarını İsa'yı takliden'suf giydikleri için tenkid etmişti (şöyle diyordu): 'Ben pamuklu elbiseler giyen Peygamber'in izinden gitmeyi tercih ederim. Öyle görünüyor ki ikinci asırda Kufe'de yaşayan belli bir zahidler grubuna umumi ad olarak el-Sûfiye deniliyordu. Fakat dördüncü asıra gelince Irak'da bu yün elbiselerin giyilmesi düzenli bir adet haline gelmişti ve bu isim herkes tarafından mistiklere atfedilmeye başladı. Bu ismin Grekçe sophos veya sophia kelimesinden türemiş olduğu düşüncesi tamamen hayal mahsulü gibi görünüyor.

Hicrî ikinci asırda, zahidâne münakaşalar yapmak

için toplanan küçük grupların kollektif organizasyonuna dair ilk emâreler, ve aynı şekilde ilk zaviyeler, yani Melikî (Ortodoks) keşiş hücreleri veya Nasturî keşişlerinin mağaralarını taklid eden hücreler kolleksiyonu şeklinde zaviyeler zuhur etmeye başladı. Zâhid grupları Kuran ve diğer dinî parçaları yüksek sesle okumak maksadıyla toplanıyorlardı ve bu zamanla bir litürjik karakter (zikr) kazandı, zamanla bu, bunlara iştirak eden kimselerin vecde kapıldığı spiritüel konserlere (semâ) dönüşmeye başladı. Zikrin daha daha sonraki gelişmeleri hakkında yeri gelince daha fazlası da söylenecek, fakat daha Hallac bile zikirdeki bu heyecanlandırıcı unsuru mahkum etme lüzumunu hissetmişti:

Beni vecd haline sokan sensin, zikr değil;
Benim kalbim zikr düşüncesine kapılmaktan uzaktır;
Zikr insan gırtlığından doğan bir incidir ki seni gözlerimden gizliyor.

Aynı zamanda bu zâhidliğin umumi karakterine bir değişme hâkim olmaya başlıyordu. Önceleri bunun temeli Allah'dan ve O'nun müstakbel gazabından korku idi, yani Muhammed'e ilham veren aynı korku; ve mistik aşk ve hayranlık elemanı tamamen nâmevcut değilse de ikinci derecede idi ve üzerinde fazla durulmamıştı. Daha kadın evliya (Rabia el-Adeviyye (Ö.801) 'nin deyişlerinde bile mistisizmin asıl kaynağının aşk olduğu görülür: "Tanrı aşkı") beni öylesine ihata etti ki, kalbimde başka hiçbir şeye karşı sevgi ve nefrete yer kalmadı' Ve o meşhur mısralarında, işraki hayatı (illuminative) tefekkür hayatından (contemplative) tefrik etmekte ve birincisini tercih etmektedir:

Ben seni iki aşkla seviyorum, saadetimin aşkı,
Ve mükemmel aşk, seni sana layık olduğu gibi sevmek.
Kendi bencil sevgimi hiç sayıyorum
Fakat senin hakkında düşünmek, başka herşeyi hariçte bırakarak;

Ancak o en saf aşk sana layıktır,
Ki seni gizleyen perdeler düşer, ve ben sana bakarım,
Ne bunun için ne de öteki için övülmemi gerektirecek birşey yok,

Hayır, hem bu çeşit hem de öteki çeşit aşkta hamd sanadır.(2)

Nihâî olarak, iptidaî Hristiyan mistisizimine kullandığı dil ve mefhumlar itibariyle bu kadar yakın olan, işte bu mistik aşk zâhidane korku fikrini azaltarak ikinci plana düşürmüş ve sufizm için gerekli olan temeli teşkil etmiştir.

İslamî mistisizmin karakterindeki bu değişme aynı zamanda onun liderlik tarzındaki değişmeye paralel olarak gelişmiştir. Önceleri bu hareketin liderleri ulemâ sınıfından veya Ortodoks (sünnî) inanca mensûp hocalardı. Fakat üç asır boyunca bunların yerine geçen insanlar, ananevî dinî disiplinler çevrevesinde yetiştirilmiş olmayıp, büyük çoğunluğu itibariyle şehirlerdeki orta sınıfın altından veya zanaatkâr sınıfından idiler, bilhassa bunlar Bağdat'ın yarıİ-ranlı, yarı-Aramîleşmiş karışık nüfusunun içinden geliyordu. Aynı zamanda da o zamana kadar ve hatta o zaman dahi başlıca hususiyeti dinî bir hareket olan sufizme sosyal karakterde belli birtakım hususiyetler nüfuz etmeye başlamıştır. Şiî propagandacıların ihtilâlcî politik gayelerinden sakınmakla beraber, yine de bu hareket, resmi sünnî ulema tarafından göz yumulduğu anlaşılan politik ve sosyal istis Marlara karşı bir potesto imâ ediyordu. Fakat sufizmin reform programı zaruri olarak fertlerin dinî şuurlarındaki bir uyanışa ve bu ruhî canlanmanın neticesi olarak da cemiyetin sosyal organizasyonuna karşı bir reaksiyon doğmasına bağlı idi. Galiba bu sosyal düşünceler sufilerin diğer sahalardaki misyonerlik faaliyetleri ile olduğu kadar kendi sınıflarından insanlara yaptıkları vaazlar ve ihtidâ ettirme gayretile de kuvvetlenmiştir. Zira bütün devirlerde ve bütün memleketlerde sûfîler ve zâhidler islam'ın en aktif propagandacıları idiler.

Şu iki sebeple de, hem yavaş yavaş Ortodoks kontro-lünden ayrılma ve hem de yeni sosyal düşünceler sebebiyle, sûfî hareketi, sünnî ulemâ ve otoriteler tarafından olduğu kadar şiâ tarafından da daha büyük nisbette şüphe ile karşılanmaya başladı. Sufi liderler görüşlerini ilerlettikçe ve bunlara daha da cesurca ifadeler kazandırdıkça bu şüphe daha da arttı ve Ortodokslukla sufizm arasındaki mesafe gittikçe genişliyor gibi göründü. Bunları susturmak için bazı teşebbüslerde bulunuldu; bunun bir faydası olmayınca da, bunların en şöhretlilerinden, bur yün atıcısı olan, el-Hallac'dan bir ibret dersi meydana getirildi ki bu Hallac kendisini Tanrı ile âynileştirmek zındıklığıyla ithâm olundu ve dördüncü asrın başında zalimce idam edildi. Şu husus dikkate değer ki, bu cezalandırma şiddet kullanan fanetikler tarafından değil, fakat kadim itikadın takva sahibi mensubları tarafından, mesela Ali İbn İsa gibi iyi bir vezir tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mamafîh baskınının da faydasız olduğu görüldü. Herşey-

den önce sūfî hareketi, çok kuvetli bir şekilde Kuran ve İslam'ın ahlakî tâlimlerine dayanmaktadır ve kolayca bir tarafa bırakılamaz. İslam'ın ibadetlerle ilgili emirlerinin ihmal edilmesine hatta İslam'ın ananevî görüşüne tezât teşkil eden dıştan gelen birtakım tesirlere rağmen, sufizmin gücü halkın içgüdülerini tatmin etmesinde yatmaktadır, bunlar öyle içgüdülerdir ki bu içgüdüler Ortodoks ilahiyatçıların gayr-i şahsî ve mücerret tâlimleri yüzünden tatmin edilmemiş bulunuyordu ve sūfîlerin doğrudan doğruya şahsî ve hissî dinî yaklaşımları içinde daha fazla ferahlık ve tatmin buluyordu. Şunu da unutmamak lazımdır ki sūfîzmin popüler bir karakteri ve cazibesi vardı ki bu sufiler halk arasından yükselmişlerdi ve halka hitap etmek zorundaydılar ki onların da başlıca okuma konuları o zaman (ve hatta şimdi bile) velilerin kısa ve sık sık mucizevî faaliyetlerle şişi rilmiş hayat hikayeleri sayesinde temin edilmekte idi. "İslam'a, bugün bizim onu tanıdığımız şekliyle, daimî karakterini veren şey onlar arasında mistiklerin ve kassasın faaliyetleri idi. Onların spontan (kendiliğinden, içten doğan) hareketi... önceleri İslam'ın müdafaası ve categetic (sorulu-cevaplı şifahî dinî tâlim, ilmihal) mahiyetinde idi (3).

Bu sebeple dördüncü ve beşinci asırlar boyunca sufizm güçlendi ve her ne kadar ulemâ bundan hoşnut değil ise de buna paralel olarak belirli ayin hususiyetleri geliştirildi. İşte aşağı yukarı bu devirlerdedir ki zikir ve semâ basit bir şekilde cemaate mahsus Kuran okuma ve Kuran üzerinde tefekkürden ibaret olmaktan çıkıp bilhassa tesbih ve ilahilerin okunmasıyla dikkati çeken daha belirli bir âyin olma temâyülü göstermeye başladı. Bununla beraber bu husus tek başına onu Ortodoks (sünnî) törelerden ayıran birşey değildir, zira buna benzer seremoniler o zamanlarda camilerde de tatbik edilmekteydi. İlahiyatçıların düşmanlığı kısmen sufi zikrinin dini hayatın merkezi olan caminin yerine geçebileceği veya ona rekabet edeceği korkusundan doğuyordu. İşin temelinde mücadele için daha derin bir sebep vardı.

İlahiyatçıların dinî liderlik iddiaları, sadece onların kelâm ve fıkıh bilgisine sahip olmaları ve İslamî doktrinin yegane otorite sahibi temsilcileri olmak şeklindeki pozisyonlarından doğuyordu. Daha önce gördüğümüz gibi bu ilimler(fıkıh, kelâm) sonsuz zahmet ve müşkilatla inşa edilmişti ve bunları öğrenmek uzun ve gayret isteyen çalışmaları gerektiriyordu. Onların usûlleri sayesinde ki inancın özü, hem zındıkca yeniliklere(bid'at) ve hemde imtiyaz ve vazifelerini çiğnemek isteyen laik şubenin teşebbüslerine

karşı muhafaza edilmişti. İlahiyatçılar haklı olarak kendi sistemleri ile ögünüyorlardı ve onun otoritesini idame ettirmek hususunda da kıskanç idiler. Onlar sadece bu metodla gerçeğin veya eşyanın realitesi hususundaki bilginin anlaşılabilirliği ve muhafaza edilebileceği ve bu husustaki her hangi bir yumuşamanın hem rûhi hemde maddi bakımdan zındıklık ve bozulmaya yol açacağı düşüncesinde idiler. Ancak sufiler bu iddi aları pervasızca ve hatta istihza ile reddettiler. Bunların görüşüne göre bilgi elde etmenin sadece bir yolu vardı-aklî ve mekteplerin ikinci elden bilgisi (ilim) değil, fakat Tanrı ile bir anlık bir vahdet ve massedilme sayesinde zirveye varan ve doğrudan doruya ve şahsi olan tecrübe (marifet). İlahiyat bilgi elde etme prosesinde yardımcı olmak şöyle dursun hatta gerçekte buna mani olur, Doktriner hukuk ile gönül nurunun taraftarları arasındaki mücadele fundamental (aslî) bir mücadeleydi ve öyle görünüyordu ki uzlaştırılamazdı.

Bu oluşma asırlardan sufizme nüfuz eden doktrinleri ve dışardan gelen tesirleri gözden geçirmek çok uzun olacaktır. Bunlardan ikisini söylemek kâfidir. Gerçek Kuranî zühd bekârlığı hoş görmez: "Evlenmemiş olanlarınız evlenecek" Kuran'da açıkça ifade edilmiş bir emirdir (34.sure, 32.ayet). Diğer taraftan Hristiyan zühdü evliliği uygun bulmaz. Fakat İslam'ın bütün ruhunu karşısına alarak müslüman doktrinini bu hususta etkileyemezdi. Yine de o, Hz. Muhammed'e atfedilen hadislerin yayılmasına yol açmıştır ki, bunlarda kadınlardan uzak durmak şeklindeki eski zühdî itikadlar yeniden ortaya çıkıyor. Zamanla bu, sûfî pratiğini daha da etkilemeye başlar; üçüncü asırda pratik olarak bütün sûfîler evli idiler, fakat beşinci asra gelince sûfîlerin en büyüklerinden biri olan zât şöyle diyordu: Bu doktrin liderlerinin hepsinin görüşü budur ki en iyi ve en fazla temâyüz etmiş sûfîler, evlenmeyenlerdir, şayet kararmamış ve zihinleri günah ve şehvetten azâde ise'(4)

Öteki doktrin ise, İslam'ın gelecekteki kaderi bakımından Muhammed'in fazla tebcil edilmesinden daha ehemmiyetsiz sayılmaz, mürîdin kendi şûfî şeyhine yaşadığı müddetçe fazla ihtiram etmesi ve daha önceki şeyhleri de evliya mertebesine yükseltmesi idi. Şüphesiz ilk İslami fikirlere bundan daha yabancı birşey olamazdı, fakat Kuran, gelenek, rasyonizm ve Ortodoks ilahiyata rağmen (ki bunlara göre evliyadan istimed tek Tanrı'ya tapınmanın ihlali ile çok tanrıcılığa benzer birşey olarak telakkî ediliyordu) evliyaya tapınma İslam'a nüfuz etti ve zamanla önündeki herşeyi silip

süpürdü. 'Bil ki (aynı otorite söylüyor)sûfizmin temeli ve ilahi marifet velilîğe istinâd eder' (5). Fakat velilere tapınma adetiyle beraber başka bir Hristiyan-Gnostik doktrinin tesiri ortaya çıktı ki bu da en az diğerleri kadar müslümanlığa zıttır: Zirvesini kutbun teşkil ettiği bir velilik hiyerarşisinin mevcudiyetine inanç ortaya çıktı (dünyanın kutbu) ki bu kutub veli muavinlerinden mürekkep bir orduyla dünyayı yönetir ve gözetir-İslamî elbise içinde eski (Yunan Tanrısı) Demiourgos. Ve bugün bile Kahire'deki Zuvela Kapısını ziyaret eden bir kişi, Kutuptan birşey niyaz eden takva sahipleri tarafından kapısının çivilerine tutturulmuş bez parçalarıyla donanmış olduğunu görecektir.

Ve zaman geçtikçe, müslüman ilim adamlarının karşı çıkmasının tesiri ile gittikçe azalacağı yerde, bu popüler gayr-i İslamî tesirler İslam'da daha güçlü ve kuvvetli bir şekilde yerleşti. Ortodoks mekteplerin yetersizliği gittikçe daha fazla dindar insanları tasavvufcular arasına itti ki bu insanlar, dinin metafizikî bilgisinden çok Tanrı'ya dair canlı bir ruhî tecrübeyi arıyorlardı. Beşinci asır boyunca en muktedir bazı düşünürlerin bile sûfîzme temayül ettikleri ve bir uzlaşma prensibi aradıkları görüldü. Bu da beşinci asrın sonunda şaşkıncu bir şekilde ortaya çıkan devrimin yolunu hazırlamış oldu. Bu tavır değişikliğinin çarpıcı bir semptomu (işareti) meşhur ilahiyatçı Kuşeyrî'nin (ö. 1072) eserinde (Risale) görülür ki O burada, yüksek sûfizmin ve sufilerin vecd halinde uluhiyet ile birleşme doktrininin kabul edilmesini istiyordu.

Fakat ismi bu inkılâb ile birlikte anılan kişi el-Gazalidir (ö. IIII) ki, cesaret ve entellektüel kudreti bakımından Augustin ve Luter ile aynı seviyededir. O'nun dinî gelişmesinin hikayesi gerçekten büyüleyici ve öğretici bir hikayedir-ilahiyatçıların safsatalarına karşı kendisini isyan eder halde bulmuş ve nihâî hakikati kendi zamanındaki bütün müslüman sistemleri ve felsefeleri içerisinde araştırmış, nihayet zihnen, beden ve entellektüel bakımdan uzun bir mücadeleden sonra Tanrı'ya dair şahsî tecrübesi hususunda halis bir felsefî egnostisizm kanaatine varmış ve bunu da sûfî tarikinde bulmuştur.

Gazali'nin eseri ve tesiri Prof. Macdonald tarafından klasik bir pasajda özetlenmiştir:

"İlk olarak, Gazali insanları, ilahiyatçıların dogmalar üzerindeki skolastik çalışmaları yerine, Kur'an ve ha-

dislerle ve canlı bir temas ile bunların incelenmesi ve tefsirine yöneltti. Avrupa'da ortaçağın skolastiğinin boyunduruğu kırıldıktan sonra meydana gelen şeyler, İslam'da O'nun liderliği ile meydana geldi.

İkinci olarak, tâlim ettiği düşünceleinde ve ahlakî yargılarında, O, korku unsuru üzerinde durmaya başladı. O'na göre rahat ve iyimser vaazların zamanı değildi, cehennemin dehşeti insanların gözü önünde tutulmalıydı, o bizzat bunları hissediyordu.

Üçüncü olarak, onun tesiri iledir ki, sufizm İslâm âlimleri indinde sağlam ve emniyetli bir pozisyona kavuşmuştur.

Dördüncü olarak, o felsefe ve felsefî ilahiyatı alelâde zekâların erişebileceği birşey haline getirmiştir.

Gazali'nin eserlerinin bu dört safhası içinde şüphesiz en önemlileri birinci ve üçüncüdür. O, İslam'ı tarihî ve temel gerçeklerine geri döndürmek ve O bu sistem içinde hissi bir dinî hayata yer vermek sureti ile İslam düşüncesine damgasını basmıştır. O, yeni bir yol açan bir ilim adamı değildi, fakat kesif şahsiyet sahibi birisiydi, ve o bu çok yürünen yolu, halkın ortak yolu haline getirdi."

Gazali'nin hayatını vakfettiği eser Eş'arî'nin ki ile çarpıcı bir benzerlik gösterir. Her ikisi de Ortodoks düşüncenin dini düşünürlerin irade ve zekalarını cezbeden bir başka düşünce cereyanı ile mücadele halinde bulunduğu bir zamanda bir sentez meydana getirmişlerdir ki bu sentez öteki hareketin Ortodoks sistem içinde bir yer sahimi olmasına imkan tanımıştır. el-Eş'arî, eski bir mu'tezile olarak, Ortodoks İslam'ın teolojisini bir temele oturtmak suretiyle kuvvetlendirmeye muvaffak olmuştur. Gazali de, eski bir Eş'ârî, ilahiyatçısı olarak, ilahiyatı şahsi bir mistik tecrübe temeline oturtarak müesseseleştirmeye muktedir idi. Zira onun sufi tarikini benimsemek suretiyle mensub olduğu eski ilahiyat ekolünü terk ettiği düşünülmemelidir; daha ziyade kendi şahsi tecrübesinin temin ettiği kesin bilgi ile, ve büyük bir cesaret ve emniyetle, o zamana kadar farklı ve birbiriyle tezât halinde gibi görünen felsefî, skolastik ve mistik fikir sistemlerini birleştirmişti. Bundan başka, tıpkı Eş'arîlikte olduğu gibi, bu yeni fikirler sistemi bir defa benimsenince müslüman düşüncesinin mütemmim bir cüz'ü olarak gelişti ve onun tabiatını değiştirmeye başladı. Böy-

lece mistiklerin yolu icmanın tasvip mührüyle mühürlenmiş ve Ortodoks olarak kabul edilmiş oldu ve müslüman dini düşüncesinin tarihi içinde yeni bir sahne açtı ve (Eş'arîlikte de olduğu gibi) bu gelişmenin mecraı içinde ortaya çıkan bazı istikametler beklenmedik ve şaşırtıcı cinsten idi.

Nihayet bunun böyle olması sırf sufizm ile Eş'arî ilahiyati arasındaki mantıki uyumsuzluk değildir. Şarklı mütefekkir her nekadardır bize mantıki dedüksiyon metoduna aşırı bir şekilde güvenme gibi görünen, bir fikri en son neticelerine kadar tâkip etmeye temâyül ederse de, kabul edilmiş postulatlardan (kaziye) türetilmiş bu neticeler arasındaki tezâtlardan da pek rahatsız olmaz; ve o insan aklına güvenmemek i'tiyâdı sebebi ile, bu neticelerin herbirini ancak ilahi akıl tarafından tam manası ile sentezi yapılabilecek olan mutlak hakikatin vechelerinden biri saymakla tatmin olur. Daha da önemlisi şu idi ki; sünnilik ve mistisizm farklı yollar tâkip etmeye temâyül etmişti: Şimdi bunlar her nekadardır birbirine balanmış olsa da yolları farklı olarak kaldı. bunun ciddi neticeler doğurmak tehlikesi vardı. Ortodoks düşünce her nekadardır asık suratlı ve skolastik olsa da daima yüksek ahlakî ve entellektüel standartları idame ettirmiş ve eski doktrinin saflığını bozucu yenilikleri ve kullanış tarzlarını (dinî inançlar ve pratikle ilgili meselelerde) tasvib etmeyi reddetmişti. Her nekadardır eski Grek diyalektiği silahını ödünç almışsa da, bu silahı umumiyetle kendi pozisyonunu Grek fikirlerine karşı müdafaa etmek için kullanmıştır. Fakat bunun, aristokrat ve inhisarcı bir karakter vererek, Ortodoks düşünceyi, halkın kalplerinden ve anlayışından oldukça uzaklaştıran zayıf bir ciheti de vardı. Sufizm dinî ideallerinin yüksekliğine rağmen, hemen hemen başlangıçtan itibaren, daha az müşkil-pesent idi ve işe yarıyor gibi görünen yabancı fikir ve tâbikatları daha kolay benimsiyordu.

Mistiklerin safları arasında derece derece büyük farklılıklar vardı ki, bunlar arasında büyük entellektüel muktesebât ve karakter sahibi kimseler olup bunlara mistisizm zengin bir ruhî tecrübe ve dinlerinin hakikatlerini daha kuvvetli bir şekilde kavrama imkanı sunduğu gibi, bunun yanı sıra tatbikatlarının ve postulatlarının islamî doktrin ile ne derece uyduğuna pek aldırmış etmeyen kimseler de vardı. Daha şimdiden bazı muhitlerde vecd haline ulaşma gayreti, iptidâî zikri etkilemiş ve bu ritüel içine dansetme ve üstünü başını parçalama gibi bazı arızî destekleri ithâl etmiştir. Sûfî liderleri popüler din unsurlarının bu nüfuzuna

biraz müsamaha etmişlerdir. Belki de sünnî düşünce ile daha yakından temas halinde olmak sayesinde bizzat sūfî pratiğinin istikbalinin temizleneceğini ve bu şüpheli ilavelerden kurtulacağını ümit etmiş olabilirler.

Sünnî düşünce, bu şüpheye yer vermeyecek bir şekilde, tazelenmiş ve kuvvetlenmiş ve daha popüler bir karakter ve yeni bir cazibe kazanmıştır. Gerçekten de ilk neticeler ümit verici idi. Gazzali'den sonraki asır boyunca sünnî düşünce, Batı Asya ve Kuzey Afrika'nın o zamana kadar çekingen ve uzak duran nüfusunun geniş bölümünün muhabbetini kazandı. Bilhassa şiflik bir düşüş yaşamış ve nüfuzunun büyük bir kısmını kaybetmiş gibi görünüyor. Birkaç emniyetli dağ bölgesi ve İran körfezinin kıyıları haricinde bu tesirler, sadece eski asıl müslüman topraklarında görülüyordu; büyük ve bazı yeni sahalarda da (Küçük Asya, Orta Asya, Hindistan, Endonezya, ve Orta Afrika) ki bunlar İslam hakimiyetine katılma prosesi içindeydiler, geniş ve uzun zamandan beri mevcut büyük dinî farklılıklara rağmen büyük topluluklar İslam a katılmaya iknâ edildi.

Fakat hatta bu kütle hareketlerinde bile öyle hususiyetler vardı ki, daha müsamahasız ülema tarafından hoş görülüyordu. Gazali'nin önceden göremediği şey şu idi (ki bu yüzden de mesul tutulamaz), O'nun açtığı gedikten popüler dinî pratikler ve zındıkça entellektüel mefhumlar İslam'a doluştu ve bunlar yüzünden O'nun idealleri bayağılaştırıldı ve İslam'ın Ortodoks doktrini ciddî şekilde ihlâl edildi. Zira sufizmin bu kabulü basit bir uzlaşma ile sınırlandırılmazdı; şimdi bizzat sufizm Ortodoks olmuştu, artık neye cevaz verildiği neye verilmediğini tâyin eden ve popüler pratiklerin İslam'a nüfuzuna bir mânia teşkil eden eski katı ve muhkem safları muhafaza etmek imkansızdı. Bu uzlaşma bir kapitülasyon haline geldi; sufizm bütün İslam vücudunu işgal etti, ve her ne kadar skolastik ilahiyatçıların direnişleri tamamen yok edilemediyse de kırılmış oldu. Galiba sūfî misyonerlerin başarısı sebebiyledir ki, bu kadar yüksek bir prestij sahibi olmuş ve bu kadar geniş bir laik destek sağlamışlardır, öyle ki ilahiyatçılar için bu popüler dalgayı önleme teşebbüsü hemen hemen imkansız bir iş haline geldi. Bu bilhassa Türk yöneticilerin davranışlarında açık bir şekilde görülür (mesela Timur gibi) ki onlar haricen ulemaya saygılı idiler fakat aslında sūfî şeyhleri önünde gerçek bir saygı ile diz çöküyorlardı.

Mamafîh, meseleler bu hale gelmeden önce, Ortodoks ulemâ bu meydan okumaya karşılık vermek istemişti. Eski Yunan nüfuzuna ve sapık mezheplerine karşı eskiden yaptıkları mücadeleler ilahiyâçılara organize olmanın ve yüksek öğretimi kontrol etmenin değerini öğretmişti. Beşinci asrın ortasına gelinceye kadar eğitim systemsiz ve bütünüyle hususî bir öğrenim şeklinde yürütülmüştü. Cami bir öğretim merkezi hizmeti görüyordu ve kendisini herhangi bir branşda veya dini çalışmalarda yetiştiren her ilim adamı bir gurup talebenin etrafında toplandığı bir merkez teşkil ediyordu ki, o bu talebelere, zamanla bir icazet veya kendisinden öğrendiklerini başkalarına öğretme yetkisi veriyordu. Sistematik eğitimin başlangıcı şiîlere karşı yapılan mücadele ile ilgili gibi görünüyordu. Beşinci asrın sonlarına doru İran'da düzenli mektepler kurmak suretiyle insiyatifi ele geçiren şiîlere karşı (Mesela el-Ezher, Kahire'de, yeni şehirde, 969 da Fatimî yönetimi tarafından kuruldu) başlayan ve batıya doğru yayılan bir hareketin neticesi olarak, medreseler veya ilahiyat öğretimi yapılan müesseseler kurulmaya başladı ki bu müesseselerin resmi bir statüs, maaşlı hocaları ve bu müesseselerin çoğunda da talebelerin ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlar da vardı. Sonraki iki üç asır boyunca doğudaki bütün İslam topraklarında ve Mısır'da bu medreselerden yüzlerce kuruldu ve bu yüksek öğretimi gittikçe daha fazla ilahiyatçıların kontrolü altına soktu.

Bu müesseselerde, yüksek sınıflar ve bütün tahsil görmüş unsurlar, İslam'ın prensipleri, temel doktrinleri ve ananevi disiplinleri hususunda temelli bir bilgi kazandılar ki bu bilgi her ne kadar nisbeten sınırlı bir saha içinde kalmışsa da muhtelif sūfî grubları tarafından izhâr edilen zıtlâştırmacı ve hafifmeşrep temâyüllerini önlemeye hizmet ediyordu.

Bu usûllerle her ülkede nüfuzlu bir insan zümresi yaratılmıştır ki bu insanlara, yarı ihtidâ etmiş kitleleri derece derece daha Ortodoks bir anlayışa getirme vazifesi verilmişti. Mamafîh, kabul etmeliyiz ki bu kontrol, ekseriyâ, bize İslam'ın geleceği bakımından ciddi neticelere yol açmış gibi görünmektedir Orjinalite ve hayatiyet derece derece ezilip yok edildi; çalışma sahası birkaç tercih edilen mevzu haricinde gittikçe daralan ve ananevî mevzuların kör değneğini beller gibi ezberlenmesi ve sonu gelmeyen bir şekilde ruhsuz şerhlerle tekrarlanması şeklinde, gittikçe daralan bir daire içine haps edildi. İslam'ın ilahiyatı, med-

reselerde öğretildiği şekli ile, ölümlerin pençesi içinde idi; öyle ki bu hal ulemâya karşı serdedilen ve günümüze kadar da devam eden taşlaşmış Ortaçağ ruhu tenkidine hak verecek kadar tesirli oldu.

Her ne kadar bu tenkidin bir kısmı gerçek ise de, aynı zamanda, bununla ulemâya karşı biraz haksızlık da yapılmış olmaktadır. Tam manasıyla gelişmiş bir ilahiyat öyle kolayca değiştirilemez veya bir tarafa bırakılmaz, bırakılmaz da zaten, tâ ki bu ilahiyat cemiyetin ihtiyaçlarını karşıladığı müddetçe. Olsa olsa cemaatin düşünce formlarındaki değişmeye paralel olarak yeniden ifade edilebilir. Onüçüncü asırdan ondokuzuncu asra gelinceye kadar, İslam cemaatine entellektüel spekülasyonu kamçılayacak yeni bir düşünce cereyanı nüfuz etmiş değildir. Bunun sebebi kısmen İslam cemaatinin bir dereceye kadar bir iç dengeye kavuşmuş olması ve kısmen de Batı Rönesansının tesirinden izale edilmiş olmasıdır. Bunlar, bazen farzedildiği gibi, tamamen entellektüel atalet asırları değildi, zira cemaat içinde sûfî monizmi veya panteizmi ile Ortodoks ilahiyat arasındaki mücadele canlı bir mesele olmaya devam etmişti. Sûfî ilahiyatının meydan okumasının ne kadar kuvvetlendiği gelecek bölümde görülecektir. Ulemânın faaliyet sınırlarını çizen işte bu meydan okumadır. Bir taraftan popüler din anlayışı teosofinin (felsefî din anlayışı veya Allah ile doğrudan doğruya irtibat kurmayı amaçlayan dini sistem) müfrit formları içinde tohuma kaçarken, ulemanın vazifesi de ocaklık demiri olup (en çok güvenilen şey olmak) temel İslami inançlar hususunda cemaati muhkem tutmak ve onun birliğini muhafaza etmektir. Onların aksiyonu karanlık çağlarda Hristiyan kilisesinin değişikliğe direnmesi ile kıyaslanırsa haksızlık edilmiş olmaz ve "aynı tavır" diye değerlendirilmeyi de hak etmektedir.

(1) Essai sur les Origines du Lexique de la Mystique musulmane, Paris, 1922.

(2) Translated by R.A. Nicholson, Literary History of the Arabs, s.234

(3) D.B.Macdonald in Encyclopaedia of İslam, s.v. Kissa

(4) Al-Hucvir, Keşf al-Mahcub, tr. R.A. Nicholson, s.363

(5) Ibid.,s.210

ANALYSE DES MOTİFS ETRANGERS DANS
LE "MENAKİB" DE HADJİ BEKTACH VELİ*

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

ÖZET

Hacı Bektaş-ı Veli'nin menakibnamesinde bulunan yabancı motifler eski Türk inançlarının izlerini taşımaktadır. Bugün bir anlam veremediğimiz bu inanç kalıntıları, aslında, eski Mısırlıların, Sümerlerin, Babillilerin, eski Yunan ve Roma'nın en derin inanç izlerini teşkil ediyordu. Bizim Hacı Bektaş-ı Veli'nin menakibnamesinde bulunan kültler üzerinde yaptığımız analizler, Türklerin İslamiyeti samimiyetle benimsediklerini ve bununla birlikte eski inanç izlerinden de bazılarını muhafaza ettiklerini göstermektedir. Şüphesiz Türkler, bu ata inançlarını İslamiyetin yanında bilinçsiz şekilde nesilden nesile aktarmışlardır.

•

Trois grandes personnalités religieuses qui retiennent notre attention ont vécu en Anatolie au XIIIe siècle. Le premier, Mevlâna est un grand philosophe et mystique turc. Le second Sadrettine de Konya est un disciple d' Ibn Arabi. Enfin le troisième est Hadji Bektachi Veli (1). Ces trois personnalités ont été le ferment de la culture de la Turquie Anatolienne et ont profondément influencé la société anatolienne de leur époque. Tandis que Sadrettine et Mevlâna répandaient le panthéisme d' Ibn Arabi, Hadji Bektachi Veli propageait le mysticisme qu'il professait à travers les traditions des peuples turcmens.

* Bu yazı 29. Haziran-3. Temmuz 1986'da Fransa/Strasbourg'da toplanan Milletlerarası Hacı Bektaş-ı Veli Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur.

Ainsi Mevlana et Sadrettine s'adressaient aux intellectuels mais Hadji Bekttach et ses disciples diffusaient leurs idées dans les milieux simples et ignorants où l'on parlait la langue turque. C'est pourquoi les tribus Oğuz acceptaient leur pensée plus facilement que la tradition sunnite qui ne correspondait pas aux coutumes des Turcmens (2). Ces groupes Turcmens émigrants d'est en ouest pouvaient ainsi à la fois accepter le sabéisme, les pensées hellènes et isma'iliennes, les croyances turques d'Asie centrale et conserver leur propre culture sous forme islamique (3). Car les savants des médressés ne pouvaient pas répondre à leurs désirs religieux, mais les Babas Turcmens, les derviches des Yesevis venus de Horassan, et les Ismai'liens venus d'Iran, d'Irak et de Syrie ou les Calanderiens leur présentaient une religion mystique adaptée à leur coutumes qui leur convenait puisqu'elle s'adressait à leur niveau (4). La mystique islamique des Turcmens comportait des doctrines ésotériques propagées par les Calandériens et les Haydaris. Ce sont ces Turcmens qui avaient organisé la révolte de Babai en 1240 (5). Les sources parlent de Baba İshak comme le chef de cette révolte, mais nous savons peu de choses sur lui. Baba İshak était le disciple de Baba İlyas de Horassan (6). On dit qu'il était né à Kefersûd et s'était ensuite établi entre Kirşehir et Amasya (7). Il s'était fait beaucoup de disciples parmi les Turcment et a dirigé la révolte. Mais, dans son oeuvre intitulée "Menakibu'l Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye" Elvan Çelebi a affirmé que le chef de cette révolte ne'était autre que Baba İlyas de Horassan (8)

D'autre part Ebul Ferec a parlé aussi d'un cheikh turcmen nommé Rasul (Baba İlyas) résidant près d'Amasya qui avait envoyé son disciple İshak propager ses idées parmi les Turcmens(9). Il est clair que selon Elvan Çelebi et Ebul Ferec le chef de la révolte était bien Baba İlyas mais il faut bien croire que Baba İshak n'était pas étranger à ce mouvement.

Un autre historien Ibn Bibi parle de Baba İshak sans donner le nom de Rasul (10) et de son installation dans un village d'Amasya après une Période de silence (11). Il va sans dire que Ibn Bibi a confondu Baba İlyas et Baba İshak. C'est le professeur Yaşar Ocak qui est arrivé à cette conclusion (12). Laissons de côté cette révolte des Babai et revenons à notre sujet, si je vous ai parlé des Babai c'est parce qu'il y a une relation entre Baba İlyas et Hadji

Bektach Veli, Eflaki, dans son oeuvre "Menakıbu'l-Arifîne" écrit ce qui suit:

"Hacı Bektaş Veli était le principal disciple de Baba Rasul (13). C'était un homme au coeur pur rempli de la grâce divine mais il ne respectait pas la loi de l'Islam "Il avait envoyé son disciple Ishak avec quelques fidèles "auprès de Mevlâna". Nous en déduisons que Hadji Bektach Veli était contemporain de Mevlâna. Il faisait partie du mouvement des Babai,

Tous ces mouvement religieux qui prirent naissance en Anatolie au XIII siècle durèrent jusqu'au XIV siècle. Quant à l'ordre des Bektachis, il fut fondé au début du XV siècle et se référa à Hacı Bektaş en le reconnaissant comme maître (14)

La vie de Hacı Bektaş n'a pas encore été suffisamment étudiée jusqu'a présent. Tout ce que nous savons de lui est tiré de Menakıb Hacı Bektaş Veli (15) et de Makâlât (16). La relation idéologique et religieuse entre Hacı Bektaş et l'ordre des Bektachis qui a été reconnu officiellement reste un problème insoluble d'après le prof. Esad Coşan (17). C'est pourquoi les uns le considèrent comme un mystique religieux suivant un Islam orthodoxe (18) les autres le regardaient comme un alévite qui ne respectait pas la loi islamique et paraissait musulman chamaniste (19). Ceux qui ont étudié la vie de Hacı Bektaş relatent qu'il acceptait les douze imams descendant d'Ali. Il avait pris le parti d'Ali et s'opposait à ceux qui le refusaient (20). Ces idées viennent de l'introduction du Makâlât, ouvrage qui se trouvait dans la bibliothèque de la Direction Générale de la Sécurité à Istanbul.

Dans cette introduction je relève les vers suivants qui expriment son attachement aux douze imams:

"Hem on iki imama ikrarun
Bunların zıddına ikarun olsun
Muhibb ol dostına, zıddına düşman
Dilersen kim ola imanın ruşan"

Ces vers ne sont pas cités dans d'autres exemplaires du Makâlât. C'est pourquoi certains savants actuels pensent que l'ordre des Bektachis ne Possédait pas une base alévite (21). C'est le prof. Köprülü qui a parlé le premier du

fondement aléвите de l'ordre des Bektachis (22). Tous ceux qui font référence au Prof. Köprülü répètent la même chose. Je voudrais dire quelques mots à propos des mouvements religieux qui a parlé le premier du fondement alevite de l'ordre des Bektachis (22). Tous ceux qui font référence au Prof. Köprülü repètent la même chose. Je voudrais dire quelques mots a propos des mouvement religieux qui existaient au XIII siecle en anatolie (23) Je vous en ai deja parlé mais je dois dire qu'après les invasions des tribus venant de l'Asie Centrale suivies de l'occupation destructive des Mongols certains mouvements religieux furent acueillis favorablement par les populations anatoliennes: ce sont les Hurufis, les Kalenderis et les Rifais.

Je vais ici essayer d'analyser du point de vue histoire des religions les element etrangers introduits dans l'Islam et absorbés par lui que l'on trouve dans le Menakıb Hacı Bektaş Veli (24). La "turquification" et l'islamisation en Anatolie dura plus de deux siecles car c'est un lieu ou les cultures byzantine, Sassanide et Abbasside se sont influencées l'une l'autre. Pendant l'occupation turque en Anatolie, l'islam rencontre de nouveau le christianisme. De plus les Turcmens venus en Anatolie n'dura plus de deux siecles car c'est un lieu ou les cultures byzantine, Sassanide et Abbasside se sont influencees l'une l'autre. Pendant l'occupation turque en Anatolie, l'islam rencontre de nouveau le christianisme. De plus les Turcmens venus en Anatolie n'avaient pas abandonne leur propre croyance et la vivaient sous une forme islamique. Ce sont ces croyances qui existent dans le Menakıb de Hacı Bektaş Veli et ce sont elles que je vais tenter d'analyser en recherchant leurs origines.

1- Il se métamorphose en oiseau et vole

Le Menakıb de Hacı Bektaş Veli cite quelques recits racontant la metamorphose de Hacı Bektaş en oiseau ainsi que d'autre faits de sa vie. Ces faits Peuvent se clasifier ainsi que suit:

a) Une fois que Ahmet Yesevi avait besoin de quelqu'un pour sauver Kudbettin Haydar son disciple, Hacı Bektaş ce transforme en faucon et vole jusqu'a Bedeşan (25) ou Kudbettin etait en prison et l'emmene au couvent de Ahmet Yesevi (26).

b) Pendant un voyage de Hacı Bektaş en Anatolie, il apprend que quelques groupes veulent s'opposer à son passage. Il se transforme en pigeon vole facilement vers Suluca Karaöyük et se pose sur une pierre.

Ces croyances dans le merveilleux ont leur origine dans le fait que les Turcs on été marqué par différentes religions avant d'accepter l'Islam. Nous pouvons citer le chamanisme, le Bouddhisme, le Judaïsme et le Christianisme. A leur religion se mêlaient beaucoup de croyances mythologiques surtout la foi dans un Totem qui attire notre attention. En realite le motif de la metamorphose qui se trouve dans le Menakıb de Hacı Bektaş Veli derive des croyances totemiques. Le totemisme est un systeme dans lequel les primitifs reconnaissaient un animal ou une plante comme leur ancetre. Cet animal ou cette plante était sacralise. Ainsi la lignée des Oğuz possédait des oiseaux symboles(27). Certaines recherches ont été faites sur les populations d'Asie Centrale afin de decouvrir les raisons de leur attachement aux animaux et plantes déclarés sacrés (28). Selon l'épopée d'Oğuz chaque tribu possedait un oiseau symble. C'etait en general un oiseau sauvage. On appelait ces oiseaux "ongon". En mongol ce mot se traduit "töz" qui signifie "source" et "origine". Donc les "ongon" represent aient l'origine des Turcs(29). Mais par la suite ce sens fut Oiblié. Les Oğuz ont commencé á employer les animaux et les oiseaux comme symboles(30).

Nous comprenons alors pourquoi les derviches turcs arrivés en Anatolie peuvent être l'objet de metamorphoses : Ahmet Yesevi en grue, Hacı Bektaş en pigeon et Abdal Moussa en cerf(31).

D'autre part le professeur Abdul Kadir İnan précise que chaque chaman possedait un esprit propre. Les Kams d'Altay nommaient cet esprit propre "töz". Yakuts les appelaient "İja kils". Les Kirgız les **appelaient** "arvak". En fait il est tres difficile d'expliquer "ijakils". Selon leur explication C'etait un esprit incarne dans n'importe quel animal. Le chaman croyait que son esprit propre était incarne dans un animal, Selon İnan, (ijakil) et "arvak" sont entres sous différentes formes dans le Menakıb des mystiques musulmans. L'histoire de "Geyikli Baba", contemporain d'Orhan Gazi, qui vivait au milieu des cerfs, la transformation de Hacı Bektaş et de Hacı Doğrul en faucon prenaient leur source des éléments chamanistes "arvak et

"ijakils"(32).

2- Le culte du Dragon

a) Un jour quelques incroyants viennent attraper Hacı Bektaş Veli qui se trouvait dans une grotte. Celui-ci pria Dieu d'envoyer un dragon á 7 tetes. Ce qui arriva aussitot les incroyants prirent la fuite (33)

b) Sarı Saltuk le calife de Hacı Bektaş s'approchait d'une citadelle appartenant á un prince incroyant en Anatolie. Un dragon á sept têtes apparut dans la citadelle. Sarı Saltuk lui décocha une fleché á la tete mais le dragon l'attrapa par la taille. Au meme instant Hacı Bektaş envoya "Hıdır" pour le sauver et celui-ci neutralisa le dragon (34). Les Turcs d'Asie Centrale possedaient le culte du Dragon avant de venir en Anatolie. Ainsi dans l'épopée d'Oğuz Kağan on raconte qu'il a lutte contre un dragon dans la foret (35). Le fait de tuer ce dragon constitue un motif de l'épopée d'Oğuz. Il est probable que le dragon de l'épopée d'Oğuz ressemble quelque peu á une sorte de rhinocéros. On a accepté cet animal éloigné des influences religieuses comme un être normal vivant sur la terre mais dans la mythologie turque d'Altay ce dragon vivait dans le "ciel-mer" au septieme etage du ciel (36).

"En fait les dragons, les serpent sont des emblemes de l'eau: cachés dans les profondeurs de l'océan, les dragons logent dans les nuages et dans les lacs, ils sont les maitres

"de la foudre, ils déchargent les eaux océaniques, fecondant

"les champs et les femmes (37). Le dragon et le serpent sont Tchouang Tseu le symbole de la vie rythmique, car le dragon représente l'esprit des eaux dont l'harmonieuse ondulation

"nourrit la vie et rend possible la civilisation (38)

"L'association dragon-foudre-fécondité est fréquente dans les textes archaïques chinois; une jeune fille devient

"enceinte de la salive d'un dragon. En Chine, le dragon se

"trouve en liaison continuelle avec l'Empereur, representant

"des rythmes cosmiques et distributeur de la fécondité sur

"la terre (39).

"Dans la mythologie chinoise le dragon est inventé toujours

"plus fortement par les vertus célestes (40). Un serpent ou un

"genie-serpent se trouvent toujours dans le voisinage des

eaux
"ou ils les controlent. Ils sont des génies protecteur, des
"sources de la vie, de l'immoralite et les trésors (41)

Il est probable que les Turcs d'Asie Centrale ont pris de la Chine l'emblème du Dragon, car le culte du dragon en Chine est uni au culte de l'eau. Comme je l'ai dit précédemment, dans la mythologie turque d'Altay, le dragon vivait dans le Ciel-mer qui se trouve au septieme etage du Ciel (42).

3-Transmigration ou Reincarnation

a) Hadji Bektach a prédit á son disciple, calife Sari Ismail le moment de sa propre mort. Il lui a dicté ses dernieres volontés. Sari Ismail en fut très affecté. Hadji Bektach lui dit: "Nous ne mourrons pas mais nous nous transformerons". Quand Hadji Bektach est mort Sari Ismail verse de l'eau sur lui pour le laver mais c'est un autre homme dont le visage est voilé qui lave cadavre. et homme possede un cheval gris et C'est lui qui fait les prières d'usage. Après la ceremonie Sari Ismail court apres l'homme au visage voilé qui a lavé le corps de Hadji Bektach et lui demande: "Qui etes-vous?". Il reitere sa question plusieurs fois. L'homme découvre son visage et aussitôt Sari Ismail reconnait Hadji Bektach. Il s'étonne et lui dit ce qui suit: "Pardonnez-moi mon maitre. Depuis 33 ans que je vous connais je n'avais pas encore pu comprendre qui vous êtes."(43)

b) Les derviches de Horassan qui sont venus à son retour du pèlerinage féliciter Lokman Perend le maitre de Hadji Bektach ne peuvent pas croire les miracles opérés par Hadji Bektach qui est encore un petit enfant. Ainsi lorsque Hadji Bektach a dit qu'il était le "secret d' Ali", les derviches de Horassan declarant que Ali possedait deux taches vertes de naissance l'une dans sa main l'autre sur son front. Si veritablement Hadji Bektach était Ali, il devait posséder ces deux taches. Aussitôt Hadji Bektach les leur montra. Ainsi ils ont été convaincus que Hadji Bektach etait le "sercret d'Ali et que Ali s'était incarné dans le corps de Hadji Bektach"(44).

Cette histoire porte les traces des "arvak" et "İjekil" précédemment citées, chamanistes. Mais cette histoire montre à l'évidence la croyance en la

transmigration. Les Turcs d'Uygur l'appellent "sansar" et les Bektachis l'appelaient "devir" (le tour). On appelle cette croyance que l'on retrouve dans certaines grandes religions la transmigration ou metempsychose. Selon cette croyance l'esprit d'un mort ne se perd pas mais il vit dans un autre être. Cette croyance existe surtout dans le bouddhisme qui l'appelle "samsara"(45). Les Uygurs ont déformé ce mot en "sansar" ou "sangsar"(46).

Dans le bouddhisme "le plus souvent, on explique que l'esprit en est fait un agrégat de formations mentales qui, à la mort du corps, se dissocient pour se recomposer dans l'embryon de l'être nouveau qu'elles méritent selon leur couleur morale"(47)

4-le culte du feu

a) Un jour les disciples d'Ahmet Yesevi se réunirent entre eux et décidèrent de lui demander une autorisation. Ahmet Yesevi comprit ce qu'ils voulaient. Un jour, après la prière du matin on alluma un grand feu au milieu de la cour du couvent de Yesevi. Ahmet Yesevi les interrogea pour les éprouver. Aucun disciple ne put le contenter. Enfin Hacı Bektaş vint et put le satisfaire (48).

b) Un jour Hacı Bektaş se promenait avec ses disciples vers "Hırkadağı". Quand il arriva au sommet de "Hırkadağı", il fit allumer un feu. Autour du feu il commença le "sema" (danse mystique). Ses derviches en firent autant et ils tournèrent quarante fois autour du feu. Puis Hacı Bektaş enleva sa veste et la jeta dans le feu. La veste brula entièrement. Hacı Bektaş recueillit sa cendre et la dispersa et dit: "Que des forêts abondantes sortent de ces cendres." Effectivement plus tard le sommet de cette montagne se couvrit de forêts (49).

c) Une fois Kavus Han voulut que Canbaba entra dans un feu allumé dans la cour. Canbaba voulut y entrer avec un prêtre. Tous les deux entrèrent donc dans le feu et y restèrent 3 jours et 3 nuits. Après ces 3 jours d'autres vinrent voir ce qui leur était arrivé. Le prêtre avait été brûlé par le feu et Canbaba était sain et sauf (50)

Le culte du feu et du foyer du point de vue de l'histoire des religions possède une origine très ancienne. En fait chaque événement concernant le feu a des relations

avec le culte du foyer que l'on trouve dans les religions primitives (51). Par exemple, dans la Grèce antique, on rencontre le culte du foyer. "Les objets du culte étaient le foyer et le feu qui s'y brûlait. Hestia, déesse imparfaitement anthropomorphique du foyer domestique, représente, par conséquent, d'une manière visible la réalité lumineuse de la famille. On comprend dès lors qu'ici, comme en beaucoup d'autres lieux, l'enfant nouveau-né soit porté tout autour du foyer afin d'être admis dans la famille, c'est-à-dire dans le cercle sacré, dans la vie véritable de la famille. Lors des repas on faisait des offrandes à Hestia, comme dans l'ancienne Rome ou pour les Lares on disposait sur le foyer ou l'on versait dans le feu de petites coupes remplies de nourriture et de boissons. A Rome, Vesta, correspondant à Hestia, était la déesse du foyer domestique et, par conséquent de la réalité sacrée de la famille."

En Perse également on connaissait, depuis des temps reculés, le culte du feu, qui brûlait dans des temples et de la était apporté dans les habitations. Aux Indes, le feu domestique jouait un rôle important dans toutes les cérémonies cultuelles de la maison (52)

En fait le culte du feu qui apparaît sous des formes différentes comporte une purification des esprits mauvais. Ceci provient de Odcigin-Odkan-Kalakan dieu du culte du feu chamaniste (53). C'est ainsi que le culte du feu prend sa source des dieux du foyer domestique. Selon une croyance chamaniste le feu purifie toutes choses. C'est pourquoi les Turcs ont accepté le culte du feu purifie toutes choses. C'est pourquoi les Turcs ont accepté le culte du feu. On sait que les ambassadeurs byzantins passaient entre deux feux au VIIe siècle chez les Göktürks. La même coutume existait dans les palais mongols. On suivait ce cérémonial pour faire fuir les mauvais esprits apportés avec les ambassadeurs. On rencontre encore des traces de cette croyance chez les Turcs musulmans. A ce sujet le professeur A. Inan dit ce qui suit: "Nous comprenons par les hymnes chamanes que le culte du feu et le culte du foyer sont inséparables"(54). Il est probable que le culte du feu qui s'est manifesté chez les chamanistes d'Asie Centrale provient des "mécusites" iraniens qui adorent le feu.

5- Le culte de la pierre

a) Un jour Hadji Bektach se promenait à l'est de Suluca Karaöyük, un homme faisait des briques de terre crue. Hadji Bektach commença à pétrir aussi la boue avec le pied. Et il ajouta: "Sivous êtes un vrai derviche pétrissez cette pierre et laissez-y l'empreinte de votre pied." Hadji Bektach monte sur la pierre, la pétrit avec les deux pied, et il laisse leur trace sur cette pierre (55).

b) Une autre fois Hadji Bektach était assis sur une pierre qui se trouvait devant la mosquée et il commença à manger un concombre avec son couteau. Un homme vint près de lui et lui dit: "Avec votre couteau vous coupez facilement ce concombre. Si vous êtes vraiment derviche coupez cette pierre avec votre couteau." Aussitôt Hadji Bektach frappe à pierre avec son couteau et la divise en deux (56)

c) Selon une autre histoire pendant qu'il allait en pèlerinage à la Mecque. Hadji Bektach changea en pierre des lions qu'il avait rencontrés(57).

Ce culte de la pierre que l'on trouve dans le Menakıb de Hacı Bektaş a son origine dans les temps anciens. Beaucoup de Religions possédaient ce culte de la pierre avant les Turcs (58). L'importance de la pierre est très grande pour les Turcs, dans la légende de la creation (59). D'autre part nous savons que "la pierre de la pluie" (yada, yat) occupait une grande place dans la religion des tribus turques (60). En fait le culte de la pierre qui existait dans les cultures différentes et chez les Turcs provient de la force spirituelle attribuée à cette pierre.

Par conséquent, le culte ne s'adresse pas à la pierre, en tant que substance matérielle, mais bien à l'esprit qui l'anime, au symbole qui la consacre, la pierre, le rocher, le monolithe, le dolmen, le menhir etc... deviennent sacrés grâce à la force spirituelle dont ils portent la marque. Puisque nous sommes dans cette aire cultuelle de "l'ancêtre", du mort fixé dans la pierre afin d'être utilisé comme instrument de défense et d'augmentation de la vie, ajoutons encore quelques exemples, les femmes stériles de Salem (Inde du Sud) croient que c'est dans les dolmens que résident les ancêtres qui ont le pouvoir de les féconder et c'est pour cela qu'elles se frottent à la pierre après avoir déposé des offrandes (61)"

Les peuples protohistoriques de l'Inde considéraient les pierres trouvées comme un emblème du Yoni, et l'action rituelle de passer par le trou impliquerait la régénération par l'intermédiaire du principe cosmique féminin (62).

Il faut préciser ici que le culte de la pierre possédait une place importante chez les Sémites aussi. Par exemple, la pierre sur laquelle s'était endormi Jacob n'était pas seulement la "maison de Dieu" mais aussi le lieu où, par "l'échelle des anges" s'établissait la communication entre le ciel et la terre. Le "Bethel" était par conséquent un "centre du monde". La qualité d'échelle unissant le ciel et la terre dérivait d'une theophanie effectuée à cet endroit; la divinité se montrant à Jacob sur le "Bethel" révélait en même temps l'endroit où elle pouvait descendre sur la terre, le point où le transcendant pouvait se manifester dans l'immanent (63).

6- Les croyances concernant les arbres et les montagnes

a) Nous lisons ce qui suit dans le Menâkib de Hacı Bektaş: Un jour Hacı Bektaş arriva à un village nommé Açıksaray. Il demanda à manger à des paysans. Dans une maison la bru donna à Hacı Bektaş du pain et du beurre. Hacı Bektaş pria pour elle et après sa prière, dans cette maison la nourriture se multiplia. Lorsque les paysans entendirent la nouvelle, ils sortirent pour chercher Hacı Bektaş. Ils coururent tous vers la rivière Kızılırmak. Hacı Bektaş comprit ce qui arrivait et se retira dans la montagne Hırkadağı, et demanda à un genévrier de le cacher. Effectivement le genévrier le cacha (64).

b) Pendant que Ahi Evren causait avec ses disciples et Hacı Bektaş il lui dit ceci: "Si, au moins il existait ici une fontaine pour faire les ablutions et pour boire." Aussitôt Hacı Bektaş creusa un endroit et l'eau jaillit.

Ahi Evren dit aussi à Hacı Bektaş "S'il y avait un arbre, nous pourrions nous asseoir à son ombre pour nous protéger du soleil." Hacı Bektaş plâta son bâton en terre et aussitôt il devint un arbre verdoyant. Un jour un homme coupa cet arbre et l'utilisa pour sa maison. Les derviches d'Ahi Evren lui dirent qu'il avait mal fait, car Ahi Evren et Hacı Bektaş se rencontraient sous cet arbre, et que l'avoir coupé lui porterait malheur. En fait cet homme mourut peu après et sa maison fut détruite (65).

Le culte des arbres et de la montagne que l'on trouve dans le Menakıb de Hacı Bektaş avait une histoire ancienne. Les peuples primitifs croyaient que l'arbre représentait une force: "En étudiant les représentations de "l'arbre sacré" en Mesopotamie et en Elam, Nell Parrot écrit: Il n'y a pas de culte de l'arbre lui-même, sous cette figuration se cache toujours une entité spirituelle"(66). En faisant des recherches dans le même domaine, un autre auteur arrive à cette conclusion que l'arbre sacré mesopotamien est plutôt un symbole qu'un objet de culte: ce n'est pas la copie d'un arbre réel plus ou moins enrichi d'ornements, mais bien la stylisation entièrement artificielle et, plutôt qu'un véritable objet cultuel, il nous paraît être un symbole doué d'une grande puissance bénéfique (67). C'est pourquoi dans les légendes qui parlent des origines des tribus turques, l'arbre occupe une place importante. Selon la légende Uygur on dit que les rois d'Uygur naquirent d'arbres. Un héros dont le nom passe dans le livre de Dédé Korkut disait: "Le nom de mon père est l'arbre et le nom de ma mère le lion-roi". Dans l'épopée d'Oğuz il existait une légende parlant de la tribu de Kıpçak se Produisant des arbres (68).

D'autre part selon le prof. Inan le culte des arbres existait chez les Turkmens alévites de Karakoyunlu vivant en Iran. Ce sujet a été étudié par V. Gordlevski(69). Les Karakoyunlus possédaient vingt-six villages avec une forêt sacrée autour d'un de ces villages. Il était interdit de toucher aux arbres de cette forêt. Seulement les femmes Karakoyunlu attachaient des fleurs aux arbres, au printemps (70).

Le culte des arbres qui existait chez les tribus turques D'Asie Centrale a été apporté par les émigrés turcs en Anatolie. Il nous faut ajouter d'autre part le culte de la montagne qui portait aussi d'après les sources que nous avons, les traces des croyances primitives. Dans les communautés primitives alors que la conscience de l'individualité ne s'était pas encore développée le "salut commun" se trouvait dans la colline sacrée (71).

Les éléments étrangers se trouvant dans le Menakıb de Hacı Bektaş Veli manifestaient les traces des anciennes croyances turques. Il est évident que ces coutumes autrefois pratiquées, auxquelles nous ne pouvons pas donner un sens aujourd'hui étaient des croyances religieuses profondes des

anciens Egyptiens, des Sumériens, des Babyloniens, des Grecs anciens et des Romains. Notre analyse des cultes trouvés dans le Menakıb de Hacı Bektaş met en évidence que le peuple turc tout en acceptant sincèrement l'Islam gardait néanmoins les restes des croyances anciennes. Et pourtant c'est d'une maniere insouciante que les turcs islamisés gardaient leurs tradition ancestrales qu'ils se transmettaient de génération en generation depuis des siècles, même si elles représentaient parfois une part importante de leur foi (72).

OEUVRES CITEES DANS LE TEXTE

- 1- Abdülbaki Gölpınarlı, XII-XIV Asırda Anadolu'da İçtimaî Hayat ve Türk Kültürü, Konya Halk Evi Dergisi, 1941, sayı 36, s.42.
- 2- Fuat Köprülü, Bektaşiliğin Menşeleri, Türk Yurdu, s.127.
- 3- a,g,e, s.127.
- 4- a,g,e, s. 134.
- 5- Bektaşiliğin Menşeleri, s.134; A.Yaşar Ocak, Babâiler İsyanı, İstanbul, 1980; Dr.Mikail Bayram, Babâiler İsyanı üzerine, Hareket Dergisi (Mart 1981); Diyanet Dergisi, sayı 2,(Mart), 1979; A. Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İst., 1961; Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, Selçuk Araştırma Dergisi, Ank., 1969, I, s.8; Claude Cahen, Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri, Türk.Çev., İsmet Kayaoğlu, Ank. Üniv. İlâh. Fak. Dergisi cilt XVIII, 1970, s. 194.
- 6- Elvan Çelebi, Menâkibu'l-Kudsiyye, nşr. İsmail E.Erunsal-A. Yaşar Ocak, İst. 1984.
- 7- C.Cahen, s. 195.
- 8- Menâkibu'l-Kudsiyye, s.40.
- 9- Bk.Barhebraus, Eb. Ferec, 11/539.
- 10- İbn Bibi, El-Evâmmiru'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alâiyye, nşr. A.S. Evzi, Ank. 1956, s.499.
- 11- İbn Bibi, El-Evâmir, s.499.
- 12- A. Ocak, Babâiler İsyanı, s. 89; Dr.Mikail Bayram, Babâiler İsyanı Üzerine, Hareket Dergisi, Mart 1981,

s.16-28.

- 13- Ahmed Eflâki, Ariflerin Menkıbeleri, İst. 1964, I, s.371; Menakıbu'l-Kudsiyye, s.169.
- 14- F.Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, Ank. 1976, s. 111; Doç.Dr. Önder Göçgün, Yahya Kemal'e Göre Fatih ve İstanbul'un Fethi, S.Üniv, Fen-Ed. Fakültesi Dergisi, yıl 1986, sayı 4.
- 15- Sefer AYTEKİN neşri, Velâyetname-i Hacı Bektaş-ı Veli (2 cilt), Ank. 1956, A. GÖLPınARLI neşri, Vilâyetname, Menakıb-ı HüNKÂR Hacı Bektaş-ı Veli, İst.1958.
- 16- Prof.Dr. Esad COŞAN neşri, Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât, Ank. 1986.
- 17- Makâlât, Önsöz, 1986. s.11.
- 18- M. Bayram, Babâiler İsyanı Üzerine, Hareket Dergisi, Mart 1981.
- 19- Esad COŞAN, s.11.
- 20- Krş. Türk Ansiklopedisi, cilt IV, s. 1194; Meydan Larousse, İslam Ansiklopedisindeki "Hacı Bektaş" maddeleri; İslam Ansiklopedisi "Selçuklular" maddesi.
- 21- Mikail Bayram, (Hareket Dergisi) Mart 1981; A.Yaşar Ocak, Hareket Dergisi, Mart 1981, s.66.
- 22- Daru'l-Fünûn Ed.Fak. Mecmuası, sayı 4-5-6- s.87.
- 23- A. Yaşar Ocak, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İst. 1983.
- 24- Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, İst 1958.
- 25- Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s 10.
- 26- a,g,e, s. 11.
- 27- Prof.Dr. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Ank. 1971, s.29.
- 28- Bu konuda Bkz. Prof. A.İnan, Prof.D.K.Zelenin, Kult Ongonovv Sibiri, Mos.-Leningrad, 1936 (Sibirya Ongon Kültü), Belleten, 23-24, s. 311-314.
- 29- Türk Mitolojisi, s. 32.
- 30- a,g,e, s. 33.
- 31- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s. 10, 19, 106.
- 32- Abdulkadir İnan, Şamanizm, Ank. 1954, s. 82-83.
- 33- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s.12.
- 34- a,g,e, s. 47.
- 35- H.N. Orkhun, Türk Efsaneleri, İst 1943, s. 20-21.
- 36- Türk Mitolojisi, s. 320.
- 37- Mircea Eliade, Trait  d'Histoire des Religions, Paris, 1975, s.179.
- 38- a,g,e, s. 180.
- 39- a,g,e, s. 180.
- 40- a,g,e, s. 180.
- 41- a,g,e, s. 182.

- 42- Türk Mitolojisi, s. 320.
- 43- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s.91.
- 44- a,g,e, s.7.
- 45- Prof.Dr. Anne Marie Schimmel, Dinler Tarihine giriş, Ank. 1955, s. 247.
- 46- Türk Mitolojisi, s. 489.
- 47- Jean Varenne, Le Buddhisme, Les Religions, Paris, 1974, s. 69.
- 48- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s.16.
- 49- a,g,e, s. 36.
- 50- a,g,e, s. 42.
- 51- G. Mensching, Sociologie Religieuse, Paris, 1951, s.29.
- 52- a,g,e, s. 29.
- 53- A. Caferoğlu, Azerbeycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı, Ank. İlah. Fak. Dergisi, Ank. 1956 (I-IV), s. 67; Yakutlardaki Ateş Kültü için Bkz. James G. Fraizer, Mythes Sur l'Origine du Feu, Paris, 1969, s. 114.
- 54- Şamanizm, s.68.
- 55- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s.34.
- 56- a,g,e, s. 34.
- 57- a,g,e, s. 17.
- 58- Prof.Dr. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ank. 1968.
- 59- Türk Efsaneleri, s.6.
- 60- Prof.Dr. Ahmed Caferoğlu, Büyücülükte Taşkömürü ve Yada Taşı, Türk Folklor Araştırmaları, Ağustos, 1963, s.169.
- 61- Traité d'Histoire des Religions, s.191.
- 62- a,g,e, s. 195.
- 63- Tekvin, XXVIII/18-22; Traité d'Histoire des Religions, s. 200.
- 64- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, s. 24-25.
- 65- a,g,e, s. 52.
- 66- Nell Parrot, Les Représentations de l'Arbre sacré sur les Monuments de Mesopotamie et d'Elam, Paris, 1937, s. 19.
- 67- Traité d'Historie des Religions, s. 232; Hélène Danthine, Le Palmier-Dattier et les Arbres Sacrés, Paris, 1937, s.162-16.
- 68- Şamanizm, s.65.
- 69- V. Górdlevski, Karakoyunlu, Azerbeycanı Tetkik ve Tetebbu Cem. Ahbarı, Bakü, 1927, No:4 s. 5-13.
- 70- Şamanizm, s. 62.
- 71- sociologie Religieuse, s. 37.
- 72- Doç.Dr. Mehmet Aydın, Konya'daki Manevi Halk İnançlarının dinler Tarihi açısından Tahlili, S.Ü. İlah. Fak. Dergisi, 1985, s.34.

*KONYA YUSUFAĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ YAZMA AKAİD VE KELAM
KİTAPLARININ TAVSİFİ I (XI. Hicri Asırdan Önce Telif
Edilmiş Olanlar)*

*THE DESCRIPTION AND CLASSIFICATION OF THE
MANUSCRIPTS CONCERNING ISLAMIC BELIEF (AKAİD) AND
ISLAMIC THEOLOGY (KALAM) IN THE YUSUFAĞA LIBRARY (I)
(Before 10th Century of Hegira)*

Yrd. Doç. Dr. Süleyman TOPRAK

The unique way to take information about the things that happened in the past is to refer to the works of old people; and also the way to make progress in the sciences and arts is to know what happened in the past. For this, it is necessary to examine the works written by the authors who lived before. Therefore I tried to describe the books concerning Kalam and Akaid one by one in the Yusufaga Library. Also I gave a list of them in this study.

As it is known, the Seljukian Empire is the third one of the great empires established by Turks in the history. They made very much contributions to the general sciences and Islamic sciences as well. Konya was the capital city of Seljuks. From this point, Konya has a very large cultural centres. Yusufaga library is one of these centres, even it is the important one.

In this library, there are not only the works and manuscripts concerning Islamic sciences, but almostly concerning the whole sciences as well. I attempted to examine all of the manuscripts concerning Islamic Belief and Islamic Theology and classified them into two main classification as;

(1) *The Manuscripts before 10th century of Hegira*

(2) *The Manuscripts after 10th century of Hegira*

In this issue, I am offering only the first part, i.e. the manuscripts before 10th century of Hegira. I am planning to present the other part in the following series.

First of all, I would like to explain a fact that, while treating of the manuscripts, I tried to describe each work in detail; also I gave some bibliographical informations for the author of each work. Later, I classified them, if they have, according to their date of writing, if they do not, according to the birth and death dates of author.

I hope, my study will be helpful for the Islamic Researchers, and especially theologians.

∴

Tarihte topluluklara yüzyıllar boyunca takip edecekleri istikametleri çizmeğe muvaffak olmuş büyük devirler ve bu devirlerin bânisi büyük âlimler vardır. Eskilerin söz ve fikirlerini bize kadar ulaştıran şüphesiz eserleridir. Biz onları ancak eserlerinden tanıyabilir, öğrenebiliriz. İlerlemenin ve yükselmenin ilk şartı da geçmişi iyi bilmektir. Çünkü herhangi bir konuda çalışan insan, geçmişte o hususla ilgili yapılan çalışmaları bilmez, o konudaki eserleri tanımazsa, belkide çalışmaları sonunda eskilerin tekrarından öteye gidemez. Bu itibarla ilim erbabının, kendi ihtisas alanlarına giren-bazıları sonradan basılmış olsa bile-hattatlar tarafından büyük bir titizlik ve emekle yazılıp kütüphane köşelerini süsleyen paha biçilmez değerdeki el yazma eserleri tanımları ve bilmeleri gerekir.

Selçuklu İmparatorluğu, tarihte Türklerin kurduğu yüze yakın devlet arasında yer alan dört büyük imparatorluğun (Hun, Gök-Türk, Selçuklu, Osmanlı) üçüncüsüdür. Selçuklular aynı zamanda İslâm tarihinde kurulmuş olan dört büyük imparatorluğun (Emevî, Abbasî, Selçuklu, Osmanlı) üçüncüsüdür. Bu bakımdan İslâmî İlimlere büyük hizmetleri geçmiştir. Bu çalışmamızda, Selçukluların payitahtı Konya'da, Selçuklular döneminde yazılanlar da dahil, pek çok yazma eserin toplandığı kütüphanelerden biri olan ve özellikle el yazma eserler yönünden zengin sayılan Yusuf Ağa kütüphanesindeki kelâm ilmi ile ilgili el yazma eserlerin tavsifini yapmaya çalıştık. Böylece kısaca onların tanıtılmasını amaçladık.

Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde-bazıları mükerrer ol-
sa da- pek çok Akaid ve Kelâm kitabı mevcuttur. Bunların ta-
mamını tesbit edip inceledikten sonra iki bölüme ayırdık..
Hicri X. Asır sonuna kadar, yani 1000 H. tarihinden önce telif edilmiş olanlar ve bu tarihten sonra telif olanlar. Hicri X. Asırdan sonrakileri ayrı bir çalışma konusu yaparak bu çalışmamızda telif tarihi Hicri 1000 den önce olanların tavsifine yer verdik.

Çalışmaya kütüphane kayıt defterlerinden Akaid ve Kelâmla ilgili eserleri tesbit ile başladık. Sonra tesbit edilen bütün eserleri inceleyerek cilt, kağıt ve yazı özellikleri, iptidası ve nihayeti, kaç satır, sayfa ve varak olduğu, iç ve dış ebadı, eğer meşhur bir eser değilse kısaca hangi konulardan bahsettiği, birden çok eserle birlikte ciltlenmiş ise, o mecmuanın kaçınıcı yaprakları arasında yer aldığı.. vb. bilgileri topladık. Daha sonra ilgili bibliyografya ve biyografi kitaplarına müracaat ederek eser ve müellifler hakkında daha detaylı bilgiler derleyip, adı bilinip müellifi belli olmayan, yahut müellifi bilinip de ne zaman yaşadığı ve eserini telif tarihi bilinmeyen durumlarda bunlardan istifade ettik.

Bütün bu çalışmalar tamamlandıktan sonra telif tarihleri belli olan eserlerin telif tarihlerinden, telif tarihleri bilinmeyenlerin ise müelliflerinin doğum ve ölüm tarihlerinden istifade ederek, bunlardan hiçbiri bilinmiyorsa ve eserin istinsah kaydında istinsah tarihi yazılmış ise bu kayıttan istifade ederek XI. Hicrî asırdan önce telif edilmiş olanları ayırdık. Eserlerin sıralanışında müellif adını esas aldık ve müellif adına göre alfabetik sıraya koyduk. Bütün çabalara ramen müellifi tesbit edilemeyenleri ise çalışmamızın sonunda kütüphane kayıt numarasına göre küçükten büyüğe doğru sıralayarak yazdık.

Çalışmamızda verilen bütün tarihler hicrîdir. Eserin adının karşısına, sağ tarafa yazılan numaralar, kitabın kütüphanedeki kayıt numarasıdır. Gerek kitap, gerekse müellif adlarının yazılışında kütüphane kayıtlarında rastlanan hatalar düzeltilmiştir.

Çalışmamızda tavsif ettiğimiz eserleri müellif adına göre tertibettiğimiz için, istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla, çalışmamızın sonuna kitap adına göre bir indeks koymayı uygun gördük. İndeksteki numaralar, eserin çalışmamızdaki

sıra numarasıdır, sayfa numarası değildir.

(A)

1- Abdurrahman b.Muhammed el-Aydinî; Risâle-i Akâidi'd-Di-
niyye. 673/2

بسم ... حمد ہی حد و شکر ہی کراہی اول منبع احسان ہی پایان حق
سبحانه و عز شانه در کاهنه و اصل اولسون ... بعدہ بلکہ اہل حق
طاہفیندن ایکی عالم ربانی علم دیندہ مشہور و مقتدی برسی ابو
موسی اشعری ...

... الحمد لله که هجرتک سکز یوز التمش د یورد تکجی بیک ربیع الاول
عرضندہ ہور سالنک تألیفی ... عبد الرحمن بن محمد الایدینی الثورنی
الندہ بعون الله تعالى تمام اولدی والصلاة على محمد ...
sözleriyle son bulmaktadır.

Mecmuanın 27a-61b yaprakları arasında yer alan eser Türkçe olup 864 H. tarihinde telif edilmiştir. 195x120mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli, koyu kırmızı renk, tamir görmüş meşin cild içinde kirli beyaz, ince filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Nesih hatla yazılmış, 140x70mm. ölçüsünde, 17 satır, 35 varak, 70 sayfadır. Bazı önemli yerleri kırmızı mürekkeple yazılmış küçük bir türkçe kelâm kitabıdır.

2- Ahmet b. Abdullah el-Kırîmî (öl.879); Hâşiyetü Şerhi'l -
Akaid. 90

بسم قوله التوحيد ان التفرید بجلال ذاته و کمال صفاته فيه برعة الاستهلال ...

sözleriyle başlayan eser,

... و دخل أبو حنيفة وهي صبر فقال قتاده فمن أين أنت .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 180x130mm. ölçüsünde şemseli, kenar zencirekli, şirazeli kırmızı meşin cild içinde Tâlik hatla

kirli beyaz, kalın , aharlı kâğıt üzerine yazılmış olup 130x85 mm. ölçüsünde 23 satır, 51 varak, 101 sayfadır. Yazısı kırmızı cedvel içinde söz başları kırmızı olan eserin sonu eksiktir.

3- Ahmet b.Ali el-Buka'î (öl.889); Şerhu Dürreti's-Seniyye Fi'l-Akîdeti's- Sünniyye. 86

بسم ... الحمد لمن ثبت وجوده بالبراهين ... وبد فيقول أحمد بن
علي البقاعي الحنفي لما كانت القصيدة السبعة الموسومة بالدرة السنية
في العقيدة السنية للشيخ ... أبي الحسن علي بن محمد أبي بكر
بن المشرف المارديني ...

sözleriyle başlayan eser

... وان يجعله خالما لوجه الكرم ووسيلة للوصول الى جنات النعيم
انه خير مأمول وأعظم مسئول وصلّى الله على أشرف الخلق ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 170x135mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirazeli ve miklepli, ebrulu kağıt kaplı cild içinde tâlik hatla beyaz, kalın, sert ve aharlı kâğıt üzerine yazılmış olup, 105x85mm. ölçüsünde 15 satır, 135 varak, 286 sayfadır. 889 H. tarihinde yazılmış olan eserin müellifin kendi el yazısı ile olduğu vr.la da kayıtlıdır. Metin içinde yer yer karalama ve düzeltmelerin bulunması da bunu doğrulamaktadır. Eser, Ebu'l Hasen Ali b.Muhammed Ebu Bekr b.el-Müşerref el-Mardinî'nin "Kasîdetü'l-Mimiyye" sinin şerhidir. Metin yazarı Şafi'î, şârih ise Hanefîdir.

4- Ahmed; Risâle Fî Hakkı'l-'Araz.

12/40

قال المرصد الاول في ابحاث الكلية وفيه مقاصد الاول في تعريف
المرصد ...

sözleriyle başlayan eser,

انه يجوز ان يتصف ماهية الهابي بالوجود المطلق مع كون الوجود الخاص
الواجبي عنها وفرد اله .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 154x107 mm. ölçüsündeki sırtı meşin, siyah bez kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 251a-256b yaprakları arasındadır. Kasımpaşa Medresesinden

Ma'zûl Ahmed tarafından Tâ'lik hatla beyaz, sert ve aharlı kağıt üzerine yazılan eser, 106x66mm. ölçüsünde 13 satır, 6 varak, 12 sayfadır. Hattatın eserin müellifi olması muhtemeldir.

5- Ali Kuşçu, Ali b. Muhammed el-Kuşcî (öl.879); Şerhu Tecrîdi'l-Kelâm. 76

بسم ... اما بعد حمد واجب الوجود على نعمائه ... رتب ...
كتابه على ستة مقاصد الاول في الامور العامة الثاني في الجواهر والعروض
الثالث في اثبات الصانع وصفاته الرابع في النبوة الخاص في الامامة
السادس في المعاد ...

sözleriyle başlayan eser,

... هذا آخر ما تبسرن لنا من شرح تجريد الكلام والحمد لله على توفيق

الانعام ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 180x115mm. ölçüsünde, şemseli, zencirekli, şirazeli ve miklepli, bir tarafı kopuk vişne rengi meşin cild içindedir. Kâsım b. Mustafa tarafından Ta'lik hatla muhtelif renkte, kalın, sert ve aharlı kağıt üzerine 125x60mm. ölçüsünde, 21 satır, 346 varak, 692 sayfa olarak yazılmıştır. İstinsah tarihi safer 954 hicrîdir. Tecrid metni kırmızı ile yazılı olup kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır.

6- Ali Kuşçu, Ali b. Muhammed (öl.879); Şerhu Tecrîdi'l-Kelâm. 401/3

بسم ... اما بعد حمد لله واجب الوجود وعلى نعمائه ... فاني صجيب
الى ما سئلت مني مسائل الكلام ... وسميته بتجريد العقائد ورتبته
على ستة مقاصد ...

sözleriyle başlayan eser,

... ثم انه فرض كفاية لا فرض عين فاذا قام به قوم سقط عن الاخرين لان
غرضه يحصل بذلك ... هذا آخر ما تبسرن لنا من شرح تجريد الكلام والحمد
لله ... تمت.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 210x145mm. ölçüsünde sırtı bez, kenarları meşin, kâğıt kaplı, üst kapağı kopuk bir cild içindedir. Ta'lik kırması hatla beyaz, filigranlı ve aharlı, sert kâğıt üzerine 145x60mm. ölçüsünde 21 satır, 77 varak, 153 sayfa olarak yazılıdır. Eser mecmuanın 131b-207b varakları arasındadır. Metnin üzeri kırmızı ile çizili olup kenarlarda yer yer açıklamalar yazılıdır. 168a-170b arasında beş sayfalık boş yer vardır. Cümlenin yarım kalışından oraya yazılacak kısmın eksik kaldığı anlaşılmaktadır. Boşluktan sonra ayrı bir konuya, imamet konusuna devam edilmiştir.

7- el-'Azârî; Hâşiye 'alâ, Şerhi'l-Mevâkîf, 392/2

بسم... قوله التي هي الخ الظاهر ان هذا القيد يفيد ان المراد
باللهيات الاحكام والسائل ...

sözleriyle başlayıp,

... خقها الله تعالى في اللوح المحفوظ او جبرائيل م او النبي
عليه التحية والاکرام غير الاحتمالات الثلاثة المذكورة ههنا وبجمله
راجعا اليها وجه قد وقع الفراغ عن تسويد هذه الرسالة . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 210x145mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları kırmızı. kapaklar koyu kahve renkli, şemseli ve şirazeli meşin cild içindeki mecmuanın 65b-98b varakları arasındadır. Yusuf b. Pîr Ahmed el-Akhisîrî tarafından Nesih hatla 125x60mm ölçüsünde 19 satır, 34 varak, 67 sayfa olarak beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine 946 H. senesinde istinsah edilmiştir. Söz başları ilk sayfada kırmızı mürekkeple yazılmış, daha sonrakilerde yeri boş bırakılmıştır. Kenarlarda birkaç yerde düzeltme vardır.

(B)

8- Bâli Efendi, Sofyalı Hafız Bâli (öl.960); Risâle Fi'l -
Kazâ ve'l-Kader. 12/41

بسم ... اعلم ان الماهيات وهي الاعيان الثابتة في العلم ...
sözleriyle başlayıp,

... علم القضاء والقدر وامثالهما فليخدم ارباب التصنية والا
فالترك اولى به .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 154x107mm. ölçüsündeki sırtı siyah meşin, siyah bez kaplı ve miklepli cild içindeki mecmuanın 257a-262b varakları arasındadır. Ta'lik hatla beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine 106x75mm. ölçüsünde 19 satır, 6 varak, 11 sayfa olarak yazılı olan eserde varlığın üç çeşidi de söz konusu edilmiştir.

9- Behiştî, Ramazan b. Muhsin er-Rizevî (öl.979); Hâşiye Alâ Hâşeti'l-Hayâlî Alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye. 80

بسم ... الحمد لله المتكلم بالكلام ... فيقول اضعف عباد الله القوي
رمضان ابن محسن الريزوي ...

sözleriyle başlayıp,

... هذا آخر ما اردته من الكلام والحمد لله ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 170x105mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları kırmızı meşin, şirazeli ve miklepli, kağıt kaplı mukavva cild içindedir. Ta'lik hatla beyaz, ince ve aharlı kâğıt üzerine 120x52 mm. ölçüsünde 17 satır, 65 varak, 128 sayfa olarak yazılan eserin yazılış tarihi, Zilhicce 971 H. yılıdır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup söz başları kırmızı ile yazılıdır.

10-Birgivî, Muhammed b. Pîr Ali (öl.981); Vasiyyetnâme. 33/1

بسم ... الحمد لله الذي هدانا للاسلام ... أما بعد فهذه وصية
الفقير ... محمد بن پير علي ... كتبها بالتركية ليعم نفعها ...

sözleriyle başlayıp,

... نمازن قلہ اور جن طوتہ اربلہ باتہ غسل لازم دکدر . تمت .

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 172x115mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları kırmızı meşin, şirazeli, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın lb-40b varakları arasındadır. Harekeli nesih yazıyla beyaz kâğıt üzerine 125x70mm ölçüsünde 12 satır, 40 varak, 79 sayfa olarak yazılıdır. Yazı yıldız cedvel içinde olup baş tarafı ve sayfa kenarları adi tezhiplidir.

11- Birgivî, Muhammed b. Pîr Ali (öl.981); Vasiyyetnâme. 44/1

Başlangıcı ve sonu on numarada yazılanın aynıdır. 179x124m. ölçüsünde sırtı ve kenarları kırmızı meşin, şirazeli, miklepli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın lb-69b varakları arasında yer alan eser, harekeli nesihle 129x70mm. ölçüsünde 11 satır, 69 varak, 137 sayfa olarak yazılıdır. Kâğıdı sarı, ince ve aharlı olup yazı altın yıldız cedvel içinde ve söz başları kırmızı ile yazılıdır. Vr.lb de âdi tezhipli bir serlevha vardır.

12-Birgivî, Muhammed b. Pîr Ali (öl. 981); Vasiyyetnâme.

7020/1

Başlangıcı on numarada yazılanın aynı olan eser

... نماز قلہ اور جن طوتہ غسل لازم و کدر واللہ أعلم بالصواب
والله المرجع والمآب تمت الكتاب بمعون الطلک العلام.

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 200x130mm. ölçüsündeki sırtı meşin, mukavva cild içindeki mecmuanın lb-42b varakları arasında yer almaktadır. Nesih yazıyla beyaz aharlı kâğıt üzerine 150x75mm. ölçüsünde 13 satır, 42 varak, 82 sayfa olarak yazılıdır. Yazı harekeli olup kırmızı mürekkeple süslenmiştir. Kâğıdı eskidir.

13-Birgivî, Muhammed b. Pîr Ali (öl.981); Vasiyyetnâme.

9836/1

Başlangıcı ve sonu on numarada yazılanın aynıdır. 200x145mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları meşin, miklepli ve kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın lb-45b varakları arasında yer alan eser, Nesih hatla kirli beyaz; sert ve aharlı kâğıt üzerine 135x72mm. ölçüsünde 15 satır, 45 varak, 89 sayfa olarak yazılıdır. İstinsah tarihi 1107 H. yılıdır.

14- Birgivî, Muhammed b. Pîr Ali (öl.981); Manzum Akaid ve Fıkıh. 7622

سبحان حمد رب ذوالجلاله — ثنا ومدح او فرد لا يزال

sözleriyle başlayıp,

دخي اني كه اهد هو كه تأمين — كه بعني بودعايه ديه امين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 214x13cm. ölçüsünde sırtı ve kenarları meşin, şirazeli ve miklepli, kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Muhammed isimli hattat tarafından Nesih yazıyla beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine 186x78mm. ölçüsünde 15 satır, 52 varak, 103 sayfa olarak yazılmıştır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, her konunun başlığı ayrıca kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

(C)

15-el-Cassâs, Ebû Bekr er-Râzî (öl.370); Makarru'l-Ervâh.

8219/15

205x140mm. ölçüsündeki kopuk şirazeli meşin cild içinde yer alan eser, mecmuanın 148a varak'ındadır. Yarım sayfadan ibaret olup "Makarru'l-Ervâh" başlığı ile müellife sorulan bir suale müellifin verdiği cevaptan ibarettir. Ahirette ruhların sekiz makamdan birinde olacağını söylenmektedir.

سئل عن ابي بكر الرازي رح عن الارواح حين تخرج من الاجساد اين
تكون قال في ثمانية مواضع . . .

sözleriyle başlayıp

. . . قبل الايمان يكون مع الروح لا ينقطع والجسد يكون تراها .
الله تعالى أعلم .

sözleriyle son bulmaktadır.

16-el-Cürçânî, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Şerhu'l-Mevâkif. 526

بسم . . . ضمن المصنف بحمد الله تعالى انه خطبة كتابه الاشارة
الى مقاصد علم الكلام رعاية لهراة لاستهلال فيمل اولاً تيمنا ثم قال
الحمد لله العلى شأنه . . .

sözleriyle başlayıp,

... هذا آخر الكلام من كتاب المتواقف ونسأل الله تعالى ان يثبت
قلبنا على دينه ولا يزيفه بعد الهداية... انه هو الغفور الرحيم
والجواد الكريم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser Samerkant'ta 807H. yılında telif edilmiş olup, 200x140mm. ölçüsünde sırtı kırmızı, kapakları kahverengi, şirazeli ve miklepli, meşin cild içindedir. Muhammed b. Hüseyin tarafından Ta'lik yazıyla kirli beyaz, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine 145x85mm. ölçüsünde 24 satır, 43 varak, 862 sayfa olarak yazılmıştır. İstinsah tarihi 925 H. yılıdır. Baş taraftaki 11 zâid yaprakta iki ayrı fihrist yer almaktadır. vr. 1b ve 2a da yazı altın yıldız çerçeve içinde olup, konu başlıkları sayfa kenarlarına kırmızı ile yazılı ve bazı mühim yerlerin üstü kırmızı ile çizilidir. Sayfa kenarlarında yer yer sık olmak üzere açıklama ve düzeltmeler vardır.

17-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (öl.816); Şerhu'l-Mevâkîf. 4714

بسم... سبحان من تقدس سبحات جماله عن سمة الحدوث والزوال...
وبعد فان انفع المطالب حالا ومالا... هو المعارف الدينية
والمعالم اليقينية...

sözleriyle başlayıp,

... انه خير موفق ومعين وقع الفراغ عن تأليفه يوم السبت قريب
العصر من اوائل شوال سنة سبع وثمانمائه لمجروست سمرقند صينت
عن آفات حبنا الله ونعم الوكيل ونعم المولى ونعم النصير وعلى الله
على سيد الانام...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 245x145mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları meşin, ebrulu kağıt kaplı, şirazeli ve miklepli cild içerisindedir. Nesih yazıyla beyaz aharlı kağıt üzerine 190x100mm. ölçüsünde b.b. satır, 565 varak, 1129 sayfa ola-

rak yazılı olan eserin kılıfında "müellifin hattıyla" ibaresi yazılıdır. Samerkand'da 807 H. yılında yazılmış olan bu nüshanın müellif hattı olması muhtemeldir. Çünkü söz başları kırmızı ile yazılmış olan yazı bir hattat yazısından çok müellif yazısına benzemektedir. Bazı yerlerin altı çizilmiş, kenarlarına aynı kalemle çok sık açıklama ve ilâveler yapılmıştır.. Aynı kalemle yapılan düzeltmelerden de yazıldıktan sonra aynı şahıs tarafından okunduğu anlaşılıyor.

18-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Şerhu'l
-Mevâkîf Fî Usûli'd-Dîn. 7376

Baş tarafı 16 numaradakinin aynı olan eser şu sözle bitiyor:

... وما يمكن ان يتمسك به في دفعها من الاجوبة نفع الله به
الطالبين وجعله ذخرا لنا ليوم الدين انه خير موفق ومعين .

Arapça olup, 275x138mm. ölçüsünde orta şemseli, kenar cedveli, üst kapağı, miklebi ve şirazesi kopuk meşin cild içerisinde olan eser, rutubetlendiği için sonlara doğru bazı satırların yazısı okunamıyor. Hattat Muhammed tarafından Ta'lik yazıyla 965 H.yılıının Rebiulevvel ayında istinsah edilmiş olup, 195x115mm, ölçüsünde 35 satır, 343 varak, 685 sayfadır. Kirli beyaz, kalın ve az aharlı kâğıt üzerine yazılmış olan eserin vr.la sında tezhipli bir serlevha vardır ve metin kırmızı ile yazılıdır.

19-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b.Muammed (Öl.816); Şerhu'l-
Mevâkîf. 7475

Başlangıcı ve sonu 18 numarada yazılı olanın aynısıdır. 265x180mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içinde olan eser, 300 varak, 8+599 sayfadır. Talik yazıyla yazılmış olup, satır sayısı ve iç ölçüsü birbirini tutmamaktadır. Baş taraftaki zâid sayfalarda fihrist yer almakta ve yazı kısmen noktalıdır. Metnin üzeri kırmızı ile çizili olup, kenarlarda bazı açıklamalar vardır. Kâğıdı kirli beyaz renk ve aharlı.

20-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Şerhu'l
-Mevâkîf. 7644

Başlangıcı 17 numaradaki gibi, sonunda 18 numaradaki gibidir. Samerkant 807 H.yılı Şevval ayında telif edildiği

sonunda kaydedilen nüsha, 224x165mm. ölçüsünde orta şemseli, kenar cedveli, kopuk şirazeli ve üst kapağı kayıp meşin cild içindedir. Beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla 160x95mm. ölçüsünde 27 satır, 508 varak, 11+1014 sayfadır. Baştaki zâid sayfalarda firhist vardır. Ayrıca sayfa kenarlarına da konu başlıkları yazılmıştır. Yazı kırmızı çerçeve içinde olup ilk sayfanın başı adi tezhiplidir. Sayfa kenarlarında yer yer düzeltmeler vardır.

21-el-Cürcanı, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Hâşiye Ale't-Tecrîdî'l Kelâm. 94

بسم... قوله اما بعد حمد واجب الوجود خص بالذكر من بين صفاته ...
sözleriyle başlayıp,

... وهكذا اولزم التسلسل.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 175x130mm ölçüsünde şemseli, zencirekli ve kenar cedveli, şirazeli ve miklepli meşin cild içindedir. İbn Hantâli, Şemseddin b. Ali Fakih tarafından 907 H. yılının c.Ahir ayında istinsah edilmiştir. Beyaz kalın aharlı kâğıt üzerine yazılmış olan eser, 130x75mm. ölçüsünde 21 satır, 273 varak, 545 sayfadır. Yazı kırmızı çerçeve içinde olup kenarlarda yer yer açıklamalar vardır.

22-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Hâşiye Ale't-Tecrîd. 6923

بسم... ربنا آتنا من لدنك رحمة و هي* لنا من امرنا رشدا ... قوله
اما بعد حمد واجب الوجود على نعمائه قوله ...

sözleriyle başlayıp,

... الحمد لله على وصول الكلام في هذا المقام *وبه الاستعانة في
التوفيق الاتمام والصلاة ... تمت.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 173x115mm. ölçüsünde şemseli ve şirazeli meşin cild içinde olup, Talik yazıyla 140x75mm. ölçüsünde 21 satır, 261 varak, 521 sayfa olarak yazılmıştır. Yazı kırmızı çerçeve içerisinde, baş taraflarda daha sık olmak üzere kenarlarda açıklamalar vardır.

23-el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b.Muhammed (öl.816); Risâle
Fî Tahkîki Ef'ali'l-İbâd. 115/12

اذا ترتب على فعل اثر فذلك الاثر خرجت انه نتيجة لذلك الفعل...
sözleriyle başlayıp,

... واطهار ما يناسب الافهام العامة على مقتضى قولهم كلموا الناس
على قدر عقولهم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 180x125mm. ölçüsündeki şemseli, zencirekli, cedvelli, şirazeli ve miklepli meşin cild içindeki mecmuanın 166b varak'ında, krem rengi, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmış, 126x80 ölçüsünde 1 varak, 1 sayfa, 19 satırlık Ef'al-i İbâd hakkında bir sayfalık bir risâledir.

24-Demirdaş el-Ceyşî;Metnu'l-Akâid. 697/1

الحمد لله موبد دعاهم الدين... وبعد فهذا ذكر بهان اعتقاد أهل
السنة والجماعة وما يعتقدون من اصول الدين ويدينون به لرب العالمين...

sözleriyle başlayıp,

... وليكن هذا آخر الكتاب واليه المرجع والمآب فهذه عقيدة الجيوشي
شأردمد الثناء وناق بالفضل على القرناء فهارب افعاعنه...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser 669 H. yılında telif edilmiş olup, 240x170mm. ölçüsünde şemseli, istampajlı, miklepli ve şirazeli, açık kahve rengi meşin cild içinde 1b-10a varaklar arasındadır. Beyaz aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olan eser, 180x120mm. ölçüsünde 15 satır, 10 varak, 18 sayfadır. 1117 H. tarihinde istinsah edilmiş olan eserin ön-sözünde Ebu Hanife'nin mezhebi üzere yazıldığı belirtilmektedir.

25-Demirdaş el-Ceyşî, Kitabu'l-Fevâid ve Şerhu'l-Akâid.

697/2

بسم... الحمد لله الذي اوجدنا من العدم لمعرفة دعاهم الدين و
اصوله... وبعده فلما كان من الامراليمين ان اجل العلوم واشرفها
واجبها على العاقل تحصيلها واولاها الاشتغال بالعلم لا سيما
علم اصول الدين...

sözleriyle başlayıp,

... قال الملك صدقت فوهب الملك مائة الف دينار وخلق عليه خلعة
فاخرة لاجل هذه الكلمات الثلاثة والسلام. الحمد لله وحده وصلى الله
على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eserin cild özellikleri 24 numaradakinin
aynıdır. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla b. Muham-
med tarafından 180x115mm ölçüsünde 21 satır, 197 varak, 393
sayfa olarak yazılmış olan eser, mecmuanın 11b-207b varakla-
rı arasındadır. İstinsah tarihi 1176 H.yılı olan eserin met-
ni kırmızı ile yazılı olup sayfa kenarlarında konu başlık-
ları da kırmızı ile yazılmıştır. Vr.11b. de bir serlevha var-
dır.

26-ed-Devvânı, Muhammed b.Es'ad es-Siddîkî (öl.908); Risâle-
tü'l-Akâid. 5477/3

بسم... الحمد لله الذي جعل السلطان غياثا للمستغِيثين... وبعده
فيقول الفقير... محمد بن اسعد الدواني العديتي...

sözleriyle başlayıp,

... وفي قوله باهار الطيفة را لا يخفى على الفطن هذا آخر ما قصدنا
ايراده في هذه الرسالة... والصلاة والسلام على سيدنا الورى محمد
المصطفى وآله واصحابه اجمعاً.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 263x165mm. ölçüsündeki şemseli,
şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içindeki mecmuanın
65b-80b varakları arasındadır. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine

Talik yazıyla yazılmış olup, 175x90mm. ölçüsünde 25 satır, 16 varak, 31 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olan eser muhtelif ilimlerin bazı meselelerine ve kıdem-i âlemin ibtâline temas etmektedir. Beşinci kısımda filozofların kıdem-i âlem görüşüne dair uzunca bir tenkid vardır.

27-ed-Devvânî, Muhammed b. Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Hâşiye Ale'l-Hâşiyeti Mîr Sadreddîn. 4729/13

بسم... قوله على ما هو المتبادر من سوق كلامه ان اراد به المتبادر ما
النظر الى من يعرف المعنى الاصطلاحى فم كان اطلاق هذين اللفظين
على هذين المعنيين شايح ...

sözleriyle başlayıp,

... اذا وجد انه معارض لوجدان غيره ولا ثم ان وجد انه معارض
لوجدان غيره ولا ثم ان وجد انه اصح من وجدان غيره تم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 230x140mm. ölçüsünde şirazeli ve milkepli, kırmızı meşin cild içindeki mecmuanın 190a-198a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olup, 165x80 ölçüsünde 25 satır, 9 varak, 17 sayfadır. Celâleddin ed-Devvânî'nin Mîr Sadruddîn'in hâşiyesine hâşiyesidir. Kavîl maddesi kırmızı ile yazılıdır ve kenarlarda Mîr Sadruddîn'in Celâleddîn ed-Devvânî'ye red-diye olarak yazdığı hâmişi var.

28-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b. Esad es-Sıddîkî (öl.908); Hâşiye Alâ Şerhi'l-Cedîd Li't-Tecrîd. 137

بسم... الحمد لله رب العالمين والصلاة على محمد... قوله فسي
الحاشية لقبيل لم يرد به ...

sözleriyle başlayıp,

... يحركه بالحركة الشرقية .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 187x113mm. ölçüsünde şemseli, zencirekli, cedvelli, şirazeli, ve miklepli siyah meşin cild içinde olup 962 H. yılının Ramazan ayında Dilman'da (Azarbaycan'da bir yer) istinsah edilmiştir. Krem renkli ince

sert aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmıştır. 125x57mm. ölçüsünde 19 satır, 172 varak, 344 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda yer yer açıklamalar vardır. Eser, Nâsiruddîn et-Tûsî'nin "Tecrîdu'l-Akâid" ine Ali Kuşçu tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir.

29-ed-Devvânî, Muhammed b,Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkîf 714

بسم... يا من وقفنا لتحرير الكلام في تقرير عقائد الاسلام... وبعد
فان شرح الواقف للسيد استاذ البشر والعقل الحادى عشر المستغنى
كالشمس...

sözleriyle başlayıp

... المجتمعة الوجود من الذين لتحقق شرايطه فيها فان نصاده ظاهر.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 245x145mm. ölçüsünde şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içindedir. Beyaz ince, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla 175x85mm. ölçüsünde 29 satır, 124 varak, 247 sayfadır. Yazı altın yıldız çerçeve içinde olup söz başları kırmızı ile yazılı ve vr. 1b de altın yıldız tezhipli bir serlevha vardır.

30-ed-Devvânı, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhu Akaidi'l-Aduduyye (Celâl). 157/2

وهم الذين امنوا به وهو الظاهر فان اكثر ما ورد في الحديث على هذا
الاسلوب اريد به اهل القبلة...

sözleriyle başlayıp,

... ان القدرة مع الفعل وهو على خلاف ما عرف بعض المتأخرين من
جعل الاسباب متوافقة تمت الرسالة بعون الله الملك الوهاب.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 195x135mm. ölçüsündeki sırtı kırmızı meşin, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 47a-96b varakları arasındadır. Kirli beyaz, filigranlı ve hafif aharlı kağıt üzerine Talik hatla yazılmıştır. 140x72mm. ölçüsünde 49 varak, 98 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup metnin üzeri kırmızı çizgi ile çizil-

miştir. Kenarlarda düzeltme ve açıklamalarda vardır. Kitap çok kullanılmış ve sayfalar yer yer tamir edilmiştir.

31-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhu Akâidil-'Adudiyye. 497

بِسْمِ اللَّهِ... مَا مِنْ وَفْقِنَا لِتَحْقِيقِ الْعَقَائِدِ الْإِسْلَامِيَّةِ... فَيَقُولُ الْفَقِيرُ السِّي
عَفُورِهِ الْغَنِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْعَدِ الصَّدِيقِيِّ الدَّوَانِيِّ... إِنَّ الْعَقَائِدَ
الْعَضْدِيَّةَ لَمْ تَدْعُ قَاعِدَةً مِنْ أَصُولِ الْعَقَائِدِ الدِّينِيَّةِ...

sözleriyle başlayıp,

... اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ وَوَفْقِنَا لِلْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ... قَدْ

فَرَّغَ مُؤَلِّفُهُ مِنْ تَعْلِيْقِهِ... سَنَةَ خَمْسٍ وَتِسْعٍ مِائَةٍ بِهَيْدَةَ جِرُونَ حَمَاهَا

اللَّهُ تَعَالَى وَسَائِرِ بِلَادِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ رِيبِ الشُّؤْنِ... تَمَّتِ الْكِتَابُ.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 205x115mm. ölçüsünde şemseli, cedvelli, şirazeli ve miklepli, tamir görmüş, üst kapağı kopuk ve miklepi yırtık koyu kahve rengi meşin cild içindeki eseri müellif Ciran'da 905 H. tarihinde telif etmiştir. Beyaz, Filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Muhammed es-Sivasî tarafından Nesih yazıyla yazılmıştır. 130x55mm. ölçüsünde 23 satır, 61 varak, 121 sayfa olan eser, mecmuanın 1b-61b varakları arasındadır. İlk iki sayfa âdi tezhipli olup kenarlarda yer yer çok sık olmak üzere açıklamalar vardır. Açıklamalarda kaynak belirtilmiş ve bazı kelimelerin üzeri kırmızı çizgi ile çizilmiştir.

32-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhu Akâidi'l-'Adudiyye. 502/1

Başlangıcı 31 numaradakinin aynı olan eser şu sözlerle bitmektedir:

... وَقَالَ لَا تَدْخُلُوا بَيْتَنَا غَيْرَ بَيْتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتَسْلَمُوا عَلَيَّ

أَهْلَهَا وَمَا سَلَّمْتَ فَتَرَكْهُ عَمْرٌ رَضٍ وَشَرَطَ عَلَيْهِ التَّوْبَةَ وَتَفْصِيلَ مَسْأَلَةٍ

التَّجَسُّسِ يَطْلُبُ مِنْ كِتَابِ الْفَقْهِ.

Arapça olan eser, 205x135mm. ölçüsünde şemseli cedvelli, yaldızlı ve şirazeli meşin cild içinde mecmuanın 1b70b varakları arasındadır. Beyaz, ince, filigranlı ve çok aharlı kağıt üzerine 1079 H. yılında Abdülkerîm el Fethiyyî'l-Halvetî tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

150x65mm. ölçüsünde 17 satır, 70 varak, 139 sayfadır. Yazı cedvel içinde olup, metnin üzeri kırmızı ile çizilidir ve kenarlarda çok sıkı açıklamalar vardır. Önsözde kendine kadar ulaşan şerhlerin hatalı ve eksik olduğunu belirten müellif bu şerhi hazırladığını söylüyor.

33-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhu Akaidi'l-' Adudiyye. 506/1

Başlangıcı ve sonu 32 numaradaki nüshanın aynısıdır. 200x140mm. ölçüsünde basma şemseli kenar cedvel işlemeli şirazeli ve miklepli meşin cild içindedir. Beyaz, ince, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olup, 130x65mm. ölçüsünde 17 satır, 69 varak, 137 sayfadır. Eser mecmuanın lb-69b varakları arasındadır. Yazı cedvel içinde olup, söz başlarının üzeri çizilmiş, kenarlarda ve satır aralarında çok sık açıklamalar vardır.

34-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhul Akaidi'l-'Adudiyye. 533

Başlangıcı ve sonu 32 numarada yazılı olan nüshanın aynısıdır. Harvan'da te'lif tarihi olan 905 H. yılında Talik ve Nesih hatla yazılmış olup sayfalardaki yazı ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. 220x135mm. ölçüsünde sırtı bez, ebrulu kâğıt kaplı, şirazeli mukavva cild içindeki eser 109 varak, 217 sayfadır. Kenarlarda ve satır aralarında yer yer açıklama ve düzeltmeler vardır. Metnin üzeri kırmızı ile çizilidir.

35-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Şerhu Akâidi'l-'Adudiyye. 5477/1

Başlangıcı 32 numaradaki nüshanın aynısı olan eser şöyle bitmektedir:

... وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد والہ وصحبہ المبعوث من خیر

القائل والبطون صلوة راحة ما يقابل العلوم والظنون ...

263x165mm. ölçüsünde şemseli, şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içindeki mecmuanın lb-28a varakları arasında yer alan eser, 926 H.yılında Talik yazıyla istinsah edilmiştir. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine yazılmış olup, 176x90mm. ölçüsünde 25 satır, 28 varak, 54 sayfadır. Bazı kelimelerin üzeri çizilmiş olup kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır.

36-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b. Es'ad es-Sıddîkî
(öl.908); Şerhu Akaidi'l Adudiyye. 7255/1

Başlangıcı ve sonu 32 numaradaki nüshanın aynısıdır. İstinsah tarihi 1150 H. olan eser, 210x155mm. ölçüsündeki sırtı meşin, mukavva cild içindeki mecmuanın lb-31b varakları arasındadır. Kirli beyaz, az aharlı kâğıt üzerine Ali b. Hasan tarafından Talik yazıyla yazılmıştır. 150x70mm. ölçüsünde 21 satır, 31 varak, 61 sayfadır. Yazı kırmızı çerçeve içinde olup, bazı satırların üzeri çizilidir.

37-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b. Es'ad es-Sıddîkî
(öl.908); Şerhu Akâidi'l-'Adudiyye. 9923/1

Başlangıcı ve sonu 32 numaradaki nüshanın aynısıdır. 1230H. tarihinde hattat Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Karamânî tarafından Talik kırmızı hatla beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine 128x57mm. ölçüsünde 13 satır, 105 varak, 209 sayfa olarak istinsah edilen eser, 225x160mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı, şirazeli cild içindeki mecmuanın lb-105b varakları arasındadır. Bazı kelimeler kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda yer yer çok sık olmak üzere açıklamalar vardır.

38-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b. Es ad es-Sıddîkî
(öl.908); Risâletu İsbâti'l-Vâcib. 228/1

بسم... سبحانك سبحانك ما اعظم شأنك... وبعد فيقول الفقير...
محمد بن اسعد الدواني الصديقي قد حررت في هذه الرسالة وجوه
براهين اثبات الواجب جل ذكره...

sözleriyle başlayıp,

... بحواله ربي هو بحق الحق بفضلله ويهطل الباطل بعدله بهده
الحسنى واليه الرجعى تمت الرسالة الجليلة الجلالية في اثبات
الواجب تعالى شأنه... على يد الفقير ابراهيم بن محمود...
سنه ستة وستون والف .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x140mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları kırmızı meşin, şirazeli, miklepli, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın lb-40a varakları arasındadır. İbrahim b. Mahmud tarafından talik yazıyla, kirli beyaz, sert, kalın, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine 155x80mm.

ölçüsünde 23-24 satır, 40 varak, 79 sayfa olarak istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi, C.Ahır 1066 H.senesidir. Söz başları soluk kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda ve satır aralarında sık yazılmış açıklamalar vardır. Sayfa aralarına birer, ikişer boş yaprak konularak ciltlenmiş ve bu yapraklara da açıklamalar yazılmıştır.

39-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Risâletu İsbati Vâcibu'l-Vücûd. 408/1

Başlangıcı 38 numaradaki nüshanın aynısı olan eser şu sözlerle son bulmaktadır.

... هداية ربه يحق الحق ويبطل الباطل بعدله هذه الحسنی واليه

المرجع تم الكتاب المبارك في اثبات الواجب الى المحقق الفاضل مولانا

جلال الدين الدواني سنة ١٠٨٦

Arapça olan eser, 1086 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x140mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, ebrulu kâğıt kaplı, şirazeli ve miklepli mukavva cild içindeki mecmuanın lb-43b varakları arasındadır. Krem rengi, filigranlı ve az aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 130x45mm. ölçüsünde 15 satır, 43 varak, 84 sayfadır. Konu başlıkları kırmızı ile yazılmış ve sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır.

40-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Risâletu İsbâti'l-Vâcib. 7164/2

Başlangıcı ve sonu 38 numaradaki nüshanın aynısıdır. Ali b.Abdü'l-Celîl b.Ömer tarafından Nesih hatla istinsah edilen bu nüsha 215x115mm. ölçüsündeki cild kapakları kopup kaybolmuş olan mecmuanın 37b-62b varakları arasındadır. istinsah tarihi 1166 H.olan nüsha, 120x60mm. ölçüsünde, 17 satır 26 varak, 51 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, ilk sayfalarda sayfa kenarlarında açıklamalar vardır.

41-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Risâletul İsbâti'l-Vâcib. 7165/1

Başlangıcı ve sonu 38 numaradaki nüshanın aynısı olan bu nüsha, Muhammed b.Osman b.Sıddîk tarafından Talik kırması yazıyla istinsah edilmiş olup, 215x160mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı, şirazeli mukavva cild içindeki mecmuanın lb-29a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş olan eserin yazı

ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. 29 varak, 56 sayfa olan nüshanın yazısı kırmızı cedvel içinde olup, sayfa kenarlarında şerhedilmiştir.

42-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Risâletu İsbâtı'l-Vâcib. 7207

200x145mm. dış ölçüsünde olan nüshanın cild kapakları kopup kaybolmuştur. Bu arada eserin başından da bir kaç yaprak kopuk olduğundan başlangıcını tesbit etmek mümkün olmamıştır. Mevcut olan ilk sayfa şu sözlerle başlamaktadır.

سلسلة الاستتسا وفي شيء من الراتب واروا لافسلس العلل غير
النهاية ان كل ممكن فله علة ...

ve şu sözlerle son bulmaktadır.

... انه الموجود والمعدوم متقابلان بالعرض كالأب والام من جهة
استعمال مفهومها على الوجود والعدم على انه يمكن ان يقال ههنا
ايه ان نقيض الموجود هو اللاموجود لا المعدوم والحق ما عرفت
والحمد لله رب العالمين .

Muhammed b.Mecduddîn Ahmed tarafından Talik yazıyla 1076 H. tarihinde 128x68mm. ölçüsünde, 17 satır, 34 varak, 65 sayfa olarak yazılmış olan eserin ismini kütüphane kayıtlarında olduğu gibi tesbit ettikse de sonu diğer nüshalardan farklıdır. Yazı kırmızı çerçeve içinde olup, kenarlarda yer yer açıklamalar da vardır.

43-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî (öl.908); Risâletu İsbâtı'l-Vâcib. 8228/1

Başlangıcı 38 numaradaki nüshanın aynısı olan eser, şu sözlerle son bulmaktadır:

... انه تنافرة الجملة متنافرة بكنفون بالعمار عن الشاه ... تت.

Muhammed b.Mustafa 'Alâiyye tarafından beyaz, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Konya'da istinsah edilen eserin iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Cild kapakları kopup kaybolmuş olan mecmuanın lb-35b varakları arasında yer alan nüsha, 35 varak, 69 sayfadır. Dış ebadı 205x145mm.dir. Yazının bazı yerleri rutubetlenmiş olduğu için zor okunuyor.

44-ed-Devvânî, Celâleddin Muhammed b.Es'ad es-Sıddîkî

بسم . . . سبحانك سبحانك ما اعظم شأنك . . . اما بعد فيقول الفقير
الى عفوره الحقيقي محمد ابن اسعد الدواني الصديقي قد حررت
في هذه الرسالة وجوه براهين اثبات الواجب جل ذكره على ما اورده
أئمة الحكمة والكلام . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . ولكن هذا هو اية ربي بحق الحق بفضله وببطل الباطل
بعدله بیده الحسنی والیه الرجعی والصلاة على نبيه واله والسلام
والله اعلم واحكم تست .

sözleriyle son bulmakta olan nüshanın istinsah kaydından istinsah yeri ve tarihini çıkaramadığım için aynen yazıyorum, şöyledir:

قد وقع الفراغ من تصويد هذه النسخة المسماة باثبات الواجب على
يد . . . سليمان بن ابراهيم بن تمر القرماني . . . في اليوم الثالث
الثامن من شهر المحرم التاريخي في المعروف بجمعه بقاس في
مجلس سيد محمد افندي المفتي الطرسوسي رحمة الله رحمة واسعة .

Arapça olan eserin bu nüshası, Süleyman b.İbrahim b.Temr el-Karamanî tarafından beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 206x150mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı miklepli mukavva cild içindeki mecmuanın 41b-68a varakları arasındadır. 140x65mm. iç ebadındaki nüsha, 17 satırlık 28 varak, 54 sayfadır.

(E)

45-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); Vasiyyetnâme.

7025/4

بسم . . . روى عن ابن حنيفة رضى الله عنه لما مرض قال في مرض موته اعلوا
اصحابي واخواني . . . ان مذهب اهل السنة . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . وفي حق الكفرة اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون تستأوصية المبارك
محمد الله ومنه صلى الله على سيدنا محمد . . . وسلم تسليمًا .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x130mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 91a-96a varakları arasındadır. Sarı aharlı kâğıt üzerine Ne-

sih yazıyla yazılmış olup, 112x75mm. ölçüsünde 13 satır, 6 varak, 11 sayfadır.

46-Ebu Hanife, Nu'man b. Sâbit (öl.150); Vasiyyetnâme

7057/2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... قَالَ الْإِمَامُ هُوَ أَقْرَبُ بِاللِّسَانِ وَتَمْدِيْقُ
بِالْجَانِ...

sözleriyle başlayıp,

... وَفِي حَقِّ أَكْثَارِ النَّاسِ أَصْحَابِ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ تَمَّتْ بِعَوْنِ اللَّهِ. بَلِّغِ الْمَقَابِلَةَ.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı cild içindeki mecmuanın 4b-6b varakları arasındadır. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine Ta'lik yazıyla 145x87mm. ölçüsünde 19 satır, 3 varak, 5 sayfa olarak istinsah edilmiştir. Söz başları kırmızı ile yazılıdır.

47-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); Vasiyyetnâme.

7173/7

Başlangıcı ve sonu 46 numarada kayıtlı olan nüshanın aynısıdır. 205x150mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli meşin cild içindeki mecmuanın 112a-114a varakları arasında olan nüsha, beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine nesih yazıyla istinsah edilmiştir. İç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmayan nüsha, 3 varak, 5 sayfadır.

48-Ebu Hanife, Nu'man b.Sabit (öl.150); Vasiyyetname.

7254/9

Başlangıcı ve sonu 46 numarada kayıtlı olan nüshanın aynısı olan eser 200x155mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı, şirazeli ve miklepli cild içindeki mecmuanın 143b-145b varakları arasındadır. Kirli beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 3 varak, 5 sayfadır.

49-Ebu Hanife, Nu'man b.Sabit (öl.150); Vasiyyetname.

7254/15

Başlangıcı ve sonu 46 numarada ölçüsü ve özellikleri belirtilen cild içerisindeki mecmuanın 172b-181a varakları arasında yer alan nüsha, beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Muhammed b. Mustafa tarafından Nesih yazıyla 1122 H. tarihinde istinsah edilmiştir. Satır sayısı ve iç ebadı birbiri-

ni tutmayan eser 5 varak, 8 sayfadır.

50- Ebu Hanife, Nu'man b.Sabit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.
369/2

بسم... هذا كتاب الفقه الاكبر من تأليف الامام الاعظم ابن حنيفة رحمه الله عليه
نعمان بن ثابت اصل التوحيد وما يصح الاعتقاد عليه يجب ان يقول امت بالله...
sözleriyle başlayıp,

... كان الله خالق قبل ان يخلق ورازق قبل...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 205x145mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarlar meşin, miklepli mukavva cild içindeki mecmuanın 26b-29a varakları arasındadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 135x65mm. ölçüsünde 17 satır, 4 varak, 7 sayfadır. Eserin son cümlesi sayfa sonunda yarım bırakılmış, yaprağın arka yüzüne devamı yazılmamıştır. Bu da sondan bir miktarının müstensih tarafından eksik bırakıldığını gösterir. Eser, İmam-ı A'zam'ın fıkıh-ı Ekber metnidir.

51-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'L-Ekber.

423/8

بسم... قال ابو حنيفة رحمه الله عليه اصل التوحيد وما يصح الاعتقاد عليه يجب

ان يقول امت بالله...
sözleriyle başlayıp,

... وسائر علامات قيامت على ورود الاخبار الصحيحة حق كائن واللتعالى

يهدى من يشاء الى صراط مستقيم تم بعون الله تعالى .

sözleriyle son bulmaktadır.

İmam-ı A'zam'ın el-Fıkhü'l-Ekber'inin metni olan eser, 205x145mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli, kopuk şirazeli, kâğıt kaplı yıpranmış bir cild içindeki mecmuanın 177b-180b varakları arasındadır. Beyaz, ince filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiştir. 159x95mm. ölçüsünde 17 satır, 4 varak, 7 sayfadır.

52-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.

5477/19

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ... وبعد فاصل التوحيد ان يقول
المعتقد آمنت بالله ...

sözleriyle başlayıp, 51 numarada kayıtlı nüshanın sona erdiği sözlerle son bulmaktadır. 265x165mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içindeki mecmuanın 133b-135a varakları arasındadır. Beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 175x90mm. ölçüsünde, 25 satır, 3 varak, 4 sayfadır.

53-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.

7022/1

Başlangıcı 51 numarada kayıtlı olan eser gibi olup, şu sözlerle son bulmaktadır:

... والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم اللهم يا هادي المظلمين
اهدنا الى الصراط المستقيم .

205x145mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 1b-41b varakları arasındadır. Beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 135x60mm. ölçüsünde 13 satır, 41 varak, 81 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, kenarlarda ve satır aralarında yer yer açıklamalar vardır.

54-Ebû Hanife, Numan b. Sâbit (öl.150); Fıkhü'l Ekber.

7025/3

Başlangıcı ve sonu 51 numaralı nüsha ile aynıdır. Sarı, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 200x130mm. ölçüsündeki sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içinde 84b-91a varakları arasındadır. 112x75mm. ölçüsünde 13 satır, 8 varak, 14 sayfadır.

55-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.

7057/1

Başlangıcı ve sonu 51 numarada kayıtlı nüsha ile aynı olan nüsha, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içinde 1b-4b varakları arasındadır. Talik yazıyla beyaz, aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş olan eser, 145x87mm. ölçüsünde, 19 satır, 4 varak, 7 sayfadır.

56-Ebû Hanife, Nu'man b.Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.

7203/3

بِسْمِ ... هذا فقه الاكبر من تأليف الامام الاعظم ابو حنيفة ... قال

العبد ويصح الاعتقاد ...

sözleriyle başlayıp, 51 numaradaki nüsha gibi son bulmaktadır. Eser, 210x153mm. ölçüsünde, sırtı siyah meşin, yırtık mukavva cild içinde 23a-26a varaklar arasındadır. Kirli beyaz ve aharsız kâğıt üzerine Talik hatla istinsah edilmiş olan nüsha, 138x100mm. ölçüsünde 15 satır, 4 varak, 6 sayfadır.

57-Ebû Hanife, Nu'man b. Sâbit (öl.150); el-Fıkhü'l-Ekber.

9176/3

Başı ve sonu 51 numaradaki nüshayla aynı olan nüsha, 250x110mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kağıt kaplı, eskimiş miklepli mukavva cild içinde 33b-38a varakları arasındadır. Nesihi yazıyla kirli beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş olan eser, 130x50mm. ölçüsünde, 19 satır, 6 varak, 10 sayfadır.

58-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddîn Ali b.Osman el-Uşî (öl.575); Kasîdetü'l-Emâlî.

243/10

بِسْمِ ... يقول العبد في بدايه الامالي - لتوحيد بنظم كاللالي

sözleriyle başlayıp,

..... وما عزز لذي عقل بجهل - خلاف الاسافل والاعالي

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan kasîde, 198x130mm. ölçüsünde, kenar cedveli, zencirekli, şirazeli ve kopuk miklepli vişne rengi meşin cild içinde 117b varakta yer almakta olup, kasîdenin sadece bir sayfalık bölümüdür. Kirli beyaz, ince, yumuşak, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla 110x100mm. ölçüsünde yazılmış olan nüsha 20 satırlık bir sayfadır.

59-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddîn Ali b.Osman el-Uşî (öl.575); K.el-Emâlî.

374/1

بِسْمِ ... يقول العبد في بدايه الامالي - لتوحيد بنظم كاللالي

sözleriyle başlayıp,

... ادعوا كل وُسنى لمن بالخير يوما قد دعالي

sözleriyle sona ermektedir.

Eser, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içinde lb-2b varaklarındadır. Cildin arka kapağı kopuktur. Krem renkli, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 155x75mm. ölçüsünde, 17 satır, 2 varak, 3 sayfadır.

60-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddın Ali b.Osman el-Uşî (öl.575);
K.el-Emâlî. 514/1

59 numarada kayıtlı olan nüsha gibi başlayan eserin sonu noksan olup mevcut olan son beyit şöyledir:

... وما ايمان شخص حال بأس - بقبول لغتد الامتثال

200x145mm. ölçüsünde, sırtı meşin, ebrulu kağıt kaplı, şirazeli, kopuk ve parçalanmış bir cild içinde olan mecmuanın la2b varakları arasında yer alan eser, 150x70mm. ölçüsünde, 11 satır, 2 varak, 4 sayfadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, yapraklar yıpranmış ve tamir edilmiştir. Yazı harekelidir.

61-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddîn, Ali b. Osman el-Uşî (öl.575);
K.el-Emâlî. 7254/4

Başlangıcı 59 numarada kayıtlı olan nüshayla aynı olan nüsha şu bevitle son bulmaktadır :

... لعل الله يحفوه بفضل - ويعطيه السعادة في الامالي

210x155mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirazeli ve miklepli, kâğıt kaplı cild içinde 73b-75a varakları arasında yer alan nüsha, bozuk nesihle istinsah edilmiş olup, iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. 3 varak olarak yazılmış olan nüsha harekelidir fakat harekelerin bir kısmı yanlış konulmuştur.

62-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddın, Ali b.Osman el-Uşî (öl.575);
K.el-Emâlî. 8190/1

Başlangıcı 59 numaradaki nüsha ile aynı olan nüsha şu beyitle son bulmaktadır:

... واني الدهر ادعولينه - ويسمى لمن بالخير قد دعالي

175x115mm. ölçüsünde sırtı bez, ebrulu kâğıt kaplı cild içinde lb-6b varakları arasındadır. Beyaz ve sarı, sert, aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 6 varak, 12 sayfa olup, iç ebadı ve satır sayısı birbirinden farklıdır. Sonunda istinsah tarihi kaydedilmiş-

tir fakat ciltlenirken kesildiği için okunamamaktadır.

63-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddîn Ali b.Osman el-Uşî (öl.575); K.el-Emâlî.. 8650/1

Başlangıcı ve sonu 62 numaradaki nüsha ile aynı olan bu nüsha, 227x165mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, ön kapağı kopmuş ve kaybolmuş cild içinde 1b-6b varakları arasındadır. Kirli beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla 140x80mm ölçüsünde, 7 satar, 6 varak 10 sayfa olarak istinsah edilmiştir. İlk iki kapağın kenarlarında açıklamalar var.

64-Ebu'l-Hasen, Sirâcuddîn Ali b.Osman el-Uşî (öl.575); K.el-Emâlî. 9825/1

Başlangıcı ve sonu 62 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 176x108mm. ölçüsünde, sırtı bez, arka kapağı kopuk, mukavva cild içindeki mecmuanın 1a-3a varakları arasındadır. Ahmet b.Muhammed Ali tarafından Nesih yazıyla Kirli beyaz, ince kâğıt üzerine 138x68mm. ölçüsünde 3 varak, 4 sayfa olarak yazılmış olup, satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Kenarlarda ve satır aralarında açıklamalar bulunan nüsha bir talebe defteri gibidir.

65-Ekmelu'd-Dîn Muhammed b.Mahmud el-Bâbertî (öl.786); Muh-tasaru'l-Hikmetin-Nebeviyye (Fıkhu'l-Ekber Şerhi). 7057/3

بسم . . . الحمد لله رب العالمين . . . اما بعد فلما رايت مسائل الكتب

الكلامية التي منها يعلم الناس العقائد الدينية ويعلمونها في المدارس . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . والله يهدي من يشاء . . . قال فما علينا الا البلاغ المبين والله

يهدي من يشاء الى صراط مستقيم فقد تم مختصر الحكمة النبوية بعون

الله العالمين والحمد له والصلاة . . . sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı mukavva cild içinde 6b-54b varakları arasındadır. Beyaz; sert ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olan eser, 145x85mm. ölçüsünde, 19 satır, 49 varak, 97 sayfadır. Metin kırmızı ile yazılı olup kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır. Müellif önce "Hikmetü'nNe-

beviyye" adıyla Fıkh-ı Ekber'i şerhetmiş, daha sonra da o şerhi kısaltarak bu eseri meydana getirmiştir.

(F)

66-el-Fenârî, Hasan Çelebi b. Muhammed Şah (öl.886); Hâşiye Ale't-Tecrîd. 4729/11

اعلم ان محقق زماننا اضلغواته اذ الكون النبي والكون به نفسه...
sözleriyle başlayıp,
... وقد شرح التلذذ بها ابن كوز المهدوي شرحا سديدا وسمى فيه
سعيها سديدا وهو ايضا نفيس كالمنن .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 230x140mm ölçüsünde şirazeli ve miklepli kırmızı meşin cild içerisindeki mecmuanın 102b-103b varakları arasında olup, 165x80mm. ölçüsünde, 25 satır, 2 varak, 3 sayfadır. Talik yazıyla beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine yazılmış olan eser, Tegrîd'in şerhi cedîdine ta'lik-tir.

67-el-Fenârî, Hasan Çelebi b. Muhammed Şah (öl.886); Şerhut Tegrîdi'l-Fenârî. 4729/15

بسم... قال في العاشية وفيه نظر لان اعمل التفضيل الخ لا سجع عليك
سقوط هذا النظر...
sözleriyle başlayıp,
... فلانه لو تجوز ان يكون متعمله ههنا على طريق المعقول من مجرد
بمان الملازمة بين المقدم والتالي من غير تعرض لانتفا* احدهما فتأمل .
تم بعون الله الملك الوهاب .
sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 66 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 224b-234b varakları arasında olup, beyaz, sert, kalın ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla, 165x80mm. ölçüsünde 25 satır, 11 varak, 21 sayfa olarak yazılmıştır. Eser, Ali Kuşcu'nun Tegrîd Şerhi'ne ta'liktir. Yazı kısmen noktasız ve söz başları kırmızıdır.

68-el-Fenârî, Hasan Çelebi b. Muhammed Şah (öl.886); Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkif. 74

الحمد لله المحمود في كل فعالة... قوله والكتاب مرتبة على ستة مواقف..

sözleriyle başlayıp,

... وهكذا الى غير النهاية فمتنع كسب شئ من التصورات ايضا تم.

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 175x110mm. ölçüsünde, zencirekli, şirazeli, miklepli, kırmızı ve kılıflı meşin cild içindedir. Nesih yazıyla beyaz, sert, kalın ve aharlı kâğıt üzerine 109x56mm. ölçüsünde 15 satır, 101 varak, 202 sayfa olarak yazılmıştır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, söz başları kırmızı ile yazılıdır. la da eserin adı ve yazarı belirtilmektedir.

69-el-Fenârî, Hasan Çelebi b. Muhammed Şah (öl.886), Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkif. 101

بسم... الحمد لله الذي توليت الافهام... ثم شرح المواظف...

السيد الشريف عامه اللطف كتاب اعرف بسمو منزلة الحاسدون...

sözleriyle başlayıp,

... هذا آخر ما اردنا ابراده في حواشي المواجد... والحمد لله

رب العالمين

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 178x125mm ölçüsünde, şemseli, zencirekli, cedvelli, şirazeli ve kopuk miklepli kestane rengi meşin cild içindedir. Bej rengi, sondan onbir yaprağı ise krem rengi, sert ve aharlı, yanmağa yüz tutmuş kağıt üzerine Talik yazıyla, 131x82 mm. ölçüsünde, 21 satır, 228 varak olarak yazılmıştır. Söz başları kırmızı ile yazılı, kenarlarda düzeltmeler, açıklamalar ve konu başlıkları vardır.

70-el-Fenârî, Hasan Çelebi b. Muhammed Şah (öl.886); Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkif. 102

بسم... قوله فبسمة اولاً تيمنا فان قلت لمين للسبلة يدخل...

sözleriyle başlayıp,

... هذا آخر ما اردنا ابرادى في حواشي المواظف نسل الله تعالى

ان يجعله خالفا لوجه الكريم انه هو... تم بعون الله وحسن توفيقه.

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 180x125mm. ölçüsünde, kılıflı, şir-

razeli, yeşil ipek kaplı mukavva cild içindedir, Krem renkli ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 137x80mm. ölçüsünde, 21 satır, 256 varak, 528 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı, kenarlarda düzeltmeler vardır. 1b ve 2a sayfalarının kenarları altın yaldız cedvelle çevrilidir. 265a da yeni bir kitaba başlanıyor gibi besmele yazı-larak nübüvvet bahsine devam edilmiştir.

(G)

71-el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b.Muammed (öl.505); el-Er-
ba'în Fî Usûli'd-Dîn. 98/5

بسم... كتاب الاربعين في اصول الدين وفيه القسم الثالث من اتمام
الكتاب...

sözleriyle başlayıp,

... انه على ما يشاء تقدير كمل الكتاب بحمد الله وعونه وهو آخر كتاب

الاربعين في اصول الدين والحمد لله رب العالمين... يا ارحم الراحمين .

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 180x130mm. ölçüsünde, şemseli, şir-
razeli ve miklepli siyah meşin cild içindeki mecmuanın
178b297a varakları arasındadır. Nesih yazıyla; Recep 846
H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 115x80mm. ölçüsünde 15
satır, 119 varak, 238 sayfadır. Söz başları kırmızı ile ya-
zılı olup, kenarlarda tashihler vardır. Dört bölümden oluşan
eserin birinci bölümü on asıldan ibâret olup, akaide ayrıl-
mıştır. Diğer bölümlerde ise amel ve ahlakla ilgili bahisler
yer almıştır.

72-el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b.Muammed (öl.505); el Er-
ba'în Fî Usûli'd-Dîn. 6935/2

بسم... الحمد لله رب العالمين... وسماء كتاب الاربعين في اصول
الدين فانها منقسة الى علوم يرجع حاصلها الى عشرة اصول...

sözleriyle başlayıp,

... وشر الشياطين اللعين الحلق والدنيا الدنية بجاه سيد الاولين

والاخرين محمد عليه افضل الصلاة والتسليم.

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eserin bu nüsesi, 861 H. tarihinde is-

tinsah edilmiş olup, 185x105mm. ölçüsünde, ön kapağının çoğu kopuk, eskimiş meşin cild içindeki mecmuanın 40b-226a varakları arasındadır. Ahmed b.Mevlana Tevekkül b.Ahmed tarafından nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 105x95mm. ölçüsünde, 13 satır ve 189 varak, 376+2 sayfadır. Kirli, beyaz, kalın, aharlı kâğıda yazılmıştır.

73-el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (öl.505); Kavâidu'l-Akâid. 532/1

بسم... الحمد لله الذي ميز عصاة السنة بانوار اليقين وأشر
رهب الحق بالهداية الى دعائم الدين وجنبهم زيغ الزايغين...
ان بناء الاليمان على هذه الاركان وهي اربعة...
... فهذه الاركان الاربعة الحاوية للاصول الاربعة هي قواعد العقائد
فن اعتقدها كان موافقا لاهل السنة ومباينا لرهاط البدعة والله تعالسى
يمد لنا بتوفيقه ويهدينا الى الحق وتحقيقه بمنه وسعة جوده...
والحمد لله رب العالمين .

Arapça olan eser, 180x135mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içinde 1b21b varakları arasındadır. Sayfa kenarları tezhipli olan nüsha, Hüseyin Hüsnü el-Ahlâtî tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 155x75mm. ölçüsünde 15 satır, 21 varak, 41 sayfadır. Sarı ve sert kâğıt üzerine yazılı olup, yazı altın yıldız cedvel içindedir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser, ma'rifetullah, sıfâtullah, ef'alullah ve semiyât bahislerini içermektedir.

74-el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (öl.505); Risâle-i İlm-i Kelâm. 4719/2

بسم... الحمد لله خالق الارض والسما... اعلم ان الفلاسفة كانوا اصنافا
وعلوصهم اقساما وهو علم كثرة اصنافهم وصمة (سمة) الكفر والالحاد وان
كان بين القدماء منهم والا قدمين وبيننا الا اخر منهم والاولى متفاوت عظيم...
... يستلزم قولنا نفس مغايرة له فلا يجامع صدقه صدق قولنا نفس ليس الا.
...
sözleriyle başlayıp,
sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eserin ismi tesbit edilemediği için kütüphane kayıtlarına bu kayıtle geçmiştir. Biz de aynı isimle

zikrettik. Beyaz, sert ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olup, 215x145mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirazeli ve miklepli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içinde 91b-94a varakları arasındadır. Filozofları ve âlimleri altı sınıfa ayırıp inceleyen bu küçük risale, 160x75mm. ölçüsünde, 25 satır, 4 varak, 6 sayfadır. Bazı kelimelerin üstü kırmızı ile çizili olup, son sayfasında bazı kitaplardan nakillere yer verilmiştir.

(H)

75-Halil b.Alâu'n-Neccârî (öl.632); Şerhu Kasîdeti'l-Emâlî.
423/2

بسم... الحمد لله الولي القديم... اما بعد فقد قال قاضي سراج الدين
الاوشى اسعد الله بحسن الحال يقول المبد في بدء الامالى...

sözleriyle başlayıp,

... والوصول مع صلته وشماعاته في محل الجار لاجل اللام الجارة
فيه تمت الكتاب.

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 205x145mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli ve kopuk şirazeli, kâğıt kaplı yıpranmış bir cild içindeki mecmuanın 96b-112a varakları arasındadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olup, 140x76mm. ölçüsünde, 15 satır, 44 varak, 86 sayfadır. Emâlî metni kırmızı ile yazılmış ve şerhde geçen âyetlerin üzeri çizilmiştir.vr. 102b den 106a ya kadar metin yazılmak için boş bırakılan yerler doldurulmamıştır. 111a da kenarda bir satırlık düzeltme yapılmıştır.

76-Hasan b.Hüseyin b.Muhammed;Bahru'l-Efkâr.

87

بسم... الحمد لمختار دل على ايجاب ذاته قدم الصفات... وبعد فيقول
المحتاج... حسن بن حسين بن محمد لشاهدة ان العاشية... التفازاني
الصورة الى... المشهور بالولي الخيالي...

sözleriyle başlayıp,

... فان الفضل بيد الله يؤتته من يشاء.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 946 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, şemseli, zencirekli, şirazeli ve miklepli tamir görmüş siyah meşin cild içindedir. Dış ebadı 170x125mm. olan eser, Nesih ve Talik karışık yazıyla, muhtelif renkte kalın, sert, aharlı kağıt üzerine 125x85mm. ölçüsünde, 21 satır, 201 vârak, 400 sayfa olarak yazılmıştır. Hayâlî'nin, Teftâzânî'nin "Şerhu'l-Akâid"ine yazdığı hâşiyeye şerh mahiyetinde bir eserdir. Şerhedilen metnin üzeri kırmızı çizgi ile çizilmiş ve yazı kırmızı cedvel içine alınmıştır.

77-Hatîp Zâde Muhammed b.İbrahîm; Hâşiyeye Alâ Hâşiyeti's-Seyvid Li Tegrîdi'l-Akâid. 121

توله خص بالذكو من صفاته العلى ما هو اخص به تعالى اقول المراد بالاختصية ...
sözleriyle başlayıp,

... فلا يبطل بما ذكره قطعا قول ذلك الزاعم او يحوصل ان يكون مراده
الاتحاد بالذات وهو لا ينافي التفاتر الاعتبارى المصحح للتعريف تم في
اواخر صفر المصفر لسنة اربع وتسعمائة .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Safer 904 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 175x125mm ölçüsünde, şemseli, cedvelli, kenar zencirekli, sırtı siyah, kapaklar vişne rengi meşin cild içindedir. Talik yazıyla beyaz, sert ve aharlı kağıt üzerine yazılmış olan eser, 135x80mm. ölçüsünde, 23 satır, 193 vârak, 385 sayfadır. Eser, Nâsıru'd-Dîn et-Tûsî'nin "Tegrîdu l-Kelâm" isimli eserine, Seyyid Şerif el-Cürçânî tarafından yazılan hâşiyeye Hatîp Zâde'nin 901 H. tarihinde yazdığı hâşiyedir. Sinaneddin Yusuf'un, Hatîp Zâde'nin hâşiyesine reddiye olarak, aynı esere bir başka hâşiyeye yazdığını Kâtip Çelebi Kaydetmektedir.(bkz.Keşfu'z-Zunûn,c.I,s.347).

78-Hatîb Zâde Muhammed b. İbrahîm (öl.901); Hâşiyeye Ale't-Tegrîd. 7183

بسم ... خص بالذكو من صفاته العلى ما هو اخص به ...

sözleriyle başlayıp,

... او يحوصل ان يكون مراده الاتحاد بالذات وهو لا ينافي التواتر
امسارى المصحح للتعريف تم الكتاب بعون الله الوهاب .

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 212x 132mm. ölçüsünde, cild kapakları kopup kaybolmuş cild içerisinde olup, noktasız Talik yazıyla 155x80mm. ölçüsünde 25 satır 165 varak, 329 sayfa olarak yazılmıştır. Kavl maddesi kırmızı ile yazılmış, bir çok yerde de kırmızı ile yazmak için ayrılan yer doldurulmuş, boş bırakılmıştır.

79-Hayâlî Çelebi, Ahmed b. Mûsa (öl.875); Şerhu Cevâhiri'l Akâid. 45

بسم... لله الحمد بما من شرح صدورنا التجريد الكلام في عقائد الاسلام...
وبعد فان كمال كل نوع... وقد صنف فيه المولى... خير الملة والدين
ينبوع الفضل و منبع اليقين كتابها نظما بنقايس الفرائد موشعا بجواهر المقائيد...

sözleriyle başlayıp,

... ولا تجعل في قلوبنا غلا للذين امنوا انك انت النواهاب.

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 174x122mm. ölçüsünde, şemseli şirazeli ve miklepli, siyah kaplı meşin cild içindedir. Beyaz, sert, az aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eserin istinsah tarihi 938 H.yılıdır. 116x60mm. ölçüsünde, 15 satır, 110 varak, 219 sayfadır. Eser, "Kasîde-i Nûniyye" diye meşhur, Hayreddin Hızır Bey'in "nun" redifli, "Cevâhiru'l-Akâid" isimli kasîdesinin şerhidir. Sultan Fatih'e ithaf edilen kasidenin metni kırmızı ile yazılıdır.

80-Hayalî Çelebi, Ahmed b. Mûsa (öl.875); Şerhu Cevâhiri'l Akâid. 47

Başlangıç ve sonu 79 numarada yazılı olan nüshanın aynısıdır. 177x116mm. ölçüsünde, şemseli, kevar zencirekli, yırtık miklepli, vişne rengi meşin cild içinde olan nüshanın 107b varağında "Recep 1074 yılında mukabele edildi" kaydı vardır. Saman renkli, ince, aharsız, rutubet lekeli kâğıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olan nüsha, 115x57mm. ölçüsünde 15 satır, 107 varak, 214 sayfadır. Beyitler daha kalın uçla yazılmış, yazı yaldız cedvelle çerilip, söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser Sultan Fatih'e sunulmuştur. Baştan üç, sonda da iki fazla yaprakta çeşitli arapça şiirler ve güzel sözlerle bazı ilâç tarifleri vardır.

81-Hayâlî Çelebi, Ahmed b. Mûsa (öl.875); Hâşiye Alâ Şerhi'
1-Akâid. 52/2

بسم... الحمد لتأهله والعلاة على سيد رسوله... اقول في تقيب التسمية
بالتحميد اقتداً بأسلوب الكتاب المجيد ...

sözleriyle başlayıp,

... قد وقع الفراغ من تحرير الكتاب بعون الله الملك الوهاب على يد
حسين بن خليل وقد تمت الكتاب في اخر جمادى الاولى في وقت الظهر
تاريخ سنة ٩٥٢ .

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, Filibe'de C.Evvel, 952 H.yılında istinsah edilmiş olup, 175x111mm. ölçüsünde, basma şemseli, kenar bendli, şirazeli, miklepli, ön kapağı kopuk kahve rengi meşin cild içinde 78b-134a varakları arasındadır. Hüseyin b.Halîl tarafından Talik yazıyla, beyaz sert, aharlı kâğıt üzerine istinsah edilen eser, 120x65mm. ölçüsünde, 13 satır, 58 varak, 114 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup kenarlara ve satır aralarına girift bir şekilde açıklamalar yapılmıştır. Sonunda 6 yaprak eksigi var fakat son yaprağı mevcuttur.

82-Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiye Alâ Şerhi'-
1Akâid. 60

بسم... الحمد لتأهله والعلاة على سيد رسوله... الشارح ...

sözleriyle başlayıp,

... وبه يظهر ان هذا الوجه ايضا مفيد تفضيلهم فقد ...

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, Bursa Yıldırım Han Medresesinde Zilhicce, 936 H. yılında istinsah edilmiş olup, 175x110mm. ölçüsünde, şemseli cedvelli, miklepli, vişne rengi meşin cild içindedir. Ali b.el-Muğlavî tarafından Talik yazıyla, beyaz, kalın, sert, az aharlı kağıt üzerine yazılmış olan eser, 119x53mm. ölçüsünde, 17 satır, 50 varak, 98 sayfadır. Yazı yıldız cedvel içinde olup, söz başları kırmızı ile yazılı ve birinci sayfa başı tezhiplidir. Kenarlarda açıklamalar vardır. Eser, Celâleddin ed-Devvanî'nin Akâid şerhine hâşiyedir.

83-Hayâlî Çelebi, Ahmed b. Mûsa (öl.875);Hâşiye Alâ Şerhi'-
1Akâid. 669/3

Başlangıcı 82 numadaki nüsha ile aynı olan nüsha şu sözlerle sona ermektedir:

. . . الفضل بيد الله يؤتیه من يشاء والله ذو الفضل العظيم.

Beyaz, kalın, sert ve aharlı kağıt üzerine Muhammed b.Habîb tarafından Talik hatla Zilhicce, 949 H.tarihinde istinsah edilen nüsha, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli ve kopuk şirazeli mukavva cild içindeki mecmuanın 77b-130b varakları arasındadır. 135x65mm. ölçüsünde 17 satır, 54 varak, 107 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup sayfa kenarlarında ve satır aralarında sık şekilde yazılmış açıklamalar vardır.

84-Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875);Hâşiye Alâ Şerhi'1
Akâid. 4722

Başlangıcı ve sonu 83 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 1139 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 220x170mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin, ebrulu kâğıt kaplı, şirazeli ve miklepli cild içindedir. Beyaz, az aharlı kâğıt üzerine Mustafa b.Murad tarafından Nesih kırması hatla yazılmıştır. 140x55mm. ölçüsünde, 15 satır, 76 varak, 150 sayfadır. Teftâzânînin Şerhu'1-Akâid'inin haşiyesi olan eserde kavîl maddesi kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda yer yer sık olmak üzere, açıklamalar vardır.

85- Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875);Haşiye Alâ Şerhi'1
Akâid. 4843/1

لا المنطقي وهم يعدون البشر جنسا مثلا فلا يلزم التركيب قوله والبعد
عبارة عن امتداد له نوعان . . .

sözleriyle başlayan , baş tarafı eksik eserin son sözleri 83 numaradaki ile aynıdır. 1274 H. yılında istinsah edilmiş olan eser, cildsiz olup 180x120mm. ölçüsünde iki meşin kapak arasına konuştur. Sarı ince ve aharlı kâğıt üzerine Kara Ali Efendi tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 105x55mm. ölçüsünde, 15 satır, 36 varak, 72 sayfadır. Cildi dağılmış halde olan eserin fasikülleri birbirinden kopmuş ve baş taraftan bazı sayfalar kaybolmuştur.

86- Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiye Alâ Şerhi'
1-Akâid. 6658/8

وبه بسم... قال الشارح الحرير عامله الله تعالى بلطفه الخبير بعد ما

بتعقن بالتسمية الحمد لله اقول في تعقيب التسمية بالتحميد ...

sözleriyle başlayıp,

... انما لیتم اذا لم یقتصر علی بیان حدوث ما ثبت وجوده .

sözleriyle son bulan eserin son cümlesinin yarım kalmasından ve sayfa sonunda karşı sayfanın ilk kelimesinin kayıtlı olmasından eserin sonunun eksik olduğu anlaşılmaktadır. Arapça olan eser, 185x127mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kâğıt kaplı, kopuk şirazeli ve miklepli cild içerisindeki mecmuanın 83b116b varakları arasındadır. Sarı, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Eser, 34 varak, 67 sayfadır.

87-Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiyeye Alâ Şerhi'l Akâid. 6760/2

Başlangıcı ve sonu 83 numaradaki nüsha ile aynıdır. 1114 H. tarihinde beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla İstinsah edilmiş olan eser, 207x153mm. ölçüsünde, sırtı meşin, siyah bez kaplı mukavva cild içinde 77b128b varakları arasındadır. Hayâlî'nin Teftâzanî şerhine haşiyesi olan eser, 145x50mm. ölçüsünde, 17 satır, 52 varak, 103 sayfadır.

88-Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiyetu Şerhi'l-Akâid. 6986/2

Başlangıcı ve sonu 83 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 196x143mm. ölçüsünde, sırtı kırmızı meşin, kopuk şirazeli mukavva cild içinde 115b-191b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla Muharrem, 1083 H. tarihinde Kostantiniyye'de istinsah edilmiş olup, 130x70mm. ölçüsünde 13 satır, 77 varak, 113 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı, kenarlara girift bir şekilde şerhler ve karşılaştırmalar kaydedilmiştir.

89-Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiyetü'l-Akâid. 7173/1

Başlangıcı ve sonu 83 numaradaki nüsha ile aynıdır. 1213 H. tarihinde istinsah edilmiş olan nüsha 205x150mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli meşin cild içerisindeki mecmuanın 1b-51a varakları arasındadır. Beyaz,

sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 135x55mm. ölçüsünde, 19 satır, 51 varak, 100 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda açıklamalar vardır.

90- Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Hâşiyetu Şerhi'l Akâid. 9177/2

Başlangıcı ve sonu 83 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 220x157mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı, miklepli, meşinleri kopmuş cild içerisinde 36b-95b varakları arasındadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla R.Evvel, 1230 H. tarihinde Seyyid Halil Mâhirî tarafından istinsah edilmiştir. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda ve satır aralarında yer yer açıklamalar vardır.

91- Hayâlî Çelebi, Ahmed b.Mûsa (öl.875); Tavzîhu'l-Hayâlî Alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî Li'l-Celâl. 52/1

الحمد لله الذي علمنا ذاته ... ولما كانت حاشية الخيالي موجزة غاية
الابجاز ومنقلة ... اردت ان ازيله وارفع الحجاب عنها ... وسميت
توضيح الخيالي ...

sözleriyle başlayıp,

... فهذا هو تحقيق الحق في هذا المقام فدع منك خرافات الاوهام والله اعلم.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Filibe'de 953 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 175x111mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli, miklepli, kahve rengi, ön kapağı kopuk meşin cild içerisindeki mecmuanın lb-77a varakları arasındadır. Beyaz, sert ve aharlı kağıt üzerine Abdulvehhâb b. Abdulkâdir b.Molla Ali tarafından Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 125x60mm. ölçüsünde, 21 satır, 77 varak, 152 sayfadır. Eser, Celaled-din ed-Devvânî'nin akâid şerhine Hayâlî'nin yazdığı haşiyeye yine Hayâlî'nin tavihidir. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, sayfa kenarlarında düzeltme ve açıklamalar vardır.

92- Hızır Bey (öl.863); el-Kasîdetu'n-Nûniyye. 8219/9

الحمد لله عالى الوصف والشان — منزه الحكم عن اثار بطلان
sözleriyle başlayıp,
ودام نضرة من بالخير يدكرنسي — ما احضر وجه الربى من قطر نسيماني

beytiyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1259 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 205x140mm. ölçüsündeki, kopuk şirazeli meşin cild içerisinde 150b-155b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x70mm. ölçüsünde, 10 satır, 6 varak, 11 sayfadır. Akâid-i Nûniyye manzumesidir.

93-Hızır Bey (öl.863); el-Kasîdetu'n-Nûniyye. 8463/3

Başlangıcı ve sonu 92 numaradaki nüsha ile aynıdır. 1259 H. tarihinde Nesih yazıyla, kirli beyaz, aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş olan nüsha, 176x120mm. ölçüsünde, şirazeli meşin cild içindeki mecmuanın 7a-10a varakları arasındadır. İç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamakta olup, 4 varak, 7 sayfadır.

94-Hızır Bey (öl.863); el-Kasîdetu'n-Nûniyye. 9825/3

Başlangıcı ve sonu 92 numaradaki nüsha ile aynı olan nüsha, Malatya'da istinsah edilmiş olup, 176x108mm. ölçüsündeki, sırtı bez, arka kapağı kopuk, mukavva cild içinde 69b72b varakları arasındadır. Kirli beyaz, ince kâğıt üzerine Ahmed el-Hamdî tarafından Nesih hatla yazılmış olan eserin yazı ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamakta olup, 4 varak, 7 sayfadır.

95-Hızır Bev (öl.863): el-Kasîdetu'n-Nûnivve. 10209/2

فریدی عصرینک فاضل حضرتک - اوله انک مقامی باغ رضوان
الحمد لله عالی الوصف الشانی - منزہ الحکم عن اثار بطلان

beytiyle başlayıp,

...جهانده نته کم روی زمین - ثیاب حضر ایله ذین ایله نییمان . تمت.

beytiyle son bulan eserde Hızır Bey'le Fâtih arasındaki mektuplaşmada geçen ve kasîdenin aslından olmayan beyitlerde vardır. Kasîde metni haricindeki beyitleri türkçe olan nüsha Safer, 1316 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x138mm. ölçüsünde, sırtı bez, şirazeli, ebrulu kâğıt kaplı karton cild içinde 74a-82b varakları arasındadır. Talik Kırması hatla istinsah edilmiş olan nüshanın iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamakta olup, 9 varak, 18 sayfadır.

96-Hızır Bey (öl.863); el-Kasîdetu'n-Nûniyye. 10591/7

Başlangıcı ve sonu 92 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 230x128mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kâğıt kaplı, şirazeli ve miklepli karton cild içindeki mecmuanın 178b-181b varakları arasındadır. Sarı ve parlak kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x61mm. ölçüsünde, 17 satır 4 varak, 7 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içindedir.

97- Hocaki Zâde, Mustafa b. Muhammed; Metâlibu'l-Âliyye Fî Beyâni Ahvâli'l Kütübi'l-Erba'ati'l-Îlâhiyye. 673/1

بسم... الحمد لله الذي دعانا الى دار السلام... اما بعد فهذه رسالة
في بيان احوال الكتب الاربعة الالهية وفيه اربعة ابواب على عدد هـ
وسميتها بالمطلب العالمة... ابواب اربعة من باب اول كتب اربعة من
اول نازل اولان...

sözleriyle başlayıp,

... انس بن مالك رسول حضرتي التمشاوح باشنده ايكن وفات اتدلسر
ددى حضرت انسدن بوروايت اصح رواياتدر بو كلام بزوم اشبو كتابده
ابراد اتدكيز شمشك اخريدر. الحمد لله على التمام...

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 195x120mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, şirazeli ve miklepli tamir görmüş meşin cild içindeki mecmuanın 1b-26b varakları arasındadır. Beyaz, ince, filigranlı ve çok aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 140x70mm. ölçüsünde, 17 satır, 26 varak, 51 sayfadır. Dört büyük kitaptan bahseden bir eserdir. Önce kırmızı yazıyla Arapça anlatılıp, daha sonra Türkçesi yazılmıştır. Arapçasını ve Türkçesini aynı müellif kaleme almıştır.

98-Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurrahmân et-Tokadî(öl.926); Haşiye Ale'l-Hâşiyeti Li't-Tecrîd. 4729/2

بسم... قال سيد المحققين وسند المدققين اسكنه الله في مقام الصديقين...
sözleriyle başlayıp,

... عن اقسام العلة المعلولة على سبيل السع المروى للمامل تم.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 230x140mm. ölçüsünde, şirazeli ve

miklepli kırmızı meşin cild içerisindeki mecmuanın 21b-33b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 170x80mm. ölçüsünde 25 satır, 13 varak, 25 sayfadır. Yazı kısmen noktalı olup kavlı maddesi kırmızı ile yazılıdır ve kenarlarda sık yazılmış açıklamalar vardır.

99-Hüsâmeddin el-İstiğnâkî (öl.710); et-Tesdîd Fî Şerhi't--
Temhîd.

6801

بِسْمِ... الحمد لله الذي لا يتحدى بهامد حمده... وبعد... ما هو
العمدة في الاعطام وهو علم الكلام والهادي الى دار السلام...
sözleriyle baslavıp,

...والا على اختصت من تأثر التوفيق على التحقيق الحاصل بعد التحقيق
وختت الكتاب... والحضر بالصالحين.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 243x168mm. ölçüsünde, şemseli miklepli ve şirazeli meşin cild içerisinde. Kirli beyaz aharlı kâğıt üzerine Nesih kırması hatla yazılmış olan eserin iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Yapraklarının bazı yerlerini böcük yemiş olan eser, 154 varak, 307 sayfadır. Yazı kısmen noktalı olup sayfa kenarlarında yer yer sık yazılı açıklamalar vardır.

(İ)

100-İbn Berrican, Ebu'l-Hakem Abdu's-Selam (öl.536); Şerhu
Esmâi'l-Hüsânâ.

5084

بِسْمِ... الحمد لله الذي باسمه يفتح المطالب وحمده... اما بعد ايها
الولى الحبيب والاخي الصافي القريب فانك سئلتني لتب الله لك رضوانه...
الاشرح لك معاني قول رسول الله صلى الله عليه وسلم المشهور في حديث
المأثور ان لله تسعة وتسعين اسما...
sözleriyle başlayıp,

... واصحابه وازواجه وذريته الطيبين الطاهرين افضل صلوة وتسليم
وحسبنا الله ونعم الوكيل والحمد لله رب العالمين. تم الكتاب بحمد الله...
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser iki cild olup ikisi bir mücelled halindedir. 667 H. tarihinde istinsah edilmiş olan bu nüsha, 255x175mm. ölçüsünde, şemseli, köşebentli, şirâzeli ve miklepli kahve rengi meşin cild içerisinde. Selçuklu Nesihî ile sarı, kalın, çok aharlı kâğıt üzerine Muhammed b. Abdülâh el-Konevî tarafından istinsah edilen eser, 19 satır, 381 varak, 761 sayfadır. Eser uzunca bir Esmâu'l-Hüsna şerhi olup, söz başı olan kelimeler daha kalın uçla yazılmıştır. Kısmen noktalı olan yazının kenarlarında yer yer düzeltme ve açıklamalara da rastlanmaktadır.

101-İbn Berrican, Ebu'l-Hakem Abdusselâm (öl.536); Şerhu Esmâi'l-Hüsna. 5479/2

Başlangıcı 100 no da kayıtlı eserle aynı olan eserin yazarı kendi üzerinde belirtilmiyorsa da, İbn Berrican'ın eseriyle yaptığımız karşılaştırmada bunun da İbn Berrican'a ait olduğunu tesbit ettik. Sonu tamamlanmadığı için eser, İbn Berrican'ın aynı isimdeki eserinin bir bölümüdür, diyebiliriz. Bu nüsha şu sözlerle son bulmaktadır:

... ولا يحيطون بشيء من علمه الا بما شاء والمعلوم المعدوم الذي لم

يكن ولا يكون .

334x190mm. ölçüsünde, kenarları meşin, kâğıt kaplı, şemseli ve yıldızlı cild içerisinde 7b-55a varakları arasında olup, Talik yazıyla, beyaz, ince, sert, aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş ve 205x105mm. ölçüsünde, 25 satır, 48 varak, 95 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılıdır.

102-İbn Hacer el-Heysemî (öl.972); es-Savâ'iku'l-Muhrika Li İhvâni'l-İbtidâ'i Ve'z-Zandaka. 4710

بسم... الحمد لله الذي اختص نبيه محمدا صلى الله عليه وسلم...

اما بعد فاني سئلت قديما في تاليف كتاب يبين حقيقة خلافة الصديق

وامارة ابيه الخطاب فاجبت الى ذلك مسارعة في خدمة هذا الجنا ب...

sözleriyle başlayıp,

... وكل ما غفل عن ذكرك وذكره الغافلون امين امين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, İskenderiye'de 1045 H. senesinde istinsah edilmiş olup, 225x170mm. ölçüsünde, orta şemseli,

kenar cedvelli, şirazeli, miklepli ve kılıflı meşin cild içindedir. Muhammed b.Mûsa b. Muhammed tarafından sarı, kalın aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 170x110mm. ölçüsünde, 21 satır, 175 varak, 349 sayfadır. Baştaki zâid yapraklar arasında iki sayfalık fihristi vardır. Ayrıca orada ashabın büyüklerinden, on iki imamdan bahsetmektedir. Söz başları kırmızı ile yazlıdır.

103-İbnu'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b.Hümâmuddîn (öl.861); Şerhu'l-Müsâyere 7006

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... حَمْدًا لِمَنْ رَسَمَ عَلَى صِفَاتِ الْكَائِنَاتِ... وَبَعْدَ فِهْدَا لَوْضُوحِ
لِكِتَابِ السَّيْبُوتِ فِي الْعَقَائِدِ النُّجْمِيَّةِ فِي الْآخِرَةِ... بِسْمِ اللَّهِ... الْحَمْدُ لِلَّهِ
افْتَتَحَ كِتَابَهُ بِالتَّسْمِيَةِ وَالْحَمْدِ...

sözleriyle başlayıp,

... وَلَا حَوْلَ لِي وَلَا حِيلَةَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ... وَسَلَّمْ تَمْ.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Recep, 1025 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 210x150mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli, üst kapağı kopup kaybolmuş, şirazeli ve miklepli meşin cild içindedir. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 160x85mm. ölçüsünde, 19 satır, 139 varak, 276 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, bazı yerlerin üzeri kırmızı ile çizilidir.

104-İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b.Ebî-Bekr b.Kayyim el-Cevziyye (öl.751); Şifâu'l-Alîl Fi'l-Kaza ve'l-Kader ve'l-Hikmeti ve't-Ta'lîl. 5440

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... الْحَمْدُ لِلَّهِ ذِي الْإِفْضَالِ وَالْإِنْعَامِ... أَمَا بَعْدَ فَاِنَّ الْقَدْرَ بَحْرٍ مَحِيْطٍ
لَا سَاحِلَ لَهُ وَلَا خُرُوجَ مِنْهُ لِأَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِيْنَ...

sözleriyle başlayıp,

... وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعْبًا كُلَّ حِزْبٍ
بِمَا لَدَيْهِمْ فَرَحُونَ. تَمْ بِحَمْدِ اللَّهِ... وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 255x165mm. ölçüsünde, şemseli,

şirâzeli ve miklepli meşin cild içerisinde olup, sarı, kalın, sert ve aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiştir. 210x130mm. ölçüsünde, 23 satır, 321 varak, 640 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılıdır.

105-İbn Kemâl, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman (öl.940); Risâle Fî Tahkîki Enne'lî Kur'an Kelâmullahi Teâlâ. 12/5

بِسْمِ ... الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ الْقُرْآنَ كَلَامًا مَوْلَانَا ... وَبَعْدَ فَهَذِهِ رِسَالَةٌ
مَعْمُولَةٌ فِي تَقْرِيرِ أَنَّ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ كَلَامُ اللَّهِ الْقَدِيمِ ...

sözleriyle başlayıp,

... عَلِقْنَا عَلَى الْكُشَافِ وَالْحَوَاشِي الشَّرِيفَةِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى التَّمَامِ
كُتِبَتْهَا مِنَ النُّسخَةِ الْمَكْتُوبَةِ مِنْ خَطِّ الْمَوْلَى الْمَرْحُومِ.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 155x107mm. ölçüsünde, sırtı siyah meşin, miklepli, siyah bez kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 9b-11b varakları arasındadır. Talik kırması yazıyla istinsah edilmiş olup, 140x90mm. ölçüsünde, 23 satır, 3 varak, 5 sayfadır. Kur'an'ın Kelâmullah ve kadim olduğu fikrini savunan bir risâledir.

106-İbn Kemâl, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman (öl.940); Risâle Fî Enne Esmâillâhi Teâlâ Tevkîfiyyetün. 12/43

بِسْمِ ... الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ... وَبَعْدَ فَهَذِهِ رِسَالَةٌ
مَرْتَبَةٌ فِي بَيَانِ أَنَّ الْأَسْمَاءَ لِلَّهِ تَعَالَى تَوْقِيفِيَّةٌ أَيْ يَتَوَقَّفُ إِطْلَاقُهُ عَلَيْهِ تَعَالَى
عَلَى الْأَذْنِ مِنَ الشَّارِعِ ...

sözleriyle başlayıp,

... وَأَمَّا ضَبْطُهَا حَصْرًا وَتَعْدَادًا وَعِلْمًا وَإِحْاطًا وَقِيَامًا بِحَقِّقَاتِهَا
تَمَّتْ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْقِيفِهِ عَلَى يَدِ مُحَمَّدِ بْنِ الْبَاسِ الْمِصْرِيِّ فِي سَنَةِ سَبْعٍ
وَسِتِينَ وَتَمَّعْنَا .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 967 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 154x107mm. ölçüsünde, sırtı siyah meşin, miklepli, siyah bez kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 265a-272b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Muhammed b. İlyas el-Mısri tarafından Talik yazıyla yazılmış

olup, 92x54mm. ölçüsünde, 11 satır, 8 varak, 16 sayfadır.

107-İbn Kemâl, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman (öl.940); Risâle
Fî Bevâni Ahvâti' Şühedâ. 4888/2

الحمد لوليه والصلاة على نبيه وبعد فهذه رسالة في تحقيق القول بان
الشهداء احياء في الدنيا فنقول...

sözleriyle başlayıp,

... وهي القواعد الكلية التي مسائل العلوم مرتبة منها وهذا هو هدف
باعتبار متعلق الادراك.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x125mm. ölçüsünde, sırtı bez, kağıt kaplı, şirazeli cild içindeki mecmuanın 46b-48a varakları arasındadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 3 varak, 4 sayfadır ve satır sayısı ile yazı ebadı birbirini tutmamaktadır. Sayfaların bazısının çoğu boş, bazıları ise çok sık yazılarak doldurulmuştur. Yazılar içerisinde hangisi asıl risâleden, hangisi ise açıklama pek ayırmak mümkün olmuyor.

108-İbn Kemâl, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman (öl.940); Risâle
Fi'l-Kazâ Ve'l-Kader. 7242/1

بسم... الحمد لله الذي خلق العالم على احسن انتظام... اما بعد
فان مسألة الجبر والقدر من مهمات المسائل وامهات الاصول...

sözleriyle başlayıp,

... وان رايهم في العدن والتوحيد التقصير... بعضا وكفر
ذلك للمستترشدین نقضا ونقضا تم الرسالة في اواخر المحرم سنة ٩٩٦.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Muharrem, 996 H.yılında istinsah edilmiş olup, 210x155mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kâğıt kaplı, miklepli ve şirazeli cild içindeki mecmuanın 1b-11b varakları arasındadır. Kirli beyaz, kalın, sert aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 175x105mm. ölçüsünde, 23 satır, 11 varak, 21 sayfadır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır.

109-İbn Kemâl, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman (öl.940); Risâletu'
l-Ervâh ve'l-Ecsâd. 7242/6

بسم . . . الحمد لله خلق الانسان اطوارا نفسا . . . اعلم ان الشخص
الانساني بظاهر الكشيف جسد . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . ان بحجة بينة هي التوحيد والتجريد بالعلم والعمل . . . في الله
تعالى تمت رسالة الارواح والاجساد لبولانا بن كمال باشا .

sözleriyle son bulmakta olan eser, 108 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 22b-23b varakları arasında-
dır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine, Talik yazıyla istin-
sah edilmiş olup, 175x105mm. ölçüsünde, 23 satır, 2 varak, 3
sayfadır. Her ne kadar istinsah tarihi yazılmamışsa da, ya-
zısından ve kağıdından önceki risâlelerle birlikte aynı müs-
tensih tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

110-İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b.Ahmed (öl.520); İlmî
Kelâm. 446

بسم . . . قال الفقيه الاجل الامجد القاضي الامام الواحد فاضل الحكما
ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد رضي الله عنه وبعد حمد الله الذي
اختص من يشا بحكمته . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . المتعلقة بالشرع والله الموفق للصواب الكفيل بالتواب رحمته والحمد
لله . . . الى يوم الدين تم .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1135 H. tarihinde istinsah edilmiş
olup, 205x125mm. ölçüsünde, şemseli, cedvelli ve işlemeli,
açık kahve rengi, şirazeli ve miklepli, tamir görmüş meşin
cild içindedir. Beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kağıt üze-
rine Talik kırmızı yazıyla Mestci Zade Abdullah b.Osman ta-
rafından yazılmış olan eser, 150x55mm. ölçüsünde, 23 satır,
81 varak, 161 sayfadır. Konu başlıkları ve yer yer söz baş-
ları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda düzeltme ve açıkla-
malar vardır. Müellif önsözünde zamanındaki müslümanların
muhtelif fırkalara ayrıldığını ve hepsi kendisinin hak yolda
olduğunu iddia ettiğini söyleyerek, kitap ve sünnette bildi-
rilen şeriatın itikad esaslarını beyan etmek için bu eserini
yazdığını belirtmektedir.

111-İbn Rüşd, Kâdı Ebu'l-Velîd Muhammed b.Ahmed (ö1.520);
Tehâfüt Ale't-Tehâfütî'l-Gazzâlî. 487

بسم . . . وبعد حمد الله الواجب . . . فان الغرض في هذا القول ان نبين
مراتب الاقوال المثبتة في كتاب التهنات . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . يتكلم فيه من ليس من اهله ما تكلمت في ذلك علم الله بحرف وعسى الله
ان يقبل العذر في ذلك ويعيل الثرة بمنه وكرمه وجوده وفضله لا رب غيره
تمت الكتاب بعون الله الكريم الوهاب .

sözleriyle sona ermektedir.

Arapça olan eser, 140x65mm. ölçüsünde, 23 satır, 160
varak, 319 sayfa olup, 200x130mm. ölçüsünde, sırtı ve kenar-
ları kırmızı meşin, miklepli ve şirazeli, yeşil kağıt kaplı
mukavva cild içindedir. Beyaz, sert, filigranlı ve aharlı
kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, İbn
Rüşd'ün Gazzalî'nin tehâfüt'üne yazdığı Tehâfüttür. Söz baş-
ları kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda yer yer düzeltme-
ler vardır.

112-İbn Sabbâkî, Ahmed el-Kastamonî; Risaletü'l-Akâid.

12/53

بسم . . . الحمد لمن هو حقيقته . . . قال الشريف في شرحه المواظف . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . يلزم الجمع بين الحقيقة والمجاز هذه الاسولة الثلاثة المتعلقة بالفنون
الثلاثة لمولانا احمد الشهير بابن صباهي القسطينوني .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Muharrem, 959 H.tarihinde istinsah
edilmiş olup, 106 numarada özellikleri sayılan cild içindeki
mecmuanın 319a-319b varakları arasındadır. Beyaz, sert,
aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup,
120x60mm. ölçüsünde, 19 satır, 1 varak, 2 sayfadır.

113-İbn Teymiye, Ebu'l-Abbas Ahmed b.Abdulhalim b. Abdus-
selâm el-Hanbelî; Kitâbu'r-Redd Ale'r-Râfîdî. 5294

بسم . . . الحمد لله الذي بنعمته الصالحات قال الشيخ الامام العالم شيخ
الاسلام والمسلمين ابو العباس احمد بن عبد الحلیم ابن عبد السلام بن
تیمية . . . اما بعد فانه قد احضر الي طائفة من اهل السنة والجماعة كتابا
صنفة بعض شیوخ الرافضة في عصرنا . . . يدعوا به الى مذهب الرافضة الامامية . . .
sözleriyle başlayıp,

. . . وقالت الجهمية الجبرة بل هو يشا كل شي فهو يزيد و يحبه ويرضاه
والله اعلم .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 270x175mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli ve miklepli meşin cild içinde olup, beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine, Nesih yazıyla yazılmış, 195x100mm. ölçüsünde, 29 satır, 429 varak, 855+3 sayfadır. Yazı kısmen harekeli olup söz başları kırmızı ile yazılıdır.

114-el-Icî, Kâdı' Adudu'd-Dîn Abdurrahman b.Ahmed (öl.750);
Mevâkıf. 20

بسم . . . الحمد لله تعالى شأنه . . . والكتاب مرتب على ستة موافق . . .
sözleriyle başlayıp,
. . . ما لا يخلو عنه البشر من السهو والزلل . . . انه هو الغفور الرحيم .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 768 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 156x99mm. ölçüsünde, şirazeli, miklepli, yeşil ipek kaplı mukavva cild içindedir. Kremî, kalın sert ve aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 109x58mm. ölçüsünde, 25 satır, 155 varak, 309 sayfadır. Söz başları yıldızla yazılı, kenarlarda tashih ve mukabele kayıtları vardır. 1b de adi tezhipli bir serlevha vardır.

115-el-Icî, Kâdı Adudu'd-Dîn Abdurrahman b.Ahmed (öl.750);
Risâletü'l-Mevâkıf . 5477/25

بسم . . . سبحانك اللهم يا من افاض على نوع الانسان انواع العلوم والكمالات . . .
sözleriyle başlayıp,
. . . ولا يتصور تقوم عدم الكل بعدم الجزء فلا مجال لتفسير المتقدم بالتقوم
ما الاشكال باق تم الكلام بعون الملك العلام . تم .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 263x165mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli ve miklepli siyah meşin cild içindeki mecmuanın 156b164b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 175x90mm. ölçüsünde, 25 satır, 9 varak, 17 sayfadır.

116-el-İcî, Kâdı Adudu'd-Dîn Abdurrahman b. Muhammed (öl.750); el-Mevâkîf. 6629

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . . . الحمد لله العلي شأنه الجلي برهانه . . . وبعد فان كمال كل
نوع يحصل صفاته الخاصة به و صدور اثار المقصودة منه . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . ويعفوا عن طفهان القلم وما لا يخلوا عنه البشر من السهو والزلل
وان يعاملنا بفضله ورخصته انه هو الغفور الرحيم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 206x121mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli, miklepli, yıldız motifli çok güzel bir meşin cild içerisindedir. Sarı ve beyaz, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 135x53mm. ölçüsünde 19 satır, 296 varak, 592 sayfadır. Başlıklar kırmızı ile yazılı olup kenarlarda yer yer açıklamalar vardır.

117-el-İsfahânî, Muhammed b. Abdurrahman b. Ahmed (öl.746); Tesdîdu'l-Akâid Fî Şerhi Tecdîdi'l-Kavâ'id. 4728

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . . . الحمد لله الموحّد بوجوب الوجود و دوام البقاء . . . اما بعد فان
اضعف عباد الله تعالى . . . محمود بن ابي القاسم بن احمد الاصفهاني . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . من اتى هذه القازورات شيئاً فليستترها يستترالله هذا اخر ما تبصر
لنا من شرح التجريد والنسول من الله تعالى ان يجعله نافعا للمستفيدين
و ذخرا لنا في يوم الدين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Edirne'de 870 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 235x155mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli, miklepli ve kılıflı meşin cild içindedir. Beyaz kağıt üzerine Abdullah b. İbrahim tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 145x85mm. ölçüsünde, 19 satır, 290 varak, 578 sayfadır. vr. la ve lb de iki serlevha vardır. Yazı altın

yaldız cedvelle çevrili, sözbaşları kırmızı, kavlı maddesi ise altın yaldızla yazılıdır.

118-el-İsferaînî, İsâmuğdin İbrağım b. Muhammed b. Arab-Şah(öl.945); Hâşıye Ale'l-Akâid. 6725

باسمه سبحانه الحمد لله الذي هدانا الى دار السلام . . . اما بعد فيقول
العهد . . . ابراهيم بن محمد بن عرب شاه الاسفرايني عصام الدين . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . تمت الحاشية المباركة بعون الله و حفظه وتوفيقه . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 205x105mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı mukavva cild içinde olup, beyaz, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiştir. İç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmayan nüsha, 80 varak, 158 sayfadır. Yazısı noktasız olup söz başları kırmızı ile yazılıdır. Son yaprağın sonu yırtılmış ve tamir edilmiş olduğundan son yaprağın sonu yani son satır eksiktir.

(K)

119-Kâdı Zâde Rûmı Efendi (öl.740); Risâletü'l-Akâid.

بسم . . . الحمد لله رب العالمين . . . و بعد ان طالب حق بملكه حق
تعالى قرآن كريمه و ما خلقت الجن والانس الا ليعبدون بهورمشدر .
بعض مفسر لر . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . و اندن صكره ده رب لا تذرفردا و انت خير الوارثين ده ده دخي
طاغله تمت .

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 172x115mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin, şirazeli, ebrulu kağıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 41a-50b varakları arasındadır. Beyaz ince, az aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eserin bu nüshasında müellif adı belirtilmemiştir. Ancak kütüphanenin 44/2 numarasında kayıtlı olan eserle bu nüsha aynı olduğundan, orada müellif adı zikredildiği için

bununda aynı eser olduğu tesbit olundu. Yazı yaldız cedvel içinde olup, 125x69mm. ölçüsünde 12 satır, 10 varak, 20 sayfadır. Eserde imanın gereği , faydası , iman-amel münasebeti ve Allah'ın sıfatları üzerinde duruluyor . Sonunda ölüye telkin konusu da yer almaktadır.

120- Kâdı Zâde Rûmî Efendi (öl.740); Risâletü'l-Akâid 44/2

Başlangıcı ve sonu 119 numarada yazılan hüsha ile aynıdır. Türkçe olan eserin bu nüshası 129x70mm. ölçüsünde, 11 satır, 15 varak, 30 sayfadır. Harekeli Nesihle sarı, ince ve aharlı kağıt üzerine istinsah edilmiş olan eserin yazısı 70a da yaldızlı cedvel, diğer sayfalarda kırmızı cedvel içinde olup, sırtı ve kenarları kırmızı meşin, 179x124mm. ölçüsünde, şirazeli ve miklepli, ebrulu kağıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 70a-84b varakları arasındadır. İlk sayfa başında bir serlevha bulunup içerisinde . هذا رسالة رومي افندي yazmaktadır.

121- Karaca Ahmed (öl.854); Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akaidi't-Taf-tâzânî. 6932

اقول الجلال مصدر بحتمل ان يكون معناه فيكون اضافة الجلال الى قوله
وانه لمعنى اللام ...

sözleriyle başlayıp,

... ويلزم لله ان يكون افضل من جميع الاسماء الذي هو المظتمت الحاشية
بمعون الله الملك الوهاب .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 183x115mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı mukavva cild içinde olup, 132x75mm. ölçüsünde, 21 satır, 51 varak, 100 sayfadır. Sarı, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eserin yazısı noktasız olup, bazı kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

122-Kara Kemâl, Kemâleddin İsmail Karamanî; Ta'likât Alâ Hâşiyeti Şerhi'l-Akâid. 220

بسم ... الحمد لذي المن والاحسان ... قال المولى الخيالى عني عنه
ربه العالى قال الشارح ... اقول في تعقيب التسمية بالتحديد ...

sözleriyle başlayıp,

... واما كون كمالاتهم بالفعل بمعنى انه ليس لهم كمال متوقع اصلا
ممنوع عندنا ايضا وكذا كونهم عالمين بالكواين ماضيا و آتيا غير مسلم عندنا
تمت الحمد لله على ان وفقني لاتمام هذا الكتاب ... قد وقع الفراغ من
تسويده على يد ... على بن حمزة ... في شعبان المبارك سنة ٩١٢ .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Şa'ban, 912 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 205x150mm. ölçüsündeki, kenar cedvelli, miklepli ve şirazeli açık kahve renkli meşin cild içindedir. Beyaz, kalın filigranlı ve hafif aharlı kağıt üzerine Ali b.Hamza tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha; 165x100mm. ölçüsünde, 23 satır, 151 varak, 300 sayfadır. Eser; Taftazani'nin "Akaidu'n-Nesefi"ye yazdığı şerhe, Hayâlî tarafından yazılan haşiyeye ta'likattır. Nüsha tasbihli olup, söz başları kırmızı ile yazılı, kenarlarda ve satır aralarında açıklamalar vardır.vr.la da da nüshanın gayet sahih olduğu kayıtlıdır.

123-el-Kastallâni, Muslihuddin Mustafa (öl.901); Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nefesiyye. 82

بسم ... الحمد لمن وجب له الوجود ... وبعد فهذا عقد من الفرائد
على شرح العقائد العلامة السمعوني التفتازاني ...

sözleriyle başlayıp,

... على ملّة الحنفية السبعة البيضاء النقية تم الكتاب.

sözleriyle son bulmakta olan eser, "Hâşiyetü'l-Kestellî" diye tanınan eserdir. Kirli beyaz, aharsız kağıt üzerine Yusuf b. Ali tarafından Talik hatla istinsah edilmiş olup, 180x130mm. ölçüsünde, kenar cedvelli, şirazeli kırmızı meşin cild içindedir. 135x80mm. ölçüsünde, 21 satır, 80 varak, 158 sayfadır.

(M)

124- Mevlânâ Sâlihuddin; Hâşiye Alâ Hâşiyeti's-Şerîfe Alet-Tecrîd. 4729/1

بسم ... قوله معدن لكل كمال لان الوجود بنا في المعجز بالتفائق الحكماء

والتكلمين .. .

sözleriyle başlayıp,

sözleriyle son bulan eserin, en son kelimelerini okuyamadım.

Arapça olan eser, şirazeli ve miklepli kırmızı meşin cild içinde olup, 230x140mm.dış, 170x80 iç ebadındadır. Beyaz, sert aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 26 satırlık 20 varak, 39 sayfadır. Eser, mecmuanın 1b-20b varakları arasındadır. Kısmen noktalı olan yazıda söz başları kırmızı ile yazılmıştır.vr.la da mecmua içinde yer alan risâlelerin firhisti vardır.

125-Mîr Mürtâd, Abdullah en-Nehcivânî;Hâşiye Ale's-Şerhi l-Cedîd Li't-Tecrîd. 4729/16

بسم... حددا لمن لا كلام في وجوده وشكرا لمن تجرهد لنا عن جوده...
وبعد فاننا لما طالعنا التجريد مرة بعد المرار... وكانت عندنا لتحقيق
المسائل حلية البراهين والدلائل...

sözleriyle başlayıp,

... هي التي في ذلك الطرف بقدر الزائد عليها بناء على ان الزائد عن
شيء يكون فيه مقدار ذلك الشيء في ان مرتبة اعتبر كما لا يخفى تم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 124 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 235a-263b varakları arasında olup, beyaz, kalın, sert ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiştir ve 165x80mm. ölçüsünde, 25 satır, 29 varak, 58 sayfadır. Eser, Tegrîd'in şerh-i Cedîdine ve Devvânî hâşiyesine hâşiyedir. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, sayfa kenarlarında yer yer başka eserlerden nakiller verilmiştir.

126- Mîr Sadruddin Muhammed eş-Şirazî (öl.930); Hâşiye Ale's-Şerhi' l-Cedîd Li't-Tecrîd. 4729/12

بسم... قوله هو العلم باحوال المبدأ والمعاد اراد بالمبدأ مبدأ كل

sözleriyle başlayıp,

... ما يوجد...
... وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطيبة الطاهرين... الى يوم

sözleriyle son bulmaktadır.

الحشر والقرار.

Arapça olan eser, 124 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 108b-189b varakları arasındadır.

Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 165x80mm. ölçüsünde, 25 satır, 81 varak, 162 sayfadır. Tecrîd'in Hâşîye-i Cedîdesi ile Hâşîye-i Celâliyye ye hâşiyedir.vr.108a da bu hâşiyenin ilk yazılan hâşiyelerden olduğu kaydı vardır.

127-Mirzacan, Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Haşîye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf. 170

بِسْمِ . . . قوله قد سره فعل هذا لا يكون العدم والامتناع والوجوب . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . والله أعلم لحقيقة الحال وغفية المقال تمت الكتاب بعون الملك الوهاب

على يد احقر عبد الصمد شاه محمد سمرقندي في شهر شعبان سنة ١٠٣٤

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Şa'ban, 1034 H. yılında istinsah edilmiş olup, 200x130mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenarları nebat motifli, sırtı ve kenarbendi kahverengi, şirazeli, kavun içi sarısı rengi meşin kaplı cild içindedir. Saman rengi, aharsız, kalın kağıt üzerine Şah Muhammed Semerkandi tarafından Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 21-24 satır, 85 varak, 169 sayfadır. İç ebadı ve satır sayısı birbirinden farklıdır.vr.1a da eserin ad ve yazarı kaydedildikten sonra, eserin Cürçânî'nin "Şerhu'l-Mevâkîf"ının Umûri'l-Amme bölümünün başından onuncu maksadın (umûr-u Amme kısmının) hâşiyesi olup, bunun da eserin (Şerhin) tamamına yakın bir kısmını teşkil ettiği kaydedilmiştir. Bu kaydın, Trabzon'lu Süleyman b. Muhammed b.Ali tarafından 1098 H. yılının C.Ahiri sonlarında yazılmış olduğu da orada mezkûrdur. Ayrıca aynı yazıyla bu sayfada Mirzâcan'ın onbir adet eserinin ismi var.

128- Mes'ud eş-Şirvânî; Hâşîye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf.

392/1

بِسْمِ . . . قوله التي هي الخ الظاهر ان هذا القيد يفيد ان المراد بالالهيات

الاحكام والسائل . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . خلقها الله تعالى في اللوح المحفوظ او جبرائيل عم او النبي عليه

التحية والاکرام وغير الاحتمالات النطقة المذكورة ههنا ونجعله راجعا

اليها وجه . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, C.Ahir 946 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 210x145mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları, kırmızı kapaklar koyu kahve rengi meşin kaplı, şemseli ve şirâzeli cild içindeki mecmuanın 1b-6la varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Yusuf b.Pîr Ahmed tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olup, 125x65mm. ölçüsünde, 19 satır, 61 varak, 120 sayfadır. İlk sayfadaki kavlı maddeleri kırmızı ile yazılı, sonraki sayfalarda ise yeri boş bırakılmıştır.

129-Mirzacan Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Alâ Şerhi t-Tecrîd. 179

... بسم ... قال المصنف اما بعد حمد واجب الوجوب على نعمائه اقول ...

sözleriyle başlayıp,

... ان سكن الحركة في الاول اشد من الحركة في الثاني .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Zilhicce 986 H. yılında yazılmış olup, 185x123mm. ölçüsünde, şirâzeli, miklepli, yeşil ipek kaplı mukavva cild içindedir. Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eserin satır sayısı 22-24 arasında değişip, iç ebadı birbirini tutmamaktadır. 1-64 arası beyaz, ince, filigranlı ve aharlı, diğer kısmı ise krem rengi sert ve az aharlı kâğıt üzerine yazılmış olan eser, 191 varak, 382 sayfadır. Söz başları kısmen kırmızı ile yazılmış, konu başlıkları ayrıca kenarlara kırmızı kalemle not edilmiştir. Kenarlarda düzeltmeler vardır. Sonradan tamamlandığı anlaşılan baştan 64 yaprağın yazısı düzgün, vr. 64 den sonrası ise noktasız ve gayri muntazam talik bir yazı iledir.

130- Mirzacan Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Alâ Şerhi t-Tecrîd. 6972

Başlangıcı ve sonu 129 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 1057 H. tarihinde, istinsah edilmiş olup, 190x120mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli, şirazeli ve miklepli kırmızı meşin cild içindedir. Beyaz, ince, sert ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 118x58mm ölçüsünde, 15 satır, 361 varak, 720 sayfadır. Baş taraflarda söz başları kırmızı ile yazılı sonraları yerleri boş bırakılmıştır. Yazı kısmen noktalı olup, kenarlarda yer yer açıklamalar vardır.

131- Mirzacân Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Alâ Şerhi
İsbâti'l-Vâcib. 228/3

بسم... قوله منهم من زعم الخ فيما ذكره رحمه الله اشاره الى الرد على
هذا القائل المعرف الفارق...

sözleriyle başlayıp,

... وليكن هذا آخر ما قصدنا ابراده في حاشية الرسالة وشرحها مع
التزام محاولة الطلاب وحل كتب آخر وغير هذا الكتاب والحمد لله...
قد وقع الفراغ... ضمن الجمعة من شعبان المعظم سنة ستة وستين والف
علي يد الفقير ابراهيم بن محمود.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Şa'ban, 1066 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x140mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin kaplı, şirâzeli, miklepli, mukavva cild içindeki mecmuanın 64b-99a varakları arasındadır. Kirli beyaz, sert, kalın, filigranlı ve aharlı ve kâğıt üzerine Talik yazıyla İbrahim b. Mahmud tarafından istinsah edilen eser, 158x80mm. ölçüsünde, 24 satır, 37 varak, 73 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı, kenarlarda ve satır aralarında, ayrıca cildlenirken araya konan boş yapraklarda açıklamalar vardır. Bu açıklamalarda nereden alındıkları belirtilmemiştir. Tedris esnasında alınan notlar olması muhtemeldir.

132- Mirzacân Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Ala Şerhi
İsbâti'l-Vâcib. 408/2

بسم... قوله منهم من زعم ان جميع براهين هذا المطلب متوقف على البطلان
اشارة الى الرد على هذا القائل...

sözleriyle başlayıp,

... هو حصول صورة الشيء في العقل ان يكون موجودا فيه بصورته المطابقة
له في المبهات كما لمبهات المعلومة والله اعلم ولكن هذا اخر ما قصدنا
ايراده في حاشية الرسالة وشرحها مع التزام معاورة الطلاب...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 200x140mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirâzeli, miklepli, ebrulu kâğıt kaplı, cild içindeki mecmuanın 44b-140a varakları arasındadır. Beyaz, ince filigranlı ve az aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 130x45mm. ölçüsünde, 15 satır, 97 varak, 192 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılmış ve şerhedilen metnin üzeri çizilmiştir. Kenarlarda yer yer sık olmak üzere açıklamalar vardır.

133-Mirzacan Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Alâ Şerhi İsbâti'l-Vâcib. 7164/3

... بسم ... قوله منهم من زعم ان براهين هذا المطلب بتوقف على ابطال الدور ...
sözleriyle başlayıp,

... والله اعلم ولكن هذا اخر ما قصدنا ايراد في حاشية الرسالة وشرحها ...
والحمد لله رب العالمين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1166 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 215x155mm. ölçüsünde, cild kapakları kopuk mecmuanın 68b-126a varakları arasındadır. Beyaz, sert , aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 120x60mm. ölçüsünde, 17 satır, 59 varak, 166 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, ilk sayfalarda kenarlarda çok sık yazılmış açıklamalar vardır. Eser, Şerh-i Hanefiyye'nin haşiyesidir.

134-Mirzacan Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiye Alâ Şerhi İsbâti'l-Vâcib. 7165/3

Başlangıcı ve sonu, 133 numaradaki nüsha ile aynıdır.

1122 H. tarihinde istinsah edilmiş olan nüsha, 215x160mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirazeli, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 69b-130b varakları arasındadır. Nesih ve Talik yazıyla Muhammed b. Osman Sıddîk tarafından istinsah edilmiş olan eser, 63 varak, 125 sayfa olup, satır sayısı ve iç ebadı birbirini tutmamaktadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, yazı kırmızı çerçeve içindedir ve kenarlarda açıklamalar vardır.

135-Mirzacan Habibullah eş-Şirâzî (öl.994); Hâşiyetü İsbâti'l-Vâcib. 8228/2

Başlangıcı 133 numaradaki nüsha ile aynı olan eserin sonu silik olduğu için okunmuyor. Ali b. İbrahim tarafından Kayseri'de 1124 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik hatla yazılmıştır. 200x145mm. ölçüsünde olan şirâzeli cildin kapakları kopup kaybolmuştur. Eser, mecmuanın 35b-96b varakları arasında yer alıp, 165x85mm. ölçüsünde, 27 satır, 62 varak, 124 sayfadır. Kitap ıslandığı ya da çok rutubetlendiği için yazı silinmiştir. Vr. 70a dan itibaren 80 a ya kadar hiç okunmayacak şekildedir. Diğer sayfalar ise kısmen siliktir. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda bol açıklama vardır.

136-Mirzacan Habibullah eş-Şirazî (öl.994);Hâşiye Alâ Şerhi' İsbâti'l-Vâcib. 9877/3

Başlangıcı ve sonu 133 numaradaki nüsha ile aynıdır.

44 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 69b-129b varakları arasında yer alan eser, beyaz, sert, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Sübhan b. İbrahim b.Temr el-Karamanî tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olup, 140x75mm. ölçüsünde, 17 satır, 61 varak, 122 sayfadır. Hanefi mezhebinden olan Karabağî'nin şerhine Şafi'î mezhebinden olan Mirzacan'ın hâşiyesidir. Söz başları kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda ve satır aralarında sık yazılmış açıklamalar vardır.

137- Molla Zâde, Muhammed Emin b. Sadreddin eş-Şirvânî(öl.857); Şerhu Kavâ'idi'l Akâid. 5172/4

يا واجب الوجود وما مفيض الخير والحدود . . . وبعد فيقول العبد المذنب
الجاني محمد امين ابن صدر الملة والدين الشرواني . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . وانه تعالى منعم على الاطلاق يبتدىء بالنعمة قبل الاستحقاق ومحسن
بحسن كل كافر ومؤمن تحت بعون الله تعالى .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 275x150mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli, şirâzeli ve miklepli, yaldız işlemeli siyah meşin cild içerisindeki mecmuanın 242b-287a varakları

arasındadır. Sarı, ince, filigranlı ve çok aharlı kâğıt üzerine, talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 195x85mm. ölçüsünde, 39 satır, 46 varak, 90 sayfadır. Eser İmam Gazzâlî'nin "Kavâ'idu'l-Akâid" isimli eserinin şerhidir. Yazı altıyaldız cedvel içinde olup, kenarlarda kaynağı ile birlikte birçok açıklamalar yazılmıştır. Bazı kelime ve cümlelerin üzeri kırmızı ile çizilmiştir. Sonunda muhtelif eserlerden yapılmış üç sayfalık nakiller vardır.

138- Muhammed b.Ebî Bekr er-Râzî (öl.666); el-Hıdâye (Emâlî Şerhi). 7048

بسم... الحمد لله الملك المسمود... اما بعد فقد سألوني بعض اهل
التوحيد... ان اشرح له اعتقاد اعلی طریق السنة والجماعة... وسميتها
هداية من الاعتقاد...

sözleriyle başlayıp,

... انه ارحم الراحمين و صلى الله على سيدنا محمد... الى يوم الدين
تمت الهداية الاصول بعون الله...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1091 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x135mm. ölçüsünde, şemseli, miklepli ve şirâzeli meşin cild içindedir. Sarı, ince, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x80mm. ölçüsünde, 21 satır, 90 varak, 179 sayfadır. Sonunda yine akaide dair dört sayfalık bir şerh daha var. Eser, bir çok ehl-i sünnet imamının eserlerinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

139- Muhammed b. Ebi'l-Kasîm b.Ahmed el-İsfahânî; Şerhu Cedîd Li't-Tecrîd. 6931

بسم... الحمد لله المتوحد بوجوب... اما بعد فان اضعف عباد الله...
محمد بن ابي القاسم بن احمد الاصفهاني...

sözleriyle başlayıp,

... قال السيد الثالث في اثبات الصانع وصفاته... وفي فصول الحمد
لله على التمام وللرسول افضل السلام...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 773 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 180x130mm. ölçüsünde, şemseli ve miklepli, kapağı kopuk cild içerisindedir. Beyaz, ince, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 21 satır, 129 varak, 257 sayfadır. İlk yaprağın bir kısmı yıprandığı için bazı kelimeler okunmuyor. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, sayfa kenarlarında açıklamalar vardır.

140- Muhyiddin Muhammed b. Bahâuddin (öl.956); Şerhu Fıkhi'1 -Ekber. 4715

بسم... وبه نستعين رب تم بالخيل وخلصنا عن الالتفات الى الغير...
وبعد فلما كان التقابل الاصلي والتضاد الحقيقي بين الامكان والوجوب...

sözleriyle başlayıp,

... لا ينافي فضل الصحابة الدال عليه احاديث فضائل الاصحاب الى هذا
النهي العزم وهاينار السكوت على الكلام حكمت العزم . نحمد الله تعالى ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 925 H. tarihinde telif edilmiştir. Bu nüshanın istinsah tarihi 1135 H. olup, 210x145mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli ve şirâzeli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Beyaz, aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olan nüsha, 150x100mm. ölçüsünde, 23 satır, 277 varak, 533 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, metin kırmızı ile yazılıdır. Sonunda vr.276a-b de müellifin terceme-i hali vardır.

141-el-Müttakî, Ali b. Hüsameddin (öl.975); el-Bürhân Fî Alâmeti Mehdiyyi Ahiri'z-Zamân. 312/3

بسم... الحمد لله نحمده ونستعينه ونؤمن به... اما بعد فيقول
اضعف عباد الله علي بن حمام الدين الشهير المتقي لما رايت كتاب العرف
الوردي في اخبار المهدي تأليف مجتهد العصر شيخ الاسلام عبد الرحمن
جلال الدين السيوطي... اجمع للاحاديث الواردة في شأن المهدي
الموعود لكن لم يكن على نهج الانواب والتراجم فهوته... وزدت عليه بعض
احاديث جمع الجوامع للسيوطي... وبعض احاديث من عقد الدرر في
اخبار المهدي المنتظر... وسميته البرهان في علامات مهدي اخر الزمان
مختلا على مقدمة وثلاثة عشر بابا وخاتمة...

sözleriyle başlayıp,

... فان تابوا والا ضرب اعناقهم بالسيف كي يرتدع امثالهم من المعتدين
و يريح الله المسلمين منهم اجمعين والله اعلم بالصواب.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Recep, 1003 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 210x148mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli, miklepli, şirâzeli, tamir görmüş, koyu kahve rengi meşin cild içindeki mecmuanın 28b-59a varakları arasındadır. Beyaz, kalın, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Müslim el-Ezherî tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olup, 147x92mm. ölçüsünde, 21 satır, 32 varak, 62 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda yer yer açıklamalar vardır ve konu başlıkları da ayrıca yazılıdır. Bir mükaddime, on üç bab ve bir hatimeden oluşan eser, Suyûtî'nin "el-Urfu'l-Verdî Fî Ahbâri'l-Mehdî" adlı eserinin bablara ayrılmış ve bazı ilaveler yapılmış şeklidir. Yazı kısmen noktalıdır.

(N)

142-en-Nesefî, Ebu'l-Berekât; Umdetu Akideti Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaat. 6696/2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ... قَالَ الْعَدْرُ الْأَمَامُ ... أَبُو الْبَرَكَاتِ
عَبْدُ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّسْفِيُّ ... جَمَعَتْ هَذَا الْمَخْتَصَرَ عِدَّةَ عَقِيدَةٍ
أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ ...

sözleriyle başlayıp,

... الخِلافة بعدني ثلاثون سنة وقد تمت بعلي رضي الله عنه والحمد لله
رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 180x134mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, şirâzeli, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 6a-24b varakları arasındadır. Kirli beyaz, sert,

aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup 114x85mm. ölçüsünde, 17 satır, 19 varak, 38 sayfadır.

143-en-Nesefî, Ebu'L-Mu'în Meymun b. Muhammed (öl.508); Tab-sırat'ü'l-Edille. 5296

بسم . . . احمد الله تعالى على مننه التي لا يحيط بها الحد ونعمه التي لا يبلغها الاحسا والحد واستهديه لصواب القول والعمل . . . وبعد فان اصدقائي طلبوا مني ان اكتب لهم ما جل من الدلائل من المسائل الاعتقادية وأهين ما كان يعتمد عليه من سلف من مشايخ اهل السنة والجماعة قدس الله ارواحهم لنصرة مذاهبهم وابطال مذاهب خصومهم من المعاني الجليلة والنكته القوية . . .

sözleriyle başlayan birinci cild;

. . . فنتكلم في كل مسألة منها على ما بوجه الدليل السمي والعقلي بقدر الامكان والكفاية ان شاء الله تعالى . تم الجزء تالاول من التبصرة الأدلة بفضل الله وعونه وقوته غفرالله لمن نسخ لاجله وكتبه وجميع المسلمين .

sözleriyle son bulmaktadır. Bu cildin sonunda değişik bir kalem ve yazıyla: بلخ العقابله ibâresi yazılıdır.

بسم . . . اختلف الناس في جواز رؤية الله تعالى قال اهل الحق ان الله تعالى جازم الرؤية بعرفك بالدليل العقلي وبراء المسلمون في الاخرة بعد دخولهم الجنة . . .

sözleriyle başlayan ikinci cild ise,

. . . وليس الغرض من كتابنا هذا بيان فضائل الصحابة رضوان الله عليهم . . . بل كان غرضنا بيان الترتيب في الفضيلة بين الخلفاء الراشدين . . . والله الهادي للعباد الى سبيل الرشاد تم الكتاب في الاصول والحمد لله الواحد . . .

sözleriyle devam eden dua ile son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 775 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 275x195mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli,

miklepli ve şirâzeli, tamir görmüş meşin cild içindedir. İki cild olan eserin iki cildi bir arada cildlenmiştir. Sarı, kalın, sert ve az aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 210x140mm. ölçüsünde, 25 satır, 331 varak, 1+662 sayfadır. 144 varak birinci cildinde yer alan eserin her iki cildinin başında da tezhipli bir serlevha içerisinde kitabın adı ve yazarı yazılmıştır. Birinci cildin başındaki zâid yaprakta bir sayfalık umûmî bir fihrist vardır. Yazısı kısmen noktali olan eserin konu başlıkları kırmızı ile yazılmış olup, yazı arasında da yer yer kırmızı ile süsleme yapılmıştır.

144-en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în Meymun b.Muhammed (öl.508); Bahru'l-Kelâm. 423/3

بسم . . . الحمد لله ذي الجلال والاکرام . . . قال الشيخ الامام الاجل
رئيس اهل السنة والجماعة سيف الحق ابو المعين النسفي رحمه الله عليه
اعلموا اني اعتقد معرفة الله تعالى وتوحيده واقول . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . قوله في قصة ذوالقرنين حتى اذا بلغ مغرب الشمس وجدها تغرب في
عين حمئة و هو لم يبلغ الى السماء الراهمة والهادي الى الرشاد تم البحر
الكلام بعونه وتوفيقه .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1174 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 75 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 113b-152a varakları arasındadır. Beyaz, kalın, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x90mm. ölçüsünde, 17 satır, 40 varak, 78 sayfadır. Söz başları ve fasıllar kırmızı ile yazılı olup, ayetlerin üzeri kırmızı ile çizilidir.

145-en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în (öl.508); Bahru'l Kelâm. 5080

Başlangıcı ve sonu 144 numarada kayıtlı olan nüsha ile aynıdır. Kirli beyaz, aharlı kâğıt üzerine Şerif b.-Mevlânâ Can Ahmed b.Emîr Ahmed Şirvânî tarafından Nesih yazıyla istinsah edilen eserin istinsah tarihi 961 H.olup 200x90mm. ölçüsünde, 17 satır, 46 varak, 90 sayfadır. Eser, 255x150mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kâğıt kaplı mukavva cild

içindedir. Yazı harekeli olup, fasıllar kırmızı ile yazılıdır.

146-en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în (öl.508); Bahru'l-Kelâm. 7287

Başlangıcı ve sonu 144 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, Muharrem, 1000 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 210x145mm. ölçüsünde, şirazeli ve miklepli meşin cild içindedir. Kirli beyaz, aharlı kağıt üzerine, Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 145x85mm. ölçüsünde, 21 satır, 44 varak, 86 sayfadır. Yazı kırmızı çerçeve içinde olup, söz başları kırmızı ile yazılıdır.

147-en-Nesefî, Ebu'l-Mu'în (öl.508); Bahru'l-Kelâm.

8193/2

Başlangıcı ve sonu 144 numaradaki nüsha ile aynıdır. 175x115mm. ölçüsünde, cild kapakları kopup kaybolmuş mecmua içinde mecmuanın 38a-87a varakları arasında yer alan eser, beyaz, sert ve çok aharlı kâğıt üzerine Abdükerim tarafından Nesih hatla 1035 H.tarihinde istinsah edilmiştir. İç ebadı 140x75mm. olan eser, 19 satır, 50 varak, 98 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, söz başları kırmızı ile yazılıdır. Kenarlarda yer yer açıklamalar vardır.

148-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b.Muhammed (öl.537); Akâidu'n-Nesefî.

669/1

بسم ... قال اهل الحق حقايق الاشياء ثابتة ...

sözleriyle başlayıp,

... وعامة البشر افضل من عامة الملائكة . تحت .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Ramazan 948 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x150mm. ölçüsünde, sırtı, kenarları ve miklebi kırmızı meşin, miklepli ve şirazeli mukavva cild içindeki mecmuanın lb-4a varakları arasındadır. Kirli beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Abdî b.Habib tarafından Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 125x65mm. ölçüsünde, 18 satır, 4 varak, 6 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, baştan bir sayfası sonradan tamamlanmıştır.

149-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b. Muhammed (öl.537); Akâidu'n-Nesefî.

4708/2

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüshâ ile aynı olup, 145x105mm. ölçüsünde, sırtı bez ebrulu kâğıt kaplı, şirâzeli cild içindeki mecmuanın 23b-27a varakları arasındadır. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine Talik kırması yazıyla istinsah edilmiş olan nüsha, 105x70mm. ölçüsünde, 5 varak, 8 sayfadır.

150-en-Nesefî, Necmuddin, Ömer b. Muhammed (öl.537); Akâidu'n-
n-Nesefî. 4734/2

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüsha ile aynı olup, 200x130mm. ölçüsünde, sırtı kırmızı meşin, miklepli, şirâzeli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 105b-108a varakları arasında olup, beyaz, ince, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi 1222 H. olup, 140x80mm. ölçüsünde, 17-18 satır, 4 varak, 6 sayfadır.

151-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b. Muhammed (öl.537); Akâidu'n-
Nesefî. 6658/1

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 86 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 1b-3b varakları arasındadır. Beyaz, ince, sert kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 156x95mm. ölçüsünde, 17 satır, 3 varak, 5 sayfadır. Yazı kırmızı çerçeve içindedir.

152- en-Nesefî, Necmuddin Ömer b. Muhammed (öl.537); Akâidu'n-
n -Nesefî. 6696/1

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 142 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 1b-5b varakları arasındadır. Kirli beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 115x85mm. ölçüsünde, 17 satır, 5 varak, 9 sayfadır.

153-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b. Muhammed (öl. 537); Beyânu'l-
-İ'tikât Alâ Mezhebi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaat. 6696/3

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
... الحمد لله رب العالمين والصلوة على رسولنا محمد ... هذا كتاب

بمنا الاعتقاد على مذهب اهل السنة والجماعة ... قال اهل الحق حقايق

الاشياء تامة ...

sözleriyle başlayıp, 148 numarada kayıtlı olan eserin son bulduğu sözlerle sona eren eser, Nesefî'nin akaid metni

olup, 142 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 25a-29a varakları arasındadır. Bazı yerleri kırmızı ile yazılı olan eser, kirli beyaz, kalın, sert ve aharlı kağıt üzerine Ali b.Süleyman b.Ali b. Süleyman tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olup, 124x85mm. ölçüsünde, 15 satır, 5 varak, 9 sayfadır.

154-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b.Muhammed (öl.537); Akâidu'n-Nesefî. 7173/3

Başlangıcı ve sonu 148 numarada kayıtlı olan nüsha ile aynı olan eser, 89 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 106b-108b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eserin istinsah tarihi 1212 H. olup, 135x78mm. ölçüsünde, 21 satır, 3 varak, 5 sayfadır.

155-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b.Muhammed (öl.537); Akâidu'n-Nesefî. 7311/3

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 220x160mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli, kopuk şirazeli, kâğıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 100a-102a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Abdullah el-Karamanı tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olup, 160x100mm. ölçüsünde, 21 satır, 3 varak, 5 sayfadır.

156-en-Nesefî, Necmuddin Ömer b.Muhammed (öl.537); Akâidu'n-Nesefî. 7165/5

Başlangıcı ve sonu 148 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 134 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 189b-193a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 130x70mm. ölçüsünde, 17 satır, 5 varak, 8 sayfadır.

(R)

157-er-Râzî, Fahrudin Muhammed b.Ömer (öl.606); Levâmi'u'l-Beyyinât Fî Şerhi Esmâillâhi Te'âlâ ve's-Sifât. 4713/1

بسم . . . الحمد لله الذي حارت الافكار في مبادئ انوار كبرياؤه . . . اما بعد

فان الله تعالى لما اسعدني بالاتصال بحضرة السلطان المعظم العالم الاول

بها الدنيا والدين . . .

sözleriyle başlayıp,

... ولما انتهى الكلام الى هذا المقام عوله من مشوشات القلب ما اوجب قطع
الكلام وهذا اخر الكتاب والحمد لله رب العالمين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 704 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 235x160mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, kılıflı, şirâzeli ve miklepli meşin cild içindeki mecmuanın 1b-78b varakları arasındadır. Kirlî beyaz kağıt üzerine Nesih yazıyla Bâyezid b.Ömer b.Muhammed es-Sâdık tarafından istinsah edilmiş olup, 185x105mm. ölçüsünde, 78 varak, 155 sayfadır. İç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Söz başları ve konu başlıkları kırmızı ile yazılı kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır. Kâğıt çok kullanıldığı için yıpranmış ve yer yer tamir edilmiştir.

158-er-Râzî, Fahrüddin Muhammed b.Ömer(öl.606); el-Metâlibu'l-
Aliyye. 682

بسم... هذا كتاب العلم الا لاهي وهو المسمى في لسان اليونان باثولوجيا
وهو مرتب على مقدمة وكتب واما المقدمة ففيها فصول الفصل الاول في بيان
ان هذا العلم اشرف العلوم ...

sözleriyle başlayıp,

... اعلم ان تنكروا لما قد اكثر في كتابه من هذا النوع ولا بد من تحقيق
الكلام فيه هذا اخر ما وجد بخط المصنف رحمه الله تعالى وقد نقل هذا
الكتاب من نسخة منسوجة من خط المصنف لخير الفخرالدين وهو محمد ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1124 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 250x150mm. ölçüsünde, Tam meşin üzerine yeşil ipek bez kaplı, şemseli, miklepli ve şirazeli cild içindedir. Muhtelif renkte, ince filigranlı ve çok aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla, İsmâil el-Halebî tarafından yazılmış olup, 180x85mm. ölçüsünde, 33 satır, 544 varak, 1086+16 sayfadır. Başta 18 sayfalık firhist vardır. Yazı altın yaldız çerçeve

içinde olup, konu başlıkları kırmızı ile yazılıdır. 1b de altın yıldız tezhipli bir serlevha vardır. Bu nüsha musannifin hattından istinsah edilmiştir.

159-er-Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (öl.606); Muhassal Min Muhassali Efkâri'l-Mütekaddimîn ve'l-Müteahhirin Mine'l-Hukema ve'l-Mütekellimîn. 5082/1

بسم . . . ربنا اتم لنا نورنا وافقر لنا انك على كل شي * قد ير الحمد لله
المتعالي بجلال احديته عن مشابهة الاعراض والجواهر . . . اما بعد
فقد حاولت السقوب الى مجلس فلان وهو الذي خصه الله تعالي بالنفس
القدسية . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . احد ها انه لم يمت لانه لو مات وليس له ظاهر لخلي الزمان والله
اعلم بالصواب تم الكتاب بحمد الله وعونه وتوفيقه .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 260x180mm. ölçüsünde, miklepli, şirazeli ve kılıflı, bez kaplı mukavva cild içindedir. Kirli beyaz, kalın, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, mecmuanın 1b-84a varakları arasında olup, 180x120mm. ölçüsünde, 23 satır, 84 varak, 166 sayfadır. Yazı kısmen noktalı olup, söz başları ve konu başlıkları kırmızı ile yazılıdır.

(S)

160-Salâhuddin; Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid.

4716/1

به . . . الحمد لله العلي ذي المنن كاشف الكرب دافع الحزن . . . وبعد
فهذه عزمة لدولته من فضله كل يوم يزيد شمس الضحى والهدر والهايزيد . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . واما في حال البقا * فكونه اكثر ثوابا مم كيف فمن يحيط . . . عنا عشار
ان الكلمة واحدة في الحالتين تمت النسخة الشريفة المترجمة الموسومة
بصلاح الدين الرومي اصلح الله شأنه في الدين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1007 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 200x140mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli, şirâzeli ve kılıflı, kâğıt kaplı cild içindeki mecmuanın 1b-43a varakları arasındadır. Beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine, Abdullah b. Abdurrahman tarafından Talik kırmızı yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 155x90mm. ölçüsünde, 25 satır, 43 varak, 84 sayfadır. vr. 10a ya kadar söz başları kırmızı ile yazılmış ondan sonrasında yerleri boş bırakılmıştır.

161-Salâhuddin; Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid-i Celâliyye.

... قوله بسم هذا كتابه باليسلة وعقبها بالحمدلة اقتداً بالكتاب المجيد 4716/2
sözleriyle başlayıp,

... وهو علم خاص لا يمكن الا بواسطة النسبة ولتركب هذا المعنى لا

يمكن الا بفاح بصفته مقدرة عبد الجليل بانه لا علم بجميع الحقائق . اه .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 160 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 45b-122a varakları arasındadır. Beyaz, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 130x90mm. ölçüsünde, 19 satır, 77 varak, 152 sayfadır. vr. 115a da kitabın bittiği bildirilmektedir fakat daha sonra yedi varak daha yazılmıştır. Eser, Devvânî'nin Akâid şerhine hâşiyedir. Söz başları kırmızı ile yazılmış olup, yer yer düzeltmeler vardır.

162-Salâhuddin; Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid.

6969/1

... العلم لانه صفة لما كانت غير ذاته لزم كون الصفة عالما مانعا
sözleriyle başlayıp,

... وان كان لهم فضائل اخر فوق فضيلة ادم تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 874 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 182x135mm. ölçüsünde, sırtı meşin, şirazeli ve miklepli, kırmızı bez kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 1a-30b varakları arasındadır. Kirli beyaz, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla İbrahim b. Mustafa tarafından yazılmış olup,

138x100mm. ölçüsünde, 25 satır, 30 varak, 60 sayfadır. Yazısı kısmen noktalı olan eserin baş tarafı noksandır. Söz başları kırmızı ile yazılıdır,

163- Sinan Paşa; Hâşiye Alâ Cevâhiri Şerhi'l-Mevâkif.

6895

بسم . . . هذا نفايس جواهر استخرجتها من لبحر بحاير الافكار العميقة . . .
sözleriyle başlayıp,

. . . هذا اخر الكلام في القسم الثالث والحمد لله على التمام والصلاة والسلام
على سيد الانام وعلى اله وصحبه الكرام ومن تبعهم الى يوم القيام.
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 923 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 274x125mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, miklepli ve şirazeli, kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Kirli beyaz, aharlı kâğıt üzerine, Talik hatla Lutfullah b. İlyas Şuca'er-Rûmî tarafından yazılan eser, 183x60mm. ölçüsünde, 17 satır, 76 varak, 151 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılmış olup kenarlarda yer yer sık olmak üzere açıklamalar vardır.

164-es- Sinûsî, Muhammed b. Yûsuf (öl.895); Umde Fî Şerhi Ehli't-Tevhîd.

245

بسم . . . الحمد لله الذي شرح صدور العلماء الراسخين لقبول انوار المعارف. . .
وبعد فيقول العبد الفقير محمد بن يوسف السنوسي الحسيني . . . وسميته
بعمدة اهل التوفيق والتمديد في شرح عقيدة اهل التوحيد . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . وبشرح صدره وبزكي في الدنيا والاخرة فعله وقوله امين . . . وكان
الفراغ من نسخ هذا الكتاب . . . في جمادى الثاني . . . سنة ثمان وعشرين
ومايه والف . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, C. Ahir, 1128 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 191x137 mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin kaplı, şirâzeli, miklepli, ebrulu kâğıt kaplı

mukavva cild içindedir. Beyaz, ince, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Ömer b. Osman Ali Bali tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 151x90mm. ölçüsünde, 23 satır, 141 varak, 282 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda yer yer tashihler vardır. Müellifin, "Akidetü Ehli't-Tevhid" adlı eserini, "Akidetü Ehli't-Tevfik ve't-Tesdîd Fî Şerhi Ehli't-Tevhîd" adıyla şerhedip, sonra bu şerhi ihtisar ettiği, Keşfu'z-Zunûn c. II, s.1157 de yazılıdır. Müstensih, bu eseri Kudus kadısı Muhammed efendinin emriyle istinsah ettiğini kaydediyor.

165-es-Sinûsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf (ö1.895); Akâ-
idu's-Sinûsî. 7254/I

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ... ان الحكم العقلي ينحصر في ثلاثة
اقسام الوجوب والجواز والاستحالة ...

sözleriyle baslayıp,

... وبالله تعالى التوفيق لا رب غير ولا معبود سواه نسأله ... اجمعين .
sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1125 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 49 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 147a-149b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla Ahmed b. Abdulkerim b. Muhammed b, Muhammed tarafından istinsah edilmiş olan eserin iç ebadı birbirinden farklı olup, 21 satırlık 3 varak, 6 sayfadır. Her ne kadar eserin bu nüshasının üzerinde eserin ismi yazılı değilse de başka nüshalarla mukayese edilerek tesbit edilmiştir.

166-es-Sinûsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf (ö1.895); Akâ-
idu's-Sinûsî. 7292/3

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ... قال الشيخ الامام العلامة ابو عبد الله محمد بن يوسف السنوسي ...
اعلم ان الحكم العقلي ينحصر في ثلاثة اقسام الوجوب والاستحالة والجواز ...

sözleriyle başlayıp,

... سبحانك ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله
رب العالمين امين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 205x140mm. ölçüsünde, şemseli, şirâzeli ve miklepli, meşin cild içindeki mecmuanın 106b-114b varakarı arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x95mm. ölçüsünde, 11 satır, 9 varak, 17 sayfadır. Yazı kırmızı cedvel içinde olup gayet okunaklıdır.

167-es-Sinûsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf (öl.895); Şerhu'l-Akâid. 7292/1

بسم . . . قال الشيخ الامام العالم الولي الصالح ابو عبد الله محمد بن يوسف السنوسي الحسيني رحمه الله تعالى ورضي عنه الحمد لله الواسع الحدود والمطا . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . واخر دعواهم ان الحمد لله رب العالمين وحسبنا الله ونعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم . . . يا معين يا قهار.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 166 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 1b-74b varakları arasındadır. Beyaz, ince, aharlı kâğıt üzerine, Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 140x85mm. ölçüsünde, 15 satır, 74 varak, 147 sayfadır. vr. 1b âdi tezhiplidir. Yazı kırmızı cedvel içinde olup, bazı yerleri kırmızı ile yazılıdır. Sonunda 1105 H. tarihi Recep sonlarında mukabelenin bittiği değişik bir kalemle yazılmıştır. Sinûsî'nin kendisinin kendi akaid metnine yazdığı şerhidir.

168-Subhî Mehmed Ali Çelebi; Esmâ-î Hüsnâ Şerhi. 8134

زهى صانع كه اجدى باب احسان وجوده كدى ادم جنس انعام . . .
طله قلبى انك نورى الهى . . . كيد ه هم ظلمت غم در داهى . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . زهچون زهره در باخود ترمدر - بولر معشوقه انچون معتبردر. باهادى.

sözleriyle son bulmaktadır.

Türkçe olan eser, 202x105mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kâğıt kaplı cild içinde olup, Pembe, az aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiştir. İlk üç yaprağı Nesir, gerisi manzum olarak yazılmış olan eser, 122x85mm. ölçüsünde,

11 satır, 48 varak, 95 sayfadır. Eserin kendi yazısı içerisinde müellifin adı geçmemektedir. Fakat herhalde eser üzerinde çalışan birisi tarafından olmalı, ön kapağın iç tarafına onuncu yüzyıl şairlerinden diye müellifin adı yazılmış ve Osmanlı müellifleri, c.II,s.284 kaynağı verilmiştir.

169-es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman (öl.911); el-Budûru's-Sâfire Fî Umûri'l Ahire. 4664

بسم . . . الحمد لله الذي خلق السموات والارض . . . وبعد فهذا ما تقدم
الوعد به في خطبة كتاب البرزخ من كتاب شاف في علوم الآخرة جامع مستوعب
الاصول النفع في الصور والبعث والحشر واحوال الموقف والحوض والميزان
والعرش والحساب والقصاص والصراط وصفة جهنم وصفة الجنة . . . وسميته
البدور السافرة في امور الآخرة . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . واخرجه البخاري في الادب من حديث معقل بن يسار مرفوعا من
اماط اذى عن طريق المسلمين كتب في حسنة ومن تقبلت منه حسنة دخل
الجنة وقد ختمنا بهذا الحديث كتابنا . . . والحمد لله رب العالمين امين .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 884 H. tarihinde telif edilmiş olup, 215x150mm. ölçüsünde, orta şemseli, kenar cedvelli, şirâzeli ve miklepli, kahve rengi meşin cild içindedir. Kırmızı beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olan eser, 160x95mm. ölçüsünde, 6-193 varak, 12+284 sayfadır. Başta 6 sayfalık bir firhist vardır. İlk iki sayfada yazı yıldız çerçeve içinde, diğer sayfalarda ise kırmızı cedvelle kuşatılmıştır. Söz başları ve konu başlıkları kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır Eser, kıyametin kopuşundan itibaren olacak olan ahiret ahvalinden bahsetmektedir.

170-es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman (öl.911); el-Keşf An Mücâvezeti Hâzihi'l-Ümmet el-Elf. 312/2

بسم . . . الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى وبعد فقد كثر السؤال
عن الحديث المشتهر على السنة الناس ان النبي صلى الله عليه وسلم لا يمكث
في قبره الف سنة وانا اجبت بانه باطل لا أصل له . . .

sözleriyle başlayıp,

... فتقاتلونهم انتم واهل الشام فهزمهم الله تم الكشف عن مجاوزة هذه
الامة الالف للجلال السيوطي و صلى الله على محمد ... كتبه مسلم الازهري
لسيدي محمد الحلبي بتاريخ تاسع شهر شعبان من شهر سنة ثلاث بعد
الالف من الهجرة .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 868 H. tarihinde telif edilmiş olup bu nüshanın istinsah tarihi Şaban 1003 H. yılıdır. 141 numarada özellikleri belirtilen cild içerisindeki mecmuanın 23a-28a varakları arasında yer alan eser, beyaz, kalın, sert, filigranlı ve ahırlı kâğıt üzerine Müslim el-Ezherî tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 148x93mm. ölçüsünde, 21 satır, 6 varak, 11 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılmış olup, kenarlarda yer yer kısa açıklamalar vardır. Yazısı kısmen noktalı olan eserin önsözünde müellif bu eserini 868 H. senesinde kendisine X. yüzyılda kıyametin tüm âlâmetlerinin vukua gelip, hicri 1000 tarihinde kıyametin kopacağına dair bir hadisle gelip, sual soran kişiye cevap olarak yazdığını söylemektedir. Müstensih de eseri Muhammed el-Mahallî için yazdığını belirtmiştir.

171-es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman (ö.911);el-'Urfu'l-Verdî Fî Ahbâri'l-Mehdî 312/1

بسم ... الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى هذا جزؤ جمعته فيه

الاحاديث والآثار الواردة في السهدي لحضت فيه الاربعين التي جمعها

الحافظ ابو نعيم وزدت عليه ما فاته ...

sözleriyle başlayıp,

... اورد القرطبي في التذكرة ان السهدي يخرج من المغرب الاقص في

قصة طويلة ولا أصل لذلك. تم العرف الوردی في اخبار السهدي من تأليف...

الجلال السيوطي و صلى الله على محمد واله كتبه مسلم الازهري لسيدي محمد

الحلبي بتاريخ سابع شهر شعبان من سنة ثلاث بعد الف.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eserin bu nüshası, Şa'ban 1003 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 141 numarada özellikleri belir-

tilen cild içindeki mecmuanın lb-22b varakları arasındadır. Beyaz, kalın, sert, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Müslim el-Ezherî tarafından Nesih hatla istinsah edilmiş olan eser 148x93 mm. ölçüsünde, 21 satır, 22 varak, 44 sayfadır. Söz başları kırmızı, konu başlıkları da soluk renkli mürekkeple kenarlara yazılmıştır. vr. la da eserin ve müellifinin adı büyük harflerle yazılıdır. Müstasih bu eseri, Muhammed el-Mahalli için yazdığını kaydetmiştir. Bu eserin sonunda bundan sonraki risalenin adı da yazılıdır. Yazı kısmen harekesizdir.

172-eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerim b. Ahmed (öl.548); el-Milel ve'n-Nihal. 6796

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . . . بِجَمِيعِ صَلَواتِهِ كُلِّها عَلَى جَمِيعِ نِعَمائِهِ كُلِّها حَمْدًا طَيِّبًا كَثِيرًا مَبَارَكًا
كما هو . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . وَهُوَ حَسْبُنَا وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَوْتُهُ عَلَى خَيْرِ
قَرْنٍ مِنْ خَلْقِهِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ . . .

sözleriyle son bulmaktadır. Arapça olan eser, 791 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 212x157mm. ölçüsünde, sırtı meşin, kırmızı bez kaplı cild içindedir. Kirli beyaz, çok aharlı kâğıt üzerine Nesih hatla istinsah edilmiş olan eser, 142 varak, 283 sayfa olup, iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamaktadır. Kitabın ilk sayfasının kenarları kopmuş olduğundan ilk sayfasının ilk satırlarının baş tarafları eksiktir.

173-Şemsuddin el-İsfahânî; Şerhu't-Tecrîd. 6842

المَعْلَى عَلَى الْمَعْلُولِ يَرِيدُ الْعِلَّةَ عَلَى الْمَعْلُولِ بَوْلَعِدِ كَمَا ذَكَرْنَا قَال . . .
sözleriyle başlayıp,

. . . وَلِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ أَمْرِ مِنْ هَذِهِ الْعَارُورَاتِ سَيِّئًا فَلَيْسَتْ لِلَّهِ هَذَا
أَخْرَجَ مَا تَبَيَّرْنَا مِنْ شَرْحِ التَّجْرِيدِ . . . الْحَمْدُ لِلَّهِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 763 H. istinsah edilmiş olup, 250x170mm. ölçüsünde, sırtı meşin, şirâzeli ve miklepli, kırmızı bez kaplı cild içindedir. Kirli beyaz, kalın aharlı kâğıt üzerine Talik hatla istinsah edilmiş olup, 180x115mm.

ölçüsünde, 25 satır, 145 varak, 289 sayfadır. Yazı kısmen noktalı olup, söz başları kırmızı ile yazılıdır ve kitabın başı noksandır.

174-eş-Şîrvânî, Fethullah b. Muhammed Emin b. Sadreddin (öl.857); Risâletü't-Tevhîd. 166/3

بِسْمِ . . . الْحَمْدِ لِمَنْ لَا مِثْلَ لَهُ . . . وَبَعْدَ فَيَقُولُ أَحْوَجَ الْعَبِيدِ إِلَى الْفَضْلِ
الرَّهْمَانِيِّ فَتَحَ بِنِ مُحَمَّدِ أَمِينِ بْنِ صَدْرِ الدِّينِ الشَّرْوَانِيِّ أَنَّ هَذِهِ مِنْ خِصَائِصِ
الزَّمَانِ . . . الْمَقَالَةُ أَنَّ الْبِرَاهِمِينَ فِي التَّوْحِيدِ عَلَى طَرِيقَةِ الْمَشَائِئِينَ . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . فَتَشْهَدُ بِالْعَقْلِ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كَمَا نَشْهَدُ بِالنَّقْلِ وَالشَّهَادَةِ أَنَّهُ
هُوَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى حَسَنِ الْخَاتَمَةِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ . . . تَهْت
تَدْوِينِ فِي عَشْرَةِ أَيَّامٍ وَلَهَا بَهَا بِعَمُونَ الْمَعِينِ .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 185x108mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları vişne rengi meşin, miklepli, şîrâzeli, ebrulu kâğıt kaplı cild içinde olup, açık sarı, sert, ince ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiştir. Mecmuanın 118b-125b varakları arasında yer alan eser, 135x50mm. ölçüsünde, 19 satır, 8 varak, 15 sayfadır. Kenarlara yer yer ilaveler yazılmıştır. Bundan sonraki risalede ve vr. 129a da müstensih adını vermekte ve müellifin talebesi olduğunu beyan etmektedir. Ki yazının aynı oluşundan bu risâlenin müstensihinin de aynı zât (es-Seyyid Mustafa b.es-Seyyid Musa) olması muhtemeldir.

175-eş-Şîrvânî, Fethullah b. Muhammed Emin b. Sadreddin (öl.857); Risâle Fî Tahkîk-ı Ef'âli'l-İbâd. 166/4

تَهْت أَنَّ أَرْفَعَ الصَّوْتِ وَأَطْوَلَ شَمِ حَرَرَتْ مَقَالَةٌ فِي تَحْقِيقِ أَعْمَالِ الْعِبَادِ وَعَلَى
قَدْرِ الطَّاقَةِ مَعَ قَلَّةِ الْبُضَاعَةِ . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . فَلَا يَلْزِمُ الْفَسَادَ وَالْإِحْتِيَاجَ إِلَى كَهَذَا الْجَوَابِ لَا يَلْزِمُ إِلَّا لَنَا الْحَمْدُ
لِلَّهِ عَلَى الْإِتْمَامِ وَالصَّلَاةِ . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 1061 H. Tarihinde istinsah edilmiş olup, 174 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 127a-129a varaklar arasındadır. Açık sarı, sert, ince, aharlı kağıt üzerine es-Seyyid Mustafa b. es-Seyyid Musa tarafından Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 135x50mm. ölçüsünde, 19 satır, 3 varak, 5 sayfadır. Baştan bir sayfa eksiktir. Varaklarda bir eksiklik olmadığına göre eksik sayfayı müstensihin yazmayı unutmuş olması muhtemeldir. Müstensihin müellifin talebesi olduğu 129a da kayıtlıdır.

(T)

176-Taşkoprüzâde Ahmed b. Mustafa (öl.962); Risâletu'l-Kazâ ve'l-Kader. 346/8

بسم . . . الحمد لله عالم الغيب والشهادة الملك الجبار . . . وبعد فلا
يخفى على علمك ايها الطالب ان سئلة القضاء والقدر من اعز المطالب . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . بسم الله لنا واياكم التأديب بأداب الشريعة . . . تمت الكلام في هذا
الباب على طريقة الاملاء على بعض الاصحاب في شهر صفر . . . في سلك
شهور سنة ثمان وستين وتسعمائة .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risâle, Safer, 968 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 205x135mm. ölçüsünde sırtı ve kenarları kırmızı meşin, yıldız şemseli, şirâzeli ve miklepli, ebrulu kağıt kaplı mukavva cild içindeki mecmuanın 96b-116b varakları arasındadır. Beyaz, kalın, sert, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olup, 130x80mm. ölçüsünde, 21 satır, 21 varak, 41 sayfadır. Bazı söz başları kırmızı ile yazılmış, bazılarının ise üstü çizilmiştir. Kenarlarda konu başlıkları yazılmış olup ekler, ve düzeltmeler vardır.

177-Taşkoprüzâde Ahmed b. Mustafa (öl.962); Ecellu'l-Mevâhib Fî Ma'rifeti Vücûdi'l-Vâcib. 346/14

بسم . . . الحمد لله واجب الوجود فايض البر والجلود . . . اما بعد فهذه
رسالة في اجل المواهب في معرفة وجود الواجب . . . والرسالة مرتبة على مقدمة
ومطالب ثلاث ووصية . . .

sözleriyle başlayıp,

فان لم تر الهلال فسلم الناس رؤاه بالاهتمام رينا لا تزغ قلوبنا . . . وصلی الله
على سيدنا محمد . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risale, 176 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 173b-180b varakları arasında olup, Beyaz filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiştir. İsbât-i Vâcib konusunda yazılmış bir risale olan eser, 154x82mm. ölçüsünde, 25 satır, 8 varak, 15 sayfadır. Kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır.

178-Taşköprüzâde Ahmed b. Mustafa (ö1.962); Ta'likât Ale'l-Hâşiyeti's-Şerîfe Ale't-Tecrîd. 4729/5

بسم . . . الحمد لوليه والصلاة على نبيه قال الشريف لان العلية والمعلولية
من العوارض الشاملة . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . فهوام دقيق في غاية الدقة لا بد من التدريب في التأمل فتأمل
واستقم . تم .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 98 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 64b-68b varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 165x80mm. ölçüsünde, 25 satır, 5 varak, 9 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, sonu eksiktir. Eser, Seyyid şerif'in Tecrid hâşiyesine ta'likatdır.

179-et-Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ud b. Ömer (ö1.792); Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefî. 1

الحمد لله المتوحد . . . وبعد فان مبنى علم الشرايع والاحكام واساس القواعد
عقائد الاسلام هو علم التوحيد . . . ان المختصر المسمى بالعقائد للامام
قدوة علماء الاسلام نجم الملة والدين عمر النسفي . . .

sözleriyle başlayıp,

... لا في مطلق الشرف والكمال فلا دلالة على افضلية الملائكة.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, Recep, 1000 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 120x76mm. ölçüsünde, kahve rengi, şirâzeli meşin cild içindedir. Muhtelif renkte, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla, Mustafa b. Muhammed b. Hayreddin tarafından yazılmış olup, 84x36mm. ölçüsünde, 13 satır, 139 varak, 277 sayfadır. Sayfa kenarları altın yıldız tezhipli olan eserde İslâm'ın inanç esasları açıklanmaktadır. vr.138a-139b de şifâ âyetleri ve tedâvide kullanılış şekilleri izah edilmiştir.

180-et-Teftâ zânı, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792) Şerhu'l
-Akâid. 52/3

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, hicrî 1000 tarihinin Rebî'ul-evvel ayında istinsah edilmiş olup 81 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 135a-218a varakları arasındadır. İstinsah yeri İstanbul olan eser, beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 130x65mm. ölçüsünde, 83 varak, 164 sayfadır. Yazı kırmızı cedvelle çevrili olup, metnin üzeri kırmızı ile çizilmiştir, Kenarlara ve satır aralarına bir çok açıklamalar yapılmıştır. Fakat bu açıklamaların bir kısmı eserin kenarı düzeltilirken kesilmiştir.

181-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l
-Akâid. 669/2

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 949 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 148 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 5b-75b varakları arasındadır. Beyaz, sert ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 125x70mm. ölçüsünde, 15 satır, 71 varak, 141 sayfadır. Metnin üzeri kırmızı çizgi ile çizilmiş olup, kenarlara ve satır aralarına sık bir şekilde açıklamalar yazılmıştır.

182-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l
-Akâid. 4732/1

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı

olan eser, Safer 1212 H.tarihinde istinsah edilmiş olup, 215x155mm. ölçüsünde, sırtı kırmızı meşin, şirazesiz mukavva cild içindeki mecmuanın lb-92b varakları arasındadır. Beyaz, az aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 150x75mm. ölçüsünde, 15 satır, 92 varak, 181 sayfadır.

183-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l-Akâid. 4734/1

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 150 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın lb-104b varakları arasındadır. Beyaz, sert, hafif aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 140x75mm. ölçüsünde, 15 satır, 108 varak, 215 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup yer yer kırmızı mürekkep lekeleri vardır. Sayfa kenarlarına açıklamalar yazılmıştır.

184-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l-Akâid. 6897

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 175x135mm. ölçüsünde, sırtı kenarları meşin, miklepli ve kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Kirli beyaz, filigranlı ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 125x65mm. ölçüsünde, 17 satır, 68 varak, 134 sayfadır. İlk yaprağı kopuk olan nüshanın kenarlarında ve satır aralarında çok sık yazılmış açıklamalar vardır.

185-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b.Ömer (öl.792); Şerhu'l-Akâid. 6958

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 178x130mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin, kâğıt kaplı, kopuk şirâzeli mukavva cild içindedir. Muhtelif özellikte kâğıtlar üzerine Nesih ve Talik yazı ile istinsah edilmiş olup, 115x70mm. ölçüsünde, 13-15 satır, 79 varak, 157 sayfadır. Akâidu'n-Nesefî metni kalın uçla ve süslü yazıyla yazılmıştır. Sayfa kenarlarında açıklama ve düzeltmeler vardır.

186-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b.Ömer (öl.792); Şerhu'l-Akâid. 6986/1

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, Zilhicce, 1083 H. tarihinde istinsah edilmiş

olup, 88 numarada özellikleri sayılan cild içindeki mecmuanın 1b-110a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olup, 130x70mm. ölçüsünde, 13 satır, 110 varak, 219 sayfadır. vr. 2-9 arası sonradan Talik yazıyla yazılmıştır. Söz başları kırmızı ile yazılı, metnin üzeri kırmızı ile çizilmiş olup, kenarlarda yer yer açıklamalar vardır.

187-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); ;Şerhu'l-Akâid. 7173/2

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, Kayseri'de 1213 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 89 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 51b-106a varakları arasındadır. Beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 135x55mm. ölçüsünde, 19 satır, 56 varak, 110 sayfadır. Bazı satırların üzeri kırmızı ile çizili olup kenarlarda açıklamalar vardır.

188-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l-Akâid. 9825/2

Başlangıcı ve sonu 179 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 64 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 4b-69a varakları arasındadır. Kirli beyaz, ince aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olan eserin iç ebadı ve satır sayısı birbirini tutmamakta olup, eser, 65 varak, 128 sayfadır. Kenarlarda ve satır aralarında Türkçe açıklamalar vardır.

189-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b.Ömer (öl.792); Makâsıdu't Talibin. 24

بسم... حمدًا لمن تفرح بنجات الامكان... وها انا التي اليكم في هذه
المختصر عن مقاصد الكلام... ورتبته على ستة مقاصد...

sözleriyle başlayıp,

... ثبت الله تعالى قلوبنا على الدين ووفقنا لما يرضاه... وصى الله...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, İstanbul'da Rebiulevvel, 1142 H.-Tarihinde istinsah edilmiş olup, 164x102mm. ölçüsünde, kenar zencirekli, şirâzeli ve miklepli, kestane rengi meşin cild

içerisindedir. Muhtelif renk, ince, hafif aharlı kâğıt üzerine Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el-Saruhanı tarafından Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 122x52mm. ölçüsünde, 15 satır, 180 varak, 360 sayfadır. Yazı yeşil yıldız cedvel içinde olup, söz başları kırmızı ile yazılmış ve kenarlara tashihler yapılmıştır. vr. lb de basit bir serlevha vardır.

190-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Makâsıdu't-Talibîn. 110

Başlangıcı ve sonu 189 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, Şaban 861 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 180x135mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli ve miklepli, yeşil ipek kaplı mukavva cild içindedir. Beyaz, kalın, sert, aharlı kağıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 134x90mm. ölçüsünde, 17 satır, 174 varak, 347 sayfadır. Okunaklı bir hatla yazılmış olan nüshanın söz başları kırmızı ile yazılıdır.

191-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l-Makâsıd. 717/1

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
... لك الحمد ولمنه وعلى رسولك واصحابه الصلاة والتحية وبك
الاستعانة ومنك التوفيق وعليك التوكل والهك التوفيق قوله وربته على
بسة مقاصد اعلم ان للانسان قوة نظرية ...

sözleriyle başlayıp,

... بل الناس ايضا على ما ذهب اليه العلماء من العلماء من اربعة من
الانبياء في ذمرة الاحياء الحضر والياس في الارض وعيسى وادريس في
الصالح عليهم الصلاة والسلام والله تعالى ولي الافعال والانعام.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 245x155mm. ölçüsünde, şemseli, istapajlı, şirazeli, koyu kahve rengi meşin cild içindeki mecmuanın lb-252a varakları arasındadır. Muhtelif renkte aharlı kağıtlar üzerine Talik yazıya istinsah edilmiş olup, 185x105mm. ölçüsünde, 27 satır, 252 varak, 502 sayfadır. vr.la da tezhipli bir daire içine kitabın adı yazılmıştır. vr.lb de tezhiplidir. Yazı ilk sayfalarda noktalı, son-

raları noktasızdır. Satır aralarına ve kenarlara değişik kalemle düzeltmeler yapılmıştır. Baştaki dört zaid yaprakta firhist vardır. Kavlı sözü kırmızı ile yazılmıştır.

192-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l
-Makâsîd: 4709

بِسْمِ ... نَحْمَدُكَ يَا مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ... وَبَعْدَ فَقَدْ كُنْتُ فِي إِهَانِي
الْأَمْرِ وَغِنْفَانِ الْعَمْرِ ...

sözleriyle başlayıp,

... وَأَنَا الْكَلَامُ فِي الْقِيَامَةِ الْكَبِيرِ الَّتِي ... أَنْ أَرْبَعَةَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَتَى
زَمْرَةَ الْأَحْيَاءِ الْحَضَرَ وَالْبَاسِ فِي الْأَرْضِ وَعَيْسَى وَادْرِيْسَ فِي السَّمَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser 784 H.tarihinde telif edilmiş olup, 215x130mm. ölçüsünde, şemseli, istampajlı, yaldızlı, kılıflı, şirazeli ve miklepli meşin cild içindedir. Sarı, ince ve aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 155x80mm. ölçüsünde, 27 satır, 383 varak, 765 sayfadır. Metin ve şerh Teftezânî'nindir. Yazı kısmen noktalı olup, söz başları kırmızı, kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır.

193-et-Teftezânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l
-Makâsîd. 7514

Başlangıcı ve sonu 192 numaradaki nüsha ile aynı olan eser, 286x182mm. ölçüsünde, şemseli, miklepli, kopuk şirazeli meşin cild içindedir. Beyaz sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiş olup, 221x129mm. ölçüsünde, 35 satır, 252 varak, 11+503 sayfadır. Baştaki zâid sayfalarda firhist vardır. Söz başları kırmızı ile yazılı olup, yazı kırmızı çerçeve içindedir.

194-et-Teftazânî, Sa'duddin Mes'ud b. Ömer (öl.792); Şerhu'l
-Makâsîd. 7567

أَنَا الْغَايَةَ الْمَقْصُودَ فِيهَا الْأَخْذَ بِالْأُولَى وَالْأَخْلُقَ وَهَذَا اقْرَبُ مَا يَكُونُ
محل النزاع ...

sözleriyle başlayan eserin sonu 192 numaradaki ile aynıdır.

Eserin bu nüshası, C. evvel, 865 H. tarihinde İstanbul'da istinsah edilmiş olup, 275x183mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı cild içinde olup, cildin ön kağıdı kopuk ve eserin baş tarafı eksiktir. Sayfa numaralarına göre baştan 11 varak eksik vardır. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olan eser, 215x134mm. ölçüsünde, 31 satır, 243 varak, 475 sayfadır. Söz başları kırmızı ile yazılıdır.

195-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b.Ömer (Öl. 792); Risâle-i Hurûci Mehdî ve Nuzûli İsâ (As.). 5172/8

قال خاتمه ما يلحق بهاب الامامة بحث خروج المهدي ونزول عيسى عليه السلام...

sözleriyle başlayıp,

...الحضر والالهام في الارض وعيسى وادريس في السماء عليهم السلام
تمت الخاتمة الواقعة في اخر شرح المقاصد للعلامة التفتازاني رحمه.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risâle, 137 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 394b-395a varakları arasındadır. Sarı, ince, çok aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 195x85mm. ölçüsünde, 48 satırlık, 2 varak, 2 sayfadır. Sayfa kenarları adi tezhiplidir. Sonu çok sık yazılmış olan risâlenin sonunda "Şerhu'l-Makasîd"ın sonundan alındığı yazılıdır.

196-Tacuddin Efendi; Risâle Fî Ta'rifi'r-Rûh ve'l-Akl ve'n-Nefs ve's-Sırr ve's-Sadr ve'l-Kalb ve'l-Fuâd. 7242/2

بسم... الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد فهذه كلمات
للشيخ الاكمل افاد في شرح المشارق واردة في تعريف الروح والقلب والنفس...

sözleriyle başlayıp,

... انتهى ما في مقدمة شرح الفصوص بما يتعلق بتفسير الروح... بحمد
الله رب العالمين. تمت هذه الرسالة في اواخر الصفر المظفر يوم سنه
بعد المعمر سنه ٩٩٦.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risâle, 108 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 11b-14a varakları arasında olup, Safer, 996 H. tarihinde yazılmıştır. Kirli beyaz, sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla yazılmış olan risale, 175x105mm. ölçüsünde, 23 satır, 4 varak, 6 sayfadır. Eser, "Meşarık Şerhi" isimli hadis kitabındaki açıklamaların derlenmesinden meydana gelmiştir. Sayfa kenarlarına açıklamalar da yazılmış olup, sonunda Celâleddin er-Rûmîden üç beyit nakledilmiştir. Beyitler de konuyla ilgilidir.

197-et-Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ud b.Ömer (öl.792); Ehlu's-Segûir ve'l-Kebâir. 12/51

بسم . . . الحمد لوليه والصلاة على نبيه . . . قال مولانا سعد الملة والدين
التفتازاني في قول عمر النسفي . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله
تتمت الرسالة .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risâle, 106 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 314b-315b varakları arasındadır. Sarı, sert, aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla İbrahim b.Ahmed es-Sinobî tarafından yazılmış olan eser, 111x60mm. ölçüsünde, 15 satır, 2 varak, 3 sayfadır.

198-et-Tûsî, Alâuddin Ali; Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf. 81

بسم . . . قوله وكرم بني آدم نوع الانسان كتب الشارح على الحاشية . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . فيكون المعنى وللاعى من القسم الاول . تتم .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 183x130mm. ölçüsünde, sırtı kırmızı, kenarbendi ve miklebi kahve rengi meşin, şirazeli ve miklepli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Bej

renği, sert aharlı kâğıt üzerine noktasız Talikle yazılmış olup, 154x96mm. ölçüsünde, 25 satır, 40 varak, 78 sayfadır. Her ne kadar eserin yazılış ya da istinsah tarihi belli değilse de gerek yazı özelliğinden, gerekse kâğıt özelliğinden yazılışının çok eskî olduğu anlaşılıyor.

199-et-Tûsî, Nâsıruddin (öl.672); Telhîs Fî Usûli'd-Dîn.

5082/2

بسم... الحمد لله الذي بذل انتقار كل موجود في الوجود اله...
وبعد فان اساس العلوم الدينية على علم اصول الدين الذي سحوم
سايه حول اليقين... .

sözleriyle başlayıp,

... فلقطع الكلام حامدين لله ومصليق على نبيه واله على ومستغفرين...
تعالى به قرع من نسخ تلحيصي المحصل في تنصيف. تم.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 159 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 87b-267a varakları arasında olup, kirli beyaz, kalın, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla istinsah edilmiştir. Yazısı kısmen noktalı olup, 185x120mm. ölçüsünde 21 satır, 182 varak, 362 sayfadır. 138b. den itibaren söz başları kırmızı ile yazılmıştır. Kenarlarda yer yer açıklamalar vardır. Eser muhassal şerhidir.

(Y)

200-Yusuf b.Muhammed Can el-Karabâgî; Hâşiye Alâ Şerhi'l Akâid.

363/2

بسم... كيف لا احمد وكيف احمد لمن لم يخبرنا بما عهدنا ولم يخبرنا
بما نسينا... وبعد فيقول الاحوج... ابن محمد جان القرهافي المحمد
شاهي... لما كان علم الكلام علما باحثا عن اول ما يجب على كل مكلف... .

sözleriyle başlayıp,

... هذا اول ما صنفه على اخر ما صنفه العلامة الدواني تاريخ سنه
سبع وعشرين والف.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, hicrî 1000 tarihinde telif edilmiş olup, Safer, 1027 H. tarihinde istinsah edilmiştir. 200x140mm. ölçüsünde, şemseli, şirazeli ve miklepli, meşin üzerine yeşil bez kaplı cild içinde olup, beyaz, kalın, sert, filigranlı ve aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiştir. Söz başları kırmızı ile yazılmış olan eser, 145x80mm. ölçüsünde, 21 satır, 46 varak 91 sayfa olup, mecmuanın 56b-101b varakları arasındadır. Kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır. Eser Celaleddin ed-Devvanî'nin "Celal" adıyla meşhur olan Akaid-i Adudiyeye şerhinin haşiyesidir.

MÜELLİFİ BELLİ OLMAYAN ESERLER

201-Risâle Fi'l-Mâhiyyet.

12/34

بسم... حمدًا للذي الجود... وبعد فلما سئل تحرير ما لاح بعد
تقرير ما فاح لفكري الملبل من هذا الدليل... ثم صرف نحو من هو
قدوة للعلماء المتبحرين...

sözleriyle başlayıp,

... والله المعين على الحق واليقين احمد الله ...

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser risâle, 106 numarada özellikleri belirtilen cild içerisindeki mecmuanın 194b-204b varakları arasında olup, zât, vücûd ve mâhiyyetten bahsetmektedir. Beyaz, sert, aharlı kağıt üzerine Talik yazıyla yazılmış olup, 104x65mm. ölçüsünde, 11 satır, 11 varak, 21 sayfadır. 10 Zilkâde 975 H. tarihinde istinsah edilmiştir.

202-Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkif.

104

قوله من حيث انها صالحة من السباحة الاتية في الهاية ...

sözleriyle başlayıp,

... غير الاحتمالات الثلاثة المذكورة ههنا و لجمعه راجعا اليها وجه تمت.

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risale 905 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 180x125mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları kırmızı meşin,

şirazeli ve miklepli, ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild içindedir. Krem renkli, sert, az aharlı kâğıt üzerine Talik yazıyla istinsah edilmiş olup, 130x95mm. ölçüsünde, 19-21 satır, 206 varak, 412 sayfadır. vr. 125a ya kadar söz başları kırmızı ile yazılı, 1b-146a arasında yer alan karalamalar vardır. Kenarlara ekler yazılmıştır. Eser, "el-Mevâkîf"ın Cürcânî tarafından yapılmış şerhine noksan bir haşiyedir. 1b-72b arası birinci mevkîfın mâhiyyeti hakkında olan ikinci mersadının hâşiyesidir. 73b-146a umûr-ı âmmeye dair olan ikinci mevkîfın hâşiyesidir. 146a-206a ilâhiyâta dair olan beşinci mevkîfın haşiyesidir. Yazarın önsözü de bu sonuncu bölümün başında yer almaktadır.

203-Risâle Fî Hakkı İsbâti'l-Vâcibi'l-Vücûd

392/3

بِسْمِ . . . الْمَسْلُوكِ الْأُولَى لِلْمَتَكَلِّمِينَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ الْعَالَمَ أَمَّا جَوْهَرٌ أَوْ عَرَضٌ
وَقَدْ يَسْتَدَلُّ بِكُلِّ مِنْهَا أَمَّا بِأَمَّا كَانَهُ . . . فَهَذِهِ أَرْبَعَةٌ وَجْوهُ الْأَوَّلِ الْأَسْتَدْلَالِ
بِحُدُوثِ الْجَوْهَرِ . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . وَتَرَكَ الْعِنَادَ وَاللَّهَ وَعَصَمْنَا اللَّهُ تَعَالَى عَلَى اتِّبَاعِهِ الْهَيْبَى إِنَّهُ وَلِيُّ
الْعَصْمَةِ وَالتَّوْفِيقِ . . . وَتَعَتَّ هَذِهِ الْأَجُوبَةُ الْمَفْضَلَةُ السَّامِيَةَ عَلَى الشُّكُوكِ
الْخَمْسَةَ الْوَامِيَةَ . . . فِي الْمَدِينَةِ الْقَيْسَطَنْطِينِيَّةِ . . . مِنْ صَفِيِّ الدِّينِ الْخَسْرُو
الْكَنْعَنِيِّ . . . فِي سَنَةِ ٩٢٠ . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan risale Kostantiniyye'de 920 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 128 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 99b-102a varakları arasındadır. Beyaz sert, aharlı kâğıt üzerine Nesih yazıyla Safiyyuddin el-Herevî el-Kenkârî tarafından yazılmış olup, 125x60mm. ölçüsünde, 19 satır, 4 varak, 6 sayfadır. İlk iki kelimesi ve besmele kırmızı yazılıdır. Eser, Allah'ın varlığını isbat eden delillerden bahseden 6 sayfalık bir risaledir. vr.102a da Mevlânâ el-Fenârî'nin isbâti vâcib hâşiyesinin özeti olduğu belirtiliyor.

204-Hâşiyetü Şerhi'l-Akâid.

4732/2

بسم . . . قال الشارح التحرير عامله الله تعالى بلطفه الخطير بعد ما
ينني بالتسمية الحمد لله اقول . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . والصفة ما يجوز وجوده وليس من جملة العالم .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 182 numarada özellikleri belirtilen cild içindeki mecmuanın 85b-157b varakları arasında olup, 150x55mm. ölçüsünde, 15 satır, 72 varak, 143 sayfadır. Beyaz, hafif aharlı kâğıt üzerine istinsah edilmiş olan eserin yazısı cedvel içindedir. vr.103-109 da cedvel yoktur ve yazı farklıdır. 109a ya kadar kenarlara açıkama ve karşılaştırmalar yazılmıştır. Sonu eksiktir.

205-İlmi Kelâmdan bir Hâşiye .

6938

قوله الى المجانسة للأسباب ويريد ان المراد ذلك عرفا وقوله لان معنى
قولنا ما هو من اي جنس . . .

sözleriyle başlayıp,

. . . بهذا المراد كما وقفنا لاختتام الكلام تم الحمد هو الحمد لمن له

هو الحمد . . . على الطة الحنفية . . .

sözleriyle son bulmaktadır.

Arapça olan eser, 922 H. tarihinde istinsah edilmiş olup, 191x125mm. ölçüsünde, sırtı ve kenarları meşin, kâğıt kaplı, miklepli cild içindedir. Tâlik yazıyla yazılmış olup, 126x70mm. ölçüsünde, 18 satır, 47 varak, 94 sayfadır. Baş tarafı noksan olan eserin söz başları kırmızı ile yazılı olup, kenarlarda yer yer düzeltmeler vardır.

K İ T A P İ S İ M L E R İ İ N D E K S İ

(A)

Akâidu'n-Nesefî: 148,149,150,151,152,154,155,156.

Akâidu's-Sinûsî: 165,166.

(B)

Bahru'l-Efkâr: 76.

Bahru'l-Kelâm: 144,145,146,147.

Beyanu'l-Î'tikad Alâ Mezhebi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaat: 153

el-Budûru's-Sâfire Fî Umûri'l-Ahire: 169.

el-Burhân Fî Alameti Mehdiyye Ahiri'z-Zaman: 141.

(E)

Ecellu'l-Mevâhib Fî Ma'rifeti Vucûdi'l-Vâcib: 177.

Ehlu's-Segâir ve'l-Kebâir: 197.

el-Erba'ın Fî Usûli'd-Dîn: 71,72.

Esma-i Hüsna Şerhi: 168.

(F)

el-Fıkhul-Ekber: 50,51,52,53,54,55,56,57.

(H)

Hâşiye Ale'l-Akâid: 118.

Hâşiye Alâ Cevâhiri Şerhi'l-Mevâkîf: 163.

Hâşiye Alâ Hâşiyeti'l-Hayalî Alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye:9

Hâşiye Ale'l Hâşiyeti Mîr Sadreddin: 27.

Hâşiye Alâ Hâşiyeti's-Seyyid Li Tecridi'l-Akâid: 77,78.

Hâşiye Alâ Hâşiyeti's-Şerife Ale't-Tecrîd: 124.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid (hayalî Çelebi): 81,82,83,84,85,86,87,88,89,90.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid (Salahuddin): 160, 162.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid (Yusuf b. Muhammed e-Karabağî): 200

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid-i Celâliyye: 161.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye:123.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâidi't-Taftazânî:121.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Cedîd Li't-Tecrîd (ed-Devvânî): 28.

Hâşiye Ale's-Şerhi'l-Cedîd Li't-Tecrîd (Mîr Mürtâd):125.

Hâşiye Ale's-Şerhi'l-Cedîd Li't-Tecrîd (Mîr Sadreddin): 126.

Hâşiye Ale't-Tecrîd (el-Fenârî):66

Hâşiye Ale't-Tecrîdi'l-Kelâm (el-Curcanî): 21,22.

Hâşiye Alâ Şerhi İsbâtî'l-Vâcib:131,132,133,134,135,136.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf (el-Azârî): 7.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf (Mirzacan): 127.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf (Mes'ud eş-Şirvanî): 128.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mevâkîf (et-Tûsî): 198.

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Tecrîd: 129, 130

Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâid (Ahmed b. Abdullah el-Kırımî).2

Hâşiyetu.Şerhi'l-Akâid: 204.

Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkîf (ed-Devvanî): 29.
Hâşiyetü Şerhi'l-Mevâkîf (el-Fenârî): 68,69,70.
Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkîf: 202.
el-Hidâye (Emâli Şerhi): 138.

(İ)

İlm-i Kelâm (ibn Rüşd): 110.
İlm-i Kelâm'dan Bir Hâşiyeye : 205.

(K)

Kasîdetu'l-Emâlî: 58,59,60,61,62,63,64.
el-Kasîdetu'n-Nûniyye: 92,93,94,95,96.
Kavâidu'l-Akâid:73.
el-Keşf An Mücâvezeti Hâzihi'l-Ümmeti el-Elf: 170.
Kitabu'l-Fevâid ve Şerhi'l-Akâid: 25.
Kitabu'r-Redd Ale'r-Râfidî: 113.

(L)

Levâmi'ul'-Beyyinât Fî Şerhi Esmâillahi Teâlâ ve's-Sıfat:
157

(M)

Makarru'l-Ervah: 15.
Makasidu't-Tâlibîn: 189,190.
Manzum Akâid ve Fıkıh: 14.
Metnu'l-Akâid (Demirdaş el-Ceyşî):24.
Metalibu'l-Aliyye Fî Beyani Ahvali'l-Kütübi'l-Îlâhiyye:97.
el-Metâlibu'l-Aliyye: 158.
el-Mevâkîf: 114,115,116.
el-Milel ve'n-Nihal: 172.
Muhassal Min Muhassali Efkâri'l-Mütekaddimîn ve'l-Müteahhi-
rîn Mine'l-Hukemâ ve'l-Mütekellimîn: 159.
Muhtasaru'l-Hikmeti'n-Nebeviyye (Fıkhu'l-Ekber Şerhi):65.

(R)

Risâletü'l-Akâid (ed-Devvânî): 26.
Risaletü'l-Akâid (İbn Sabbâkî): 112.
Risâletü'l-Akâid (Kâdı Zâde Rûmi Efendi): 119,120.
Risâle'i-Akâidi'd-Diniyye: 1.
Risâletü'l-Ervâh ve'l-Ecsâd:109.
Risâle Fî Beyânî Ahvâli'sŞuhedâ: 107.

Risâle Fî Enne Esmâillahi Teâlâ Tevkifiyyetun: 106.
 Risâle Fî Hakki'l-Araz: 4.
 Risâle Fî Hakki İsbâti'l-Vâcibi'l-Vücûd:203.
 Risâle Fi'l-Kazâ ve'l-Kader: 108.
 Risâle Fi'l-Kazâ ve'l-Kader (Bâli Efendi): 8.
 Risâle Fi'l- Mâhiyyet: 201.
 Risâle Fî Tahkiki Ef'ali'l-İbâd:23.
 Risâle Fî Tahkiki Ef'ali'l-İbâd (Fethullah b. Muhammed Emin): 175.
 Risâle Fî Tahkiki Enne'l-Kur'an Kelâmullahi Teâlâ: 105.
 Risâle Fî Ta'rifi'r-Ruh ve'l-Akl ve'n-Nefs ve's-Sırr ve's-Sadr ve'l Kalb ve'l-Fûad: 196.
 Risâle-i Hurûc-i Mehdî ve Nuzûl-i İsâ(As.): 195.
 Risâle-i İlm-i Kelâm: 74.
 Risâletü İsbati'l- Vâcib: 38,39,40,41,42,43,44.
 Risâletü'l-Kazâ ve'l-Kader: 176.
 Risâletü't-Tevhîd (eş-Şirvanî):174.

(S)

es-Savaiku'l-Muhrika Li İhvani'l-İbtida'i ve'z-Zandaka: 102.

(Ş)

Şerhu'l-Akâid (es-Senûsî): 167.
 Şerhu 'Akaidi'l-Adudiyye (ed-Devvânî): 30,31,32,33, 34,35, 36,37.
 Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefî (et-Taftazânî): 179,180,181,182,183, 184,185,186,187,188.
 Şerhu Cedîd Li't-Tecrîd: 139.
 Şerhu Cevâhiri'l-Akâid: 79,80.
 Şerhu Dürreti's-Seniyye Fi'l-Akaidi's-Sunniye :3.
 Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ: 100,101.
 Şerhu Fıkhi'l-Ekber: 140.
 Şerhu Kasideti'l-Emâlî: 75.
 Şerhu Kavâidi'l-Akâid:137.
 Şerhu'l-Makâsıd: 191,192,193,194.
 Şerhu'l-Mevâkıf: 16,17,18,19,20.
 Şerhu'l Müsâyere: 103.
 Şerhu't-Tecrîd (Şemseddin el-İsfahânî): 173.
 Şerhu't-Tecrîd (el-Fenârî): 67.
 Şerhu Tecridi'l-Kelâm (Ali Kuşçu): 5,6.
 Şifau'l-Alîl Fi'l-Kazâ ve'l-Kader ve'l-Hikmeti ve't-Ta lîl:104.

(T)

Tabşırâtü'l-Edille: 143.
Ta'likât Ale'l-Hâşiyeti'ş-Şerife Ale't-Tecrîd: 178.
Ta'likat Alâ Hâşiyeti Şerhi'l-Akâid:122
Tavzihu'l-Hayâlî Alâ Haşiyeti'l-Hayâlî Li'l-Celâl: 91.
Tehâfut Ale't-Tehâfuti'l-Gazzalî:111.
Telhîs Fî Usûli'd-Dîn: 199.
Tesdidu'l-Akâid Fî Şerhi Tecridi'l-Kavâid: 117.
et-Tesdâd Fî Şerhi't-Temhîd: 99.

(U)

'Umdetu Akideti Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaaat: 142.
Umde Fî Şerhi Ehli't-Tevhîd:164.
el-Urfu'l-Verdî Fî Ahbâri'l-Mehdi:171.

(V)

Vasiyyetnâme (Ebu Hanife): 45,46,47,48,49.
Vasiyyetnâme (İ.Birgivî): 10,11,12,13.

